

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**ПРАВОВА ДЕРЖАВА:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ**

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції

(м. Дніпро, 22 лютого 2019 р.)

У двох частинах

*Частина 2. Актуальні проблеми державотворення
та правотворення. Розвиток цивілістики*

Дніпро
Видавець Біла К. О.
2019

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 18 лютого 2019 року)*

Редакційна колегія:

Фоменко А.Є. – ректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, полковник поліції, Заслужений юрист України;
Наливайко Л.Р. – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;
Марченко О.В. – начальник відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук;
Савіщенко В.М. – декан юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;
Грицай І.О. – завідувач кафедри соціально – гуманітарних дисциплін, доктор юридичних наук, доцент;
Золотухіна Л.О. – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент;
Шалгунова С.А. – т.в.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент.

Матеріали публікуються в авторській редакції

*Оргкомітет науково-практичної конференції не завжди поділяє погляди,
думки, ідеї авторів та не несе відповідальності
за зміст матеріалів, наданих авторами для публікації*

П 68 **Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22 лют. 2019 р.) : у 2 ч. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.

ISBN 978-617-645-317-8

Ч. 2. Актуальні проблеми державотворення та правотворення. Розвиток цивілістики / упоряд. : канд. юрид. наук Л. В. Межевська. – 2019. – 158 с.

ISBN 978-617-645-319-2

У збірнику матеріалів вміщено тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні». У публікаціях висвітлено актуальні правові проблеми сучасності, в тому числі перспектива розвитку вітчизняної науки в умовах європейської інтеграції.

Призначено для науково-педагогічних працівників, аспірантів, здобувачів вищої освіти, юристів-практиків.

УДК 342.5(062.552)

ISBN 978-617-645-317-8

ISBN 978-617-645-319-2 (Т. 2)

© Колектив авторів, 2019

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ III

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА, ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА, ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА, АГРАРНОГО ПРАВА, ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА, СІМЕЙНОГО ПРАВА, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Кірін Роман Станіславович, Хоменко Володимир Львович, Коротаєв Володимир Миколайович СУЧАСНІ ВІДМІННОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ З АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ	9
Легеза Юлія Олександрівна РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНО-ЛІЦЕНЗІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ.....	11
Манжула Андрій Анатолійович ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	13
Бутіліна Ольга Володимирівна ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ З ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ	14
Єремєєва І.А. НЕГАТИВНЕ ПРАВО НА АСОЦІАЦІЮ В БРИТАНСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 80-х рр. XX ст.....	16
Межевська Лілія Володимирівна ТРУДОВІ ПРАВА В УКРАЇНІ ТА ЄС	18
Свистун Лариса Яківна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРАХУНКУ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ	21
Бондар Олександр Сергійович ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	22
ТРУДОВИХ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	22
Єремєєва І.А. НЕГАТИВНЕ ПРАВО НА АСОЦІАЦІЮ В БРИТАНСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 80-х рр. XX ст.	25
Калініченко Зоя Дмитрівна, Кільдянкін Марина Дмитрівна, РЕФОРМИ, ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ.....	27

Косяченко Ксенія Едуардівна РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕПРИБУТКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯК ВИДУ БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ, В УКРАЇНІ	29
Круглова Ольга Олександрівна РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ, ЯК УМОВА РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	31
Поліщук Марина Геннадіївна КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРАЦЮ ОСІБ ІЗ ЗНИЖЕНОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ	32
Несинова С.В., Семегіна Д.І. НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ.....	34
Баранова Цвітана Сергіївна ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ: ЧИ ГОТОВА УКРАЇНА ДО ЦЬОГО?.....	36
Долгополова Яна Петрівна СТРУКТУРА ПРАВИЛ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ВКЛАД ГРОШОВИХ КОШТІВ	38
Лещенко Дмитро Сергійович ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО АРБИТРАЖНОГО ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СУДУ	40
Пічко Роман Сергійович ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕПОРУШНОСТІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	42
Полтавець Тетяна Олександрівна, Карпенко Роман Валерійович ДОСВІД ПРИБАЛТІЙСЬКИХ КРАЇН В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ	44
Андрієвська Людмила Олексіївна ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	47
Владова Олена Іванівна ЩОДО ВИДІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	49
Гудим Інга Володимирівна АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	51
Карпенко Роман Валерійович ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УКРАЇНІ	52
Сорочан Наталія Вікторівна ЩОДО ПОНЯТТЯ ЗАОХОЧЕННЯ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ	54
Тулянцева В. А. ЗДІЙСНЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ.....	57

Васецький Артем Олександрович ВІДМІННІСТЬ ПРАВОЗДАТНОСТІ ТА ДІЄЗДАТНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	59
Возна Дар'я Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	60
Возна Дар'я Вікторівна, Карпенко Роман Валерійович СПАДКУВАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В АСПЕКТІ ПОРУЧИТЕЛЬСТВА/ПОТЕКИ.....	62
Гулянь Амест Давидівна, Карпенко Роман Валерійович СПІЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	64
Дегтяренко Олег Віталійович, Карпенко Роман Валерійович СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ.....	66
Казакова Ганна Дмитрівна ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ.....	69
Казакова Любов Амангельдійвна, Годенко-Наконечна Олена Петрівна ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....	70
Калініченко Світлана Геннадіївна ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ У СВІТЛІ ОСТАННІХ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	73
Лисенко Сергій Станіславович ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ ІЗ ДОГОВОРОМ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ.....	75
Мамай Алла Сергіївна ПОКАЗАННЯ СВІДКІВ ЯК ДОКАЗ УГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	76
Межевський Іван Миколайович ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ЗАКОНОМ ТА ЗАПОВІТОМ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	78
Обуховська Наталія Сергіївна ЩОДО ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР».....	80
Очеретня Валерія Юріївна ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	82
Сердюкова Наталя Володимирівна НОВОВІЯВЛЕНІ ОБСТАВИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	83
Скрипник Руслан В'ячеславович ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ.....	85
Федорченко Анжеліка Олегівна ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	86
Штепа Валентина Михайлівна, Карпенко Роман Валерійович ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВИМОГ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ ПО ОХОРОНІ СПАДКОВИХ ПРАВ.....	87
Золотухіна Лілія Олександрівна ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРИ ВІДСТОРОНЕННІ ПРАЦІВНИКІВ.....	89
Ільющенко Ганна Володимирівна ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ: НОВЕЛИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	91

СЕКЦІЯ ІV
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Варецька Олена Володимирівна ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ	93
Костицький Василь Васильович ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРИЯТЛИВЕ ДОВКІЛЛЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ	95
Легеза Євген Олександрович ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ЩОДО НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА ШЛЯХИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	96
Мінка Тетяна Павлівна ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХОДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	98
Наливайко Лариса Романівна ПОНЯТТЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	101
Наливайко Лариса Романівна, Орешкова А.Ф. ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	103
Рябовол Лілія Тарасівна НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ	106
Савіщенко Вікторія Миколаївна ЮРИДИЧНІ ПРОФЕСІЇ У ПАРАДИГМАЛЬНОМУ ВИМІРІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	108
Ульянов О.І. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ	112
Мекаренков Олексій Леонідович ПРАВОВІ ЗВ'ЯЗКИ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ АНТРОПНИМИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВИЛ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА	114
Орлова Олена Олександрівна ПРИНЦИП «МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	116
Панова Оксана Олександрівна ЩОДО СИСТЕМИ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	117
Припутень Дмитро Сергійович ЗАХІД ПРИМУСУ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОЇ З ЮРИДИЧНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ОБМЕЖЕННЯ СУМІСНИЦТВА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	119

Ростовська К.В.	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ	120
ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	120
Степаненко Кирило Володимирович	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ «РАСТАСUNT SERVANDA» В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ	121
Талдикін Олександр Васильович	
ТОТАЛІТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ	122
Голобутовський Р.З.	
СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ	125
Примаков Каміль Юрійович	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ	127
Тищенко Ірина Олександрівна	
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНОЮ АДМІНІСТРАЦІЄЮ Е-ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	128
Філянїна Людмила Анатоліївна	
МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІІ ПРОЯВАМ МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІВ УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНО ПРОГРЕСУ	130
Філянїна Людмила Анатоліївна, Біденчук Тетяна Миколаївна	
ВСТУП ДО НАТО: СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ	131
Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна	
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	132
Бояринцева М. А.	
СКАСУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА	135
Маковська О.В.	
РЕЖИМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ	137
Касяненко Євгенія Валеріївна	
МІЖНАРОДНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	139
Обушко Вікторія Вікторівна	
ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ	141
Палій Є.А.	
ВИДИ СПРОЩЕНИХ ПРОВАДЖЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	142
Полешко Ельвіра Павлівна	
МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДОЛАННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ І ЗМІСТОВНИХ КОЛІЗІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ППРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	143

Симоненко Тетяна Володимирівна ПРАВО ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	144
Чумак Володимир Валентинович ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВЕБ-КОНСТЕБЛІВ ЯК НОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ : ДОСВІД ЕСТОНІЇ.....	146
Матяж Валерія Сергіївна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ.....	148
Пашенко Юлія Олександрівна РОЗВИТОК ПРАВОВИХ ВІДНОСИН МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА УКРАЇНОЮ.....	150
Рибакова Христина Сергіївна ТЕОРІЯ БЮРОКРАТІЇ МАКСА ВЕБЕРА ТА ЇЇ РОЛЬ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....	151
Штепа Валентина Михайлівна ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРЦІЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	153
Юрченко Олена Геннадіївна ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	154

СЕКЦІЯ ІІІ

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА, ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА, ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА, ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА, ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА, АГРАРНОГО ПРАВА, ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА, СІМЕЙНОГО ПРАВА, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Кірін Роман Станіславович,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри аграрного, земельного та
екологічного права Національного університету
«Одеська юридична академія»

Хоменко Володимир Львович,

кандидат технічних наук, доцент,
керівник центру дистанційного навчання
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Коротаєв Володимир Миколайович,

директор Дніпропетровського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

СУЧАСНІ ВІДМІННОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА ЛИТВИ З АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

24 вересня 2018 р. відбулась важлива для українсько-литовського співробітництва в галузі інтелектуальної власності подія – в Женеві був підписаний Меморандум про взаєморозуміння у сфері інтелектуальної власності між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Державним патентним бюро Литовської Республіки. В першу чергу цей меморандум стосується об'єктів патентного права, але його підписання дає можливість сподіватись на активізацію двостороннього співробітництва та спонукає до вивчення і порівняльного аналізу законодавства двох країн у галузі авторського права і суміжних прав.

Правовідносини у сфері авторського права і суміжних прав в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України (ст.ст. 41, 54), нормами Цивільного (далі – ЦКУ), Кримінального, Митного, Податкового кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, діють 3 спеціальні закони «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» та інші.

Основними законодавчими актами, що стосуються авторського права і суміжних прав в Литві, є окремі положеннями Конституції Литовської Республіки (ст. 42), норми Цивільного кодексу Литовської Республіки (ст.ст. 1.52, 1.53 і 1.111), Кримінального, Цивільно-процесуального, Кримінально-процесуального та Кодексу про адміністративні правопорушення, закони «Про авторське право і суміжні права», «Про правову охорону баз даних», «Про митницю», «Про захист прав інтелектуальної власності при імпорті та експорті товарів» та інші.

Для аналізу відмінностей у регулюванні авторського права і суміжних прав в законодавстві України та Литви порівняємо окремі приписи основних законодавчих актів в цій галузі: – Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – ЗУ) та Закону Литовської Республіки «Про авторське право і суміжні права» (далі – ЗЛ).

Перші розбіжності з'являються вже при розгляді об'єктів авторського права, а точніше об'єктів, які не є об'єктами авторського права. Так, згідно п. 4, ст. 5 ЗЛ, не є об'єктами авторського права офіційно зареєстровані проекти правових актів.

Відповідно до ст. 8 ЗУ об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Причому у статті прямо зазначено, що видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру

(закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади є об'єктами, що не охороняються авторським правом. Як бачимо, на проекти законів ця заборона не поширюється. Отже, законопроект як «інший твір» відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 8 ЗУ може бути об'єктом авторського права.

Наступна розбіжність проявляється у відношенні до творів, які створені при виконанні службових обов'язків або трудового договору. Згідно з п. 1 ст. 9 ЗЛ автором твору, створеного при виконанні службових обов'язків або трудових функцій є фізична особа або група фізичних осіб, які створили твір. Пункт 2 цієї ж статті говорить, що авторські майнові права на твір, за виключенням комп'ютерних програм, який створив працівник при виконанні службових обов'язків або трудових функцій, строком на 5 років переходять до роботодавця, якщо договором не передбачене інше. Що стосується службової комп'ютерної програми, то згідно п. 2 ст. 10 ЗЛ, майнові права на неї належать роботодавцю, якщо договором не передбачене інше.

Відзначимо, що в українському законодавстві в питанні захисту службових творів існує протиріччя між ЗУ і ЦКУ. Так згідно зі ст. 16 ЗУ «Авторське особисте немайнове право на службовий твір належить його автору. Виключне майнове право на службовий твір належить роботодавцю, якщо інше не передбачено трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем».

Дещо по інакшому це питання регулюється в ЦКУ (ст. 429): «Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором. Особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом». Таким чином, обидва нормативні документи сходяться у визнанні за автором особистих немайнових права і розходяться в питанні майнових прав. ЗУ встановлює власником майнових прав роботодавця, в той час як ЦКУ встановлює спільне володіння майновими правами роботодавця і працівника.

Литовське законодавство, вважаючи автором твору фізичну особу, яка його створила, всі особисті немайнові права віддає тільки йому. В свою чергу, ЦКУ допускає, що окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт, можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник, хоча і не уточнює які саме права.

По відношенню до майнових прав різниця більш суттєва. Так, ЗЛ надає роботодавцю п'ятирічний строк для можливості комерційної реалізації твору і отримання економічного зиску від нього. Потім у автора твору буде можливість самостійно розпоряджатись своїми майновими правами. В той час як українське законодавство більш лояльне до роботодавця, наділяючи його рівними майновими правами з робітником. Виключення зроблено тільки для комп'ютерних програм, де навпаки більш лояльним до роботодавця є литовське законодавство, віддаючи йому всі майнові права. При цьому, в обох країнах при укладанні трудового договору або контракту може бути передбачений інший розподіл майнових прав між роботодавцем і працівником.

Існує й ще одна відмінність, яка стосується права слідування (згідно української термінології) або права на передачу оригіналу твору мистецтва чи рукопису. Згідно п. 1 ст. 17 ЗЛ автор (або після його смерті спадкоємці) має невід'ємне право на отримання авторської винагороди за кожний перепродаж оригіналу твору мистецтва і оригіналу рукопису літературного або музичного твору (право на перепродаж), якщо їх продаж здійснюється після першої уступки прав на них, яка була здійснена самим автором.

В українському законодавстві це право також є, але згідно ст. 27 ЗУ розповсюджується воно лише на твори образотворчого мистецтва. В ст. 1 ЗУ вказано, що твір образотворчого мистецтва це скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо. Згідно ст. 8 ЗУ не є творами образотворчого мистецтва літературні письмові або музичні твори. Проте згідно ст. 448 ЦКУ це право розповсюджується на оригінали художніх творів і оригінали рукописів літературного твору. Таким чином норми ЦКУ практично співпадають з нормами ЗЛ, на відміну від ЗУ, які значно звужують сферу дію права перепродажу (права слідування).

Відмітимо що право слідування право поширюється лише на публічний перепродаж творів, тобто продаж, що здійснюється через аукціон, галерею образотворчого мистецтва,

художній салон тощо. Якщо перепродаж здійснюється у приватному порядку, то право слідування не виникає [1].

Відрізняються і розміри відрахувань за перепродаж таких творів. Згідно п. 4 ст. 17 ЗЛ авторська винагорода виплачується якщо ціна перепродажу оригіналу твору після відрахування податків перевищує суму, яка відповідає 300 євро. Сума авторської винагороди не повинна перевищувати суму, яка відповідає 12500 євро та розраховується за відповідною шкалою.

Українське законодавство з цього питання більш сприятливе до творця. Згідно ст. 27 ЗУ автор твору образотворчого мистецтва, а у разі його смерті – спадкоємці користуються щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору.

Звернемо увагу ще на одне положення щодо права перепродажу (або право слідування), яке діє в Литві, але відсутнє в українському законодавстві. Згідно п. 7 ст. 17 ЗЛ право на перепродаж по відношенню авторів або їх спадкоємців третіх країн в Литовській Республіці застосовується тільки в тому випадку, якщо закони третьої країни, до якої належить автор або його спадкоємець, передбачає право перепродажу для авторів і їх спадкоємців з Литовської Республіки і других країн Європейського Співтовариства. Таким чином, Литва охороняє це право для громадян третіх країн тільки на принципах взаємності, що інколи може бути дискримінуючим по відношенню до громадян деяких з цих країн, але при цьому направлене на захист інтересів власних громадян.

Бібліографічні посилання:

1. Кірін Р.С., Хоменко В.Л., Коросташова І.М. Інтелектуальна власність: підручник: затв. МОН України. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 320 с.

Легеза Юлія Олександрівна,
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін Дніпропетровський
державний університет д.ю.н., доцент

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА З ПИТАНЬ РЕГУЛЮВАННЯ ДОЗВІЛЬНО-ЛІЦЕНЗІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Розвиток законодавства з питань регулювання дозвільно-ліцензійного провадження у сфері використання природних ресурсів умовно поділяється на такі етапи.

Перший етап (1991–2005 рр.) пов'язується з формуванням природоресурсного законодавства. У цей період вдалося розробити і прийняти Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про екологічну експертизу» (1995 р.), Кодекс України про надра (1994 р.), Лісовий кодекс України (1994 р.), Водний кодекс України (1995 р.), Земельний кодекс України (2001 р.) та ін.

Початок другого етапу (2003–2013 рр.) пов'язується з прийняттям Законів України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» (2005 р.) і «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», а завершується етап прийняттям Закону України «Про адміністративні послуги» (2013 р.).

У Законі України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» у ст. 1 дозвільну (погоджувальну) процедуру визначено як сукупність дій, що здійснюються адміністраторами та дозвільними органами під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру.

Поняття ліцензування у ст. 1 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» спрощено визначено як видачу, переоформлення та анулювання ліцензій, видачу дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ та ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видачу розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування.

Тобто розуміння ліцензування законодавцем спочатку зводилось до адміністративної процедури. Тривалий час ці законодавчі акти залишалися єдиними нормативно-правовими актами, які містили загальні засади здійснення адміністративних процедур у сфері господарювання загалом і зокрема в частині правового регулювання діяльності, пов'язаної зі спеціальним використанням природних ресурсів.

Прийняття у 2013 році Закону України «Про адміністративні послуги» стало першим законодавчим актом загальної дії, який встановив процедурні особливості, вимоги, стандарти якості, яким має відповідати результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи. При цьому, згідно з ч. 2 ст. 3 Закону України «Про адміністративні послуги», надання адміністративних послуг здійснюється відповідно до цього Закону з урахуванням особливостей, визначених законами, які регулюють суспільні відносини у відповідних сферах, зокрема Законами України «Про ліцензування видів господарської діяльності» та «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом стало початком нового етапу розвитку національного законодавства з питань правового регулювання надання спеціальних дозволів (ліцензій) на використання природних ресурсів [1].

Цим фактом актуалізується не лише питання спрощення дозвільно-ліцензійних проваджень, а й питання дерегуляції здійснення адміністративних процедур у сфері природокористування. Для досягнення такого завдання публічного управління у сфері використання природних ресурсів прийнято ряд нормативно-правових актів, зокрема постанову Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 року № 42 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності» [2], для реалізації вимог якої було скасовано наказ Міністерства екології і природних ресурсів України від 11 березня 2011 року № 96 «Про затвердження Положення про порядок проведення моніторингу та наукового супроводження надрокористування» [3].

Відповідно до цього наказу спеціалізоване наукове підприємство, яке мало функціонувати при кожному об'єкті надрокористування, займалося постійним аналізом результатів геологічних, геофізичних, гідрогеологічних дослідних робіт, а на основі проведеної роботи складалися пропозиції щодо обрання технологічних рішень про проведення гірничих робіт. Фактично встановлювався обов'язок робити наукове обґрунтування доцільності проведення тих чи інших гірничих робіт, але за рахунок господарюючого суб'єкта.

Таким чином, завдяки скасуванню цього наказу було спрощено порядок використання ділянок надр через виключення з обов'язків господарюючого суб'єкта здійснення спеціалізованими підприємствами моніторингу та наукового супроводження, яке здійснювалось щодо кожного об'єкта надрокористування відповідно до дозволу, угоди, програми робіт.

Бібліографічні посилання:

1. Додаток XXX до глави 6 «Навколишнє природне середовище» до розділу 5 «Економічне і галузеве співробітництво» до Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [Електронний ресурс]. URL : http://www.kmu.gov.ua/docs/EA/Annexes_title_V/30_Annex.pdf
2. Деякі питання дерегуляції господарської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.01.2015 р. № 42. *Офіційний вісник України*. 2015. № 12. С. 75. Ст. 316.
3. Про затвердження Положення про порядок проведення моніторингу та наукового супроводження надрокористування : Наказ Міністерства екології і природних ресурсів України від 11.03.2011 р. № 96. *Офіційний вісник України*. 2013. № 25. С. 537. Ст. 856 (втратив чинність).

Манжула Андрій Анатолійович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
галузевого права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

За умов ринкових відносин, що розвиваються в Україні, важливе місце займає економічна та правова політика протидії монополізації ринку, запобігання зловживанням монополюючим становищем, недопущення недобросовісної конкуренції та сприяння розвитку конкуренції. Основні засади цього напрямку закріплені в Конституції України та в законах, які є основою законодавства України про захист економічної конкуренції.

Специфічність правовідносин та особливості порушень законодавства України про захист економічної конкуренції, а також складність самої процедури розгляду справ за цими видами правопорушень, викликають об'єктивну необхідність в удосконаленні процесу розгляду справ та конкретизації повноважень Антимонопольного комітету України щодо розгляду справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції. На сьогодні спірним і невирішеним є питання визначення правового статусу (компетенції та повноважень) Антимонопольного комітету України, а також ряд інших питань, які стосуються процесуальних особливостей розгляду справ антимонопольними органами України.

Діяльність, яку здійснює суб'єкт господарювання-монополіст, – є монополістичною і визначається як дії суб'єкта господарювання-монополіста, що пов'язані із виробництвом, реалізацією, придбанням або виробничим використанням продукції (товарів), виконанням робіт, наданням послуг. Монополістичними же правопорушеннями будуть дії (або бездіяльність) суб'єкта господарювання, який займає монополююче (домінуюче) становище на ринку, та які прямо заборонені законодавством.

Між монополістичними правопорушеннями та правопорушеннями у вигляді недобросовісної конкуренції можна провести розмежування, а саме:

- монополістичні правопорушення вчиняються у сфері публічного регулювання господарських відносин, а недобросовісна конкуренція вчиняється у сфері приватного регулювання цих відносин;
- монополістичні правопорушення мають місце в межах одного товарного ринку, у той час як недобросовісна конкуренція може мати прояв на різних ринках.

Важливою частиною конкурентної політики, що проводиться в державі, є Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, який захищає добросовісну конкуренцію на ринку і гарантує споживачам можливість реально оцінювати товар (послуги), тобто дає можливість вільного вибору товару (послуг). Недобросовісною конкуренцією будуть протиправні дії, які вчиняються у конкурентних відносинах (відносинах змагальності) суб'єктами господарювання і спрямовані на обмеження діяльності окремих суб'єктів господарювання (порушення їх прав та законних інтересів) або отримання певних переваг завдяки чужим досягненням. Недобросовісна конкуренція наносить збитки як суб'єктам господарювання, так і фізичним особам – споживачам.

Причини правопорушень у сфері конкуренції, на нашу думку, обумовлені такими чинниками, як посилення конкурентної боротьби серед суб'єктів господарювання, ігнорування чесної репутації (оскільки окремі підприємці не планують свою комерційну діяльність на тривалий строк), складність оцінки споживачами або суб'єктами господарювання окремих рекламних пропозицій, відсутність повної інформації про товари або послуги. Крім того, однією з причин дискримінації суб'єктів господарювання є поєднання в одному органі функцій державного управління та господарської діяльності.

Добросовісною конкуренцією буде правомірна, з дотриманням норм чинного законодавства, торгових та інших чесних звичаїв, змагальність суб'єктів господарювання, метою якої є отримання найбільш вигідних умов виробництва та реалізації товарів. Причому дотримується принцип “Дозволено все, крім забороненого законом”. На ринку добросовісної конкуренції споживачі мають можливість вільного вибору серед товарів (послуг) і можуть придбавати ті товари, які найкращим чином відповідають їх потребам.

Бібліографічні посилання:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-12 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1576-12/ed20161102>.
4. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 50. – Ст.472.
5. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст.164.
6. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 30. – Ст.238.
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7. – Ст.260.

Бутиліна Ольга Володимирівна,
інженер з охорони праці відділу
матеріального забезпечення
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Межевська Лілія Володимирівна
заступник декана
юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ЩО СТАЛИСЯ З ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ

Законодавством про охорону праці, а саме ст. 22 Закону України «Про охорону праці» [1], ст. 171 Кодексу законів про працю України [2], на роботодавця покладено обов'язок організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок. При цьому під «роботодавцем» розуміється власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю [1, ст. 1].

З метою врегулювання питань, пов'язаних із розслідуванням та веденням обліку нещасних випадків, поранень, професійних захворювань, які трапляються із особами рядового та начальницького складу, курсантами та слухачами, військовослужбовцями та іншими категоріями працюючих в системі МВС України було розроблено та затверджено наказом МВС України від 27.12.2002 № 1346 Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України (далі – Порядок МВС) [3]. Дія цього Порядку поширюється на з'єднання та військові частини внутрішніх військ, органи і підрозділи внутрішніх справ, навчальні заклади системи МВС України [3, п. 1.2.]. Розслідування нещасних випадків (в тому числі поранень), що сталися з особами рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, військовослужбовцями внутрішніх військ, курсантами (слухачами) навчальних закладів системи МВС України, проводиться з урахуванням цього Порядку [3, п. 1.3.].

Таким чином, до набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» [4] нещасні випадки, що сталися з курсантами, а також тими слухачами та співробітниками Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, яким відповідно до чинного законодавства було присвоєно спеціальні звання міліції, розслідувалися відповідно до вимог Порядку МВС.

Після набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» постало питання, як розслідувати нещасні випадки, що сталися з поліцейськими. На мій запит з цього питання, надісланий на початку 2016 року до Відділу державного нагляду за охороною праці Департаменту

забезпечення та зв'язку МВС України, мені було надіслано таке роз'яснення Правового департаменту Національної поліції України. П. 4 розділу XI Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про Національну поліцію» [4] визначено, що до приведення законодавства України у відповідність із цим Законом акти законодавства застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону. У зв'язку з цим розслідування нещасних випадків, які сталися з поліцейськими, проводяться відповідно до вимог Порядку МВС. Це і здійснюється на практиці у нашому університеті.

Зауважмо, що у період, коли відбувалася розробка чинного Порядку МВС, діяв Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1112 [5] (далі – НПАОП 0.00-6.02-04). Форми документів, які повинні складатися за результатами розслідування нещасних випадків відповідно до Порядку МВС, ймовірно, розроблено за аналогією до документів, що склалися за результатами розслідування нещасних випадків на виробництві, а саме: **акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5*** (додаток 4 до п. 3.8 Порядку МВС) подібний до акта розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (додаток 2 до НПАОП 0.00-6.02-04), а **акт про нещасний випадок (у тому числі поранення) за формою Н-1*** (додаток 1 до п. 2.2 Порядку МВС; складається у разі, якщо нещасний випадок визнано таким, що пов'язаний з виконанням службових обов'язків) подібний до акта про нещасний випадок, пов'язаний з виробництвом, за формою Н-1 (додаток 3 до НПАОП 0.00-6.02-04), так само як і пояснення для їх заповнення.

01.01.2012 НПАОП 0.00-6.02-04 втратив чинність. На зміну йому прийшов діючий донині Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232 [6] (далі – Порядок), проте зазначена аналогія спостерігається й тут (див. додатки 3, 4 до Порядку). У Порядку МВС класифікація видів подій та причин нещасного випадку, подана у Поясненні щодо заповнення акта за формою Н-1* про нещасний випадок (у тому числі поранення), більше відповідає умовам роботи на виробництві, ніж умовам роботи правоохоронця. Наприклад, в цій класифікації вживаються терміни «технологічний процес», «виробничі об'єкти», «виробниче середовище», «трудова, виробнича дисципліна» тощо. Натомість у ДДУВС більшість нещасних випадків, що сталися з поліцейськими при виконанні службових обов'язків, мали місце під час спортивних змагань або навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки, тож при складанні актів про нещасні випадки доводиться самостійно формулювати види подій та причини. Відчуваю нагальну потребу розширити класифікацію видів подій та причин нещасного випадку з урахуванням специфіки роботи поліцейського.

На мою думку, у Порядку МВС необхідні чіткі роз'яснення щодо заповнення у розділі 4 акта Н-1* підпунктів «4.1. Навчання за професією чи видом роботи, під час виконання якої стався нещасний випадок (число, місяць, рік)» і «4.3. Перевірка знань за професією чи видом роботи, під час виконання якої стався нещасний випадок (число, місяць, рік)».

Пропоную також розробити Пояснення щодо заповнення акта про нещасний випадок невиконавчого характеру за формою НТ* (додаток 2 до п. 2.4 Порядку МВС). Доки цього Пояснення не існує, під час складання акта за формою НТ* доводиться користуватися як допоміжним матеріалом класифікацією видів подій та причин нещасного випадку, наведеною у Поясненні щодо заповнення акта за формою Н-1* про нещасний випадок (у тому числі поранення) і не зовсім придатною для випадків травмування поліцейських при обставинах, не пов'язаних із виконанням службових обов'язків.

І, нарешті, чинний Порядок МВС повинен бути відкоригований відповідно до організаційно-штатних змін, які відбулися в системі МВС України. Так, у Порядку МВС досі залишаються такі назви структурних підрозділів, як «служба охорони праці МВС, ГУМВС, УМВС» тощо, а також термін «стаж роботи в органах внутрішніх справ». Натомість у актах за формою Н-5*, Н-1* доводиться вказувати стаж служби у Національній поліції України, який потерпілий мав на момент нещасного випадку. Для сьогоднішніх курсантів він зазвичай співпадає зі стажем роботи за посадою, а для інших категорій поліцейських може і не співпадати.

Висновки. У зв'язку з реформуванням системи МВС України, створенням Національної поліції України виникла необхідність у приведенні низки нормативно-правових актів у відповідність до Закону України «Про Національну поліцію». Зокрема, на основі практичного досвіду розслідування нещасних випадків, що сталися з курсантами, слухачами, співробітниками Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ з числа поліцейських, виявлено проблему

невідповідності окремих положень чинного Порядку розслідування об'єктивно існуючим умовам роботи поліцейських, у тому числі учасників навчально-виховного процесу у закладах освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

Бібліографічні посилання:

1. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII – [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2694-12)
2. Кодекс законів про працю України – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, що сталися в органах і підрозділах системи МВС України: Затверджено наказом МВС України від 27.12.2002 № 1346 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.01.2003 за № 83/7404 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0083-03>
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
5. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 № 1112. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1112-2004-%D0%BF>
6. Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232. – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1232-2011-%D0%BF>
7. Типове положення про службу охорони праці (НПАОП 0.00-4.35-04): Затверджено наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 15.11.2004 № 255 – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0231-05>

Єремєєва І.А.,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

**НЕГАТИВНЕ ПРАВО НА АСОЦІАЦІЮ
В БРИТАНСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 80-Х РР. ХХ СТ.**

Британські тред-юніони завжди надавали великого значення безперешкодній діяльності своїх організацій на місцевому рівні для збільшення їх чисельності і посилення ролі в регулюванні трудових відносин. Правила, що регулюють членство в профспілках, звичайно включаються в колективні договори. До таких правил належить норма «закритого цеху», відповідно до якої на підприємстві де вона діє може бути прийнятий тільки член профспілки. Практика "закритого цеху" набула форми профспілкової монополії у контролі над найманням робочої сили, що нерідко перешкождало її мобільності. Ґрунтуючись на концепції індивідуалізму, захисту прав особистості, консерватори були переконані в неправомірності "обов'язкового юніонізму". Після приходу до влади в 1979 р. уряд Тетчер вважав, що широко представлене в законодавстві право належати до профспілки повинне бути еквівалентне праву індивідуума не бути членом тред-юніону. Дана точка зору була посилена переконанням консерваторів про те, що принцип "закритого цеху" є не виправданим обмеженням свободи вибору, зайвим посиленням профспілкового контролю на виробництві і, як наслідок, перекручуванням принципів формування вільної ринкової економіки.

Отже, одним з основних завдань консервативного уряду у сфері промислових відносин стало розширення права бути членом тред-юніону до ступеня оформлення на законодавчому рівні права індивідуума не входити до складу профспілкової організації. У законі "Про зайнятість" 1980 р. були запроваджені нові правила укладення й дії угод про профспілкове членство. Відповідно до закону, звільнення робітника у зв'язку з існуванням правила "закритого цеху" визнавалося несправедливим, якщо він "дійсно відмовляється бути членом профспілки за мотивами совісті або глибокої особистої переконаності" [2, р.130]. Таке положення збільшувало можливості працівників не належати до профспілкової організації і, відповідно, частина звільнень, пов'язаних із принципом "закритого цеху", визнавалася несправедливими.

Ст. 7 закону "Про зайнятість" 1980 р. містить уточнення поняття несправедливого звільнення. Усяке звільнення кваліфікувалося як несправедливе й у тому випадку, якщо робітник був прийнятий на роботу до введення в дію угоди про профспілкове членство і ніколи до цього не входив до складу даної профспілки відповідно до такої угоди [2, р.130]. До цієї категорії можна віднести зайнятих, котрі не були членами профспілки і тих, які належали до профспілки на іншому підприємстві, де не практикувалося правило "закритого цеху", у зв'язку з чим не брали участь в угоді про профспілкове членство. Це доповнення збільшувало кількість виключень із правила "закритого цеху" і тим самим знижувало ефективність його дії.

Формулювання "відмовляються бути членом профспілки" мало на увазі працівника, який бажає вийти з тред-юніону. Таким чином Закон 1980 р. дозволяв вільний вихід із тред-юніону, перехід до іншої профспілки, або створення нової. Так, під час страйку залізничників у 1982 р., після того, як виконком профспілки повідомив про санкції відповідно до правила "закритого цеху" стосовно тих, хто продовжував виходити на роботу, частина членів профспілки, серед яких були й учасники страйку, вийшли зі складу своєї профспілки і створили нову – Федерацію залізничних робітників [1, р.135-137].

Важливим нововведенням у законодавчому регулюванні питань, пов'язаних із профспілковим членством, стало встановлення Законом 1980 р. двох видів відмовлення в профспілковому членстві: відмова в прийомі до профспілки й відмова в продовженні профспілкового членства, тобто виключення з профспілки. Якщо той чи інший тред-юніон протягом визначеного періоду не виніс рішення за заявою про вступ у цю профспілку, то це розглядалося законом як відмова в прийомі до складу профспілки. Якщо робітник перестав бути членом тред-юніону на підставі профспілкового статуту, у якому передбачено, що певні дії члена профспілки ведуть до припинення його членства, то дана ситуація розглядається законом як виключення з профспілки. У ст. 4 Закону 1980 р. робітникам надане право оскаржити в промисловому трибуналі дії профспілки, що відмовила їм у профспілковому членстві. Промислові трибунали визначають, наскільки обґрунтоване те чи інше відмовлення, критерієм чого повинні бути "справедливість і сутність справи". При цьому підкреслювалося, що рішення трибуналу не може ґрунтуватися винятково на тому факті, що тред-юніон діяв у відповідності зі своїм статутом [2, р.94-95].

Відповідальність профспілки перед робітником за необґрунтовану відмову в профспілковому членстві встановлена в ст. 5 Закону "Про зайнятість" 1980 р. у формі виплати грошової компенсації, розмір якої залежить від того, чи було рішення профспілки скасоване після подання скарги. Якщо профспілкове рішення було скасовано і членство робітника в тред-юніоні відновлено, то закон залишав за ним право на компенсацію в розмірі до 8,2 тис.ф.ст., а якщо рішення профспілки не скасовувалося, то розмір компенсації збільшувався до 13,400 ф.ст. Однак промислові трибунали отримали право скоротити розмір компенсації, якщо встановлено, що поведінка робітника частково сама є причиною мір, вжитих профспілкою [2, р.96-97].

Закон "Про зайнятість" 1982 р. передбачав більш ускладнену процедуру створення й реєстрації "закритих цехів". У ст. 3 даного закону встановлено, що угоди про профспілкове членство повинні періодично підтверджуватися шляхом проведення через кожні п'ять років таємного голосування, а кількість голосів, поданих "за", повинна складати не менш 80% від тих, на кого буде поширюватися правило "закритого цеху", або 35% від тих, хто брав участь у голосуванні [3, р.110]. Якщо голосування не проводилося, чи не набиралася необхідна кількість голосів, то звільнення відповідно до цієї угоди автоматично кваліфікувалося як несправедливе, тобто справа не розглядалася в промисловому трибуналі. Аналіз цього положення закону демонструє, що уряд підсилив свій наступ на правило "закритого цеху" у порівнянні з попереднім законодавством. Закон 1980 р. вимагав проведення таємного голосування тільки для угод про профспілкове членство, що будуть укладені після його вступу в силу. Закон 1982 р. поширив подібну вимогу на всі угоди "закритого цеху". Однак у цьому випадку була зроблена значна поступка профспілкам у порівнянні з попереднім законодавчим актом, що було викликано частковим успіхом закону "Про зайнятість" 1980 р.: у період з 1980 до середини 1982 р. кількість робітників, охоплених "закритим цехом" зменшилася з 5,8 млн. чол. до 4,5 млн. [1, р.147]. До того ж, уряд прагнув нейтралізувати можливий протест із боку тред-юніонів, тому що тепер, на відміну від Закону 1980 р., були порушені всі угоди про профспілкове членство.

Уряд у законі "Про зайнятість" 1982 р. розширив коло осіб, звільнення яких кваліфікується як несправедливе. Згідно зі ст. 3 закону "Про зайнятість" 1982 р. до них належать ті, хто через свою професію мають письмово зафіксовані службові правила поведінки і були виключені із

профспілки або за "відмову брати участь у страйку чи інших промислових діях, тому що ця участь виявилася би порушенням їхніх службових правил поведінки", або за "відмову вступити чи зберігати членство в профспілці з тієї причини, що це вимагає участі в страйках і інших промислових діях, що суперечить службовим правилам поведінки" [3, р.110].

Закон 1982 р. передбачає значне збільшення розміру компенсацій звільненим, суми компенсацій повинні виплачуватися роботодавцем на підприємстві якого відбулося несправедливе звільнення. Однак, за заявою підприємця або самого звільненого про те, що це звільнення стало результатом тиску з боку тред-юніону шляхом погрози оголошення страйку, промисловий трибунал отримав право притягти до судової відповідальності профспілку як третю сторону. У цьому випадку промисловий трибунал, виходячи зі справедливості в дійсних умовах, може частково або повністю присудити виплату компенсації несправедливо звільненому третій стороні – профспілці. Притягнення до суду як відповідача означає, що судові витрати повинні також частково сплачуватися тред-юніонами [4,р.197]. Уряд консерваторів надав право одержання компенсації всім тим, хто був несправедливо звільнений у період з 1974 по 1980 р. відповідно до правила "закритого цеху" [3,р.109]. Тим самим, консерватори відновили права працівників, які відчували прямий тиск із боку тред-юніонів, що, у свою чергу, сприяло зростанню популярності політичних і економічних заходів уряду Тетчер.

У цілому, норми консервативного законодавства щодо несправедливих звільнень мали демократичний характер. Уряд Тетчер не заборонив принцип "закритого цеху", але були обмежені недоліки в організаційній структурі профспілкового руху. Посилення матеріальної відповідальності змусило профспілкову адміністрацію більш відповідально підходити до питань звільнення і звело до мінімуму їхній тиск на працівників і підприємців у зв'язку з принципом "закритого цеху", що сприяло зрівнянню в правах неюніонізованих працівників із членами профспілок в сфері наймання робочої сили.

Бібліографічні посилання:

1. Dunn S., Gennard J. The closed shop in British industry.- L.: Basingstoke, 1984.- 181 p. 167
2. Employment Act 1980 // Butterworth employment handbook/ Ed. by Peter Wallington. -L.-Butterworth, 1987. -P.90-100. 2
3. Employment Act 1982 // Butterworth employment handbook/ Ed. by Peter Wallington. -L.- Butterworth, 1987.-P.109-122. 3
4. Hepple B.A., Fredman S. Labour relations a. industrial law in Great Britain.- Deventer etc.: Kluwer law a. taxation Publishers, 1986.- 295 p. 185

Межевська Лілія Володимирівна,
заступник декана
юридичного факультету,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТРУДОВІ ПРАВА В УКРАЇНІ ТА ЄС

Трудові відносини набувають гострого морального звучання, вона все частіше стає об'єктом і загальнотеоретичних, і галузевих юридичних досліджень. Зміни, які відбуваються в Україні в останні роки, стали причиною підвищення значення питання реалізації суб'єктивних прав громадян і тісно пов'язаної з цим проблеми зловживання правом. Пояснюється це тим, що індивідуальні і колективні права і обов'язки не лише закріплені в нормах права, а основиються на нормах моралі й підтримуються ними.

Серед учених, які досліджували питання зловживання трудовими правами, слід згадати таких, як А. Лушніков, М. Лушнікова, Е. Офман, А. Юдін, В. Архіпов, О. Кручинін, А. Сидоренко С. М. Братусь, В. П. Грибанов, Р. Р. Ісмагілов, В. М. Кудрявцев, М. С. Малєїн, О. О. Малиновський, М. І. Матузов, Г. Онищенко, В. О. Рясенцев та ін.

Аналізуючи суб'єктивне право у світлі правосвідомості та моральності громадян, М. І. Матузов наголошує, що «...суб'єктивне право, його здійснення, користування тим благом, яке воно надає,

піддаються постійній і різносторонній оцінці з позицій правосвідомості й моральності. Це цілком природно, оскільки уявлення людей про свої права і обов'язки, про право в цілому засновані не лише на законі, а й на моралі. Сам процес сприйняття, усвідомлення цих категорій обумовлений складною взаємодією таких понять, вимог, критеріїв, як законне – незаконне, правомірне – неправомірне, каране – некаране (правосвідомість); чесне – ганебне, справедливе – несправедливе, благородне – неблагородне, добре і зло (моральність). У самій категорії суб'єктивного права, як в багатьох інших правових явищах, поміщений не лише юридичний, а й етичний зміст» [1, с. 26]. Але необхідно враховувати, що реалізація громадянами своїх прав не повинна надавати шкоди іншим громадянам, інтересам усього суспільства і має відповідати моральним вимогам. Зміни в реалізації трудових відносин, пов'язані з розвитком ринкових відносин, посиленням правового регулювання праці, поширенням договірному способу встановлення прав і обов'язків, обумовлюють необхідність дослідити питання щодо висвітлення проблемних правових питань зловживання трудовими правами. Зазначені питання не отримали належного розгляду ні у вітчизняній науці, ні в законодавстві, що зумовлено декількома причинами. По-перше, правовий механізм регулювання трудових відносин на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні не дозволяє працівникам належним чином реалізовувати свої трудові права. По-друге, основи реалізації трудових прав працівників і роботодавців закладено в нормативно-правових актах. По-третє, соціальна функція трудового права асоціюється з правом охорони праці.

В юридичній науці існують різні точки зору щодо розуміння зловживання правом. Одні вчені розглядають це поняття як правомірну поведінку, що не порушує заборон, і суб'єкт користується належним йому правом. Інші ж, навпаки, вважають зловживання правом протиправною дією, вираженою в заборонених законом формах поведінки, що породжує завдання шкоди будь-якому суб'єкту соціальних відносин. Так, А. Малиновський висловлював думку, що це діяння завжди шкідливе і протиправне, але не завжди каране [2, с. 70]. І. Покровський сутність зловживання правом визначав як делікт, тобто протиправну поведінку [3, с. 118]. Теоретики права В. Н. Протасов і Ю. А. Васильєв, навпаки, визначають дане явище як правомірне, порівнюючи його з аморальними способами здійснення права [4, с. 18–20]. В. П. Грибанов висловлював ідею про те, що зловживання правом є особливим типом цивільного правопорушення і визначав у даному випадку особливий, нестандартний характер протиправності [5, с. 58–68].

В основі соціальної політики країн – учасниць ЄС лежить визнання соціальних прав громадян. Про посилення уваги до соціальних прав людини свідчить прийняття у людини свідчить прийняття у людини свідчить прийняття у 1989р. Хартії про основні соціальні права трудящих. Основними принципами європейського трудового права Хартія визначає рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері трудових відносин, свободу об'єднань і право соціальних партнерів вести і укладати колективні договори. Хартія закріплює основні соціальні права, які згруповані за наступними напрямками: свобода пересування; зайнятість і оплата праці; соціальний захист; свобода асоціації та право на колективні переговори; професійне навчання; рівне ставлення до чоловіка і жінки; інформація, консультації і участь працівників в управлінні виробництвом; безпека і гігієна праці; охорона праці дітей та підлітків; труднощі похилого віку.

Однією з основних тенденцій розвитку трудових прав в країнах ЄС на початку ХХІ ст. є заборона зловживання трудовими правами поряд з єдністю приватних і публічних засад; посиленням значення приватних і публічних засад; недопущенням погіршення становища працівників порівняно з рівнем, передбаченим законодавством та іншими.

Вирішення проблеми правового характеру щодо зловживання правом (зазначене поняття є поведінкою в рамках права, правопорушенням чи навіть особливим видом правомірної чи протиправної поведінки) в наукових колах відбувається під акомпанемент палких дискусій. На перший погляд, проблему зловживання правом у трудовому праві необхідно вирішувати шляхом застосування аналогії закону, тобто враховувати ст. 13 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України й оперувати загальною визначеною принципом недопустимості зловживання правом [6]. Проте оскільки трудове право поєднує імперативні та диспозитивні норми правового регулювання, а не виключно диспозитивні, слід погодитися з А. Лушніковим та М. Лушніковою, які вказують, що юридична конструкція зловживання правом у трудовому праві на протигагу цивільному характеризується галузевими особливостями, а тому використання згаданої статті ЦК України для вирішення проблеми зловживання правом у трудових відносинах є недоречним. Разом із тим існує потреба у встановленні в трудовому законодавстві заборони на зловживання правом суб'єктами трудових відносин [7].

О. Панасюк та І. Богдан розглядають постановку проблеми зловживання суб'єктивними трудовими правами через співвідношення таких термінів, як «зловживання суб'єктивним трудовим правом», «правопорушення» та «правомірне невиконання трудового обов'язку». А. Сидоренко, порівнюючи зловживання суб'єктивним трудовим правом із правопорушенням у вигляді дисциплінарного проступку, зазначає, що науковці, які займалися дослідженням проблеми зловживання правом, вважають останнє правопорушенням або окремим його видом. О. Кручинін оспорує позицію А. Лушнікова та М. Лушпікової, які відокремлюють правопорушення від зловживання правом, характеризуючи останнє як використання особою права не відповідно до його цільового призначення (дія протікає в рамках правомірної поведінки; при цьому трудові права реалізуються не відповідно до принципів трудового права) тим, що дія, спрямована на здійснення права всупереч його цільовому призначенню, є правопорушенням. Таким чином він вирішує проблему зняття правової невизначеності при зловживанні правом у трудових відносинах шляхом застосування не матеріальної, а дисциплінарної відповідальності. Зокрема, таку невизначеність він вважає за доцільне нівелювати шляхом встановлення обов'язку суду брати до уваги принципи юридичної відповідальності (справедливість, рівність, співрозмірність, законність, вина, гуманізм) [7].

Зловживання правом не відноситься до правопорушення, оскільки у цьому діянні відсутня головна його ознака, а саме протиправність. Тобто зловживання правом не є прямо забороненим у законодавстві про працю, а отже, і караним воно також бути не може, що дає можливість не тільки отримані певні, нічим не обумовлені переваги, але і не нести за це відповідальність.

Отже, настання несприятливих наслідків у рамках юридичної відповідальності для сторін трудового договору виключається. Разом із тим законодавець намагається захистити добросовісну сторону від несприятливих наслідків, що настають унаслідок дій сторони, яка зловживає правом.

На нашу думку, у вітчизняному законодавстві та країн ЄС, слід сформулювати принцип заборони зловживання трудовими правами учасниками трудових і пов'язаних з ними відносин, тобто заборони здійснення цих прав всупереч їх соціальному призначенню, в тому числі з метою заподіяння тим самим шкоди іншій стороні правовідносин, та закріпити на законодавчому рівні визначення поняття «зловживання правом». Доцільно внести доповнення до ст. 3 Основні засади правового регулювання трудових відносин Глави 1 Проекту Трудового кодексу України і включити до їх переліку таку: «недопущення зловживання трудовими правами, тобто недобросовісного здійснення сторонами трудового договору суб'єктивних прав з метою надання шкоди іншій особі та відмова органом з розгляду трудових спорів працівнику (роботодавцю) в захисті належного йому права в разі порушення цієї заборони».

Бібліографічне посилання:

1. Матузов Н. И. Субъективное право в свете правосознания и нравственности / Н. И. Матузов // Вопросы теории государства и права. – Саратов, 1974. Вып. 3.
2. Малиновский А. А. Злоупотребление правом: теоретические аспекты / А. А. Малиновский // Журнал рос. права. – 1998. – № 7. – С. 70–75.
3. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998. – 353 с.
4. Васильев Ю. А. Взаимодействие права и морали / Ю. А. Васильев // Советское государство и право. – 1966. – № 11. – С. 18–20.
5. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : «Статус», 2001. – 441 с. – (Классика российской цивилистики).
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
7. Зловживання правом у трудових правовідносинах: сучасний стан і тенденції правового регулювання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaochka.net/arenda_p_8.html

Свистун Лариса Яківна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного, господарського та
екологічного права
Університету митної справи та фінансів

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРАХУНКУ АЛІМЕНТІВ НА ДІТЕЙ

Частиною другою ст. 51 Конституції України [1] та ст. 180 Сімейного кодексу України [2] (далі – СК України) визначено, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Але, не дивлячись на те, що права дитини на утримання та обов'язок батьків забезпечувати дитині відповідний рівень життя, харчування, виховання, встановлені у достатній кількості нормативно-правових актів, все це не завжди виконується належним чином у нашій країні. Проблема стягнення аліментів не є новою в сімейному праві України. Доволі часто внаслідок невиконання аліментних зобов'язань діти втрачають можливість повноцінно розвиватися, здобувати освіту, отримувати кошти для існування тощо.

Аліменти (лат. *alimentum* – харчі, утримання) – кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги [3, с. 96].

Аліментна дітей вже можуть бути чітко й однозначно визначені, хоча потребують індивідуальної конкретизації на підставі врахування усіх обставин справ в кожній ситуації. В останній час в СК України було внесено зміни стосовно аліментних зобов'язань на дітей. У зв'язку з цим норми стали більш чіткими, конкретними, хоча і мають так званий ситуаційний характер.

Отже, при розрахунку аліментів на дитину потрібно звернути увагу на наступне.

Той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів, і протягом трьох діб суд має видати судовий наказ, де вказана чітка сума аліментів. Якщо про доходи особи, з якою стягують аліменти, нічого не відомо, то щонайменше це може бути 50% від прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку.

Так, для основних соціальних і демографічних груп населення на 2019 рік встановлено такий прожитковий мінімум: для дітей до 6 років з 1 січня 2019 року – 1626 гривень, з 1 липня – 1699 гривень, з 1 грудня – 1779 гривень;

Для дітей від 6 до 18 років: з 1 січня 2019 року – 2027 гривень, з 1 липня – 2118 гривень, з 1 грудня – 2218 гривень;

Так, з 1 січня 2019 року аліменти складають: для дітей до 6 років – 813 гривень, для дітей від 6 до 18 років – 1013,5 гривень.

Мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів.

Якщо ж доходи відомі, то за ч. 5 ст. 183 СК України у розмірі на одну дитину – однієї чверті, на двох дітей – однієї третини, на трьох і більше дітей – половини заробітку (доходу) платника аліментів. І що важливо, не обов'язково офіційного. Доводити законність вимог утримувачу дитини більше не потрібно. Суд спочатку, так би мовити, має «забезпечити матеріально» дитину, а далі розглядати скарги незадоволених платників, якщо такі будуть. Це означає, що весь тягар судових доказів перекладається тепер на плечі того, хто ухиляється від сплати аліментів. Наказне провадження не передбачає судового засідання, це відбувається і без присутності стягувача аліментів, і без боржника.

Окрім стандартних обставин, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів (стан здоров'я та матеріальне становище дитини; стан здоров'я та матеріальне становище платника аліментів; наявність у платника аліментів інших дітей, непрацездатних чоловіка, дружини, батьків, дочки, сина) суд за ч. 1 ст. 182 СК України також враховує: наявність на праві власності, володіння та/або користування у платника аліментів майна та майнових прав, у тому числі рухомого та нерухомого майна, грошових коштів, виключних прав на результати інтелектуальної діяльності, корпоративних прав, та доведені стягувачем аліментів витрати платника аліментів, у тому числі на придбання нерухомого або рухомого майна, сума яких перевищує десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи, якщо платником аліментів не доведено джерело походження коштів.

Нововведення ч. 3 ст. 182 СК України полягають у тому, що суд не обмежується розміром заробітку (доходу) платника аліментів у разі встановлення наявності у нього витрат, що перевищують

його заробіток (дохід), і щодо яких таким платником аліментів не доведено джерело походження коштів для їх оплати. Тобто раніше суди зважали лише на офіційні заробітки (доходи) платників аліментів, тепер, якщо той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, зможе довести, що дохід платника аліментів більше, ніж він показує (наприклад, їздить закордон, купує цінні речі, нерухомість, або навіть сплачує великі рахунки на послуги чи роботи), ці данні суд має враховувати про визначенні суми аліментів. Тож, виплати «в конверті» тепер важче приховати, бо йдеться не про зарплату, а про доходи, і мінімальні аліменти можуть вирости до кількох тисяч. Всі доходи, стосовно яких платник аліментів не доведе джерела їх надходження, все одно беруться до уваги при стягненні аліментів.

Законом збільшено час, за який можуть стягуватись аліменти за минулий період. Так, за ч. 2 ст. 191 СК України аліменти за минулий час можуть бути присуджені, якщо позивач подасть суду докази того, що він вживав заходів щодо одержання аліментів з відповідача, але не міг їх одержати у зв'язку з ухиленням останнього від їх сплати. У цьому разі суд може присудити аліменти за минулий час, але не більш як за десять років. Раніше це було лише 3 роки.

Закон захистив і платників аліментів від надмірних сум стягнення, встановивши верхню межу аліментів: за ч. 5 ст. 183 СК України це не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожну дитину. З 1 січня 2019 року це складає: для дітей до 6 років – 16260 гривень, для дітей від 6 до 18 років – 20270 гривень.

Встановлена певна рівновага сторін.

Отже, правове регулювання стягнення аліментів на дітей є достатньо розгалуженим. Порядок їх стягнення є складним процесом, що пов'язаний із багатьма питаннями.

Але проблема визначення розміру аліментів на дітей через існування одержання прихованих доходів зобов'язаними особами дещо вирішена.

Суди мають брати до уваги всі обставини справи, досліджуючи джерела прибутку особи (батька чи матері), з якої будуть стягуватись аліменти на дитину, враховувати наявність нерухомого майна, транспортного засобу, земельних ділянок, а також, що дуже важливо, зміну її сімейного стану, хронологію появи дітей, витрати, які здійснює відповідач, тобто реальний рівень його життя.

Але у справах про стягнення аліментів на дітей, як і в усьому сімейному праві, велике значення має моральний аспект, почуття, особисті стосунки між батьками дитини, між батьками і дітьми, тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 24.01.2019).
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 24.01.2019).
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ, 1998. – Т.1: А-Г. 672 с.

Бондар Олександр Сергійович,
кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Поліцейські як і всі громадяни України, мають право на належні, безпечні і здорові умови праці, на належну заробітну плату відповідно до Конституції України. Однак, на сьогодні існує проблематика правового регулювання трудових прав поліцейських. Тому дуже важливо розглянути проблеми правового регулювання трудових прав поліцейських. Аналізуючи наукову літературу,

а також доктринальні дослідження нажалі, на сьогодні немає комплексного розгляду даної проблематики.

Перед тим, як почати розглядати проблематику правового регулювання трудових прав поліцейських, треба визначити таку правову категорію, як правове регулювання. Більшість науковців схиляється до думки, що правове регулювання – це вплив права на суспільні відносини, що здійснюється через використання системи засобів, які мають юридичний характер та забезпечують упорядкування суспільних відносин. Досліджуючи проблеми правового регулювання цікаву наукову позицію висловлює М.Ю. Осипов, який розглядає правове регулювання як таку систему, яка утворює цілісну і структуровану за принципом ієрархії сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою статичних та динамічних елементів, серед яких до перших належать об'єкт, предмет, принципи, цілі, метод, механізм; а до динамічних – регламентація процесів установалення норм права, базових правовідносин, норм договору, процесу реалізації прав і обов'язків суб'єкта права, правозастосування [1].

Як і всі громадяни України відповідно до ст. 43 Конституції України поліцейські мають право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом [2]. Від належної реалізації трудових прав, залежить виконання ними своїх службових обов'язків щодо захисту життя, здоров'я, прав і свобод усіх громадян, а відтак і побудова в Україні демократичної, соціальної, правової держави де найвищою цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Тому є необхідність забезпечити належне правове регулювання трудових прав поліцейських, для забезпечення належної реалізації їх у практичній діяльності Національної поліції України. Основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці викладені у Законі України «Про охорону праці». Відповідно до ст. 2 цього Закону його дія поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих [3].

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Можна сказати, що це положення спонукало законодавця передбачити у ст. 153 Кодексу законів про працю України, що «Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують» [4]. Для поліцейського ця норма є аж ніяк не доцільною з його службовими обов'язками він може захистити своє життя і здоров'я під час несення служби шляхом застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї у випадках і в порядку, передбачених Законом України «Про Національну поліцію». Також щодо норм які регулюють питання тривалості робочого часу поліцейських, то відповідно до ст.ст. 50, 71 Кодексу законів про працю України вступають в правову колізію зі ст. 91 Закону України «Про Національну поліцію». Дана колізія пов'язана із специфічними умовами праці в Національній поліції України. Оскільки, неможливо передбачити нормований робочий день працівника поліції [4, 7].

Також, до проблем правового регулювання трудових прав поліцейських, доцільно віднести недосконалість правового регулювання пенсійного забезпечення поліцейських. В цілому, правова база пенсійного забезпечення поліцейських складається з двох основних нормативно-правових актів, а саме Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [5] та Закону України «Про Національну поліцію» [6]. Перший закон регламентує правила та розміри застосування пенсійного забезпечення. Так, поліцейські можуть вийти на пенсію в разі досягнення ними на день звільнення зі служби 45-річного віку за наявності у них страхового стажу 25 років і більше, з яких не менше ніж 12 календарних років і 6 місяців становить військова служба або служба в Національній поліції України. Розміри пенсії за вислугу років залежать від отримуваного поліцейським грошового забезпечення і виражаються у процентному відношенні до нього, зокрема при виході на пенсію розмір пенсії за вислугу 20 років становить 50 відсотків, а звільненим зі служби в поліції на підставі пунктів 2, 3 частини першої статті 77 Закону України «Про Національну поліцію» – 55 відсотків відповідних сум грошового забезпечення, а за кожний рік вислуги понад 20 років розмір пенсії збільшується на 3 відсотки відповідних сум грошового забезпечення, по-другому варіанту розмір пенсії за страховий стаж 25 років становить 50 відсотків, а за кожний повний рік стажу понад 25 років пенсія збільшується на 1 відсоток відповідних сум грошового забезпечення. Також слід відзначити, що ст.13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» встановила максимальний розмір пенсії за вислугу років. Так, за загальним правилом розмір пенсії для

поліцейських не може перевищувати 70 відсотків відповідних сум грошового забезпечення [5]. Слід зазначити, що стаття 102 Закон України «Про Національну поліцію», а як зазначалось вище це другий нормативно-правовий акт, який регламентує пенсійне забезпечення поліцейських чітко говорить що «Пенсійне забезпечення поліцейських та виплата одноразової грошової допомоги після звільнення їх зі служби в поліції здійснюються в порядку та на умовах, визначених Законом України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб", тобто прямо відсилає до першого закону, а отже можна зробити висновок, що питання пенсійного забезпечення поліцейських фактично регулюються одним законом [6]. З приводу максимального розміру пенсії дуже вдало висловила О.Ю. Кісіль, яка зазначає, що несправедливим є обмеження максимального розміру пенсії, оскільки протягом життя людина працювала, піднімалася кар'єрними сходами, підвищувала свій соціальний статус та розраховувала на те, що чим вище буде її заробітна плата, тим більше буде і пенсія [7]. Тому, якщо Україна позиціонує себе соціальною та правовою державою, є необхідним норму про максимальний розмір пенсії за вислугу років видалити зі ст. 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

У зв'язку з останніми подіями в нашій країні, хотілось би звернути увагу на норму, яка передбачена у Законі України «Про Національну поліцію», а саме відповідно до ч. 5 ст. 61 даного закону, поліцейські не можуть організовувати страйки та брати участь у страйках. На нашу думку, дана норма є антидемократичною. Оскільки, аналізуючи сучасний стан правового регулювання трудових прав поліцейських в Європейських країнах, поліцейські в багатьох країнах мають право проводити страйки і за це не несуть жодної відповідальності, на відміну від нашої держави.

Отже, підводячи підсумок розгляду проблем правового регулювання трудових прав поліцейських, слід відмітити, що важливість належного правового регулювання різноманітних суспільних відносин як вірно відмічає С.В. Лазюк, складно переоцінити [8]. Проаналізувавши наукову літературу, а також доктринальні дослідження, ми розглянули певні проблемні питання стосовно правового регулювання трудових прав поліцейських. На основі цього, пропонуємо наступну концепцію поліпшення правового регулювання трудових прав поліцейських, а саме: внести зміни, до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», а саме, видалити зі ст. 13 норму про максимальний розмір пенсії за вислугу років; у зв'язку із сучасним станом правового регулювання, а саме відсутністю на нашу думку належного механізму реалізації трудових прав, створити Положення, яке буде за своїм змістом покликане забезпечити ефективну реалізацію трудових прав поліцейських. А також, внести зміни до Закону України «Про Національну поліцію», а саме, до ч.5 Ст. 61, та дозволити поліцейським як засіб захисту своїх трудових прав проводити страйки. Оскільки як показую досвід Європейських країн, даний засіб є одним із найефективніших і застосовується в Європейських країнах. Тому вбачаємо за необхідне здійснити дані зміни у правове регулювання трудових прав поліцейських.

Бібліографічні посилання:

1. Осипов М.Ю. Правовое регулирование как динамическая система / М.Ю. Осипов // Право и политика. – 2006. – № 11. – С. 56–57.
2. Конституція України / Відомості Верховної Ради України, 1996, №30, ст.141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>
3. Закон України «Про охорону праці»/Відомості Верховної Ради України, 1992, №49, ст. 668 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Кодекс законів про працю / Відомості Верховної Ради України, 1971, №50, ст. 375. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>
5. Закон України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" / Відомості Верховної Ради України, 1992, №29, ст. 399 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>
6. Закон України "Про національну поліцію" / Відомості Верховної Ради України, 2015, №40-41, ст. 379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Кісіль О.Ю. Деякі проблеми правової регламентації соціального забезпечення поліцейських в Україні. – 2016 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123>
8. Лазюк С.В. Правове регулювання державного мита в Україні/ Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Lazyk_2014.pdf

Єремєєва І.А.

кандидат історичних наук, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

НЕГАТИВНЕ ПРАВО НА АСОЦІАЦІЮ В БРИТАНСЬКОМУ ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 80-Х РР. ХХ СТ.

Британські тред-юніони завжди надавали великого значення безперешкодній діяльності своїх організацій на місцевому рівні для збільшення їх чисельності і посилення ролі в регулюванні трудових відносин. Правила, що регулюють членство в профспілках, звичайно включаються в колективні договори. До таких правил належить норма «закритого цеху», відповідно до якої на підприємство де вона діє може бути прийнятий тільки член профспілки. Практика "закритого цеху" набула форми профспілкової монополії у контролі над найманням робочої сили, що нерідко перешкоджало її мобільності. Ґрунтуючись на концепції індивідуалізму, захисту прав особистості, консерватори були переконані в неправомірності "обов'язкового юніонізму". Після приходу до влади в 1979 р. уряд Тетчер вважав, що широко представлене в законодавстві право належати до профспілки повинне бути еквівалентне праву індивідуума не бути членом тред-юніону. Дана точка зору була посилена переконанням консерваторів про те, що принцип "закритого цеху" є не виправданим обмеженням свободи вибору, зайвим посиленням профспілкового контролю на виробництві і, як наслідок, перекручуванням принципів формування вільної ринкової економіки.

Отже, одним з основних завдань консервативного уряду у сфері промислових відносин стало розширення права бути членом тред-юніону до ступеня оформлення на законодавчому рівні права індивідуума не входити до складу профспілкової організації. У законі "Про зайнятість" 1980 р. були запроваджені нові правила укладення й дії угод про профспілкове членство. Відповідно до закону, звільнення робітника у зв'язку з існуванням правила "закритого цеху" визнавалося несправедливим, якщо він "дійсно відмовляється бути членом профспілки за мотивами совісті або глибокої особистої переконаності" [2, р.130]. Таке положення збільшувало можливості працівників не належати до профспілкової організації і, відповідно, частина звільнень, пов'язаних із принципом "закритого цеху", визнавалася несправедливими.

Ст. 7 закону "Про зайнятість" 1980 р. містить уточнення поняття несправедливого звільнення. Усяке звільнення кваліфікувалося як несправедливе й у тому випадку, якщо робітник був прийнятий на роботу до введення в дію угоди про профспілкове членство і ніколи до цього не входив до складу даної профспілки відповідно до такої угоди [2, р.130]. До цієї категорії можна віднести зайнятих, котрі не були членами профспілки і тих, які належали до профспілки на іншому підприємстві, де не практикувалося правило "закритого цеху", у зв'язку з чим не брали участь в угоді про профспілкове членство. Це доповнення збільшувало кількість виключень із правила "закритого цеху" і тим самим знижувало ефективність його дії.

Формулювання "відмовляються бути членом профспілки" мало на увазі працівника, який бажає вийти з тред-юніону. Таким чином Закон 1980 р. дозволяв вільний вихід із тред-юніону, перехід до іншої профспілки, або створення нової. Так, під час страйку залізничників у 1982 р., після того, як виконком профспілки повідомив про санкції відповідно до правила "закритого цеху" стосовно тих, хто продовжував виходити на роботу, частина членів профспілки, серед яких були й учасники страйку, вийшли зі складу своєї профспілки і створили нову – Федерацію залізничних робітників [1, р.135-137].

Важливим нововведенням у законодавчому регулюванні питань, пов'язаних із профспілковим членством, стало встановлення Законом 1980 р. двох видів відмовлення в профспілковому членстві: відмова в прийомі до профспілки й відмова в продовженні профспілкового членства, тобто виключення з профспілки. Якщо той чи інший тред-юніон протягом визначеного періоду не виніс рішення за заявою про вступ у цю профспілку, то це розглядалося законом як відмова в прийомі до складу профспілки. Якщо робітник перестав бути членом тред-юніону на підставі профспілкового статуту, у якому передбачено, що певні дії члена профспілки ведуть до припинення його членства, то дана ситуація розглядається законом як виключення з профспілки. У ст. 4 Закону 1980 р. робітникам надане право оскаржити в промисловому трибуналі дії профспілки, що відмовила їм у профспілковому членстві. Промислові трибунали визначають, наскільки обґрунтоване те чи інше відмовлення, критерієм чого повинні бути "справедливість і сутність справи". При цьому

підкреслювалося, що рішення трибуналу не може ґрунтуватися винятково на тому факті, що тред-юніон діяв у відповідності зі своїм статутом [2,р.94-95].

Відповідальність профспілки перед робітником за необґрунтовану відмову в профспілковому членстві встановлена в ст. 5 Закону "Про зайнятість" 1980 р. у формі виплати грошової компенсації, розмір якої залежить від того, чи було рішення профспілки скасоване після подання скарги. Якщо профспілкове рішення було скасовано і членство робітника в тред-юніоні відновлено, то закон залишав за ним право на компенсацію в розмірі до 8,2 тис.ф.ст., а якщо рішення профспілки не скасовувалося, то розмір компенсації збільшувався до 13,400 ф.ст. Однак промислові трибунали отримали право скоротити розмір компенсації, якщо встановлено, що поведінка робітника частково сама є причиною мір, вжитих профспілкою [2,р.96-97].

Закон "Про зайнятість" 1982 р. передбачав більш ускладнену процедуру створення й реєстрації "закритих цехів". У ст. 3 даного закону встановлено, що угоди про профспілкове членство повинні періодично підтверджуватися шляхом проведення через кожні п'ять років таємного голосування, а кількість голосів, поданих "за", повинна складати не менш 80% від тих, на кого буде поширюватися правило "закритого цеху", або 35% від тих, хто брав участь у голосуванні [3,р.110]. Якщо голосування не проводилося, чи не набиралася необхідна кількість голосів, то звільнення відповідно до цієї угоди автоматично кваліфікувалося як несправедливе, тобто справа не розглядалася в промисловому трибуналі. Аналіз цього положення закону демонструє, що уряд підсилив свій наступ на правило "закритого цеху" у порівнянні з попереднім законодавством. Закон 1980 р. вимагав проведення таємного голосування тільки для угод про профспілкове членство, що будуть укладені після його вступу в силу. Закон 1982 р. поширив подібну вимогу на всі угоди "закритого цеху". Однак у цьому випадку була зроблена значна поступка профспілкам у порівнянні з попереднім законодавчим актом, що було викликано частковим успіхом закону "Про зайнятість" 1980 р.: у період з 1980 до середини 1982 р. кількість робітників, охоплених "закритим цехом" зменшилася з 5,8 млн. чол. до 4,5 млн. [1,р.147]. До того ж, уряд прагнув нейтралізувати можливий протест із боку тред-юніонів, тому що тепер, на відміну від Закону 1980 р., були порушені всі угоди про профспілкове членство.

Уряд у законі "Про зайнятість" 1982 р. розширив коло осіб, звільнення яких кваліфікується як несправедливе. Згідно зі ст. 3 закону "Про зайнятість" 1982 р. до них належать ті, хто через свою професію мають письмово зафіксовані службові правила поведінки і були виключені із профспілки або за "відмову брати участь у страйку чи інших промислових діях, тому що ця участь виявилася би порушенням їхніх службових правил поведінки", або за "відмову вступити чи зберігати членство в профспілці з тієї причини, що це вимагає участі в страйках і інших промислових діях, що суперечить службовим правилам поведінки" [3,р.110].

Закон 1982 р. передбачає значне збільшення розміру компенсацій звільненим, суми компенсацій повинні виплачуватися роботодавцем на підприємстві якого відбулося несправедливе звільнення. Однак, за заявою підприємця або самого звільненого про те, що це звільнення стало результатом тиску з боку тред-юніону шляхом погрози оголошення страйку, промисловий трибунал отримав право притягти до судової відповідальності профспілку як третю сторону. У цьому випадку промисловий трибунал, виходячи зі справедливості в дійсних умовах, може частково або повністю присудити виплату компенсації несправедливо звільненому третій стороні – профспілці. Притягнення до суду як відповідача означає, що судові витрати повинні також частково сплачуватися тред-юніонами [4,р.197]. Уряд консерваторів надав право одержання компенсації всім тим, хто був несправедливо звільнений у період з 1974 по 1980 р. відповідно до правила "закритого цеху" [3,р.109]. Тим самим, консерватори відновили права працівників, які відчули прями тиск із боку тред-юніонів, що, у свою чергу, сприяло зростанню популярності політичних і економічних заходів уряду Тетчер.

У цілому, норми консервативного законодавства щодо несправедливих звільнень мали демократичний характер. Уряд Тетчер не заборонив принцип "закритого цеху", але були обмежені недоліки в організаційній структурі профспілкового руху. Посилення матеріальної відповідальності змусило профспілкову адміністрацію більш відповідально підходити до питань звільнення і звело до мінімуму їхній тиск на працівників і підприємців у зв'язку з принципом "закритого цеху", що сприяло зрівнянню в правах неюніонізованих працівників із членами профспілок в сфері наймання робочої сили.

Бібліографічні посилання:

1. Dunn S., Gennard J. The closed shop in British industry.- L.: Basingstoke, 1984.- 181 p. 167
2. Employment Act 1980 // Butterworth employment handbook/ Ed. by Peter Wallington. -L.- Butterworth, 1987. -P.90-100. 2

3. Employment Act 1982 // Butterworth employment handbook/ Ed. by Peter Wallington. -L.- Butterworth, 1987.-P.109-122. 3
4. Hepple B.A., Fredman S. Labour relations a. industrial law in Great Britain.- Deventer etc.: Kluwer law a. taxation Publishers, 1986.- 295 p. 185

Калініченко Зоя Дмитрівна,

кандидат економічних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кільдянкін Марина Дмитрівна,

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕФОРМИ, ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Макроекономічні аспекти стабільності господарського механізму держави та проведення політико-правових і соціально-економічних реформ є актуальними для економічної системи України, її подальшого розвитку. На увагу заслуговують дослідження правового поля впливу на макроекономічну стабільність у зв'язку із потребою розвитку економічної системи України. Базові позиції країни ще слабкі, потрібно впроваджувати масштабніші реформи в усіх сферах життя. Очікується, що свої результати вже найближчим часом дадуть запроваджені реформи в державному управлінні, освіті, системі охорони здоров'я, пенсійному забезпеченні.

Однією із найбільш очікуваних реформ у суспільстві є судова реформа, бо всі сподіваються на відновлення справедливості, покарання та самоочищення. До створення антикорупційного суду вирішено вперше в українській історії залучити міжнародних експертів, що виступають із незалежною оцінкою кандидатів та забезпечують неупередженість процедури.

На часі крім судової реформи та зниження рівня корупції – зміни в управлінні державним майном, в залученні інвестицій, в посиленні дерегуляції та децентралізації в країні. Сьогодні перед Україною стоять великі загрози. Ріст економіки дуже незначний. На 2019 рік заплановано 3% економічного зростання, тоді як вже в середньостроковій перспективі необхідно мати 5 і більше відсотків зростання.

Макроекономічна стабільність — це складна комбінація внутрішньо- та зовнішньоорієнтованих заходів, які, відбиваючи діалектику частини й цілого, визначають сутнісні особливості ендогенних соціально-політичних і економічних акцій у конкретний момент розвитку економічної системи на інноваційних засадах [1, с. 27].

Термін «макроекономічна стабільність» національної економіки пов'язується з мінімальним впливом зовнішніх чинників, що, в свою чергу, збільшує можливості для сталого зростання. Макроекономічна стабільність забезпечує стійкість проти валютних і процентних коливань на світовому ринку. Це необхідна, але недостатня вимога для економічного росту. В Україні

Особливими умовами на сьогодні ще є великий борговий тягар і некерована інфляція, які можуть викликати економічну кризу та обвал ВВП. Та навіть в таких умовах МВФ і ЄС роблять акцент на макроекономічну стабільність [2].

Макроекономічна стабільність означає:

по-перше, економічне зростання, тобто підвищення ефективності виробництва із застосуванням досягнень науки і техніки;

по-друге, повну зайнятість — забезпечення робочими місцями усіх, хто бажає і здатний працювати;

по-третє, стабільний рівень цін, оскільки зростання рівня цін ускладнює господарські зв'язки економічних суб'єктів, знижує реальні доходи населення і знецінює заощадження;

по-четверте, досягнення рівноваги у зовнішньоекономічних зв'язках, що відповідно відображається у стабільному курсі національної валюти та активному сальдо платіжного балансу [2].

Україні потрібна довготривала макроекономічна збалансованість для забезпечення процесу євроінтеграції. Завдяки збалансованості економіки в часовому вимірі регулюють інфляцію, зміну ставки валютного курсу і рівень банківських відсотків за кредитами. [3].

Сьогодні, за оцінками Міжнародного валютного фонду, сукупні інвестиції в українську економіку становлять 19% ВВП. Це один з найнижчих показників серед країн ЄБРР і найнижчий серед країн з порівняним рівнем доходу. Прямі іноземні інвестиції становлять лише 2% ВВП [2]. Це також один з найнижчих показників в регіоні. Практично у 2017-2018 рр. інвестицій в Україну майже не надходило, навіть якщо порівнювати не з надуспішними 2004–2007 рр., а з умовною стагнацією 2011–2013 рр. За оцінками Організації економічного співробітництва та розвитку, лише у результаті застосування легальних схем мінімізації «високоподаткові» країни щорічно втрачають сотні мільярдів доларів. З метою боротьби з агресивним податковим плануванням міжнародними компаніями, члени G20 ініціювали Проект BEPS, тобто план боротьби з ухиленням від оподаткування та виведенням грошей в офшори, до якого з січня 2017 року приєдналась і Україна. Протидія розмиванню податкової бази (BEPS) та виведенню прибутків за кордон зустрічає серйозний опір з боку інтересів власників великого бізнесу, представлених у парламенті. Це знову питання проведення правових реформ.

Для інвестицій потрібні макроекономічна стабільність і реформи. Так, Україні вдалося укласти короткострокову угоду з МВФ, яка практично повністю покриває потреби в зовнішньому фінансуванні в 2019 році. Інфляція продовжує знижуватися, хоча і залишається високою – 9,8% за 2018 рік [2]. Та головне – не зупиняти проведення політико-правових і соціально-економічних реформ.

Приватизаційна реформа: на початку 2018 року ухвалено Закон «Про приватизацію», що спрощує процедуру приватизації: тільки дві групи об'єктів приватизації (мало- та великомасштабна приватизація) замість шести, тільки два типи аукціонів замість п'яти і т.д. Таким чином, маломасштабна приватизація проводиться виключно шляхом онлайн-аукціонів, а саме через електронну платформу ProZorro, яка вже дозволяє здійснювати продаж та оренду державного майна швидко та прозоро.

Завершено розподілення державних підприємств за групами для подальшої процедури приватизації. На 2019 рік запланована приватизація великих підприємств.

Реформа державного управління пов'язана з затвердженням нового стратегічного планування в рамках середньострокових пріоритетних дій Уряду до 2020 року. Проводиться реорганізація в міністерствах, інших урядових органах, введено позиції близько 800 фахівців з питань реформ.

Земельна реформа: разом зі Всесвітнім Банком розроблена концепція Національного ринку землі. Затверджена Державна програма з розвитку фермерства на 2018-2020 рр.

Боротьба з корупцією: в Україні ведеться робота з подальшої дерегуляції бізнесу, зменшенню корупції в адміністрації податків, широкого впровадження системи держаних закупівель. За підрахунками, тільки завдяки роботі ProZorro Україна заощадила у 2018 році близько 700 млн євро.

Закупівлі медпрепаратів стали ефективнішими, і теж заощадили бюджетні кошти; водночас, ціни на деякі препарати стали нижчими.

Посилено вимоги щодо декларації майна державних чиновників.

Майже повністю сформовано державну антикорупційну вертикаль: від запобігання (НАЗК) до боротьби (НАБУ, САП). Створення спеціалізованого Вищого Антикорупційного Суду України стало реальним після ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Проведені значні зміни в податковій сфері. Покращено податкове управління, включаючи автоматичне відшкодування ПДВ.

Децентралізація є однією з найуспішніших на сьогодні реформ в Україні та такою, що наближається до успішного завершення. На сьогодні сформовано 710 об'єднаних територіальних громад, які представляють 30% території України, та 14% її населення. Місцеві бюджети продовжують зростати, і становлять вже майже 51,2% зведеного бюджету.

Україна залишається послідовною в своїх діях, спрямованих на утвердження демократичних інституцій та верховенства права, боротьби з корупцією, модернізації економіки та інфраструктури, підвищенні добробуту населення. Імплементация Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС залишається серед ключових пріоритетів. ЄС став головним економічним партнером України: його частка у зовнішньоторговельному обороті 41,3%.

Головні пріоритети на 2019 рік:

- боротьба з корупцією, включаючи запуск Вищого антикорупційного суду;
- приватизація та ефективне управління державними підприємствами,
- модернізація інфраструктури,
- реформа енергетичного сектору,
- підготовка до земельної реформи та підтримка аграріїв,
- подальша боротьба з корупцією, укріплення верховенства права,
- подальша реалізація вже діючих реформ.

Слід визнати, що на шляху до успіху в євроінтеграції має бути зроблено значно більше, ніж було досягнуто. Основи макроекономічної стабільності вбачаються у застосуванні соціально-орієнтованих реформ макроекономічного впливу. В Україні ще спостерігається стан макроекономічної нестабільності, спричинений насамперед значним податковим тиском, станом платіжного балансу та зовнішньої торгівлі, наявністю несприятливого бізнес-середовища, що в свою чергу впливає на інвестиційну і євроінтеграційну привабливість країни.

Бібліографічні посилання:

1. Ситник А. Ухвалення закону про Антикорупційний суд — важливий крок на шляху до створення в Україні незалежної судової інституції URL.:<https://nabu.gov.ua/novyny/uhvalennya-zakonu-pro-antykorupciynyy-sud>
2. Підсумки засідання Національної ради реформ України URL.:<https://fsr.org.ua/news/pidsumky-zasidannya-nacional-rady-reform-ukrayiny>
3. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні / Постанова Верховної Ради від 28.04.1992 № 2296-ХІІ URL.:http://ligazakon.ua/l_doc2

Косяченко Ксенія Едуардівна,

кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НЕПРИБУТКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯК ВИДУ БЮДЖЕТНОЇ УСТАНОВИ, В УКРАЇНІ

Бюджетні установи займають провідне місце серед усіх суб'єктів фінансового права. Від належного здійснення покладених на них завдань та функцій залежить ефективність реалізації грошових фондів держави, як на стадії виконання бюджету, що забезпечує діяльність законодавчих та виконавчих органів, які виробили і затвердили нормативні акти щодо планування доходів і видатків, а також на інших стадіях бюджетного процесу. Функціонування держави обов'язково обумовлює виникнення фінансових відносин. За умов розвитку ринкової економіки відбуваються певні зміни не тільки щодо ролі, а й стосовно змісту та цілеспрямованості контрольної діяльності певних органів держави [1, с.167].

Здійснення економічної, соціальної та інших важливих функцій держави через розгалужену систему органів державної влади та її установи потребують надання їм відповідного правового статусу. Відповідно до статті 47 Бюджетного Кодексу України (далі БК України) Міністерство фінансів України "здійснює загальну організацію та управління виконанням Державного бюджету України", а також у межах своєї компетенції воно забезпечує його виконання, концентрацію фінансових ресурсів у пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку держави, ефективне використання бюджетних коштів, здійснює контроль за цільовим використанням коштів державного і місцевих бюджетів тощо. Безпосереднє здійснення видаткової частини бюджету відбувається через розпорядників бюджетних коштів, якими є установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету [2, ст. 189].

Підтвердженням висловленої тези про те, що безпосереднім одержувачем коштів з бюджету здебільшого є бюджетні установи, де остаточним одержувачем бюджетних асигнувань виступають

наукові, соціально-культурні, медичні та інші державні установи, є аналіз щорічних законів про Державний бюджет України.

Під поняття "неприбуткові установи" підпадає широке коло організацій. До них належать органи державної влади України, органи місцевого самоврядування та створені ними установи або організації, що утримуються за рахунок коштів відповідних бюджетів (бюджетні установи); благодійні фонди, благодійні організації, в тому числі громадські організації, релігійні організації творчі спілки, політичні партії, науково-дослідні установи та навчальні заклади, заповідники та музеї; пенсійні фонди, кредитні спілки, асоціації та інші об'єднання юридичних осіб, що створені для представлення інтересів засновників, які утримуються лише за рахунок внесків і не проводять господарської діяльності, за винятком отримання пасивних доходів тощо.

Поняття "неприбуткова" використовується в різноманітних інтерпретаціях у нормативних актах не однієї галузі права. Так у Цивільному Кодексі України (далі ЦК України) він застосовується як "непідприємницькі товариства", під якими розуміють товариства, що не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками [3, п. 1, ст. 85]. У свою чергу, товариством, як визначено у ЦК України, є організація, створена шляхом об'єднання осіб, які мають право участі у цьому товаристві. ЦК України дає також визначення установи як організації, створеної однією або кількома особами, які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання їх майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі [3, п. 2 ст. 83]. Тобто під терміном "установа" розуміють зовсім інші юридичні особи, ніж ті, про які ми говоримо як про суб'єкти фінансових правовідносин.

Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 2 БК України бюджетна установа – це орган, установа чи організація, визначена Конституцією України, а також установа чи організація, створена у встановленому порядку органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, яка повністю утримується за рахунок відповідного державного бюджету чи місцевих бюджетів. Бюджетні установи є неприбутковими.

Тобто, основною умовою функціонування даних організацій є порядок їх забезпечення фінансовими ресурсами з чітким визначенням кола суб'єктів їх створення. Отже, до бюджетних установ відносяться: по-перше, органи державної влади; по-друге, органи місцевого самоврядування, а також бюджетні установи, створені відповідно органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Щодо питання визначення правового статусу "бюджетної установи", то можна засвідчити, що дані організації мають подвійну юридичну природу: з одного боку, вказані організації можна розглядати як суб'єкт цивільних правовідносин, наділений всіма правами юридичної особи, а з іншого-бюджетна установа є суб'єктом фінансового права.

Треба зазначити, що чітке віднесення бюджетної установи до публічної сфери не означає відмови від регулювання відносин за участю яких суб'єктів нормами цивільного права. ЦК України визначає публічну особу, зокрема, і як учасника цивільних правовідносин [4, с. 12, 127], ставить нарівні з фізичними та юридичними особами державу та інших суб'єктів публічного права. Проте останні у ЦК України визначаються тільки як учасники правовідносин. Так, участь у цих відносинах бюджетних установ можлива, але лише в статусі юридичної особи публічного права [4, с. 111]. Стосовно участі суб'єктів приватного права у публічно-правових відносинах, в тому числі тих, які відносяться до предмету фінансового права треба зауважити, що суб'єкти цивільно-правових відносин у фінансово-правових та адміністративно-правових відносинах виступають в іншому статусі, а саме як платники податку, одержувачі бюджетних коштів, отримувачі спеціальних дозволів тощо.

Отже, правоздатність бюджетних установ – юридичних осіб публічного права, заснованих державою, повинна бути спеціальною. Такі юридичні особи мають вчиняти дії та здійснювати окремі види діяльності, які відповідатимуть визначеній засновником меті та функціям, покладеним на них державою. Тому необхідно визначити правовий статус, особливості функціонування та відмежувати бюджетні установи від усіх інших неприбуткових установ на рівні закону.

Бібліографічні посилання:

1. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 167 с.
2. Бюджетний Кодекс України від 21.06.2001, № 2542-III, Відомості Верховної Ради України, 2001, N 37-38, ст. 189.
3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003, № 435-IV, Відомості Верховної Ради України 2003, № 40-44, ст. 83-85.

4. Ротар Д. Місце правового інституту бюджетної установи в системі права // Підприємництво, господарство і право. 2006. № 8.12с., 111-127 с.

Круглова Ольга Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ, ЯК УМОВА РОЗБУДОВИ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

На сьогоднішній день корупція перетворилася з локального явища, яке було притаманне лише певним країнам, що перебували на шляху розбудови своєї правової системи, на масштабне явище, що охопило в різних мірах але значну кількість й розвинутих європейських країн.

Відповідно, корупція як глобальна проблема багатьох сучасних країн, стає перепорою до нормального, прогресивного економічного та соціального розвитку. Відповідно ця проблема потребує вирішення. Світова спільнота вже не одне десятиліття наголошує на цій потребі. Результатом чого стало ухвалення цілого комплексу міжнародно-правових актів, підготовлених та прийнятих в Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації американських держав, Раді Європи, Європейському Союзі, Африканському Союзі. Запропоновані різноманітні міжнародні юридичні способи вирішення цієї проблеми в певній мірі відрізняються, однак їх об'єднує спільна мета – встановлення загальних стандартів боротьби з корупцією.

Важливим етапом в історії розвитку міжнародно-правових відносин у сфері запобігання та протидії корупції є підписання міжнародною спільнотою 9 грудня 2003 року в м. Меріда (Мексика) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Фахівці з цього питання вважають цей міжнародний договір найзмістовнішим правовим актом, спрямованим на запобігання та боротьбу з корупцією як у світовому, так і в національному масштабі [1].

Корупція в Україні, незважаючи на зміну політичної еліти і прихід до влади нових людей, не зменшилася, а в деяких сферах навіть зростає.

Україна за індексом корупції Transparency International є найбільш корумпованою країною Європи і посідає 130 місце серед 176. Згідно з дослідженням Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), самі українці вважають, що корупція входить до Топ-3 проблем у країні. У глобальному масштабі щорічний обсяг хабарів становить \$1 трильйон доларів, заявив генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш. Він закликав світову спільноту зробити все можливе для припинення хабарництва, обману і шахрайства. За його словами, ухилення від сплати податків, відмивання грошей та інші фінансові махінації підривають зусилля щодо досягнення Цілей сталого розвитку [2].

Така негативна ситуація створює реальну загрозу безпеці суспільству, демократичному розвитку нашої держави тощо. З метою реалізації інтеграційного процесу в Україні, зокрема передбачається приведення у відповідність до європейських стандартів законодавства України у сфері протидії та запобігання корупції.

Для боротьби з корупцією низка європейських країн вживає заходи організаційного характеру – створюють спеціалізовані установи, організації, метою діяльності яких є вироблення відповідної стратегії й тактики, розробка превентивних заходів нормотворчого й функціонального змістового наповнення. Проте необхідно, з огляду на актуальність проблеми, переглянути комплекс організаційно-правових та інших заходів на національному рівні з метою їхнього вдосконалення та інтенсифікувати діяльність у міжнародних організаціях.

За умов наявності масштабної корупції пріоритетними є заходи щодо усунення її причин, а вже потім – боротьба з конкретними виявами. Причому, для правових систем деяких розвинених країн не є характерним використання в законодавстві терміна «боротьба», численними є закріплення в нормативно-правовому акті (часто – кодифікованому) принципів запобігання правопорушенням [3].

Як свідчить практика роботи правоохоронних органів зарубіжних країн у цьому напрямі, досконалість нормативно-правового забезпечення та наявність ефективної системи протидії корупції на національному й міжнародному рівнях є однією з головних умов успішного подолання зазначеної проблеми.

На думку голови правління Transparency International Україна Я. Юрчишина, методи боротьби з корупцією на глобальному рівні і локальному – однакові, але на національному рівні ця боротьба не така складна [2].

З 2014 року в Україні діє Закон України «Про запобігання корупції» (від 14.10.2014 № 1700-VII). Відповідно до ст. 18 цього закону, Національним агентством з питань запобігання корупції розробляється й періодично коректується антикорупційна стратегія на основі аналізу ситуації щодо корупції, а також результатів виконання попередньої антикорупційної стратегії.

Таким чином, зважаючи на масштабність та актуальність проблеми, пріоритетним напрямком розвитку антикорупційного законодавства в нашій країні є створення ефективного, заснованого на позитивному досвіді іноземних держав механізму запобігання корупції, і тут вже є позитивні зміни. Однак, його результативна робота потребує постійного моніторингу потенційно небезпечних чинників, які створюють передумови корупційним правопорушенням в нашій країні.

Необхідним є організація постійного моніторингу стану європейського антикорупційного законодавства й запозичення передової національної антикорупційної стратегії європейських країн. Також важливим є налагодження взаємодії правоохоронних систем та органів європейських держав, прийняття активної участі у заходах антикорупційного спрямування, що анонсуються ООН, Радою Європи, Європолом тощо.

Як свідчить зарубіжний європейський досвід, ефективне подолання корупційних проявів можливе лише у разі об'єднання національних (внутрішніх) та міжнародних (зовнішніх) зусиль.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення 14.02.2019)
2. Корупція в Україні та світі. Які від неї втрати та чи виходить з нею боротись. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/koruptsija-v-ukrajini-ta-sviti-jaki-vid-neji-vtrati-ta-chi-vikhodit-z-neju-borotis-2512435.html>. (дата звернення 14.02.2019)
3. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. URL: <http://www.viche.info/journal/4201/> (дата звернення 14.02.2019)

Поліщук Марина Геннадіївна,
кандидат юридичних наук
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ПРАЦЮ ОСІБ ІЗ ЗНИЖЕНОЮ ПРАЦЕЗДАТНІСТЮ

Згідно з Конституцією України на меті соціально-правової держави лежить забезпечення гідним життям та умови усіх громадян абсолютно на рівних правах. Щодо рівності таких прав, актуальним є питання регулювання праці осіб, які не можуть на рівних конкурувати з іншими працівниками на ринку праці. Це пов'язано із тим, що українське суспільство та європейські країни активно борються із проявами дискримінації щодо категорії осіб із зниженою працездатністю. Активне вивчення даної проблематики є важливим для того щоб держава неухильно забезпечувала та дотримувалась принципу рівності.

Метою даної роботи є аналіз чинників, які обумовлюють особливості правового регулювання праці такої категорії працівників, як особи зі зниженою працездатністю.

Увагу вивченню цієї проблематики зокрема приділили такі науковці, як Біба Н. М., Козуб І. Г., Капаназде Б. П., Прокопенко В. І., Процевський О.І., Пузирний В.Ф., Смирнов О.В., Тарасенко В.С. та інші.

Особлива увага до проблем зайнятості інвалідів і соціального захисту цієї категорії осіб обумовлена тим, що вони не в змозі нарівні з усіма конкурувати на ринку праці через зниження рівня працездатності. Люди з інвалідністю належать до найбільш соціально не захищених верств населення. А це свідчить про те, що інваліди в цілому є меншістю в нашому суспільстві, яка потенційно потерпає від дискримінації й потребує постійної уваги до власних проблем з боку держави. У державній політиці й у ставленні оточуючих до них існує прагнення наблизити життя таких осіб до звичайного [1].

Слід погодитись із вище зазначеною думкою, проте що життя такої групи осіб варто приближувати до рівня звичайних осіб. Першим кроком може бути удосконалення трудового законодавства, яке повинно приділити особливу увагу нормам та положенням щодо регулювання трудових відносин осіб із зниженою працездатністю.

Прокопенко В. І., зазначає, що особи із зниженою працездатністю володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і обов'язків. Відповідно до ст. 1 Закону України від 21 березня 1991 р. "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" дискримінація інвалідів заборонена і переслідується законом [2].

Виникає таке питання, а чи дійсно такі положення дотримуються на практиці, чи все таки вони мають на жаль суто декларативний характер? А проблема все таки існує, адже чинне трудове законодавство не містить визначення поняття «дискримінація». Це можна вважати прогалиною законодавчої влади, бо такі норми є важливими для соціально незахищених верст населення і повинні міститися в усіх нормативно-правових актах держави.

Вочевидь, що українське законодавство повинно орієнтуватись як на забезпечення рівності прав і свобод, так і на створення рівних можливостей для працівників. Здоровій людині реалізувати право на працю, гарантоване Конституцією України, не так складно. Вона сама може обрати собі професію, рід занять, місце роботи згідно із покликанням, професійною підготовкою, освітою, укласти трудовий договір. Особам же зі зниженою працездатністю реалізувати своє бажання працювати було б важко без створення належних умов для використання їх праці [3].

Поглиблений аналіз чинного законодавства дозволив установити, що особливістю трудової дієздатності осіб зі зниженою працездатністю є те, що коло дій, які вони можуть учинити з метою набуття для себе прав та обов'язків, а також можливість реалізації наданих їм прав залежать від установленої групи інвалідності й індивідуальної програми реабілітації [4].

Також варто звернути увагу на те, що у своїх працях Козуб І. Г. висвітлює важливе питання яке допоможе домогтись рівноправ'я працівників із зниженою працездатністю. А саме, „гарантії права на працю осіб зі зниженою працездатністю, що надаються їм при працевлаштуванні”. Вона досліджувала додаткові гарантії реалізації права на працю осіб зі зниженою працездатністю, що надаються їм при працевлаштуванні. Отже, такі гарантії полягають у тому, що для підприємств, установ та організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій осіб зі зниженою працездатністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, встановлюється норматив робочих місць для працевлаштування осіб цієї категорії у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного робочого місця [4].

Отже, стан здоров'я є однією із ознак, яка визначає ступінь працездатності особи. У зв'язку із цим ми можемо виділити окрему групу працівників – осіб зі зниженою працездатністю. Правове регулювання зазначеної категорії працівників повинне в обов'язковому порядку характеризуватись єдністю і диференціацією. Тому вбачаємо необхідність у подальшому дослідженні зазначеної проблеми [3].

Бібі Н. М. звертає увагу, що першим комплексним міжнародно-правовим документом, що заборонив будь-яку дискримінацію за ознакою інвалідності й гарантував інвалідам рівний і ефективний правовий захист від дискримінації на будь-якому ґрунті, слід назвати Конвенцію ООН про права інвалідів (2006 р.) [1].

Можемо прийти до висновків, що вже давно настав час для того, щоб наше суспільство змінювало думку до людей з обмеженими можливостями або інвалідністю. Ми маємо зі своєї сторони намагатися забезпечити їм належне відношення, вони повинні відчувати себе потрібними суспільству. Особливо вирішення проблеми стосується забезпечення повноцінного функціонування їхніх прав. Важливо втілювати їх у життя, а не просто викладати на папері.

Лише після таких змін нашу державу, можна буде назвати по-справжньому соціально-демократичною правовою державою, в якій на першому місці буде стояти завдання досягти

рівності серед усіх громадян. Тільки поборовши будь-які прояви дискримінації можна розраховувати на успіх у вирішенні цієї проблеми.

Бібліографічні посилання:

1. Біба Н. М. – Правове регулювання трудових відносин з інвалідами – Харків-2011 стр. 23
2. Прокопенко В. І. 7. Праця осіб зі зниженою працездатністю // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/4004/23/>
3. Капанадзе Б. П. –Правове регулювання праці осіб зі зниженою працездатністю. // Серія ПРАВО. Випуск 27. Том 2стр.35
4. Козуб І. Г.Правове регулювання праці. Регулювання праці осіб зі зниженою працездатністю. – Харків, 2010.стр 56

Несінова С.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права в Університеті імені Альфреда Нобеля

Семегіна Д.І.,

студентка кафедри групи ПЗ-18вм
університету імені Альфреда Нобеля

НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ

Для того, щоб отримати аліменти на дитину потрібно дуже багато часу та зусиль. Батьки відповідно до ст. 180 Сімейного кодексу України зобов'язані утримувати дітей. Але це зафіксовано тільки на законодавчому рівні, а у реальному житті не все так просто. Батьки в багатьох випадках не хочуть сплачувати аліменти, і для цього необхідно визначати дієві механізми задля того, щоб прискорити процес сплати аліментів.

Тому, для врегулювання даного питання Верховна Рада України прийняла Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання" від 03.07.18 р. № 2475-VIII (далі – Закон України №2475-VIII), який більш детально визначив механізми сплати аліментів, та вніс зміни до деяких Законів України. Зокрема, даний Закон України вніс зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Сімейного кодексу України та ін. [1]. Цей закон направлений на посилення відповідальності за ухилення від виплати аліментів та контролю за цільовим використанням аліментів.

Основною метою розробки та прийняття зазначеного Закону України є захист прав дитини та посилення відповідальності, зокрема, за несплату аліментів [2].

У КУпАП внесено зміни щодо наступного: якщо дитина має інвалідність або тяжкі захворювання, відповідальність у вигляді залучення до суспільно корисних робіт виникає у разі несплати аліментів протягом більш ніж 3 місяців. За повторне вчинення цього правопорушення протягом року тягне залучення до суспільно корисних робіт на строк від 240 до 360 годин. Раніше було від 120 до 240 годин. У разі, якщо ж особа ухиляється від суспільно корисних робіт, це потягне адміністративний арешт строком до 10 діб. До внесення змін, таке стягнення могли отримати батьки, які заборгували виплати за шість місяців. Отже, у КУпАП здійснено захист тяжко хворих дітей.

Також змінився розмір виплати аліментів на дитину. Відповідно до статті 182 СК України (в редакції від 08.07.2017р.) мінімальний розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Отже, на дитину до 6 років мінімальний розмір аліментів становив 746 грн на місяць, на дитину від 6 років – 930 грн. А відповідно до Закону України №2475-VIII мінімальний рекомендований розмір аліментів на одну дитину становить розмір прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку і може бути присуджений судом у разі достатності заробітку (доходу) платника аліментів. Прожитковий мінімум у 2019р. становить:

- на дітей віком до 6 років: з 1 січня – 1626 грн.;
- на дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня – 2027 грн.

Також у СК України внесено зміни щодо виїзду дитини за кордон. Отже, той із батьків, з ким після розлучення залишилася дитина, сам вирішує питання про її виїзд за кордон на термін не більше місяця; якщо дитина виїжджає за кордон більше, ніж на місяць, той з батьків, з яким живе дитина, також може не отримувати дозвіл – якщо другий заборгував аліменти більше, ніж за чотири місяці; батькові, з яким дитина не живе, для поїздки з нею за кордон потрібно нотаріально завірена згода другого з батьків; якщо йому такої згоди не дають, можна звернутися до суду – але тільки якщо немає заборгованості з аліментів.

Отже, Закон України №2475-VIII вніс зміни у СК України щодо виплати аліментів на дитину, а саме щодо збільшення суми виплат та зміни виїзду дитини за кордон.

У кримінально-виконавчому законодавстві також відбулися зміни. Це стосується заборгованості засуджених по сплаті аліментів. Частина 2 статті 118 КВК України згідно Закону України №2475-VIII доповнено новим абзацом першим такого змісту: засуджені до позбавлення волі, які мають заборгованість за виконавчими документами, зобов'язані працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, до погашення такої заборгованості. Згідно КВК України (в редакції від 07.04.2017р.) стаття 120 мала тільки дві частини, а з прийняттям Закону України №2475-VIII частина 2 статті 120 КВК України має наступний зміст: У виправних колоніях на особовий рахунок засуджених, які залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці, зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як п'ятдесят відсотків нарахованого їм місячного заробітку. Засудженим, які мають заборгованість за виконавчими документами, незалежно від усіх відрахувань належить виплачувати не менш як двадцять п'ять відсотків загальної суми заробітку [3].

Отже, засуджені, які мають заборгованість за виконавчими документами, повинні виконувати суспільно корисну роботу доки не погасять заборгованість за виконавчими документами. Засудженим виплачується не менш 25% загальної суми заробітку, так як згідно КВК України повинно зараховуватися не менш 50%. Тому для засуджених є стимул швидкого погашення заборгованості за виконавчими документами, зокрема, щодо сплати аліментів.

Також з прийняттям даного Закону в Україні діє Єдиний реєстр боржників, який є загальнодоступним та який має негативні наслідки для боржника у зв'язку з публічною доступністю інформації для перевірки платоспроможності контрагента та про нового працівника. Тому для боржників актуальним питанням є якнайшвидше сплатити заборгованість по сплаті аліментів.

Даним законом внесено зміни щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Державний реєстратор зобов'язаний відмовити у разі, якщо заяву про державну реєстрацію змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних зі зміною засновників (учасників) юридичної особи у зв'язку зі зміною частки засновника (учасника) у статутному (складеному капіталі (пайовому фонді) юридичної особи, подано щодо засновника(учасника), який на момент подання заяви внесений до Єдиного реєстру боржників, зокрема за виконавчими провадженнями щодо стягнення аліментів за наявності заборгованості з відповідних платежів понад 3 місяці, крім випадку збільшення розміру такої частки. (п.3 ч.1 ст.28 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»).

Отже, законодавцем визначено механізми стягнення аліментів. Але не все так швидко. Це тільки початок до змін, які, на нашу думку, зможуть допомогти прискорити стягувати аліменти з боржників.

Бібліографічні посилання:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 03.07.18 р. № 2475-VIII Відомості ВВР. – 2018. – № 36. – Ст.272
2. Не платиш аліменти? – Штраф! Суспільні роботи! Арешт. URL : <http://consultant.parus.ua/news-zakon?doc=.1GAC22527&abz=KS0AZ>
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 №1129-IV Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21

Баранова Цвітана Сергіївна,
провідний фахівець Сумської філії
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ЗНЯТТЯ МОРАТОРІЮ НА ПРОДАЖ ЗЕМЛІ: ЧИ ГОТОВА УКРАЇНА ДО ЦЬОГО?

Питання зняття мораторію на продаж землі є наріжним каменем в українській політиці вже більше 15 років. Запровадження повноцінного ринку землі довгий час було вимогою до України від міжнародних кредиторів для видачі чергових кредитів. Є ця вимога і серед нинішніх від Міжнародного Валютного Фонду, але, всупереч цьому, Верховна Рада України в черговий раз приймає рішення про продовження мораторію. Чи готова Україна до впровадження ринку землі та якими будуть імовірні наслідки зняття мораторію? Ці питання хвилюють кожного громадянина України, адже від цього залежить подальший розвиток української аграрної індустрії.

Перспективам та проблемам впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення присвячені наукові праці А. С. Даниленка, І. Г. Кириленка, П. І. Гайдуцького, Ю. О. Лупенка та ін. Однак, до сьогоднішнього дня не існує єдиної думки, щодо моделі ринку сільськогосподарських земель в Україні.

Тема зняття мораторію безліч разів піднімалася експертами та політиками протягом останніх років. Проте повноцінного рішення щодо стратегії у цьому питанні досі немає. А тому ставимо за мету в даній статті – проаналізувати перспективи впровадження ринку земель сільськогосподарського призначення.

Земля є головною умовою існування людського суспільства і найважливіше джерело національного багатства, найперша передумова і природна основа суспільного виробництва, універсальний фактор будь – якої діяльності людини. Вона є одним із найвагоміших економічних активів держави. Існування людства немислиме без постійного використання земельного потенціалу як базового фактору й об'єкта суспільних відносин. Коли до землі приєднується людська праця, вона стає не лише як засіб виробництва, залучений у систему сільськогосподарського виробництва, а й виступає як головний засіб виробництва. У даному випадку вона є і предметом праці, і безпосереднім засобом праці, оскільки володіє унікальною відмінною рисою – родючістю, тобто здатністю відтворювати рослини, забезпечуючи їх необхідними поживними речовинами.

Якщо говорити про законодавче регулювання даного питання, то сам законопроект про обіг земель не є для українського чиновництва чимось новим. Ще на початку 90-х років було зроблено перші кроки до проведення земельної реформи в Україні. Так 18 грудня 1990 р. Верховна рада УРСР прийняла Земельний кодекс, який визначив правовий режим передачі землі громадянам і сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям і Постанову «Про земельну реформу», що стало фактичним початком земельної реформи.

Рациональне використання землі дозволяє отримати конкурентні переваги у розвитку як аграрної сфери, так і національної економіки в цілому на світовому ринку. В теперішній час орендні відносини займають домінуючу позицію в сільському господарстві [2, 81]. При цьому переважаючою є середньострокова оренда терміном дії 6-10 років, і зростає частка довгострокової – більше 10 років, яка є ознакою ринкового характеру орендних земельних відносин в Україні, і відображає цивілізований підхід до формування ринкових відносин в аграрному секторі економіки, дає отримати додаткові інвестиції у довгострокове поліпшення землі [5, 8].

Важливим кроком впровадження земельної реформи став Закон України № 1012-VIII від 18.02.2016 р. «Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо проведення земельних торгів», яким виключена можливість проведення низки операцій з оренди державних та комунальних сільськогосподарських земель поза аукціонами. Його основними наслідками стали: зростання кількості та ролі аукціонів на ринку оренди державних та комунальних сільськогосподарських земель; кількість орендованих ділянок зросла на 30,5%, площа – на 38,2%; розширилася географія результативних земельних торгів від 175 районів у 2015 році до 238 у 2016 році; зросла стартова ціна на 38,1% та ціни оренди на 52,8%; збільшилася конкуренція на земельних торгах з 2,7 до 2,8 учасників; зросли надходження до державного та місцевого бюджетів; зростала продуктивність сільськогосподарського виробництва; скоротився час оформлення землевпорядної документації та

підготовки аукціонів; зріс рівень прозорості проведення земельних торгів; виникли конфлікти інтересів через підготовку земельних торгів зацікавленими сторонами [6].

Слід зазначити, що окремої уваги заслуговує законодавче обмеження розміру площі землекористування на одного суб'єкта господарювання. При її визначенні деякі вітчизняні науковці звертаються до досліджень російського економіста початку ХХ століття О.В. Чайнова, але зміна технології сільськогосподарського виробництва за століття суттєво змінила й характер ефекту масштабу. Погоджуючись з А.Є. Данкевичем, вважаємо, що «...розміри сільськогосподарських підприємств формуються під впливом багатьох чинників, цілей і задач, які ставить перед собою суб'єкт господарювання: природних умов, наближеності до транспортних шляхів та ринків збуту, спеціалізації, технології виробництва, технологічного оснащення, способів формування статутного капіталу, методів здійснення виробничо-господарської діяльності, форм організації виробництва» [3, 30].

При формуванні ефективної моделі запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення необхідно врахувати такі загрози: хижацький викуп земель іноземцями; купівля земель заможними покупцями та створення ними латифундій із найманими працівниками; заволодіння банками великих ділянок в процесі переходу заставної землі у власність застауотримувача; купівля фінансовими спекулянтами землі і швидка їх перепродаж, що відіб'ється на вартості аграрної продукції і спричинить інфляцію.

Тому відкриття ринку землі сьогодні вимагає прийняття багатьох зважених та добре обдуманих рішень. Треба бути вкрай обережними, розглянути всі негативні та позитивні наслідки цього впровадження. А зробити це зможе лише держава за допомогою контролю та застосування заходів, які «змусять» власників використовувати землі цілеспрямовано та за призначенням.

Якщо аналізувати світовий досвід, то він показує, що регулювати ринок земель набагато ефективніше, ніж заганяти його «в тінь». Законодавство багатьох європейських країн передбачає існування системи регулювання обороту земель сільськогосподарського призначення, маючи, з огляду на характерні історичні чи національні особливості, економічну чи соціальну ситуацію в кожній країні, свої відмінності. До того ж, для розвитку орендних земельних відносин в Україні основну увагу слід зосередити на формуванні конкурентного середовища серед потенційних орендарів землі; забезпеченні захисту прав селян – орендодавців; підвищенні орендної плати за землю, впровадженні екологічного моніторингу та контролю, спрямованих на використання орендарями екологічнобезпечних агротехнологій і належне відтворення родючості ґрунтів [4, 85].

Впровадження сучасної моделі розвитку землекористування на ринковій основі, орієнтація на ефективне використання досягнень вітчизняної науки у сфері управління земельними ресурсами є невід'ємними складовими стратегії розвитку України як сучасної держави [1, 63].

Бібліографічні посилання:

1. Ведение аграрного бизнеса в Украине / Ассоциация «Украинский клуб аграрного бизнеса». – Киев : УКАБ, 2015. –82 с.
2. Гуторов О.І. Орендні відносини – як гнучкий інструмент землегосподарювання в період становлення ринку землі в Україні / О.І. Гуторов, М.Ю. Ярута // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 4. – С. 81–85. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsna_ekon_2017_4_17.
3. Данкевич А.Є. Оптимальні розміри сільськогосподарських землекористувань промислового типу в Україні / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2008. – № 9. – С. 30–34.
4. Зінчук Т. О. Європейський досвід формування ринку сільськогосподарських земель: реалії та перспективи для України / Т. О. Зінчук, В.Є. Данкевич // Економіка АПК.–2016.–№ 12.–С. 84–92.
5. Лупенко Ю.О. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення / Ю.О. Лупенко, О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2016. – № 12. – С. 5–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2016_12_3.
6. Огляд стану земельних відносин. Випуск 31 січня 2017 року. Держгеокадастр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://land.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/Land-Review-Monthly_2_submit_final.pdf.

Долгополова Яна Петрівна,
юрисконсульт ТОВ «Шиши-Групп»м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Межевська Лілія Володимирівна
заступник декана
юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

СТРУКТУРА ПРАВИЛ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ПРАВ НА ВКЛАД ГРОШОВИХ КОШТІВ

Цивільне законодавство України містить спеціальну структуру правил щодо спадкування права на вклад грошових коштів до банку і являє собою систему встановлених норм, що регулюють саме ці відносини, предметом яких є перехід визначених законом цивільних прав та обов'язків фізичної особи, яка померла, до інших осіб в порядку універсального наступництва, характерними рисами якого є те, що цивільні права та обов'язки переходять до інших осіб безпосередньо, в повному обсязі. Відповідно до ст. 1228 Цивільного кодексу України, вкладник має право розпорядитися своїм правом на вклад у банківській (фінансовій) установі на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку [1]. Але відкритим постає питання правового регулювання права на вклад яке входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним. Згідно з чинним законодавством, спадкоємцям вкладів у кожному випадку необхідно здійснити цілий ряд специфічних юридичних дій та заходів для отримання належної спадщини. Згідно цього та залежно від категорії успадкованого майна, а також наявності двох і більше спадкоємців варіюється і сама складність процедури успадкування грошових коштів розміщених на депозитних рахунках у банківських установах. Спадкування права на вклад у банківській установі може мати місце:

- шляхом складання та посвідчення заповіту;
- шляхом складання спеціального розпорядження банку;
- на підставі загальних норм спадкування за законом.

Встановлення в законі можливості спадкування права на вклад на підставі відповідного розпорядження банку спрямоване на створення умов для спрощення спадкування зазначеного об'єкта. При спадкуванні права на вклад за заповітом чи за законом застосовуються положення книги шостої Цивільного кодексу України. При складанні вкладником – спадкодавцем розпорядження банку підлягає застосування спеціальна норма – ст. 1228 Цивільного кодексу України. Від волі вкладника залежить розпорядження правом на вклад коштів у банк. Однією з проблематичних як у доктрині цивільного права так і у практичному застосуванні залишається спадкування права на вклад (депозит). На практиці існують проблеми щодо способу та порядку розпорядження правом на вклади (депозити), що потребують негайного вирішення. Аналіз наукових робіт цивілістичного спрямування таких авторів, як Б. С. Антімонов, В. К. Дроніков, Ю. О. Заїка, В. Г. Павленко, П. І. Седугін, дозволяє зробити висновок, що спадкування права на вклад (депозит) за договором банківського вкладу (депозиту) є не до кінця вивченим цивільно-правовим інститутом. Так, В. К. Дроніков вважав, що з моменту смерті вкладника внесок належить третій особі. Вона не є спадкоємцем, а лише набувачем вигоди і тому не відповідає по боргах спадкодавця [2]. В. І. Серебровський розглядав розпорядження щодо вкладів не як заповіт, а як розпорядження на користь третьої особи [3]. М. В. Гордон не розділяв такої позиції і вказував, що перехід вкладу після смерті вкладника є спадковим правонаступництвом, а заповідальне розпорядження необхідно розглядати як вид заповіту.

Спадкування грошових вкладів (депозитів) означає, що після смерті вкладника вклад (депозит), що перебуває у банку, переходить у спадщину особам, які є його правонаступниками. Після смерті вкладника вклади переходять до спадкоємців: за заповітом; на підставі спеціальних розпоряджень вкладників банків (заповідальне розпорядження); за законом. Аналізуючи ч. 1 ст. 1228 ЦКУ, можна дійти висновку про існування двох видів вкладів:

1) Із спеціальними вказівками вкладників (можливість вкладника розпорядитися правом на вклад у банку на випадок своєї смерті, зробивши відповідне розпорядження вкладом банку. Щодо складання заповіту, то у ньому вкладник може зазначити також про розпорядження вкладом.

Розглядають два випадки складання розпорядження: якщо заповіт складено після того, як було зроблено розпорядження банку, то він повністю або частково скасовує його, якщо у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад, або якщо заповіт стосується усього майна спадкодавця; якщо розпорядження складено пізніше заповіту, то воно повністю, коли заповіт зроблено лише на вклад, або частково скасовує останній. У разі відсутності заповіту вклад спадкується за зробленим вкладником розпорядження з урахуванням права на обов'язкову частку. У випадку відсутності і заповіту, і розпорядження, вклад спадкується на загальних підставах спадкоємцями за законом);

2) Вклади, в яких не зроблене розпорядження банківській (фінансовій) установі. Зважаючи на те, що право на банківський вклад входить до складу спадщини, на нього поширюються загальні правила щодо порядку прийняття спадщини, відмови спадкоємця від спадщини тощо. Порядок складання заповітів регулюється нормами ст. ст. 1233-1257 Цивільного Кодексу України. Згідно з ч. 3 ст. 1247 ЦК, заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у ст.ст. 1251-1252 ЦК України [1]. Перелік зазначених осіб не містить в собі посадових та службових осіб банків.

Отже, останні не мають права посвідчувати заповіти щодо прав на вклади у банках чи інших фінансових установах. Водночас це не виключає можливості вчинення вкладником розпорядження банку щодо права на вклад на випадок смерті (заповідальне розпорядження). Заповідальне розпорядження вкладників банку стосовно вкладів має бути оформлене належним чином, інакше воно визнається недійсним. Системний аналіз норм цивільного та банківського законодавства дозволяє стверджувати, що стороною договору банківського вкладу (депозиту) може бути тільки банк. Однак законодавством надано можливість залучати внески (вклади) їхніх членів на депозитні рахунки кредитних спілок. Отже, спадкодавець може розпорядитися своїм правом на вклад, який знаходиться на депозитному рахунку банку або кредитної спілки. У свою чергу, відносно договору банківського рахунку законодавець передбачає ширший склад, допускаючи можливість й іншим фінансовим установам, окрім банків, виступати стороною такого договору. Аналіз положень ст. 1228 ЦК дозволяє зробити висновок, що спадкодавець може розпорядитися правом на вклад двома способами: склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку. За умови їхньої відсутності правонаступництво права на вклад відбувається у порядку спадкування за законом. Кошти, що знаходяться на рахунку у банку або іншої фінансової установи, хоча і стають об'єктом права вимоги спадкоємця після прийняття спадщини, але фактично можуть бути одержані ним не раніше оформлення правостановлювального документу на вклад – свідоцтва про право на спадщину і пред'явлення його до банку (фінансової установи). Свідоцтво про право на спадщину на грошовий вклад, стосовно якого вкладник зробив розпорядження банку (фінансовій установі), а також на грошовий вклад, відносно якого відсутнє заповідальне розпорядження, після смерті вкладника видається нотаріусом спадкоємцям на загальних підставах відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Тобто враховуючи, що право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним (заповіт або заповідальне розпорядження), для оформлення спадкових прав та їхньої реалізації спадкоємцям вкладника необхідно звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини для отримання свідоцтва про право на спадщину. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність» вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору. На нашу думку слід відзначити, що не всі права на грошові кошти, що знаходяться в банку (фінансовій установі), можуть виступати предметом відповідного розпорядження вкладника. До них не відносяться грошові кошти, які перебувають у банку на підставі договорів про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком (ст. 970 ЦКУ) та індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком (ст. 971 ЦКУ) [1].

Аналізуючи вище викладене та підводячи підсумок, така суттєва відмінність пов'язується з тим, що на підставі вказаних договорів виникають правовідносини зі зберігання. За таких умов спадкодавець може розпорядитися грошима, які знаходяться в індивідуальному сейфі тільки шляхом посвідчення заповіту у встановленому порядку.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР. – 2003. – № 40–44. – ст. 356.
2. Дроников В. К. Наследственное право Украинской ССР / В. К. Дроников. – К. : Вища школа, 1974. – 160 с.

3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право : підручник / З. В. Ромовська. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 264 с.
4. Про банки та банківську діяльність: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

Лещенко Дмитро Сергійович,
асоційований партнер, адвокат
адвокатського об'єднання «ВЕРУМ»
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО АРБІТРАЖНОГО ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СУДУ

Зростаюча комплексність міжнародних торговельних відносин, диференціація учасників комерційних відносин та інші бізнес-реалії не можуть залишати в стороні питання вирішення приватноправових спорів між контрагентами.

Практика торговельних відносин у розвинутих країнах світу за останні десятиліття свідчить про збільшення випадків укладення альтернативних арбітражних угод та застережень, які покликані, насамперед, задовольнити обидві сторони переговорного процесу під час укладення міжнародного договору купівлі-продажу, зокрема при визначенні арбітражного суду, який має вирішувати потенційні спори між контрагентами.

У якості прикладу альтернативного арбітражного застереження можна навести кілька арбітражних застережень із укладених у 2017 та 2018 роках міжнародних договорах купівлі-продажу із італійськими та білоруськими контрагентами:

I. «... Art. 21. Arbitration clause and governing Law

21.1. Any dispute which may arise under or in connection with this Contract shall be settled through negotiation.

21.2. If the Parties have not come to an agreement through negotiation, the Parties agreed that any dispute, controversy or claim arising out of or relating to this contract, or the interpretation, execution, breach, termination or invalidity thereof, shall be settled in the following order:

21.2.1. If the Seller violates the Contract in respect of compliance with the delivery terms (Article 5 of the Contract), such dispute shall be settled by the International Commercial Arbitration Court at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry in accordance with its Rules. This Contract shall be regulated by the substantive law of Ukraine. The number of arbitrators shall be one. The place of arbitration shall be Kyiv, Ukraine. The language to be used in the arbitral proceedings shall be Ukrainian. English language can be used in the process of arbitration.

21.2.2. In all other cases of violation of the Contract by the Seller or the Buyer, then the Rules of the Vienna International Arbitration Center, as amended on the date of this Contract, will be applied in dispute resolution procedures.

The dispute will be submitted for consideration and final decision to the Vienna International Arbitration Center. The Arbitration tribunal consisting of the sole arbitrator. The place of holding the sitting of the Arbitration tribunal shall be – Vienna, Austria. The arbitration proceedings will be conducted in English language. The Russian language can be used in the process of arbitration. The law governing this Contract will be the provisions of the United Nations Convention on International Contracts for Sale and Purchase (Vienna Convention, 1980), in other cases not governed by this Convention, the Parties will be governed by the law of the country of the Plaintiff...».

II. «... 8. Порядок вирішення спорів. Арбітражне застереження

8.1. Будь-які спори, які можуть виникнути по даному Контракту або у зв'язку з ним, повинні бути врегульовані та вирішені Сторонами шляхом переговорів.

8.2. У випадку неможливості врегулювання спору шляхом переговорів, Сторони дійшли згоди, що будь-які спори, які можуть виникнути по даному Контракту або у зв'язку з ним повинні бути врегульовані та остаточно вирішені у такому порядку:

8.3. Якщо Договір порушить Продавець і позивачем виступатиме Покупець – то у процедурах вирішення спору буде застосовуватись Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Спір буде переданий на розгляд і остаточне вирішення до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Арбітражний суд вирішуватиме спір у складі одного арбітру.

Місце проведення засідання Арбітражного суду – м. Київ, Україна.

Арбітражний розгляд буде вестися російською мовою, англійська мова може використовуватись в ході арбітражного розгляду.

Правом, регулюючим даний Контракт, у такому випадку, буде українське право.

8.4. Якщо Договір порушить Покупець і позивачем виступатиме Продавець – то у процедурах вирішення спору будуть застосовуватись Регламент Міжнародного арбітражного суду при БілТПП, в редакції, що діє на дату цього Контракту.

Спір буде переданий на розгляд і остаточне вирішення до Міжнародного арбітражного суду при БілТПП.

Арбітражний суд вирішуватиме спір у складі одного арбітру.

Місце проведення засідання Арбітражного суду – м. Мінськ, Республіка Білорусія.

Арбітражний розгляд буде вестися російською мовою.

Правом, регулюючим даний Контракт, у такому випадку буде українське право...».

Як бачимо, сторони погодились укласти договори лише завдяки закріпленню у них положень, згідно яких кожна із них може бути позивачем у найбільш прийнятному для неї суді.

Залишається з'ясувати чи не суперечить це принципам міжнародного приватного права та міжнародному законодавству?

Альтернативне арбітражне застереження не суперечить таким основним принципам міжнародного приватного права, як принцип справедливості і доброї совісті (ex aequo et bono), принцип не передання іншому більше прав, ніж сам маєш (nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet) тощо.

Що ж до міжнародного законодавства, то положення двох основоположних конвенцій у сфері міжнародної торгівлі та визнання й виконання арбітражних рішень – Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11.04.1980 року (м. Відень, Австрія) [1] та Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 р. (м. Нью-Йорк, США) [2] – також не містять конкретних положень, які б унеможлилювали укладання та використання альтернативних арбітражних застережень.

Таким чином, можемо зробити висновок, що альтернативні арбітражні угоди та застереження мають право на життя та можуть застосовуватись у міжнародній торгівлі нарівні із класичними арбітражними угодами та застереженнями.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року / Відомості Верховної Ради, 1989. – N 36. – ст. 108.
2. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958 (у редакції 2006 року).

Пічко Роман Сергійович,
науковий співробітник
Придніпровського наукового центру
Національної академії наук України
і МОН України, адвокат

ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ НЕПОРУШНОСТІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Частина 1 ст. 321 Цивільного кодексу України (надалі ЦК України) встановлює, що право власності є непорушним.

Відомо, що закріплений на законодавчому рівні принцип непорушності в ідеалі передбачає відсутність зазіхань на конкретний об'єкт і, як наслідок, на відносини власності, тобто вказує на неможливість для кого б то не було впливати на об'єкт власності всупереч волі власника [1, с.20].

Однак, законодавець не зупинився виключно на декларації принципу непорушності права власності, але, з огляду, на фактичну діяльність кожного окремого власника по забезпеченню охорони свого майна, тобто забезпеченню його недоторканності, визначив у абз. п'ятому ч.1 ст.1 Закону України «Про охоронну діяльність», що охороною майна є діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього [2].

При цьому слід звернути увагу, що ч. 3 ст. 418 ЦК України встановлено, що право інтелектуальної власності є непорушним. Однак, абз. п'ятий ч.1 ст.1 Закону України «Про охоронну діяльність» ні прямо, ні опосередковано не згадує про право інтелектуальної власності, а тому постають питання, чи може бути таке виправдано тим, що інтелектуальна власність, враховуючи її немайнову природу, не може бути охоплена терміном «майно»? Та, чи можна забезпечити задекларований принцип непорушності права інтелектуальної власності?

Відповідно до абз. Першого ст. 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод встановлює, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [3].

При цьому, Європейський суд з прав людини в своїй практиці вказує, що термін «майно» крім рухомого та нерухомого майна, слід використовувати у найширшому тлумаченні розповсюджуючи його на цілу низку інтересів економічного характеру. Зокрема у рішенні від 11 січня 2007 р. по справі "Компанія" Анхойзер-Буш Інк проти Португалії" (Anheuser-Busch Inc. v. Portugal, скарга N 73049/01), в якому ЄСПЛ чітко вказав, що інтелектуальна власність як така, поза сумнівом, знаходиться під охороною ст. 1 Першого протоколу № 1 до Конвенції.

Непорушність права означає його недоторканність, недопустимість порушення по відношенню до носія цих прав. Кожен суб'єкт права інтелектуальної власності має бути певен в можливості вільно, на власний розсуд здійснювати свої права, а у випадку їх порушення – належним чином захистити. Це покликане забезпечити й законодавство: більшість законів, що регулюють відносини в інтелектуальній сфері, містять в назві термін «охорона» і передбачають умови надання певним об'єктам правової охорони. Однак, враховуючи специфіку об'єктів права інтелектуальної власності як нематеріальних благ, особливо важко забезпечити надійність їхньої непорушності [4, с.15].

Принцип непорушності передбачає не тільки охорону та заборону, але і захист власності (як об'єкта, так і відносин) в разі фактично здійснених з будь-якої сторони спроб зазіхнути на власність [5, с.31].

При цьому, ст. 230 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони встановлює, що обидві Сторони мають забезпечити подальші додаткові заходи, процедури та засоби захисту, необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності [6].

Для забезпечення принципу непорушності права інтелектуальної власності удосконалення правової охорони та захисту такого права необхідним є пошук ефективного механізму, який, за допомогою відповідного правового інструментарію, дозволить особі забезпечити охорону належного права інтелектуальної власності шляхом попередження його порушення, позитивно позначиться на захисті та відновленні порушених прав та забезпечить достойну сатисфакцію за його порушення.

З урахуванням універсальної функції в убезпеченні суб'єктивних інтересів, збереженні матеріальних благ та покритті шкоди таким механізмом для забезпечення принципу непорушності права інтелектуальної власності може виступити інститут страхування.

Відомо, що призначення будь-якої соціально-економічної категорії, як правило, аналізується через призму соціального ефекту (необхідності), який досягається в суспільстві завдяки її функціонуванню. Соціальний ефект інституту страхування проявляється у його функціях, які визначають конкретні напрями досягання мети, що покладена в основу страхування [7, с.91].

Наприклад, Степанова Т.В. зазначає, що попереджувальна (превентивна) функція страхування полягає в тому, що учасники страхування зацікавлені в мінімізації наслідків страхових подій, і з цією метою використовують правову і фінансову превенції. Правова превенція полягає в попередженні протиправних дій, а фінансова превенція – в фінансуванні превентивних заходів щодо недопущення або зменшення негативних наслідків нещасних випадків, стихійних лих [8, с. 4].

Інтерес страхувальника до страхування полягає в отриманні захисту свого майнового стану. Страховик за плату надає страхувальнику послугу у вигляді страхового захисту, за допомогою якої і здійснюється захист майнового стану страхувальника (застрахованої особи) [9, с.27].

Відмітимо, що стосовно широкого кола потенційних страхувальників, які мають об'єкти інтелектуальної власності, можна виділити позитивні сторони укладення договорів страхування інтелектуальної власності. Підприємство отримує незалежне фінансове джерело для забезпечення захисту своїх об'єктів інтелектуальної власності, що не вимагає додаткового фінансування і відволікання власних сил і засобів на своєчасний захист. Більш того, можливість прийняття екстрених заходів і залучення висококласних професіоналів, забезпечених фінансуванням страховика, допоможе запобігти втраті ринку, захистити репутацію і усунути можливість виникнення кризових ситуацій в діяльності підприємства-страхувальника [10, с. 36].

Значення страхування у підсиленні охорони права інтелектуальної власності полягає та розкривається через те, що фактично доведення власником права інтелектуальної власності до інших осіб інформації про страхування належного йому права буде здійснювати превентивно-виховний вплив на можливого порушника права, оскільки його страх перед необхідністю компенсувати не тільки шкоду від завданого порушення права інтелектуальної власності, але і витрати, які були понесені власником та/або страховою компанією для відновлення порушених прав(за правилами регресної вимоги), буде виступати тим стримуючим фактором, який попередить можливий делікт в сфері інтелектуальної власності.

Зі сторони захисту права інтелектуальної власності, страхування забезпечує доступ до правосуддя і здійснення судового захисту порушеного права. Відомо, що судовий захист потребує значних грошових вкладень від позивача-правовласника, особливо це відчується з моменту створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності в м.Києві. Вбачається, що резерв грошових коштів для здійснення судового захисту така особа може знайти саме в страхуванні, яке об'єднуючи економічні та правові механізми забезпечує захист страхових інтересів страхувальників, які є учасниками мінливого цивільного обігу.

Бібліографічні посилання:

1. Гайдук, А. С. Гражданско-правовой принцип неприкосновенности собственности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / А. С. Гайдук. – Рязань, 2003. – 26 с.;
2. Закон України «Про охоронну діяльність» від 22.03.2012 року № 4616-VI доступ: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17>;
3. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод доступ: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535;
4. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. – Т. 6: Право інтелектуальної власності/ За ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФОП Лисяк Л.С., 2011 – 592с.
5. А.Я. Рыженков. Неприкосновенность собственности как принцип гражданского права. Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5, Юриспруденция, 2013. № 1 (18);

6. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, доступ: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran1632#n1632
7. Пацурія Н.Б. Концептуальні засади страхування: функції та принципи (правовий аналіз) // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – №12. – с.89-98.
8. Степанова Т.В. Страхование право Украины: Конспект лекций. – 3-е изд., перераб. и доп. – Одесса: Студия “Негоциант”, 2007. – 82 с.
9. А.И. Худяков. Страхование право- СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004 – 434 с.
10. Цыганов А.А. Современные тенденции развития страхового обеспечения прав интеллектуальной собственности в России и мировая практика страхования / Научно-практический и теоретический журнал «Финансы и кредит» № 13 (589) – 2014, М, ООО «Издательский дом ФИНАНСЫ и КРЕДИТ».

Полтавець Тетяна Олександрівна,

адвокат

Карпенко Роман Валерійович,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

ДОСВІД ПРИБАЛТИЙСЬКИХ КРАЇН В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ У ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ

На теперішній час в Україні триває здійснення низки законодавчих реформ, спрямованих на вдосконалення механізмів правового регулювання господарських відносин, оптимізацію порядку взаємодії органів державного управління з суб'єктами господарювання, усунення корупційних чинників і перешкод для успішного здійснення підприємництва. Одним із кроків на цьому шляху є реформа органів державної виконавчої служби та процедури виконання рішень господарського суду. Так, Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки [1], чим було окреслено «дорожню мапу», зокрема в частині реформування системних засад виконання рішень господарських судів. Передусім у згаданому документі було відверто визнано, що основними проблемами в цій сфері є гранично низька частка фактичного виконання судових рішень, відсутність ефективної системи мотивації державних виконавців, системні недоліки у взаємодії державних виконавців з іншими державними та недержавними інституціями.

До загальних питань виконання рішень судів та інших органів у своїх працях зверталися С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, В.К. Мамотов, І.Г. Побірченко, Л.Г. Талан та інші науковці. У працях більшості дослідників, які вивчали зарубіжний досвід у цій сфері, перспективним для України було названо запровадження інституту приватних виконавців. Такі висновки викладено в публікаціях А.М. Авторгова, М.В. Вінциславської, І.С. Кузьміної, Є.В. Мальцевої, Л.Ю. Сайко, А.В. Солонар та інших вчених. Водночас у наукових публікаціях наразі недостатньо уваги було приділено вивченню досвіду таких країн, як Латвійська Республіка, Литовська Республіка, саме з позицій господарсько-процесуального права, хоча здійснені їх урядами реформи сьогодні можна впевнено оцінювати як ефективні.

Згідно сайту Міністерства юстиції Латвійської Республіки від 07.08.2015 р. № 1-24/1061-S, у якому викладено наступні показники. Так, відповідно до статистичної звітності, у 2012 р. латвійськими судами всіх ланок було розглянуто та постановлено 45 598 судових рішень, у 2013 р. – 42 612, у 2014 р. – 36 306, а за I півріччя 2015 р. – 18 580 судових рішень. Однак в одержаній інформації не містилося відомостей стосовно врахування (обліку) сум стягнень. Процедурою виконання рішень у Латвійській Республіці опікуються присяжні судові виконавці, які адміністративно підпорядковані Раді присяжних судових виконавців. Якщо провести аналогію з правовим статусом і компетенцією Департаменту державної виконавчої служби України у складі Міністерства юстиції України, то можна твердити, що у Латвійській Республіці аналогічний правовий статус

має орган, який виконує представницькі та наглядові функції присяжних судових виконавців. Базовим організаційним і «статусним» законом у Латвійській Республіці є Закон «Про судових виконавців» (Law of Bailiffs). Відповідно до ст. 106 Закону «Про судову владу» (Law of Judicial Power) присяжні судові виконавці є особами, які входять до складу судової системи та підкорюються лише закону. Іншими словами, їхній статус фактично прирівнюється до статусу суддів.

Кількість судових виконавців, їх посадові місця, ділянки та межі діяльності визначаються Кабінетом Міністрів Латвії. З 2010 р. дотепер діє певна квота (кількісна межа) присяжних судових виконавців у кількості 116 осіб. Отже, на виконання присяжними судовими виконавцями надійшло: у 2012 р. – 180 488 виконавчих документів на суму 910 705 726,38 євро; у 2013 р. – 145 515 виконавчих документів на суму 963 006 467,09 євро; у 2014 р. – 138 022 виконавчі документи на суму 177 529 095,31 євро; протягом I півріччя 2015 р. – 71 381 виконавчий документ на суму 831 409 625,45 євро. Тут враховано всі категорії виконавчих документів, за винятком судових рішень, включаючи акти нотаріусів, акти майнового характеру в кримінальних справах, акти у справах про адміністративні правопорушення тощо. Про ефективність такої організації роботи свідчать показники виконання рішень: у 2012 р. було виконано 58 024 виконавчі справи на суму 198 853 368,39 євро; у 2013 р. було виконано 58 316 виконавчих справ на суму 202 838 065,45 євро; у 2014 р. було виконано 61 608 виконавчих справ на суму 148 300 174,55 євро; протягом I півріччя 2015 р. було виконано 39 621 виконавчу справу на суму 91 592 530,01 євро. Станом на 30 липня 2015 р. у провадженні знаходилося 727 626 незавершених виконавчих справ на суму 5 747 347 025,08 євро (5,7 млрд. євро).

Щодо контролю за діяльністю присяжних судових виконавців, то це питання вирішується в декількох паралельних процесуальних формах. Зокрема, безпосередній контроль за присяжними судовими виконавцями здійснює окружний суд, на території якого знаходиться посадове місце виконавця. Призначений головою окружного суду суддя має право перевіряти роботу присяжних судових виконавців. Про результати перевірки суддя інформує Раду присяжних судових виконавців Латвійської Республіки, котра, своєю чергою, усуває порушення, даючи присяжному виконавцю вказівки та рекомендації, а також порушує клопотання про відкриття дисциплінарної справи або звертається до компетентних органів для кримінального переслідування виконавця. Тобто тут простежується не господарсько-процесуальний, а суто адміністративно-правовий механізм контролю за діяльністю виконавців. Дії, рішення та бездіяльність присяжного судового виконавця можуть бути оскаржені в суді відповідно до Цивільно-процесуального закону (кодексу) Латвійської Республіки. В Україні, за аналогією, така процедура має форму скарги на дії державного виконавця. Розгляд таких скарг передбачений у кожному з галузевих процесуальних кодексів України. Також відповідно до згаданого вище Закону Латвійської Республіки «Про судових виконавців» міністр юстиції та Рада присяжних судових виконавців за власною ініціативою чи за пропозицією судді або прокурора, а також за скаргою зацікавленої особи може порушити дисциплінарну справу щодо виконавця за істотне порушення в роботі. Матеріали порушеного дисциплінарного провадження (справи) передаються до дисциплінарної комісії, до складу якої входять представники від Міністерства юстиції, присяжних судових виконавців і суддів Верховного суду. Рада присяжних судових виконавців Латвійської Республіки щонайменше раз на рік провадить перевірку реєстраційних книг і проваджень виконавців. Що стосується процесуального наповнення компетенції присяжних судових виконавців і обсягу конкретних прав і напрямів виконавчих дій, то базовим процесуальним законом у Латвійській Республіці є Цивільно-процесуальний закон (Civil Procedure Law).

За кожную посадову дію, котру вчиняє присяжний судовий виконавець, він має право брати винагороду згідно з офіційною таксою. Її розмір визначається Кабінетом Міністрів за поданням Міністерства юстиції та за погодженням з Радою присяжних судових виконавців Латвійської Республіки. При цьому вчиняти будь-які домовленості щодо винагороди понад таксу заборонено законом. Щодо заходів примусового виконання, то вони мало відрізняються від заходів, котрі вчиняють державні виконавці в Україні у межах покладених на них законом повноважень, а саме: – звернення стягнення на майно боржника (рухоме та нерухоме), включаючи майно, що знаходиться у третіх осіб; – звернення стягнення навіть на «безтілесні» (дослівна цитата офіційної відповіді) речі; – звернення стягнення на доходи боржника (заробітна платня, вклади тощо); – виконання рішення суду «як є», тобто в натурі (коли йдеться про передачу певних індивідуально визначених предметів тощо). Окрему увагу слід звернути на заходи відповідальності, що можуть застосовуватися до порушників законних вимог присяжних судових виконавців. Найбільш суворі заходи відповідальності передбачено за надання неправдивих відомостей і введення в

оману судового виконавця. У разі, коли боржник ухиляється від надання відповіді на запит виконавця (в тому числі щодо свого майнового стану), на нього може бути накладено штраф: на фізичну особу – до 360 євро, на посадову (службову) особу – до 750 євро. Практикується направлення присяжним виконавцем подання до суду з метою притягнення боржника до відповідальності. За підсумками розгляду подання присяжного виконавця суд може прийняти рішення про примусовий привід боржника та про накладення додаткового штрафу: на фізичну особу – у розмірі до 80 євро, на посадову особу – до 360 євро. Для Литовської Республіки характерне те, що, крім приватних приставів, які мають право виконувати судові та інші рішення, правом на списання грошових коштів з рахунків боржників наділено податкові органи, митницю, управління соціального страхування, тобто певна частина стягнутих коштів забезпечується за їх сприяння. Кількість приставів, як і в Латвійській Республіці, тут обмежується квотою, що визначає і встановлює міністр юстиції. Загальна кількість приставів складає 137 осіб, з них сьогодні фактично працюють 118 осіб. Серед додаткових заходів впливу на боржника у Литовській Республіці також практикується кримінальна відповідальність і застосовується система штрафів – ці заходи постають додатковим дисциплінуючим чинником впливу на поведінку боржника. Штрафи можуть стягуватися як у дохід бюджету, так і на користь самого стягувача як певна «моральна» компенсація незручностей, пов'язаних з неправомірною поведінкою боржника.

Як зазначає з досліджуваного питання О.О. Чумак, у Литві замість державних службовців працюють приватні пристави, поява яких була викликана низьким рівнем ефективності роботи державних виконавців. Серед фахівців, якими запропоновано проведення аналогічних реформ в Україні, триває полеміка щодо розподілу обсягу повноважень приватних і державних виконавців та їх пропорційного співвідношення. Дотепер найбільш значущі та «серйозні» виконавчі документи залишаються у сфері виконання саме державних виконавців. Попри офіційно визнану неефективність державних виконавців, за ними залишаються закріплені до стягнення борги державних підприємств і підприємств з часткою державної власності понад 25%, борги комунальних підприємств, казенних підприємств тощо. З огляду на власний досвід практичної роботи в органах виконавчої служби є підстави вважати, що такий підхід має місце не попри офіційне визнання неефективності діяльності державних виконавців, а завдяки їй: держава утримується від передачі приватним виконавцям найбільш значущих виконавчих документів разом з великими боржниками з тим, щоб зберегти «пасивний стан» виконання щодо таких «привілейованих» і захищених від судочинства осіб.

Як бачимо, у тих країнах, де вже запроваджено інститут приватних виконавців, були досягнуті цілком позитивні результати, що підтверджує правильність висновків, у тому числі й українських дослідників, щодо можливостей використання такого досвіду. Незважаючи на ризик виникнення рейдерства, твердить І.С. Кузьміна, через делегування функції державного примусу приватним особам українська виконавча система обґрунтовано еволюціонує.

Бібліографічні посилання:

1. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015 // Офіційний вісник Президента України. – 2015. – № 13. – Ст. 864.
2. Святогор О.А. Правове регулювання виконання рішень господарського суду: постановка проблеми / О.А. Святогор // Економіка та право. Серія «Право». – 2015. – № 2. – С. 45–52.
3. Солонар А.В. До питання запровадження інституту приватних виконавців в Україні / А.В. Солонар, В.В. Васильєва // Юридичний науковий електронний журнал. – 2016. – № 1. – С. 65–58.

Андрієвська Людмила Олексіївна,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Право власності є одним із найбільш вагомих у цивільному праві. Слід зауважити, що досить часто буває, коли одне й те саме майно може належати на праві власності декільком особам (співвласникам). У цьому разі, виникає право спільної власності як право двох або більше осіб за спільною згодою володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм майном, що становить єдине ціле. Найбільш поширеним випадком виникнення спільної сумісної власності є безумовно, спільна власність подружжя.

Майнові відносини між подружжям врегульовані на сьогодні переважно Сімейним кодексом України, введеним в дію 1 січня 2004 р. В окремих випадках можливе також субсидіарне застосування норм цивільного законодавства, що визначають, наприклад, умови дійсності правочинів, які укладаються між подружжям.

У повсякденному житті все частіше виникають питання, пов'язані з визначенням та реалізацією права власності подружжя, що й обумовлює актуальність цієї теми для висвітлення.

Взагалі, принцип спільності майна подружжя закріплювався ще в Сімейному кодексі УРСР 1926 р. Тому є підстави говорити про те, що цей принцип є випробуваний практичним досвідом і, з огляду на це, найбільш прийнятним для регулювання подібних відносин [1, с. 32].

Сьогодні право спільної сумісної власності подружжя регулюється главою 8 розділу II СК України [2]. Взагалі, Сімейним кодексом встановлено принцип спільності придбаного в період шлюбу майна (за винятками, прямо встановленими законом). Згідно ст. 60 цього Кодексу встановлюється, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку (доходу).

Варто зазначити, що в СК хоча і збережено презумпцію спільності майна, але закладено дещо інший підхід до співвідношення спільної та роздільної власності подружжя. Сімейним кодексом України право спільної сумісної власності поширюється також на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою [3, с. 164].

Режим спільності майна подружжя означає, що: майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено домовленістю сторін; подружжя має рівні права щодо майна, що належить йому на праві спільної сумісної власності; майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності; права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу); до того часу, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен із подружжя, хто здійснює правочини щодо розпорядження спільним майном, діє в інтересах подружжя [4, с. 76; 5, с. 211].

Тобто чинне законодавство закріплює традиційний підхід до майнових відносин подружжя: усе, що було нажите разом, є спільним. Такий режим спільної власності називають законним, оскільки він діє у силу закону в усіх випадках, якщо не встановлено договірний режим, за яким належність майна кожному з подружжя визначається укладеним ними договором.

Розкриваючи спільну власність подружжя, слід звернути увагу й на правові засади поділу спільного майна подружжя. Так, загальна ідея поділу майна полягає у припиненні режиму спільності й виникненні на його основі режиму роздільності майна. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном з іншим із подружжя.

Поділ спільного майна подружжя може бути здійснено під час існування шлюбу, у процесі його розірвання, а також після розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 1 ст. 69 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу.

Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно

до цих часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя. Відповідно до ч. 2 ст. 69 СК договір про поділ жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна має бути нотаріально посвідчений. ЦК України передбачає також державну реєстрацію прав на нерухомість та правочинів із нерухомістю (ст.182 ЦК), які поширюються також на правочини за участю подружжя [7, с. 138]. Стосовно форми договору про поділ майна подружжя, об'єктом якого є рухомі речі, в сімейному законодавстві немає спеціальних вимог. Це означає, що при з'ясуванні форми цього договору (усна, проста письмова) необхідно керуватися загальними правилами щодо форми правочину, які передбачені Цивільним кодексом України (статті 205—208 ЦК) [8].

Слід зауважити, що поділ майна подружжя здійснюється в два етапи: по-перше, суд визначає розмір часток чоловіка та жінки в праві на майно, і, по-друге, здійснює поділ майна відповідно до встановлених часток. При визначенні розміру часток кожного з подружжя суд виходить з того, що відповідно до законодавства частки майна дружини та чоловіка є рівними (ч. 1 ст. 70 СК). Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один із подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ч. 1 ст. 60 СК).

Після визначення судом частки кожного з подружжя в праві на майно здійснюється другий етап — безпосередній поділ майна подружжя відповідно до цих часток, які належать кожному з них. Законодавство передбачає певні способи поділу майна подружжя. По-перше, відповідно до ст. 71 СК суд може винести рішення щодо поділу майна в натурі. Такий спосіб застосовується щодо подільних речей, тобто речей, які можна поділити без втрати їх цільового призначення (ст. 183 ЦК). По-друге, суд може прийняти рішення про присудження майна одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку надати другому з подружжя компенсацію замість його частки у праві спільної сумісної власності (частини 2, 4, 5 ст. 71 СК) [2].

СК визначає правовий режим майна осіб, які знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, тобто проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 СК). Майно, набуте цими особами під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності і на нього поширюються положення глави 8 СК.

Таким чином, чинним законодавством встановлено принцип спільності придбаного в період шлюбу майна (за винятками, прямо встановленим законом). Згідно ст. 60 Кодексу СК встановлюється, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку. До того ж, праву спільної сумісної власності подружжя властиві такі основні ознаки: – спільна сумісна власність подружжя виникає лише у зареєстрованому шлюбі та під час ведення подружжям спільного господарства; – існує презумпція дії режиму спільної сумісної власності щодо майна подружжя, набутого ним за час шлюбу; – дружина та чоловік мають рівні права відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності; – майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності тощо.

Разом з тим, незалежно від наявності шлюбу, кожен з подружжя може мати майно, яке належить на праві власності йому особисто. Сімейний кодекс таке майно називає особистою приватною власністю подружжя (гл. 7 СКУ). Важливо додати, що поділ спільного майна здійснюється добровільно шляхом укладення подружжям відповідної цивільно-правової угоди, у тому числі з нотаріальним посвідченням, або у судовому порядку на вимогу одного з подружжя чи на вимогу інших осіб у зв'язку із зверненням щодо стягнення на їх майно (ст. 73 СК).

Отже, в цілому питання спільної сумісної власності знайшло своє нормативно – правове регулювання в чинному законодавстві.

Бібліографічні посилання:

1. Безсмертна Н. Власність подружжя: проблеми правового регулювання та практики застосування / Н. Безсмертна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 74-76. – С. 32-37.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21-25. — Ст. 135.
3. Бажанова В. О. Право власності подружжя як різновид права спільної сумісної власності / В. О. Бажанова // Наше право. – 2014. – № 4. – С. 162-166.

4. Сімейне право України : підручник / Л.М.Баранова, В.І.Борисова, І.В.Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В.І.Борисової та І.В.Жилінкової. — 2-е вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 288 с.
5. Цивільне та сімейне право : підручник / Харитонов Є.О., Голубєва Н.Ю., ред. — К. : Правова єдність, 2009. — 968 с.
6. Кобзева Т. А. Сімейне право України : навчальний посібник / Т. А. Кобзева, В. С. Шапіро. — Суми : Сумський державний університет, 2015. — 90 с.
7. Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя / О. В. Тичковська // Молодий вчений. — № 1. — 2017. — С. 138-143..
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (в ред. від 02 листопада 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.

Владова Олена Іванівна,
аспірантка першого року навчання
кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ЩОДО ВИДІВ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Державний фінансовий контроль (далі – ДФК) є важливим інструментом забезпечення надходження коштів до державного бюджету та його раціонального використання, оскільки від ефективності його функціонування залежить стан фінансової системи країни в цілому. Так, на сучасному етапі розвитку в Україні існує необхідність у створенні досконалої системи фінансового контролю для забезпечення фінансової дисципліни під час проведення реформування народного господарства. Саме тому розбудова ефективної системи та визначення видів державного фінансового контролю є актуальною в наш час.

Дослідженню питань видів державного фінансового контролю в Україні, значну увагу приділяли такі науковці як: І. К. Дрозд, Я. І. Лин, В. П. Нагребельний, Л. А. Савченко та інші.

Однак, незважаючи на наявні праці вчених, класифікація видів ДФК не мають єдиної визначеної системи, через що наразі побудована система державного фінансового контролю в Україні є недосконалою та потребує підвищення її ефективності шляхом впровадження нових форм.

На думку Л. А. Савченко критерієм класифікації при поділі фінансового контролю за видами повинен бути суб'єкт, що здійснює контрольні функції та сфера застосування фінансового контролю; при поділі за формами – час здійснення контрольних дій; при поділі за методами – спосіб здійснення контрольних функцій та джерело інформації, що використовується [3].

Іншу модель класифікації видів ДФК представлено науковцями І. Дрозд та В. Шевчук, які розглядали види ДФК через елементи контролюючої системи: суб'єкт – контрольні дії – об'єкт [1, с. 104].

Розглядаючи суб'єкт контролю як пріоритетний критерій системи ДФК, виокремлювали такі види контролю:

- прямий (безпосередній) контроль, який виконують його ініціатори;
- представницький (опосередкований) контроль, делегований повноважними ініціаторами іншим суб'єктам, які відіграють роль його виконавців;
- ініціативний, який впливає з власної волі та розсуду його суб'єктів;
- примусовий (обов'язковий), зумовлений зовнішніми обставинами, які спонукають суб'єктів до його здійснення.

Щодо об'єкта контролю дослідники виокремлювали:

- економічний (господарський) контроль – спрямований на відстеження реальної економіки, тобто сфери створення і руху потоків товарів, робіт і послуг;
- фінансовий контроль – покликаний перевіряти віртуальну економіку, сферу фінансів (створення грошей та обігу грошових потоків) [1, с. 104].

Наступною класифікаційною ознакою вчені вважають контрольні дії, які визначають зв'язок контролюючого суб'єкта з об'єктом контролю та ефективність проведення всієї процедури контролю. Разом з тим, контрольні дії можуть мати два спрямування щодо об'єкта контролю: внутрішнє, коли суб'єкт контролю є одночасно і об'єктом контролю, тобто місцезнаходження цих елементів збігається; зовнішнє, яке спостерігається у випадках, коли суб'єкт контролю за ідентифікацією не збігається з об'єктом контролю.

Слід звернути увагу, що у науковому середовищі триває дискусія щодо поділу фінансового контролю залежно від часу його здійснення. Так, узагальнюючи думки науковців, можна виокремити дві групи авторів. Перша група (В. Мітрофанов, Л. Крамаровський, М. Ровінський, Л. Савченко та ін.) поділяють фінансовий контроль за цим критерієм на попередній, поточний (оперативний) і наступний (ретроспективний, заключний) та вважають їх формами контролю [5, с. 46].

У монографії Е. Вознесенського залежно від часу вчинення контрольних дій контроль розподіляється на попередній і наступний. При цьому упущено поточний контроль. Автор вважає, що бухгалтерський контроль не може бути поточним, а тільки попереднім. Аналогічну позицію займає В. Мітрофанов, який зазначає, що розподіл контролю на попередній, поточний і наступний виступає у вигляді його форм або стадій.

Л. Савченко, підтримуючи класифікацію фінансового контролю за формами на попередній, поточний та наступний, для обґрунтування своєї позиції посиляється на Лімську декларацію керівних принципів аудиту державних фінансів [3]. Однак тут стверджується, що ефективний попередній контроль є невід'ємною частиною надійної системи управління довіреними грошовими і матеріальними засобами. При цьому зазначено, що під попереднім контролем слід розуміти перевірку, яка проводиться до здійснення адміністративних фінансових дій вищим органом або іншими контрольними організаціями. Усі інші види контролю – це контроль за фактом, тобто перевіряються вже здійснені дії [2]. Отже, у Лімській декларації все ж таки йдеться про види, а не про форми контролю.

Таким чином, немає підстав стверджувати, що попередній, поточний і заключний контроль є формами ДФК. За іншим підходом, суб'єкт ДФК має пред'являти підконтрольному суб'єкту господарювання одночасно направлення (доручення) на здійснення контролю у трьох формах, оскільки дослідженню з боку суб'єкта ДФК у визначений період піддаються трансакції з різним рівнем їх реалізації (одні господарські операції перебувають у стані підготовки, інші – виконання, а треті – у стадії оцінки їх результатів).

На нашу думку, цілком слушною є позиція другої групи авторів (І. Белобжецький, М. Білуха, Ф. Бутинець, І. Дрозд і В. Шевчук, Є. Калюга та ін.), які вважають попередній, поточний і заключний контроль не формами, а видами державного фінансового контролю [5, с. 47].

Як зазначає С. Є. Гребень, наразі контролюючими органами широко застосовується такий метод контролю як моніторинг, що є системою заходів, спрямованих на спостереження за фінансовими явищами і процесами та використовується для прийняття оперативних управлінських рішень [1, с. 107].

Так, І. Б. Стефанюком було визначено класифікацію форм державного фінансового контролю за чотирма напрямками через критерії переліку сторін об'єктів контролю, які досліджуються на окремо взятому підконтрольному суб'єкті, та з урахуванням прийомів такого дослідження, а саме:

- моніторингова діяльність, яка здійснюється у формі візування і нагляду. Візування – це процедура погодження підготовлених проектів нормативно-правових актів, розпорядчих і видаткових документів, розрахунків і лімітів посадовими особами, які не були їх розробниками, на предмет їх відповідності нормам чинного законодавства, залишкам наявної на підприємстві продукції;

- аналітична діяльність, яка здійснюється у формі ідентифікації, ліцензування та експертизи;

- інспекційна діяльність, що проводиться у формі ревізії, перевірки та фінансових розслідувань;

- аудиторська діяльність, яка здійснюється у формі аудиту чи ревізії [4].

На думку В. Піхоцького до форм державного фінансового контролю віднесено аудит, ревізію, експертизу, аналіз, перевірку та моніторинг [1, с. 107].

На нашу думку, в сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та впровадженні інновацій в усі суспільні процеси особливе місце і роль повинно бути відведено ІТ-аудиту. ІТ-аудит — форма державного фінансового аудиту, яка передбачає оцінку надійності, безпеки, результативності та ефективності автоматизованих інформаційних систем тощо. Цей аудит залежно від часу його проведення та мети доцільно здійснювати на всіх етапах контролю, а саме під час попереднього, поточного та послідуєчого контролю.

Отже, державний фінансовий контроль – це вид фінансового контролю, спрямованого на забезпечення інтересів держави з метою контролю за рухом державних коштів і майна та з метою управління ними.

Розроблення сучасної теорії і методології державного фінансового контролю, який буде відповідати реаліям сучасного життя та забезпечуватиме ефективне функціонування можливе лише за умов створення єдиної класифікації видів фінансового контролю.

Для досягнення поставленої мети потрібно розробити та прийняти єдиний законодавчий акт у сфері державного фінансового контролю в Україні, який стане правовою основою для формування цілісної системи державного фінансового контролю в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Гребень С. Є. Види, форми та методи державного фінансового контролю: сутність та принципові відмінності. Інвестиції: практика та досвід. № 22/2017. С. 103-108.
2. Лімська декларація керівних принципів контролю: Міжнародний документ від 01 січн.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001
3. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Савченко Леся Анатоліївна. Ірпінь, 2002.
4. Стефанік І.Б., Рубан Н.І. Державний фінансовий контроль: ревізія та аудит. К.: НВП «АВТ», 2004. 424 с.
5. Стефанюк І. Державний фінансовий контроль: класифікаційні характеристики. Вісник КНТЕУ. №4/2011. С. 42-51.

Гудим Інга Володимирівна,
викладач кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ
ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Юридична відповідальність завжди залишалася предметом наукових досліджень і хіба що не єдиною умовою існування законності в державі. Безперечно, важливу роль відіграє відповідальність не тільки у економічному житті суспільства, а і у політичній, соціальній сфері існування громадян. Цілком очевидно, що функціонування держави залежить від податків, які в свою чергу забезпечують ефективну діяльність кожної держави.

Сьогодні, коли законодавство України знаходиться в стадії розвитку та вдосконалення, велике значення набувають дослідження з правових питань. Розгляд питань, пов'язаних із правовою природою юридичної відповідальності за вчинення податкових правопорушень, має велике практичне та теоретичне значення [1]. Актуальність даної проблематики полягає в тому, що через навантаженість податкових платежів у державі вимагають чіткого законодавчого регулювання, а визначення правової природи фінансово-правової відповідальності тягне за собою правильне застосування до правопорушника фінансових санкцій.

Багатьма вченими приділялася увага питанням фінансово-правової відповідальності, серед яких: Л.К. Воронова, М.В. Карасьова, Р.О. Гаврилюк, М.П. Кучерявенко, О.П. Орлюк, Н.Ю. Пришва, Л.А. Савченко, Л.В. Тернова та ін.

Сьогодні ж, у значній кількості вчених склалося різне розуміння у виявленні сутності фінансово-правової відповідальності не кажучи вже про питання поділу юридичної відповідальності на окремі види, де досить дискусійним залишається питання відношення фінансово-правової відповідальності як галузевої відповідальності до системи юридичної відповідальності.

Із прийняттям Податкового кодексу України фінансово-правова відповідальність посіла місце окремого виду юридичної відповідальності з питань оподаткування, де п.111.1 ст.111 встановлює, що за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна, кримінальна.

Пріоритетність фіскальної функції фінансів обумовила особливу увагу законодавця до розвитку податкового законодавства. У порівнянні з іншими підгалузями та інститутами фінансового права відносини відповідальності за порушення податкового законодавства найбільш детально регламентовані на законодавчому рівні. Тому не випадково саме Податковий кодекс України вперше визначив фінансову відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності та врегулював механізм її застосування за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи державної податкової служби і митні органи (контролюючі органи). Зі змісту ст. 111 Податкового кодексу України можна зробити висновок, що фінансова відповідальність також як кримінальна та адміністративна відповідальність не обмежуються лише випадками порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а має більш широкий об'єкт охорони, визначення якого виходить за межі регулювання Податкового кодексу [2].

Серед правопорушень фінансового характеру можна виділити: податкові, бюджетні, правопорушення у сфері готівкового обороту, правопорушення у сфері валютного регулювання.

Бюджетним кодексом України прямо не використовує термін «бюджетне правопорушення» а тому, у ст. 121 Кодексу передбачено відповідальність за «порушення бюджетного законодавства», де згідно ст. 116 Бюджетного кодексу України під порушенням бюджетного законодавства розуміється порушення учасником бюджетного процесу встановлених цим Кодексом та іншим бюджетним законодавством норм, щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання. У зв'язку з цим на увагу заслуговує зміст ст. 117 Кодексу, у якій вперше визначена система заходів впливу за порушення бюджетного законодавства [3].

Аналізуючи загальні умови настання фінансово-правової відповідальності, можна дійти висновку, що процесуальна форма застосування фінансових санкцій, складу суб'єктивної сторони правопорушення та визначення форм вини у сфері податкового законодавства залишають відкритим питання про віднесення фінансової відповідальності до відносно окремого виду юридичної відповідальності.

Бібліографічні посилання:

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №13–17. Ст. 112.
2. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №50–51. Ст. 572.
3. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №50–51. Ст. 572.
4. Головань Т.Г. Актуальні питання фінансово-правової відповідальності платників податків. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2016. №23.
5. Очкуренко С.В. Фінансово-правова відповідальність: проблеми теорії та застосування норм права. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. №3. С. 4.

Карпенко Роман Валерійович,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ЛИТОВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УКРАЇНІ

У більшості країн Європейського Союзу функціонування єдиного органу для здійснення регулювання таких ринків природних монополій, як ринок електричної енергії, природного газу, теплової енергії, централізованого теплопостачання, водопостачання та водовідведення, транспорту, зв'язку тощо є досить поширеною практикою. Тому виникає необхідність дослідження правового статусу органів державного регулювання в тих країнах Європейського Союзу, де ці органи мають

багаторічний досвід функціонування та демонструють успішність та результативність своєї діяльності.

У зв'язку з тим, що Литовська Республіка має, з одного боку, подібні з Україною передумови становлення сфери комунальних послуг, а з іншого – є державою-членом Європейського Союзу, а отже зобов'язана дотримуватися вимог законодавства Європейського Союзу, імплементація яких на сьогодні є одним із головних завдань України у контексті європейської інтеграції, особливої актуальності набуває дослідження правового статусу органу державного регулювання саме цієї країни.

У вітчизняній науці адміністративного права протягом багатьох років переважно здійснювалося дослідження теоретичних основ державного управління. Однак, останнім часом все більше науковців звертають увагу у своїх працях на теоретичні аспекти державного регулювання, зокрема, у сфері енергетики та комунальних послуг. Науково-теоретичним підґрунтям для проведення дослідження стали праці: В. Авер'янова [1], С. Бедіна [2], О. Буханевича [3], Ю. Ващенко [4], В. Кальченка [5], О. Куца [6] та інших. В Литовській Республіці здійснення державного регулювання у сфері комунальних послуг віднесено до компетенції Національної комісії з контролю цін та енергії (далі – НКК). До сфери діяльності НКК, окрім сфери централізованого опалення, водопостачання та очищення стічних вод, належить також сфера електричної та теплової енергії, природного газу, відновлюваної енергетики та транспорту.

Становлення органу державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг у Литовській Республіці починається з прийняття у 1995 році Закону «Про енергетику», який визначав загальні засади діяльності незалежної державної установи – Державної комісії з регулювання цін на енергетичні ресурси. На зазначену Державну комісію відповідно до Закону покладалася підготовка методів розрахунку цін на енергетичні ресурси, перевірка розрахунків цін, здійснених енергетичними компаніями, та подача Уряду своїх висновків стосовно цін на енергетичні ресурси. Державна комісія, як постійно діючий державний орган, фактично розпочала свою діяльність у лютому 1997 року, коли Президент Литовської Республіки на підставі відповідного указу призначив на посади 5 членів комісії [7, с. 3]. Відповідно до Положення про Національну комісію з контролю цін та енергії, затвердженого Резолюцією уряду Литовської Республіки від 07 листопада 2002 року № 1747 (далі – Положення), НКК є органом, що здійснює регулювання діяльності суб'єктів господарювання у сферах енергетики, питного водопостачання та очищення стічних вод, а також державний нагляд в енергетичному секторі. Метою діяльності НКК є здійснення функцій державного регулювання в сфері централізованого теплопостачання, природного газу, централізованого постачання зрідженого нафтового газу, електроенергії, відновлювальних джерел енергії, питного водопостачання та очищення стічних вод, забезпечення нагляду і контролю за регульованою діяльністю підприємств у сфері централізованого теплопостачання, природного газу, централізованого постачання зрідженого нафтового газу, електроенергії, відновлювальних джерел енергії, питного водопостачання та очищення стічних вод, а також належного здійснення прав і обов'язків споживачів, свободи чесної конкуренції в сфері енергетики, питної води і очищення стічних вод [8]. Крім того, відповідно до статті 34 Кодексу залізничного транспорту та статті 30 Кодексу внутрішнього і водного транспорту НКК здійснює регулювання у сфері транспорту шляхом встановлення максимального рівня тарифів на перевезення пасажирів на потягах приміського сполучення, а також на пасажирські і транспортні перевезення внутрішнім водним транспортом через Куршську затоку (національна морська портова зона Клайпеда) [9].

Відповідно до Стратегічного плану діяльність НКК, в першу чергу, спрямована на створення надійної незалежної системи економічного регулювання у сферах електричної енергії, природного газу, централізованого опалення, питного водопостачання та очищення стічних вод, яка забезпечить рівність та доступність енергетичних послуг споживачам. Основними стратегічними цілями, зокрема, є інтеграція у регуляторний простір ЄС та підвищення ефективності діяльності НКК, забезпечення створення передбачуваного та прозорого бізнес середовища, а також захист прав та законних інтересів споживачів у сферах енергетики, питного водопостачання та очищення стічних вод [9]. Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що здійснення державного регулювання як у сфері енергетики, так і у сфері комунальних послуг одним органом державного регулювання може бути ефективним лише за умови належного рівня правового та організаційного забезпечення його діяльності. Визначення на рівні Закону «Про енергетику», Закону «Про теплоенергетику» та Закону «Про питне водопостачання та очищення

стічних повноважень органу державного регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг щодо регулювання цін та тарифів, ліцензування певних видів діяльності, здійснення функції нагляду та контролю, захисту прав споживачів та вирішення спорів у досудовому та позасудовому порядку; відображення закріплених на законодавчому рівні повноважень у Положенні про Національну комісію з контролю цін та енергії; встановлення стратегічних цілей та завдань органу державного регулювання; закріплення за певними членами чітко визначених сфер діяльності органу, щодо яких вони здійснюють функції контролю та нагляду; створення в організаційній структурі двох профільних департаментів з питань енергетики та з питань комунальних послуг – все це сприяє становленню Національної комісії з контролю цін та енергії Литовської Республіки як незалежного органу, здатного здійснювати ефективне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, та належним чином виконувати всі покладені на нього завдання.

Бібліографічні посилання:

1. Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К.: Видавн. Дім «Ін Юре», 2015. – 768 с.
2. Бедін С.В. Державне регулювання електроенергетичного ринку в Україні: автореф. дис. канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / С.В. Бедін. Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 20 с.
3. Буханевич О.М. Адміністративно-правове забезпечення житлово-комунального господарства в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.М. Буханевич. / Національний ун-т біоресурсів та природокористування України. – К., 2009. – 23 с.
4. Vashchenko Y. National Regulatory Authorities in the Energy Sector of Ukraine: Problems of Legal Status in the Context of the European Integration and the Administrative Reform / Y. Vashchenko // Jurisprudence. – 2013. – Vol. 20 (3). – P. 1231–1248.
5. Кальченко В.М. Державне регулювання електроенергетичної галузі України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.М. Кальченко. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 20 с.
6. Куц О.Є. Адміністративно-правове регулювання житлово-комунального господарства України в сучасних умовах: автореферат дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.Є. Куц. / Нац. юр. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 19 с.
7. National Control Commission for Prices and Energy. 2006 annual report. [Electronic Resource]. – 2007. – 62 p. – Mode of access: www.erranet.org.
8. Regulations of the National Commission for Energy Control and Prices, approved by Resolution of the Government of the Republic of Lithuania as of 7 November 2002 № 1747. [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www>.
9. Information from the official web-site of National Commission for Energy Control and Prices [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.regula.lt/>.

Сорочан Наталія Вікторівна,

ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх
справ

ЩОДО ПОНЯТТЯ ЗАОХОЧЕННЯ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

У сучасний період розвитку українського суспільства, коли в країні проводяться широкі соціально-економічні та політичні перетворення, особливої актуальності набуває проблема заохочень. Одночасно, широке використання законодавцем диспозитивного методу правового регулювання створює передумови активного і творчого використання суб'єктами права наданих їм можливостей самостійно досягати бажаного правового результату, який в сучасних умовах може і повинен забезпечуватися більш широким використанням таких правових засобів як заходи заохочення.

Як наголошує К. Машков, стимулювання трудової діяльності являє собою складний процес, обумовлений особистими характеристиками людини, сукупністю зовнішніх та внутрішніх сил, які

спонукають людину до ефективної діяльності. Зазначене явище знаходить свій прояв у спонуканні працівників з боку органів управління підприємства, установи, організації за допомогою задоволення матеріальних і соціальних потреб. Відповідно, наука трудового права не може залишатись осторонь даного процесу. Лише у випадку відображення в нормах трудового законодавства будь-які зміни в регулюванні трудових правовідносин зможуть знайти практичне втілення [9].

На думку Д. Кутоманова, застосування заходів заохочення в трудовому праві пов'язане з рядом проблемних моментів теоретичного та практичного характеру, без подолання яких неможливо говорити про ефективність та дієвість відповідного правового механізму [8]. Зокрема, залишаються проблемними питання визначення структури, поняття, функцій, підстав, принципів, факторів дієвості та ефективності заохочень.

Відтак, загалом, недостатній рівень розвитку багатьох соціально цінних суспільних відносин безпосередньо пов'язаний з недостатнім використанням заохочувальних заходів. При цьому, публічне визнання трудових заслуг кращих працівників, як показує практика, підвищує їх задоволеність працею і тим самим виступає одним з головних стимулів для подальшої ефективної праці. Заохочення кращих працівників впливає і на інших членів колективу працівників організації, стимулюючи останніх покращувати результати своєї праці. Тому загальноновизнаним є той факт, що заохочення за працю є найважливішим засобом забезпечення дисципліни праці і трудового розпорядку організації [2].

За структурою заохочувальні норми містять дві частини. В першу входять диспозиція і гіпотеза (це єдина частина), а в другу – санкція. Наявність заохочувальних санкцій виправдана завданням права, яке полягає як в стримуванні правопорушень, в покаранні осіб, які їх вчинили, так і в стимулюванні правомірної поведінки, в заохоченні осіб, що діють в інтересах суспільства. Заохочувальні заходи спільно із заходами примусу забезпечують встановлену державою модель правомірної поведінки. Особливість заохочувальних санкцій полягає в гарантуванні тих соціальних цілей (благ), заради досягнення яких така модель підтримується юридичними засобами, і особливо тих цілей, досягнення яких іншими способами неможливо. Виходячи з викладеного, заохочувальні норми В. Волкова визначає як правила поведінки, спрямовані на стимулювання корисної діяльності, що містяться в різних галузях права, відрізняються множинністю суб'єктів, що їх створюють, а також видовою різноманітністю [2].

На думку В. Зеленовської, до якої ми приєднуємося, у правовому сенсі під заохоченням розуміється публічне визнання трудових заслуг, надання пошани окремим працівникам і трудовим колективам у формі встановлених чинним законодавством заходів заохочення, пільг і переваг [3].

Г. Коритцев визначає заохочення як визначену нормативно-правовими актами або таку, що їм не суперечать, матеріальну або не матеріальну (моральну) винагороду за сумлінну працю працівника з метою подальшої їх мотивації для збереження існуючого професійного рівня так й до його майбутнього підвищення. Також вказаний автор виокремлює наступні функції заохочень: а) соціального контролю, що виражається в тому, що роботодавець координує ту або іншу діяльність працівників; б) стимулюючу, яка полягає в тому, що заохочення стимулюють до виконання обов'язків за допомогою творчих дій, що перевершують звичайні вимоги, розбудовують трудову активність працівників; в) оцінюючу – через впровадження системи заохочення роботодавець дає офіційну позитивну оцінку поведінки працівника, схвалює його на загальних зборах трудового колективу, відбиває ступінь корисності діяльності для суспільства, виділяє інших кращих претендентів, що гідні заохочення [7].

Т. Колеснік виділяє наступні підстави заохочень: підстави та умови заохочення, що передбачені законодавчими актами та загальними принципами права; підстави та умови заохочення, що передбачені підзаконними нормативно-правовими актами; підстави та умови заохочення, що передбачені локальними нормативно-правовими актами; підстави та умови заохочення, що передбачені умовами трудового договору [5].

У відповідності до положень Кодексу законів про працю України (далі – Кодекс, КЗпП), «до працівників підприємств, установ, організацій можуть застосовуватись будь-які заохочення, що містяться в затверджених трудовими колективами правилах внутрішнього трудового розпорядку (ст. 143 Кодексу). Заохочення застосовуються власником або уповноваженим ним органом разом або за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації. Заохочення оголошуються наказом (розпорядженням) в урочистій обстановці і заносяться до трудових книжок працівників у відповідності з правилами їх ведення (ст. 144). Працівникам, які успішно й сумлінно виконують

свої трудові обов'язки, надаються в першу чергу переваги та пільги в галузі соціально-культурного і житлово-побутового обслуговування (путівки до санаторіїв та будинків відпочинку, поліпшення житлових умов і т. ін.). Таким працівникам надається також перевага при просуванні по роботі (ст. 145). За особливі трудові заслуги працівники представляються у вищі органи до заохочення, до нагородження орденами, медалями, почесними грамотами, нагрудними значками і до присвоєння почесних звань і звання кращого працівника за даною професією (ст. 146). При підвищенні кваліфікаційних розрядів або при просуванні по роботі повинні враховуватись успішне проходження працівниками виробничого навчання, загальноосвітня і професійна підготовка, та успішне проходження працівниками навчання в навчальних закладах (ст. 203 КЗпП)» [4].

Принципи застосування заохочень як засобу правового впливу О. Барабаш умовно поділяє на основні та факультативні, що, на нашу думку, цілком слушно. До перших автор відносить принципи законності, фактичної та формальної обґрунтованості, справедливості, багатоманітності, розумної періодичності та своєчасності. До других – принципи доцільності і добровільності [1].

Р. Сардінов стверджує, що дієвість та ефективність заохочень залежить від декількох факторів: застосування роботодавцем заохочення, бажаного для даного конкретного працівника. З цією метою потрібно визначити, в чому є пріоритет підлеглого. Якщо у владі – дещо розширити його повноваження, радитися з ним при прийнятті рішення. Якщо у нього є потреба у успіху – довіряти відповідальні ділянки роботи, в спілкуванні – не перешкоджати підтриманню дружніх стосунків в колективі; недопущення масового застосування заохочень, що знижує авторитет та стимулюючий вплив заохочень; чітке закріплення критеріїв заохочень, адже саме встановлення конкретного переліку дій працівника обмежує прояв необ'єктивності з боку роботодавця при виборі того або іншого виду заохочення [10].

Таким чином, під заохоченням ми розуміємо публічне визнання трудових заслуг, надання пошани окремим працівникам і трудовим колективам у формі встановлених чинним законодавством заходів заохочення, пільг і переваг. Нами виділено функції заохочень, підстави для застосування заходів заохочення, а також з'ясовано, що дієвість та ефективність заохочень залежить від визначених факторів. Нормативне закріплення, а також практичне реалізація принципів застосування заохочень як засобу правового впливу сприяють підвищенню ефективності застосування заохочень.

Бібліографічні посилання:

1. Барабаш О. О. Принципи застосування заохочення як засобу правового впливу: загальна характеристика. *Форум права*. 2012. № 3. С. 17-22.
2. Волкова В.В. О понятии и содержании поощрительных норм. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2011_2-2_11.pdf. (дата звернення: 06.02.2019 р.).
3. Зеленовская В. Ю. Поощрение за добросовестный труд как средство обеспечения трудовой дисциплины. URL: http://bseu.by:8080/bitstream/edoc/17222/2/Zelenovskaya_V_Yu_s_102_ocr.pdf. (дата звернення: 06.02.2019 р.).
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII (редакція від 11.10.2018 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print> (дата звернення: 06.02.2019 р.).
5. Колеснік Т. В. Підстави та умови застосування заохочення до працівника: теорія та практика. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право*. 2013. Вип. 1-2. С. 114-121.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 30.09.2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print> (дата звернення: 06.02.2019 р.).
7. Коритцев Г. І. Поняття і значення заохочень в трудовому праві. *Європейські перспективи*. 2012. № 3(3). С. 114-119.
8. Кутومانов Д. С. Заохочення як метод забезпечення дисципліни праці: проблеми під час застосування в трудовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Випуск № 29. Ч. 4/1.(187).С.119-122.
9. Машков К. Є. Преміювання як різновид заохочення працівників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 3(1). С. 113-115.
10. Сардінов Р. Т. Заохочення за національним законодавством. *Форум права*. 2012. № 3. С. 642-646.

Тулянцева В. А.,

здобувач кафедри фінансового права Національної
юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ЗДІЙСНЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЬОВИХ ФОНДІВ

Дослідження сутності категорії внутрішнього фінансового контролю залишається в сучасних умовах трансформації системи публічного управління, і вимагає впровадження європейських стандартів її прозорості та встановлення системи доступу громадськості до участі у неї.

В цілому більшість дослідників при визначенні сутності системи внутрішнього фінансового контролю як його головну особливість виділяють те, що він реалізується в межах об'єкта контролю, його внутрішніми структурними складовими, і наголошуючи, що метою його реалізації є забезпечення дотримання вимог чинного фінансово-правового законодавства, ефективності управлінських адміністративних актів індивідуального та нормативного характеру, сприяючи їх належному виконанню [1, с. 69-75; 2, с. 9].

Отже, система внутрішнього фінансового контролю в межах даного дослідження розглядається як сукупність засобів, прийомів, методів контролюючого впливу, що дозволяє оперативно виявити порушення фінансової дисципліни, і ефективно на них реагувати, сприяючи підвищенню ефективності фінансово-правового регулювання суспільних відносин в цілому, і зокрема, у сфері функціонування позабюджетних цільових фондів.

Варто зазначити, що система внутрішнього фінансового контролю в Україні характеризується високим рівнем директивності адміністративних процедур, що своїм наслідком має декларативність результатів її функціонування.

Крім того, відсутнім є єдиний підхід до визначення особливостей реалізації процедур з внутрішнього фінансового контролю у діяльності позабюджетних цільових фондів. Зокрема, в Пенсійному фонді України здійснення внутрішнього фінансового контролю здійснюється шляхом проведення ревізій та перевірок, при цьому поєднанням цих обох форм фінансового контролю є проведення комплексних ревізій, що сприяють підвищенню рівня державної фінансової дисципліни, акумуляції надходжень коштів до Пенсійного фонду України, забезпечуючи його цільове та ефективне використання [3, с. 25]. Здійснення внутрішнього фінансового контролю здійснюється Наглядною радою Пенсійного фонду України. Відповідно до статті 65 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначено, що Наглядова рада Пенсійного фонду України функціонує з метою «здійснення контролю за виконанням Пенсійним фондом законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, статутних завдань та цільового використання коштів Пенсійного фонду». Наглядова рада Пенсійного фонду України діє на громадських засадах, і вже неодноразово у наукових та практичних колах висловлювались пропозиції щодо доцільності її ліквідації через її низьку ефективність, при цьому її повноваження делегувати правлінню та виконавчій дирекції Пенсійного Фонду України [4, с. 166-167].

Управління Фондом гарантування вкладів фізичних осіб здійснюється його адміністративною радою і її виконавчою дирекцією. До повноважень адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з реалізації функції внутрішнього державного контролю необхідно віднести: затвердження кошторису витрат Фонду; затвердження стратегії розвитку Фонду та річного плану його діяльності; затвердження засад інвестиційної політики Фонду та щорічного інвестиційного плану Фонду; погодження рішення виконавчої дирекції про розміщення облігацій або видачу векселів Фонду та напрями їх розміщення; погодження звіту виконавчої дирекції Фонду про обґрунтування вибору найменш витратного для Фонду способу виведення з ринку банку, що віднесений до категорії неплатоспроможних, та стан виконання плану врегулювання за попередній квартал до кінця першого місяця, що настає за звітним кварталом; погодження звіту виконавчої дирекції Фонду про стан реалізації активів (майна) банків, щодо яких прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію за попередній квартал до кінця першого місяця, що настає за звітним кварталом; погодження рішення виконавчої дирекції про участь Фонду в міжнародних організаціях у сфері гарантування (страхування) депозитів; затвердження рішення виконавчої дирекції Фонду про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків; затвердження річного звіту Фонду; прийняття рішення про проведення позачергової аудиторської перевірки Фонду і визначає аудитора для її проведення;

затвердження положення про службу внутрішнього аудиту Фонду (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»).

Актуальним є питання підвищення ефективності здійснення громадського контролю за діяльністю позабюджетних цільових фондів. Під громадським контролем в цілому, не залежно від сфери його реалізації, розуміється вид соціальної активності, метою якої є забезпечення законності та прозорості функціонування державного механізму, при цьому саме високий рівень ефективності системи громадського контролю є ознакою демократичної правової держави [5, с. 61]. Зокрема, основною формою реалізації громадського контролю за діяльністю публічних позабюджетних цільових фондів є діяльність професійних спілок, до завдань діяльності яких належить передусім забезпечення захисту трудових та соціальних прав людини. Однак прямо законодавство у сфері пенсійного та соціального страхування не визначає особливості здійснення контролю професійними спілками за діяльністю Фонду соціального страхування України, Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, що означає низьку ефективність такого засобу громадського контролю.

Натомість, у 2016-2017 рр. активізувалась діяльність зі створення Громадської ради фондів соціального страхування, однак лише 4 липня 2018 року було проведено її установчі збори і ухвалено її склад, що означає початок її функціонування [6; 7], при цьому необхідно підкреслити, що вона діє в умовах фактичної відсутності сприяння з боку Фонду соціального страхування України з питань забезпечення прозорості прийняття управлінських рішень, що передбачається концепцією «public government», сутність якої полягає у взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, інших уповноважених суб'єктів на виконання функцій держави та громадськості [8]. Звичайно, що створення органу громадського контролю за діяльністю Фонду соціального страхування України є надзвичайно важливим засобом, що сприятиме підвищенню ефективності здійснення зовнішнього фінансового контролю.

Наявність таких недоліків у функціонуванні позабюджетних цільових фондів негативно впливає на забезпечення ефективності участі громадськості у системі фінансового контролю, не сприяє прозорості такої діяльності.

Отже, недостатня ефективність здійснення зовнішнього фінансового контролю пов'язується з невизначеністю завдань, що мають вирішуватися під час його здійснення з питань дотримання вимог чинного законодавства фінансової дисципліни. В цьому аспекті доцільним є розроблення ряду спеціальних підзаконних нормативно-правових актів, що мають визначити особливості реалізації функцій державного фінансового контролю у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування; у сфері гарантування виплати вкладів як гарантії стабільності банківської системи та діяльності інших фондів, діяльність яких є тимчасовою чи постійною, що дозволить визначити перелік уповноважених суб'єктів фінансового контролю та їх компетенцію, сприятиме конкретизації напрямків їх здійснення, що своїм результатом матиме підвищення функціонування системи публічного управління в цілому, і зокрема, з питань діяльності публічних цільових позабюджетних фондів.

Бібліографічні посилання:

1. Футуранська Ю. М. Державний внутрішній фінансовий контроль : стан та перспективи розвитку / Наукові праці Науково-дослідного фінансового інституту. 2010. №2. С. 69-76
2. Борець Л. В. Правове регулювання відомчого фінансового контролю в системі МВС України [Текст] : автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.07 / Борець Лариса Василівна; Державна податкова адміністрація України, Національна академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2004. 18 с.
3. Разборська О.О., Борецька О.В. Оцінка якості роботи внутрішнього контролю в системі управління Пенсійним фондом України // <http://intkonf.org/ken-razborska-oo-boretska-ov-otsinka-yakosti-roboti-vnutrishnogo-kontrolyu-v-sistemi-upravlinnya-pensiynim-fondom-ukrayini/>
4. Мелян Н. Ю. Правове регулювання функціонування публічних фондів соціального призначення України в умовах сучасних перетворень : дис... к.ю.н. 12.00.07. – Х., 2017. 220 с.
5. Вітвіцький С. С. Державний та громадський контроль в умовах розвитку громадського суспільства : питання взаємозв'язку та взаємообумовленості // Форум права. 2013. №3. С. 88-92.
6. Протокол установчих зборів щодо обрання нового складу Громадської ради Фонду соціального страхування України від 01 лютого 2018 року / Фонд соціального страхування України // <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/957987;jsessionid=4F427957155103E8065606DA9EF394EF>

7. Деякі питання здійснення контролю за діяльністю Фонду соціального страхування : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2015 р. № 555 // Офіційний вісник України 2015 р., № 64, стор. 298, стаття 2123.
8. Голова Правління Фонду соціального страхування забарикадувався аби не пустити Громадську раду ФССУ на засідання. 23 жовтня 2018 р. // https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2207291139494053&id=1648122125410960

Васецький Артем Олександрович,

студент Дніпропетровського державного Університету
внутрішніх справ

Науковий керівник

Косяченко Ксенія Едуардівна

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедривільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВІДМІННІСТЬ ПРАВОЗДАТНОСТІ ТА ДІЄЗДАТНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТІВ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Важливим елементом правосуб'єктності є дієздатність. О. О. Красавчиков яскраво проілюстрував відмінність між правоздатністю і дієздатністю із урахуванням їх тісного взаємозв'язку. Вчений відзначає: «Якщо одна з них окреслює коло того, що може мати, то інша – перш за все, що може створити для себе своїми діями суб'єкт права» [1, с. 114]. Щодо виділення дієздатності як складової правосуб'єктності у фінансово-правовій науці єдиного підходу й досі не сформовано, кожен з фахівців акцентує увагу на різних аспектах. Проте усталеним є розуміння її як здатності реалізовувати права та обов'язки, якими наділений суб'єкт. Дещо інакше підходить до характеристики дієздатності М. В. Костів. Зокрема, вчений вказує на доцільність розгляду дієздатності як «особливої якості правосуб'єктності, яка служить умовою реалізації прав і обов'язків» [2, с. 72]. Погодимось із правником в частині того, що дієздатність – певна умова реалізації прав та обов'язків, проте зауважимо, що вона не може вважатися ознакою правосуб'єктності, оскільки виступає складовою останньої, її внутрішнім елементом.

Конструктивною й аргументованою є, на наш погляд, думка М. В. Карасьової стосовно того, що у установ як суб'єктів фінансового права, так само як і у органів державної влади та підприємств, правосуб'єктність становить собою правоздатність і дієздатність одночасно. При цьому межі такої праводієздатності (правосуб'єктності) визначені їх фінансовими правами та обов'язками (повноваженнями) [3, с. 87 – 88]. Дійсно, розмежувати правоздатність та дієздатність установ, підприємств та організацій на практиці неможливо.

Стосовно деліктоздатності, як здатності суб'єктів нести юридичну відповідальність за вчинення правопорушень, нам імпонує підхід, за якого вона належить до дієздатності. Це пов'язано із тим, що перш ніж мати «можливість» нести відповідальність за неправомірні дії чи бездіяльність, слід мати можливість виконувати обов'язки, визначені законодавством. Так, бюджетні установи як учасники фінансових правовідносин наділені фінансовою дієздатністю, у складі якої міститься й фінансова деліктоздатність – встановлена нормами фінансового права «можливість» нести фінансову відповідальність.

На підставі проведеного аналізу робимо такі висновки: (а) фінансова правосуб'єктність бюджетних установ – це здатність бюджетних установ бути суб'єктом фінансового права та фінансових правовідносин, зміст якої полягає у здатності мати права та обов'язки, закріплені у нормах фінансового законодавства, реалізовувати їх та нести фінансову відповідальність у разі їх неналежного виконання (або невиконання); (б) у складі фінансової правосуб'єктності виокремлюють 1) фінансову правоздатність (здатність мати права і обов'язки, закріплені нормами фінансового законодавства) та 2) фінансову дієздатність (здатність реалізовувати права і обов'язки, закріплені нормами фінансового законодавства, та нести фінансову відповідальність у разі їх неналежного

виконання (або невиконання); (в) існує два різновиди правосуб'єктності бюджетних установ: 1) загальна (галузева) – фінансова правосуб'єктність ; 2) спеціальна (видова) – бюджетна, податкова, валютна й т. д. (залежно від того, у яких відносинах беруть участь бюджетні установи.

Бібліографічні посилання:

1. Советское гражданское право: Учебник. В 2 т. / под ред. О.А. Красавчикова. Москва: Высшая школа, 1968. Т. 1. с. 114.
2. Костів М. В. Поняття та елементи адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб. Науковий вісник Чернівецького університету. 2004. Вип. 236. Правознавство. с. 72.
3. Карасева М. В. Финансовое право. Общая часть: учебник. Москва: Юристъ, 2000. с. 87–88.

Возна Дар'я Вікторівна,

студентка юридичного факультету, групи ЮД-645
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Андрієвська Л.О.,

викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

На сьогоднішній день, кваліфікація психічного стану особи є надзвичайно важливою в цивільному судочинстві, оскільки вона суцільно впливає на рішення, яке буде прийнято судом, зокрема дійсності заповіту або договору дарування та ін. Визнання особи недієздатною ставить під сумнів укладання будь яких правочинів, які особа укладає постійно на протязі свого життя і які можуть бути оскаржені в судовому порядку. Надзвичайно важливим є кваліфіковане, уважне та професійне рішення експерта, оскільки саме від нього залежить майбутнє особи дієздатність якої була поставлена під сумнів.

Питання особливостей судово-психіатричної експертизи в цивільному судочинстві активно досліджували у своїх працях: А. Аубакірова, В. Гончаренко, І. Гора, Є. Зайцева, А. Кудрявцева, В. Курдюков, А. Мохов, С. Пропастин, І. Стародубов, В. Ходанович, С. Шум, В. Юрчишин.

Судово-психіатрична експертиза в цивільному процесі набуває останніми роками дедалі більшого значення у зв'язку з постійним збільшенням кількості справ у цивільному судочинстві. Основна мета судово-психіатричної експертизи – захищати цивільні права та інтереси психічно хворих осіб, які є учасниками цивільного процесу. Правовий стан громадянина – учасника цивільних відносин визначається такими його ознаками, як правоздатність та дієздатність. Цивільна правоздатність — це "здатність мати цивільні права і обов'язки. Правоздатність громадянина виникає з моменту його народження і припиняється смертю". Володіти правоздатністю означає, що громадянин може мати в особистій власності майно, користуватися житлом та іншим майном, успадковувати і заповідати майно, вибирати професію і місце проживання, мати права автора витворів науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходу, раціоналізаторської пропозиції, а також інші майнові та особистісні немайнові права [1].

Висновок судово-психіатричного експерта є особистим джерелом доказів, тобто інформація, яка в ньому викладається, відображає елементи подій минулого (майбутнього – у разі розгляду в суді справи про визнання особи недієздатною/обмежено дієздатною) або її наслідки не безпосередньо, а проходячи через особистість експерта, який ці елементи пояснює, інтерпретує і подає як нові дані про факти, що стають доказами у справі [2].

Судову експертизу вважають самостійним юридичним інститутом, який охоплює поняття експерта як фізичної особи, яка здійснює процес експертного дослідження, і поняття експертизи як дії експерта, а висновок експертів є самостійним видом доказів за адміністративними, цивільними

справами та кримінальними провадженнями. На думку А.Р. Абдулліна, судова експертиза є окремим інститутом цивільного процесуального права, інститутом кримінального процесуального права та інститутом господарського процесуального права, про що свідчить специфіка підстав призначення й проведення експертизи, процесуальна форма та послідовність дій суб'єктів призначення й проведення експертизи [3].

Незалежно від виду судочинства (цивільне, адміністративне, кримінальне, господарське) експертна діяльність єдина за своєю методичною основою – про що свідчить й здійснювана в межах провідних експертних відомств паспортизація та стандартизація експертних методик. Відрізняють експертизу в різноманітних галузях права лише процедури, традиційно властиві кожному виду судочинства. Саме ці особливості, відмінності в процесуальних аспектах проведення експертизи, і є перешкодою для використання висновків, отриманих в одному процесі (наприклад, цивільному), для мети доказування в іншому судочинстві. В інтересах підвищення ефективності процесуальної діяльності, здешевлення судочинства, необхідно створити єдині нормативні основи експертної діяльності для всіх видів судочинства, котрі б дали змогу використовувати результати експертної діяльності в будь-якому процесі – незалежно від того, нормами якого процесуального права регулювався порядок отримання висновку експерта [4, с.22].

При допиті експерт-психіатр отримує інформацію, яку, усвідомлено чи ні, може надати свідок. Наприклад, ця інформація може стосуватися особливостей поведінки підекспертного в період вчинення конкретних дій (наприклад, заповідача в період оформлення заповіду), особливості взаємовідносин підекспертного з позивачем (відповідачем) при психічних порушеннях (безглузких вчинках). Відповідно до сформульованих в ухвалі суду питань в стані підекспертного в період здійснення тої чи іншої юридичної дії можливо декілька варіантів експертних висновків, особливістю проведення експертиз є ретроспективна оцінка психічного стану особи на період заключення правочину чи іншої юридичної дії. Здійснювати цю оцінку завжди складно через відсутність медичної документації, показань свідків, які відносяться до періоду, що досліджується. Як показує практика, експертизи досить часто призначаються у відношенні осіб з органічними психічними розладами. Як приклад можна навести таке спостереження. Хворий О. 82 роки проживав один і не мав близьких родичів. На обліку у психіатра він не знаходився. Психічний розлад, після визначення як сенільна деменція, що не уточнена, почалась зі зростання мністичних розладів і інтелектуального зниження порушенням критичних функцій, адаптаційних можливостей. І характеризувалась з попереднім перебігом хвороби. У психіатричній лікарні, де був поставлений вище вказаний діагноз, відмічалось, що хворий дезорієнтований, не розуміє суті простих питань. Після судово-психіатричної експертизи рішенням суду громадянин О. був визнаний недієздатним. Таким чином, при проведенні судово-психіатричної експертизи враховувалась сукупність клінічних, соціальних, індивідуально-психологічних і психогенних факторів, що здійснюють вплив на поведінку особи. При винесенні експертного висновку враховувались: ступінь вираженості інтелектуально-мністичних та емоціонально-вольових розладів, порушення критичних і прогностичних функцій, особові, індивідуально-психологічні особливості. Отже, можна зробити висновок, що основними задачами, що вирішуються судово-психіатричною експертизою по даній категорії справ, є визначення психічного стану особи, по відношенню до якої розглядається справа про її цивільну дієздатність, і вирішення питання про здатність цієї особи по стану психічного здоров'я розуміти значення своїх дій чи керувати ними.

Отже, в цивільному судочинстві як і в кримінальному особливе місце посягає експертиза, а саме судово-психіатрична, оскільки від неї залежить чи правомірними були вчинені особою правочину. На жаль, помилки експертів є не рідкістю, а тому для якісного функціонування судового-психіатричної експертизи в цивільному судочинстві необхідним є відбір кваліфікованих фахівців на посаду експерта, достатня кількість матеріалу для аналізу та ретельний аналіз його. Вищезазначеною експертизою встановлюється правоздатність та дієздатність особи, що є основоположними критеріями для укладання правочину, які особа здійснює постійно. Привід визнання особою недієздатною дає змогу визнати правочин недійсним, а тому сама експертиза та підхід експерта до поставленого завдання є фатальною в долі особи чия дієздатність є під сумнівом.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України. – Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 03.10.2003 — 2003 р., № 40, стаття 356.

2. Гончаренко В.Г. Критерії вірогідності висновків експерта: гносеологічний, психологічний і процесуальний аспекти / В.Г. Гончаренко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-2/09gvgppa.pdf>
3. Абдуллин А.Р. Судебная экспертиза в гражданском судопроизводстве России: состояние, проблемы, перспективы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / А.Р. Абдуллин. – СПб, 2005. – 20 с.
4. Ходанович В.О. Проблеми правового інституту судової експертизи в цивільному процесі України. / Ходанович В.О.// Часопис Академії адвокатури України/. – 2003. – №4, с.21-24.

Возна Дар'я Вікторівна,

студентка юридичного факультету, групи ЮД-645
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Карпенко Роман Валерійович,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

СПАДКУВАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В АСПЕКТІ ПОРУЧИТЕЛЬСТВА/ПОТЕКИ

Так як на сьогоднішній день обізнаність громадян України у питанні спадкування є низькою, а особливо у сфері спадкування кредитних зобов'язань, то питання спадкування кредитних зобов'язань в аспекті поручительства/іпотеки є актуальним. Якщо щодо спадкування прав громадяни мають уявлення, то щодо спадкування у деяких випадках певних обов'язків вони є неповідомленими і доволі частими є випадки коли особа вважає, що успадковуючи майно, вона не успадковує наявних у спадкодавця обов'язків.

Актуальність питання спадкування кредитних зобов'язань в аспекті поручительства/іпотеки активно досліджували у своїх працях: Ананьєв А. Г., Баринів А.В., Бевзенко Р. С., Боднар Т. В., Остапенко В.І., Пантюшов О. В., Ткачук О.С., Хохлов В. А., Юніна М.П.

Борги спадкодавця – це майнові зобов'язання, які прийняв на себе спадкодавець перед фізичними або юридичними особами-кредиторами, але не виконав тому, що смерть позбавила його можливості виконати це зобов'язання. Обов'язок доводити борги померлого покладається на кредитора, що звернувся до спадкоємців з відповідними претензіями. Він зобов'язаний представити документи, що підтверджують його вимоги. [6]

Як відомо, іпотека — один із найважливіших та найнадійніших правових аспектів, що охороняє права й інтереси кредиторів, забезпечує належне виконання боржником своїх зобов'язань. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про іпотеку» іпотека — це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом. Таким чином, на поручителів може бути покладено відповідальність за порушення боржником обов'язку щодо виконання зобов'язання за кредитним договором у разі смерті позичальника лише за наявності у позичальника правонаступника, який прийняв спадщину, та згоди поручителя відповідати за будь-якого нового боржника, зафіксованої в тому числі у договорі поруки. [1]

У разі переходу права власності (права господарського відання) на предмет іпотеки від іпотекодавця до іншої особи, у тому числі в порядку спадкування чи правонаступництва, іпотека є дійсною для набувача відповідного нерухомого майна, навіть у тому випадку, якщо до його відома не доведена інформація про обтяження майна іпотекою.

Особа, до якої перейшло право власності на предмет іпотеки, набуває статус іпотекодавця і має всі його права і несе всі його обов'язки за іпотечним договором у тому обсязі і на тих умовах, що існували до набуття ним права власності на предмет іпотеки. [2]

Порука – є акцесорним зобов'язанням, так як борг поручителя не існує без боргу боржника. Таким чином, порука є акцесорним актом, який визначається головним актом – головним боргом, тобто порука є акцесорним зобов'язанням, завданням якого є забезпечення виконання зобов'язання по головному боргу третьої особи. [3, с.177]

Здійснений аналіз норм чинного законодавства, досліджень науковців, а також наявної судової практики дає змогу зробити певні висновки. По-перше, порука припиняється після смерті боржника, якщо поручитель не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником на підставі ст. 523 ЦК України. По-друге, якщо положення договору поруки містить застереження, відповідно до якого поручитель надає згоду відповідати за зобов'язаннями за кредитним договором у разі заміни боржника, порука не припиняється після смерті боржника. При цьому поручитель несе відповідальність у межах обсягу спадкової маси. По-третє, у разі відсутності спадкоємців або їх відмови від прийняття спадщини боржником за основним договором повинна визнаватися територіальна громада в особі відповідного органу місцевого самоврядування. [4]

Верховний Суд України дійшов висновку, що якщо право власності на предмет іпотеки переходить до спадкоємця фізичної особи – іпотекодавця, – то такий спадкоємець не несе відповідальність перед іпотекодержателем за виконання основного зобов'язання, але в разі його порушення боржником він відповідає за задоволення вимоги іпотекодержателя в межах вартості предмета іпотеки. Про це йдеться в Постанові Судової палати в цивільних справах ВСУ від 17 лютого 2016 року № 6-31цс16. Якщо боржник і іпотекодавець – це одне і те ж обличчя, то після його смерті до спадкоємця, в разі порушення боржником своїх зобов'язань, переходять обов'язки іпотекодавця в межах вартості предмета іпотеки. Така правова позиція членів палати Верховного Суду обґрунтована тим, що, оскільки правила ст. 1281 ЦК України регулюють порядок пред'явлення кредитором спадкодавця вимог до спадкоємців за виконання зобов'язань спадкодавця перед своїм кредитором, а не порядок звернення стягнення на предмет іпотеки. Термін, в межах якого іпотекодержатель може зажадати звернення стягнення на предмет іпотеки, встановлюється загальними положеннями про позовну давність (глава 19 ЦК України). [5]

Отже, спадкування обов'язків є не менш важливим ніж спадкування прав, в певній мірі спадкування обов'язків є більш вагомим для спадкоємця, оскільки він міг і не підозрювати про такий факт, а з моментом відкриття спадщини виявились дані обставини. Необхідно ретельно проаналізувати після відкриття спадщини всі ризики переходу цієї спадщини до спадкоємця, всі позитивні та негативні аспекти та проаналізувати можливі варіанти припинення кредитних зобов'язань, а саме поручительства або іпотеки.

Бібліографічні посилання:

1. Ткачук О. С., Ткачук А. О. Деякі особливості розгляду спорів, пов'язаних із забезпеченням кредитних зобов'язань (іпотека, порука). 2015
2. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898-IV.
3. Зобов'язальне право України (елементарний курс) : навч. посіб. / Н. Ю. Голубєва, В. І. Дрішлюк, А. І. Дрішлюк, В. Й. Кісель, В. А. Кройтор, О. О. Кулініч, Л. Г. Лічман, В. П. Маковій, А. В. Маєвська, О. М. Нечипуренко; ред.: С. В. Резніченко; Одес. держ. ун-т внутр. справ. – О., 2010. – 324 с. – укр.
4. Остапенко В.І // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ, № 4,- 2014, Остапенко В.І
5. Uteka.ua // Верховний Суд зробив висновок про спадщину іпотечного майна/ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-verhovnyj-sud-sdelal-vyvod-o-nasledstve-ipotechnogo-imushhestva>
6. Цивільне право України : Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Санахметова. — К.: Істина, 2003. — 761 с.

Гулян Амest Давидівна,
студентка юридичного факультету, групи ЮД-644
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Карпенко Роман Валерійович,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

СПІЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ : ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Право власності є одним із найбільш вагомих у цивільному праві. Слід зауважити, що досить часто буває, коли одне й те саме майно може належати на праві власності декільком особам (співвласникам). У цьому разі, виникає право спільної власності як право двох або більше осіб за спільною згодою володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм майном, що становить єдине ціле. Найбільш поширеним випадком виникнення спільної сумісної власності є безумовно, спільна власність подружжя.

Майнові відносини між подружжям врегульовані на сьогодні переважно Сімейним кодексом України, введеним в дію 1 січня 2004 р. (з наступними змінами). У окремих випадках можливе також субсидіарне застосування норм цивільного законодавства, що визначають, наприклад, умови дійсності правочинів, які укладаються між подружжям.

У повсякденному житті все частіше виникають питання, пов'язані з визначенням та реалізацією права власності подружжя, що й обумовлює актуальність цієї теми для висвітлення.

Взагалі, принцип спільності майна подружжя закріплювався ще в Сімейному кодексі УРСР 1926 р. Тому є підстави говорити про те, що цей принцип є випробуваний практичним досвідом і, з огляду на це, найбільш сприйнятним для регулювання подібних відносин [1, с. 32].

Сьогодні, право спільної сумісної власності подружжя регулюється главою 8 розділу II СК України [2]. Взагалі, Сімейним кодексом встановлено принцип спільності придбаного в період шлюбу майна (за винятками, прямо встановленими законом). Згідно ст. 60 цього Кодексу встановлюється, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку (доходу).

Варто зазначити, що в новому СК хоча і збережено презумпцію спільності майна, але закладено дещо інший підхід до співвідношення спільної та роздільної власності подружжя. Сімейним кодексом України право спільної сумісної власності поширюється також на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою [3, с. 164].

Режим спільності майна подружжя означає, що: – майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено домовленістю сторін; – подружжя має рівні права щодо майна, що належить йому на праві спільної сумісної власності; – майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності; – права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один із них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу); – до того часу, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен із подружжя, хто здійснює правочини щодо розпорядження спільним майном, діє в інтересах подружжя [4, с. 76; 5, с. 211].

Тобто чинне законодавство закріплює традиційний підхід до майнових відносин подружжя: усе, що було нажите разом, є спільним. Такий режим спільної власності називають законним, оскільки він діє у силу закону в усіх випадках, якщо не встановлено договірний режим, за яким належність майна кожному з подружжя визначається укладеним ними договором.

Розкриваючи спільну власність подружжя, слід звернути увагу й правові засади поділу спільного майна подружжя. Так, загальна ідея поділу майна полягає у припиненні режиму спільності й виникненні на його основі режиму роздільності майна. Кожен із подружжя після поділу майна стає власником тієї чи іншої речі або сукупності речей і не пов'язує свої дії щодо володіння, користування та розпорядження майном з іншим із подружжя.

Поділ спільного майна подружжя може бути здійснено під час існування шлюбу, у процесі його розірвання, а також після розірвання шлюбу. Відповідно до ч. 1 ст. 69 СК дружина і чоловік мають право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу [6, с. 29].

Поділ майна подружжя може бути здійснено у добровільному або судовому порядку. Добровільний порядок застосовується, якщо подружжя домовилося щодо визначення часток кожного з них у праві на майно, а також дійшло згоди щодо конкретного поділу майна відповідно до цих часток. Сімейне законодавство встановлює спеціальну форму лише для договору про поділ нерухомого майна подружжя. Відповідно до ч. 2 ст. 69 СК договір про поділ жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна має бути нотаріально посвідчений. ЦК України передбачає також державну реєстрацію прав на нерухомість та правочинів із нерухомістю (ст.182 ЦК), які поширюються також на правочини за участю подружжя [7, с. 138]. Стосовно форми договору про поділ майна подружжя, об'єктом якого є рухомі речі, в сімейному законодавстві немає спеціальних вимог. Це означає, що при з'ясуванні форми цього договору (усна, проста письмова) необхідно керуватися загальними правилами щодо форми правочину, які передбачені Цивільним кодексом України (статті 205—208 ЦК) [8].

Слід зауважити, що поділ майна подружжя здійснюється в два етапи: по-перше, суд визначає розмір часток чоловіка та жінки в праві на майно, і, по-друге, здійснює поділ майна відповідно до встановлених часток. При визначенні розміру часток кожного з подружжя суд виходить з того, що відповідно до законодавства частки майна дружини та чоловіка є рівними (ч. 1 ст. 70 СК). Це правило не змінюється і в тому разі, якщо один із подружжя не мав з поважних причин (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ч. 1 ст. 60 СК).

Після визначення судом частки кожного з подружжя в праві на майно здійснюється другий етап — безпосередній поділ майна подружжя відповідно до цих часток, які належать кожному з них. Законодавство передбачає певні способи поділу майна подружжя. По-перше, відповідно до ст. 71 СК суд може винести рішення щодо поділу майна в натурі. Такий спосіб застосовується щодо подільних речей, тобто речей, які можна поділити без втрати їх цільового призначення (ст. 183 ЦК). По-друге, суд може прийняти рішення про присудження майна одному з подружжя з покладенням на нього обов'язку надати другому з подружжя компенсацію замість його частки у праві спільної сумісної власності (частини 2, 4, 5 ст. 71 СК) [2].

Новий СК вперше визначає правовий режим майна осіб, які знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, тобто проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 СК). Майно, набуте цими особами під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності і на нього поширюються положення глави 8 СК.

Таким чином, чинним законодавством встановлено принцип спільності придбаного в період шлюбу майна (за винятками, прямо встановленим законом). Згідно ст. 60 Кодексу СК встановлюється, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини самостійного заробітку. До того ж, праву спільної сумісної власності подружжя властиві такі основні ознаки: – спільна сумісна власність подружжя виникає лише у зареєстрованому шлюбі та під час ведення подружжям спільного господарства; – існує презумпція дії режиму спільної сумісної власності щодо майна подружжя, набутого ним за час шлюбу; – дружина та чоловік мають рівні права відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності; – майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності тощо.

Разом з тим, незалежно від наявності шлюбу, кожен з подружжя може мати майно, яке належить на праві власності йому особисто. Сімейний кодекс таке майно називає особистою приватною власністю подружжя (гл. 7 СКУ). Важливо додати, що поділ спільного майна здійснюється добровільно шляхом укладення подружжям відповідної цивільно-правової угоди, у тому числі з нотаріальним посвідченням, або у судовому порядку на вимогу одного з подружжя чи на вимогу інших осіб у зв'язку із зверненням щодо стягнення на їх майно (ст. 73 СК).

Отже, в цілому питання спільної сумісної власності знайшло своє нормативно-правове регулювання в чинному законодавстві.

Бібліографічні посилання:

1. Безсмертна Н. Власність подружжя: проблеми правового регулювання та практики застосування / Н. Безсмертна // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 74-76. – С. 32-37.

2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21-25. — Ст. 135.
3. Бажанова В. О. Право власності подружжя як різновид права спільної сумісної власності / В. О. Бажанова // Наше право. — 2014. — № 4. — С. 162-166.
4. Сімейне право України : підручник / Л.М.Баранова, В.І.Борисова, І.В.Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В.І.Борисової та І.В.Жилінкової. — 2-е вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 288 с.
5. Цивільне та сімейне право : підручник / Харитонов Є.О., Голубєва Н.Ю., ред. — К. : Правова єдність, 2009. — 968 с.
6. Кобзєва Т. А. Сімейне право України : навчальний посібник / Т. А. Кобзєва, В. С. Шапіро. — Суми : Сумський державний університет, 2015. — 90 с.
7. Тичковська О.В. Правовий режим спільної власності подружжя / О. В. Тичковська // Молодий вчений. — № 1. — 2017. — С. 138-143..
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (в ред. від 02 листопада 2016 р.) // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.

Дегтяренко Олег Віталійович,
страховий агент «Страхової групи ТАС»
Карпенко Роман Валерійович,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Історичний досвід розвитку інституту страхування засвідчує той факт, що людство завжди намагалось захистити себе від несприятливих подій та негараздів. Сьогодні страхування є невід'ємним атрибутом розвитку цивілізованого суспільства, не винятком є й Україна, де рівень страхових відносин перебуває на стадії розвитку. Необхідність підвищення ролі страховиків в економіці, як надавачів послуг страхового захисту, неможливе без належної правової регламентації та розуміння економічної сутності самої інституції страхової організації.

Відповідно до Закону України «Про страхування» Розділ I ст. 2, «страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України, є: фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства», з урахуванням того, що учасників кожної з таких фінансових установ повинно бути не менше трьох, та інших особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності» [1]. Предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання і фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням. В той же час наголошується, що страховики, які здійснюють страхування життя, можуть надавати кредити страхувальникам, які уклали договори страхування життя. Порядок, умови видачі та розміри кредитів і порядок формування резерву для покриття можливих втрат встановлюються Уповноваженим органом за погодженням з НБУ Закон України «Про страхування» Розділ I ст. 2. [1]. У Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» Розділ I ст. 1 подано тлумачення терміну «фінансова установа» – юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку». Варто зауважити, що серед переліку фінансових установ зазначено страхові компанії [2]. В окремих випадках страховиками визнаються державні організації, які створені і діють відповідно до Закону України «Про страхування». У цьому разі використання слів «державна», «національна» або похідних від них у назві страховика дозволяється лише за умови, що єдиним власником такого страховика є держава [1]. Термін «страховик» зустрічаємо у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [3], у Повітряному кодексі

України [4], у Кодексі торговельного мореплавства України [5] тощо. У Податковому кодексі України використовується зазвичай термін «страховик», проте саме у Розділі I ст. 14.1.116 з'являється термін «страхова організація». «Недержавне пенсійне забезпечення – пенсійне забезпечення, яке здійснюється недержавними пенсійними фондами, страховими організаціями та банками відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та/або страховими організаціями за договорами страхування довічної пенсії відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та/або страховиками за договорами страхування додаткової пенсії відповідно до підпункту. У Розділі I ст. 1 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» визначається, що страхова організація – страховик, який отримав ліцензію на страхування життя. Визначення, яке міститься у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Розділ I ст. 1, розширює продуктову лінійку страховика, окрім страхування життя, ще й пенсійним страхуванням: «Страхова організація – страховик, який має ліцензію на здійснення страхування життя, а також ліцензію на здійснення страхування довічних пенсій та здійснює страхування і виплату довічних пенсій за рахунок коштів накопичувальної системи пенсійного страхування». Деякі науковці зауважують, що необгрунтовано замінюється термін «страховик» на «страхова організація». Вчені наполягають на тому, що термін «страхова організація» можливо використовувати лише відносно лайфових страховиків. Такі твердження вважаємо дискусійними, адже Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» на відміну від Закону України «Про страхування» не є базовими нормативно-правовими актами щодо регулювання діяльності страховиків. Вони містять нормативно-правові засади щодо регулювання у сфері пенсійного страхування, тому цілком логічним є визначення терміну «страхова організація» у контексті саме цього виду діяльності страховиків. В наведених законах відсутнє згадування про страховика, що займається іншими видами страховиння ніж страхування життя, адже в Україні, як й у країнах ЄС, заборонено ризиковим страховим компаніям займатися страхуванням життя, а тому їх згадування щодо пенсійного страхування не має ніякого сенсу. До того ж, відповідно до Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» Розділ I ст. 1, «страховики – страхові організації, що мають право на здійснення обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів...». Узагальнюючи наведене, робимо висновок про те, що законодавець використовує терміни «страховик» та «страхова організація» як синонімічні, адже страховиком називає страхову організацію зі страхування життя й страхову організацію з ризикових видів страхування. Проте можемо зустріти й варіанти, коли інститути, які стосуються механізму формування страхового фонду на рівні держави, теж носять назву «страховик». Зокрема, мова йде про Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» у Розділі I, ст. 1 страховиком іменують Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонд соціального страхування України відповідно. З 01.01.2015 р. втратив чинність Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням», який теж містив норму «страховик – Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності». Доречно зауважити, що для фондів соціального страхування, які згідно з законами йменуються страховиками, чинним законодавством не передбачено отримання ліцензії на здійснення страхової діяльності й Нацкомфінпослуг України не має повноважень щодо їх державного регулювання. Терміни «страховик», «страхова організація», на наш погляд, в науковому й практичному обігу прийнято використовувати як терміни-синоніми, хоча не заперечуємо, що вони можуть носити різне лексичне значення. Доказом цього є Розділ I ст. 2 Закону України «Про страхування», якою визначається, що слова «страховик», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які мають ліцензію на здійснення страхової діяльності [1]. Можливість одночасного застосування синонімічних термінів «страховик» та «страхова організація» підтверджено також назвою найстарішого та найбільшого професійного об'єднання страховиків України – Ліги страхових організацій України. Провівши аналіз законодавчих актів щодо страхування Російської Федерації та Республіки Білорусь, встановлено, що терміни «страховик» та «страхова організація» використовується як тотожні. Так, у Законі «Про організацію страхової справи в Російській Федерації» Глава I. ст. 6, зазначено, що страховики – страхові організації та товариства взаємного

страхування, які створені згідно з законодавством Російської Федерації для здійснення страхової діяльності, перестраховання, взаємного страхування, і які отримали ліцензії на здійснення відповідного виду страхової діяльності у встановленому законом порядку. Згідно з Законом Республіки Білорусь «Про страхування» Глава I. ст. 6 страховиками (страховими організаціями) можуть бути державні страхові організації, акціонерні страхові товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, які створені з метою здійснення страхової, а також іншої діяльності, визначеної даним законом. Відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про страхову діяльність» Глава I. ст. 3, використовується виключно термін «страхова організація» як юридична особа, яка провадить діяльність щодо укладання та виконання договорів страхування згідно з ліцензією уповноваженого органу. Немає єдності у визначенні сутності термінів «страховик» і «страхова організація» і серед науковців та практиків страхового ринку. Одним з головних суб'єктів страхового ринку, який за певну ціну (страхові внески, премії) продає клієнтам страховий товар для захисту їх непротиправних майнових інтересів від випадкових небезпек, – характеризує страховика В. Гомелля. Страховик (insurer, underwriter) – юридична особа, яка створена відповідно до законодавства для здійснення страхування, перестраховання, взаємного страхування й отримала ліцензію у встановленому порядку, – вважає Р. Юлдашев. Страховиком може виступати лише юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що має ліцензію на право надання страхових послуг. В. Базилевич та К. Базилевич визначають страховика як «юридичну особу (акціонерні, повні, командитні товариства або товариства з додатковою відповідальністю), що одержала у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності» та як «суб'єкта, що бере на себе зобов'язання формувати фонди страхового захисту та використовувати їх для компенсації збитків застрахованим потерпілим».

Страховик – це юридична особа тієї чи іншої організаційно-правової форми, що створюється для здійснення страхової діяльності та яка отримала у встановленому порядку ліцензію на її проведення, наголошує В. Шахов. «Для проведення перестраховання та взаємного страхування», – доповнює Н. Кабанцева. Як узагальнює С. Мочерний, «страховик (страхувач) – юридична особа або страхова організація, яка здійснює страхування на підставі відповідної ліцензії і бере на себе зобов'язання відшкодувати страхувальнику або іншим особам, які беруть участь у страхуванні, збитки або виплатити страхову суму зі створеного ними страхового фонду». Страховик – це господарюючий суб'єкт, створений для здійснення страхової діяльності, який проводить страхування й відповідає за створення та витрачання страхового фонду. Страховиком визнається господарюючий суб'єкт будь-якої організаційно-правової форми, створений для здійснення страхової діяльності (страхова організація і товариство взаємного страхування), які отримали ліцензію на страхову діяльність.

Еволюція знань про інститут страхування сформувала в Україні та світі багатозначне трактування поняття «страховик», формування якого відбувалось протягом тисячоліть. Доведено, що термін «страховик» варто розглядати у вузькому та широкому значеннях. У вузькому – як комерційну страхову інституцію – «страхову компанію», «страхову організацію», «страхове товариство», а у широкому – окрім вищезазначених, ще й як «страховий кооператив», «товариство взаємного страхування», «фонд соціального страхування», «страхову установу». Уникнення тавтології обумовлює необхідність одночасного застосування в українській мові синонімічного ряду «страховик», «страхова організація», «страхова компанія», «страхове товариство».

Бібліографічні посилання:

1. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96- ВР, зі змін. і допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-111, зі змін. і допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.
3. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XV ВР, зі змін. і допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
4. Повітряний кодекс України : Кодекс від 19.05.2011 р. № 3393-VI-ВР, зі змін. і допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Кодекс торговельного мореплавства України : Кодекс від 23.05.1995 р. № 176/95-ВР, зі змін. і допов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/law>

Казакова Ганна Дмитрівна,
студентка Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Андрієвська Л.О.,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ УКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

На сьогодні трудовий договір виступає обов'язковою підставою виникнення трудових правовідносин. Незважаючи на ґрунтовні дослідження, проблеми підстав виникнення трудових правовідносин не втратили своєї актуальності й донині. Навпаки, дискусійні моменти стали ще більш гострішими. Важливість питань щодо укладення трудового договору, моменту набрання ним чинності, моменту виникнення трудових правовідносин важко переоцінити. Адже він виступає основною формою реалізації права на працю, підставою виникнення трудових правовідносин, що створює юридичну базу для їх функціонування.

Питання проблематики сутності трудового договору висвітлювали в своїх роботах Е.В. Бабенко, Н.Б. Болотіна, Л.Ю. Бугров, О. Гевел, О.В. Данилюк, В.В. Жернаков, П.Д. Пилипенко, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, І.А. Римар, С.М. Сільченко, В.М. Слома, Я.В. Сімутіна, Є.Б. Хохлов та ін.

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою, отже трудовий договір є основною, базовою формою виникнення трудових правовідносин.

Відповідно до частини 1 статті 21 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) трудовий договір є угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [1].

Згідно з ч. 2 ст. 31 проекту ТК України підставою для виникнення трудових відносин є трудовий договір. Сторонами трудового договору є працівник та власник підприємства, установи організації або уповноважений ним орган чи фізична особа. Частина 3 цієї статті передбачає, що трудові відносини виникають з дня початку працівником роботи за наказом (розпорядженням) чи з дозволу роботодавця. Дозволом роботодавця вважається дозвіл, наданий особою, яка уповноважена від його імені укладати трудові договори. Трудові відносини виникають із встановленого у трудовому договорі дня початку роботи також у разі, якщо працівник не розпочав роботу у відповідний день у зв'язку з хворобою або іншими поважними причинами, визначеними сторонами трудового договору [3].

Згідно з ч. 2 ст. 32 проекту ТК України трудовий договір може бути укладений у будь-який час до початку роботи [3]. При цьому важливо розмежувати початок роботи і час початку його дії. Як слушно зауважує О.О. Коваленко, ці поняття є різними і, очевидно, якщо перше стосується фактичного виконання роботи, то друге має на увазі дату, яку сторо- ни погодилися вважати часом, коли трудовий договір почне діяти [4, с. 169]

Укладання договору – це процедура погодження сторонами умов та форми трудового договору, надання йому чинності [4, с. 36]. Отже, спочатку необхідно погодити зміст та форму трудового договору, а вже наступним етапом є оформлення укладення трудового договору. Стаття 24 КЗпП України зазначає, що трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Додержання письмової форми є обов'язковим: 1) при організованому наборі працівників; 2) при

укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; 3) при укладенні контракту; 4) у випадках, коли працівник наполягає на укладенні трудового договору у письмовій формі; 5) при укладенні трудового договору з неповнолітнім; 6) при укладенні трудового договору з фізичною особою; 7) в інших випадках, передбачених законодавством України [1]. КЗпП України не встановлює процедуру оформлення трудового договору у письмовій формі. Водночас укладення трудового договору у письмовій формі означає, що його сторони фіксують умови в окремому документі (договорі), що підписується кожною із сторін, як правило, у двох примірниках, які мають однакову юридичну силу та передаються їм на зберігання (по одному примірнику) [2].

Як зазначають С.М. Прилипко й О.М. Ярошенко, перевага письмової форми полягає в тому, що всі умови трудового договору фіксуються в єдиному акті, обов'язковому для сторін. Письмова форма трудового договору підвищує рівень гарантій сторін щодо реалізації його положень [5, с. 310].

Отже, виходячи з аналізу опрацьованих доктринальних джерел та чинного трудового законодавства в сфері укладення трудового договору, можна зробити висновок, що факт укладення трудового договору виступає юридичним фактом, а саме підставою виникнення трудових правовідносин незалежно від форми трудового договору, яка в різній мірі гарантує права та обов'язки сторін. При цьому важливо розмежовувати момент укладення трудового договору і момент виникнення трудових відносин. Трудові відносини виникають із встановленого у трудовому договорі дня початку роботи, а трудовий договір виникає з моменту досягнення згоди щодо його умов між сторонами.

Бібліографічні посилання:

1. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII (за станом на 23.01.2016) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Дод. до № 50.
2. Процевський В. О. Трудове право України [текст]: навч. посіб. / В. О. Процевський. – Х.: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. – 264 с
3. Трудовий кодекс України: проект № 1658 (доопрацьований) від 20.05.2015 // [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
4. Коваленко О. О. Свобода волі працівника і роботодавця та її вплив на укладання, зміну та припинення трудового договору / О. О. Коваленко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 348 с.
5. Прилипко С. М. Трудове право України: підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2011. – 800 с.

Казакова Любов Амангельдійвна,

студентка 1 курсу гр. ЮД-843

юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Годенко-Наконечна Олена Петрівна,

доктор філософії, доцент кафедри соціально-

гуманітарних дисциплін, Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

На сьогодні однією з головних проблем, яка потребує постійної уваги, є не лише питання встановлення авторства, забезпечення від привласнення авторських прав, а й поширення серед правовласників інформації щодо можливості їх дій при порушенні авторських прав, зокрема в мережі Інтернет.

Метою роботи є виявлення проблемних питань в українському законодавстві, що виникають у процесі реалізації авторського права при використанні Інтернету.

Інтелектуальна власність – це категорія власності, яка охоплює нематеріальні творіння людського інтелекту: відкриття, винаходи, товарні знаки та інші символи, реклама, художні твори

(музика, література, кіно та ін.), комп'ютерні програми тощо. У наш час загострюється проблема незаконного поширення таких об'єктів авторського права на сайтах мережі Інтернет.

Сучасне право є дуже складним за своєю структурою. Сучасні законодавчі акти неминуче містять численні винятки та винятки з винятків, тому вкрай важливо, щоб усі вони утворювали струнку систему норм.

У сфері авторського права Законодавство України становлять закони, кодекси, Конституція України та інші нормативно-правові акти, також міжнародні договори. Україною прийнято понад півсотні законів і підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності, а також ратифіковано 19 міжнародних договорів, угод і конвенцій, зокрема таких найважливіших у цій сфері, як Паризька конвенція про охорону промислової власності та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, також низка договорів, які торкаються питань інтелектуальної власності, як-от: угода про торговельні відносини з США та договір про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом.

Зокрема Конституція України [1] гарантує свободу літературної, художньої, наукової й технічної творчості (ст. 54), а також право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності(ст.41). Спеціальні Закони – це «Про авторське право і суміжні права» (Відомості Верховної Ради України. 1994. №13. С.64);«Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» (Відомості Верховної Ради. 2000. №24.С.183) [2] та ін.

Однак, наявність законодавчої бази, на жаль, не вирішує проблеми порушення прав інтелектуальної власності. Піратство у сфері авторських і патентних прав в Україні торкнулося такої сфери суспільного життя, як безкоштовне поширення в мережі Інтернет об'єктів авторського права без відповідних дозволів правовласників.

Слід зазначити наявність наступних проблем, що виникають у процесі реалізації авторського права в Україні:

- невідповідність до Закону «Про авторське право та суміжні права» щодо розміщення твору на сайті за письмовим погодженням з автором;
- механізм залучення до відповідальності провайдерів щодо розміщеної ними на відповідних сайтах сумнівної інформації потребує більш конкретної визначеності та доопрацювання;
- неможливість відстежити в цифровій мережі використання та поширення об'єктів інтелектуальної власності при створенні продуктів мультимедіа;
- електронна мережа надає можливість усім користувачам у будь-який час копіювати твори електронного формату без будь-яких перешкод.

Для вирішення подібних проблем захисту авторського права варто звернутися до досвіду інших країн, що надасть можливість використати найбільш ефективні та дієві інструменти. Детальний розгляд законодавства різних держав показує, що в них проблема відповідальності провайдерів вирішується по-різному. Так, у Китаї та країнах Близького Сходу провайдер несе відповідальність за всі дії користувачів незалежно від наявності в нього як у суб'єкта права знання про скоєні дії. В Європі провайдер не несе відповідальності за користувачів у тому випадку, якщо виконує певні умови, пов'язані з характером надання послуг і взаємодією із суб'єктами інформаційного обміну та особами, чий права порушуються діями користувачів. У Європейській директиві з електронної комерції від 28 лютого 2000 року (розділ 4, с. 12-15) найбільш детально опрацьовано рішення проблеми зазначеного виду юридичної відповідальності [3, с. 8].

Загальні тенденції розвитку правового регулювання в галузі авторського права особливо помітні на прикладі Директиви ЄС «Про гармонізацію деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві», що закладає основи для створення загальної й гнучкої правової системи, що сприяє розвитку інформаційного суспільства і нового ринку товарів і послуг [4].

Для України дана Директива представляє особливий інтерес як в силу «близькості» вітчизняного законодавства до європейських правових конструкцій, так і у зв'язку із зобов'язаннями по досягненню рівня охорони авторських і суміжних прав. У Директиві успішно вирішене питання про те, чи охоплюються правом на відтворення так звані «ефемерні відтворення», пов'язані з функціонуванням систем передачі сигналів, зокрема, в цифрових інтерактивних мережах. Замість умов використання, на які зазвичай посилаються представники американської юридичної школи, запропонований набагато більш вдалий варіант: право на відтворення не поширюється на дії по відтворенню, якщо вони є необхідною частиною технологічного процесу, є «проміжними» (пов'язаними з

досягненням іншої правомірною мети) і «не мають ніякого незалежного економічного значення» (пункт 1 статті 5 Директиви) [5].

На особливу увагу заслуговує пункт, який міститься в статті 8 Директиви, а саме положення про обов'язок держав – членів Європейського Союзу забезпечити можливість застосування ефективних судових заборон і санкцій не тільки проти самих порушників, а й проти «посередників, чії послуги використовуються третіми особами для порушення авторських або суміжних прав» [4]. Причому, в даному випадку мова йде не тільки про «провайдерів доступу», що забезпечують послуги зв'язку для користувачів Інтернету, а й про будь-які інші підприємства, які грають роль посередників при відтворенні й розповсюдженні захищених авторським правом об'єктів (заводи, що виготовляють компакт-диски, передавальні телевізійній радіоцентри, підприємства поліграфічної промисловості і т.п.).

Таким чином, на міжнародному рівні закладається правовий фундамент як для запобігання та припинення правопорушень, так і для конструктивного співробітництва всіх зацікавлених у цьому осіб. Подальший розвиток ці положення повинні отримати в національних законодавствах.

Досвід інших країн та детальний розгляд законодавчої бази України, підводить до висновку, що українське законодавство ще потребує удосконалення у наступних напрямках:

1. Підключення до законодавчого процесу зацікавлених громадських об'єднань та організацій для подальшого розгляду та вдосконалення законодавства.

2. Приведення законів України, а саме Закону «Про авторське право і суміжні права» у нормативно визначене положення відносно до міжнародних угод та внесення відповідних змін у підзаконні акти.

3. Введення у навчальних закладах програм з вивчення теорії і практики інтелектуальної власності.

4. Створення системи, що забезпечує відсутність спотворення конкуренції на внутрішньому ринку.

Отже, як висновок зауважимо, що існує нагальна потреба у вдосконаленні правової бази для цивілізованого функціонування інформаційно-розвинутого суспільства, зокрема у сфері порушення авторських прав у мережі Інтернет, та потреба в приведенні вітчизняного законодавства з авторського права у відповідність до законів Європейського Союзу.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України. К., 1996.
2. Коцюба О. Авторське право в системі права України: загальні положення / Теорія і практика управління. 2005. № 8. С. 12-13.
3. Веремко В. Європейські правила на українському «інтелектуальному» ринку / Контракти. 2003. № 28. С. 8-9.
4. Подшибіхін Л.І., Леонтьєв К.Б., Бузова Н.В. Європейський досвід вдосконалення законодавства про авторське право в епоху становлення «Інформаційного суспільства» [електронний ресурс] / Hreader. 2005. Режим доступу: <http://www.hr-portal.ru/node/21690>
5. Винницька Г.Б., Романюк О.І. Проблеми реалізації авторського права в Україні [електронний ресурс] / Hreader. 2005. Режим доступу: <http://www.hr-portal.ru/node/21690>

Калініченко Світлана Геннадіївна

студентка IV курсу юридичного
факультету Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук Марина Геннадіївна

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін Дніпровського
державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ У СВІТЛІ ОСТАННІХ ЗМІН ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Наводяться основні проблемні питання, із якими стикається заявник в наказному провадженні та шляхи до вдосконалення чинних норм законодавства, що зможуть допомогти стягнути аліменти на утримання дитини якнайшвидше і накладти санкції на боржника за відмову та невчасну оплату аліментів відповідно до закону.

На даному етапі нашого життя питання аліментів набуло нових стрімких оборотів, які сприятимуть інтересам дитини. В минулому році в липні 2017 року Сімейний кодекс України нарешті став на сторону дітей, а саме збільшив розмір аліментів, надав змогу спрощеному вигляді стягнення аліментів в судовому порядку, та різні способи стягнення коштів [2].

Проблеми правової регламентації обов'язків батьків надавати утримання розроблялися в працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, більшість із яких присвячені аліментним зобов'язанням в цілому. Питання аліментних відносин розглянуто в роботах М. Антокольської, Л. Афанасьєвої, О. Дзери, І. Жилінкової, О. Косової, В. Кройтор, З. Ромовської, Л. Сапейко, С. Фурси, С. Чашкової.

Метою є проблема невиконання одним із батьків або обома батьками обов'язку по утриманню своїх дітей. Таким чином, на сучасному етапі є актуальним теоретичне осмислення і практичне вирішення проблем, пов'язаних з виконанням аліментних зобов'язань, вдосконаленням правового регулювання відносин, що виникають при сплаті батьками аліментів на утримання неповнолітніх дітей

Із прийняттям Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів» 7 грудня 2017 року, який набрав чинності 6 лютого 2018 року, цей закон має на миті більш ретельно захищати права дітей, поклавши на батьків більшу відповідальність за невиконання сплати аліментів на дітей, що у свою чергу дасть більше шансів на те, що вони будуть виплачуватись вчасно і у відповідних сумах.

У зв'язку з тим, що старі норми застаріли і потребують змін, було прийнято досить суттєві зміни до окремих статті ЗУ «Про виконавче провадження», які почали діяти 28.08.18 р. Відповідно до цих змін підприємства, установи, організації також фізичні особи – підприємці, проводять стягнення із пенсій, стипендій, заробітних плат та інших доходів, на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, обчислення поводить у термін який застосовується саме для таких виплат боржнику, а якщо документами такий термін не встановлено, то відповідно до закону до десятого числа місяця, за яким здійснюється стягнення. Загалом це пов'язано з перерахування утриманих роботодавцем аліментів з доходу працівника – боржника на підставі виконавчого листа [1].

Відповідно до статті 71 «ЗУ Про виконавче провадження» порядок стягнення аліментів передбачає:

Порядок стягнення аліментів визначається законом.

Виконавець стягує з боржника аліменти у розмірі, визначеному виконавчим документом, але не менше мінімального гарантованого розміру, передбаченого Сімейним кодексом України.

За наявності заборгованості із сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, стягнення може бути звернено на майно боржника. Звернення стягнення на заробітну плату не перешкоджає зверненню стягнення на майно боржника, якщо існує непогашена заборгованість, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці.

Визначення суми заборгованості із сплати аліментів, присуджених як частка від заробітку (доходу), визначається виконавцем у порядку, встановленому Сімейним кодексом України.

Виконавець зобов'язаний обчислювати розмір заборгованості із сплати аліментів щомісяця. Виконавець зобов'язаний повідомити про розрахунок заборгованості стягувачу і боржнику у разі:

- 1) надходження виконавчого документа на виконання від стягувача;
- 2) подання заяви стягувачем або боржником;
- 3) надіслання постанови на підприємство, в установу, організацію, до фізичної особи — підприємця, фізичної особи, які виплачують боржнику відповідно заробітну плату, пенсію, стипендію чи інші доходи;
- 4) надіслання виконавчого документа за належністю до іншого органу державної виконавчої служби;
- 5) припинення виконавчого провадження;
- 6) закінчення виконавчого провадження.

У разі виїзду боржника на постійне проживання до держави, з якою Україна не уклала договорів про надання правової допомоги, за рішенням суду до виїзду боржника за кордон стягнення аліментів здійснюється за весь період до досягнення дитиною повноліття.

Саме суттєвих змін зазнав Сімейний кодекс, Закону України «Про виконавче провадження», Кодексу про адміністративні правопорушення, щодо аліментів.

Із цими нововведеннями законом передбачає, що у разі несплати аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців із дня подання виконавчого документа до примусового виконання, орган державної виконавчої служби має право:

- 1) скласти протокол про вчинення боржником адміністративного правопорушення та надіслати його для розгляду до суду за місцезнаходженням органу державної виконавчої служби.

Своєю чергою, Кодекс про адміністративні правопорушення було доповнено новим видом адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи (ст. 31-1), які на відміну від громадських робіт є платними та дають змогу боржникові шляхом їх виконання поступово погашати наявну заборгованість [3].

- 2) на вимогу стягувача протягом десяти днів видати довідку про наявність заборгованості зі сплати аліментів, що дійсна протягом одного місяця з дня її видачі.

Той із батьків, із ким за рішенням суду проживає дитина, найчастіше, із урахуванням судової практики, – це мами, але хоча із часом і батько може йти в декретну відпустку, і виховувати дитину самотужки, тобто руйнуються СССР стереотипи, скориставшись указаною довідкою державного виконавця, мають право протягом одного місяця дії цієї довідки самостійно вирішувати питання щодо тимчасового виїзду дитини за межі України з метою лікування, навчання дитини за кордоном, відпочинку.

Ця новела має надзвичайно порадувати мам, головним моментом є обізнаність прикордонників про вказані зміни та брак на кордоні перешкод у застосування вказаних законодавчих змін.

- 3) винести вмотивовані постанови:
  - 3.1) про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві виїзду за межі України;
  - 3.2) про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві керування транспортними засобами, крім випадків, коли таке обмеження позбавляє боржника основного законного джерела засобів для існування, необхідне у зв'язку з інвалідністю чи перебуванням на утриманні боржника осіб з інвалідністю, необхідне для проходження боржником військової служби, несення служби в АТО, або має місце розстрочення або відстрочення сплати заборгованості за аліментами;
  - 3.3) про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною зброєю тощо;
  - 3.4) про встановлення тимчасового обмеження боржника в праві полювання.

Якщо заборона батькам у праві користування зброєю чи обмеження права полювання не вбачається надзвичайно дієвою, то обмеження права на виїзд за кордон боржника й обмеження права керування транспортними засобами за спрощеною процедурою лише на підставі постанови державного виконавця повинні здобути достатній вплив на недобросовісних порушників

Ігнорування вимог виконавця, неподання, несвоєчасне подання звіту посадовим особам роботодавця загрожує адміністративною відповідальністю у вигляді штрафу в розмірі від 50 до 100 НМДГ (від 850 до 1700 грн.) (ст. 113 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.84 р. №8073-Х) [3].

Отже, законодавець крок за кроком робить сімейне законодавство більш ефективним, направленим передусім на захист інтересів дітей і осіб, із якими дитина проживає.

Бібліографічні посилання:

1. ЗУ «Про державну виконавчу службу» 1404-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 10.11.2018, підстава – 2491-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016. № 30 ст.542
2. Сімейний Кодекс України 2947-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 28.08.2018, підстава – 2475-VIII, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. № 21-22 ст.135,
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення 8073₁-X, чинний, поточна редакція — Редакція від 16.11.2018, підстава – 2545-VIII,
4. Закон від 03.07.18 р. № 2475-VIII набув чинності з 28.08.18 р. («Голос України» від 28.08.18 р. № 138).
5. Про Державну прикордонну службу України, 661-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 04.10.2018, підстава – 2530-VIII.
6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України, 3857-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 28.08.2018, підстава – 2475-VIII.

Лисенко Сергій Станіславович,

студент гр. ЮД-546 юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тимченко Лілія Михайлівна

старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ ІЗ ДОГОВОРОМ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

У господарській діяльності під час укладання угод важливим є вибір правильної форми договору. Це дозволить точно відобразити суть укладання відповідної угоди, визначити відповідні права та обов'язки сторін.

У сучасних ринкових умовах договір купівлі-продажу і договір поставки є одними з найпоширеніших договорів у господарській діяльності підприємств.

Слід зауважити, що від правильного визначення правової природи договору, що укладається може залежати ефективність його виконання. А тому необхідним є провести порівняльну характеристику зазначених договорів.

Так, відповідно до норм Цивільного кодексу України [1], договір купівлі-продажу визначається як договір, за яким одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

У той же час за договором поставки одна сторона – продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) товар (товари) у власність покупця для їх використання у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним або іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за його певну грошову суму [2].

Як слушно зауважують деякі науковці, дана дефініція договору поставки нічим практично не відрізняється від визначення договору купівлі-продажу [3, с. 223]. Тому не зовсім зрозумілими є тоді підстави винесення його в окремий вид.

Враховуючи вищевикладене, слід зауважити щодо особливостей цих договорів, які дозволять здійснити їх відмежування. По-перше, договір купівлі-продажу може застосовуватися в будь-якій сфері, не забороненої законом, в тому числі для задоволення особистих потреб, а договір поставки може використовуватися лише у господарській діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним або іншим подібним використанням [4, с. 175].

По-друге, якщо сторонами договору купівлі-продажу можуть бути всі учасники цивільних відносин (громадяни, юридичні особи, держава) за наявності у них необхідного обсягу дієздатності, то, згідно ч. 3 ст. 265 ГК України [2], учасниками договору поставки можуть бути суб'єкти господарювання,

зазначені у ч. 1, 2 ст. 55 ГК України: – Господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ГК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

По-третє, згідно з ч. 1 ст. 266 ГК України предметом договору поставки є визначені родовими або індивідуально-визначеними ознаками продукція, вироби з найменуванням, зазначеним у стандартах, технічних умовах, документації до зразків (еталонів), преїскурантах чи товарознавчих довідниках виробничо-технічного призначення, тоді як предметом договору купівлі-продажу можуть бути різні види майна, у тому числі майнові права, право вимоги (якщо ця вимога не має особистого характеру) [5, с. 150].

По-четверте, договір купівлі-продажу є реальним і передбачає перехід права власності на майно в момент оплати. Ціна є фіксованою для всіх покупців, тільки якщо стосовно до конкретної угоди не використовуються особливі умови. Договір купівлі-продажу передбачає передачу грошових коштів в момент укладення. За договором поставки оплата може здійснюватися в міру реалізації товару. Договір поставки – це зобов'язання про надання майна в зазначений термін, який не збігається з моментом укладення угоди. За договором поставки не можуть передаватися права на майно, валюта, цінні папери, об'єкти нерухомості [6, с. 131].

Отже, під час проведення порівняльної характеристики договору поставки із договором купівлі-продажу слід відмежовувати їх за такими критеріями, як суб'єкти; оплата; мета використання; термін передачі товарів.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Апопій І. В. Договір поставки в цивільному та господарському законодавстві: проблеми та шляхи їх подолання / І.В. Апопій // Соц.-екон. пробл. сучас. періоду України. — 2015. — Вип. 6. — С. 220-227.
4. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. СпасибоФатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 2. – 552 с.
5. Колумбет О. Договір купівлі-продажу та договір поставки як найпоширеніші форми договірної політики / Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. «Наукові пріоритети розвитку аграрної сфери в умовах глобальних змін», 4-5 грудня 2014 р.: тези доповідей. – Тернопіль: Крок, 2014. – С. 149-151.
6. Цивільне право України : навч. посіб. / Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. – К. : ЦУЛ, 2014. – 202 с.

Мамай Алла Сергіївна,

студентка 2 курсу денної форми навчання факультету № 6
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Василенко Марина Євгенівна,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх
справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ПОКАЗАННЯ СВІДКІВ ЯК ДОКАЗ УГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Із прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017, що набрав чинності 15.12.2017 [1], зокрема, передбачалось викладення Господарського процесуального

кодексу України (надалі – ГПК України) в новій редакції, були піддані суттєвим змінам основоположні підходи до господарського процесу. Всі ці нововведення були спрямовані на те, щоб забезпечити, зокрема, право на ефективний, неупереджений, своєчасний, а головне, – справедливий захист комплексу прав і свобод особи під час здійснення правосуддя оновленим суддівським корпусом. Дані зміни обґрунтовуються ще й недосконалістю, а інколи взагалі відсутністю процесуальних інструментів, які б забезпечили ефективний захист прав та інтересів осіб, які звертаються до суду.

Вважаємо, що невиправдані обмеження у використанні деяких засобів доказування (формальні та неформальні) стали однією з рушійних сил, які були спрямовані на розширення кола доказів, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність певних обставин чи фактів. Якщо редакцією КПК України, яка втратила чинність 15.12.2017, у статті 32 доказами могли виступати письмові та речові докази, висновки судових експертів, пояснення представників сторін та інших осіб, які беруть участь в судовому процесі, то чинними на сьогодні положеннями статті 73 ГПК України доказами можуть виступати ще й показання свідків [2]. На наш погляд, дана зміна є одним зі способів впровадження ефективного захисту прав особи, яка звертається до суду, як основного завдання судочинства.

Окрім того, слід зазначити, що свідки й раніше могли пролити світло на певні обставини справи. Пояснення свідків до набуття 15.12.2017 змін у ГПК України не могли бути належними та допустимими доказами в розумінні ст. 32 ГПК України. Окрім того, у господарському процесі у суду відсутні були правові підстави для виклику в судове засідання та допиту свідків. У зв'язку з вищезазначеним, доволі поширеним стало явище, коли свідки надавали пояснення, які надалі нотаріально посвідчувались. Фактично покази свідків викладені на папері й посвідчені належним чином ставали нічим іншим, як письмовими доказами, та у разі відповідності вимогам належності й допустимості долучалися до справи.

Аналізуючи судову практику, можна стверджувати, що сторони у процесі досить часто подавали клопотання про залучення особи «потенційного свідка» в якості третьої особи без пред'явлення самостійних вимог. Саме в цьому статусі пояснення даної особи були враховані судом та включені надалі до матеріалів справи. Однак часто складність виникає в тому, що «потенційний свідок» не має жодного інтересу у вирішенні спору, а рішення по справі не матиме впливу на її права та/або обов'язки. А це є обов'язковою умовою для задоволення клопотання про залучення особи в якості третьої особи без пред'явлення самостійних вимог.

Отже, можемо стверджувати, що інститут свідків неформально існував і раніше, а закріплення його на законодавчому рівні має позитивний вплив, оскільки дає змогу суду встановлювати наявність або відсутність певних обставин, фактів, які неможливо встановити в інший спосіб, а сторонам — полегшує процес доказування.

Та чи не призведе інститут свідків, так зване субсидіарне джерело доказування, до зловживання своїми процесуальними правами ними та/або учасниками судового процесу, до затягування розгляду справ чи до надання свідками неправдивої інформації?

Відповідаючи на дане питання, перш за все слід наголосити на тому, що новим ГПК України встановлено чіткий перелік обмежень до особи свідка та його показань, які знайшли своє закріплення у статті 87, а саме:

1. У разі якщо свідок не може зазначити, з яких джерел йому стало відомо про певну обставину, або якщо у своїх свідченнях він посилається на інших осіб, то такі показання свідка не вважаються доказом (ч.1 ст. 87) [2];

2. Якщо обставини чи факти, які відповідно до законодавства або звичаїв ділового обороту знайшли своє відображення у відповідних документах, то вони не можуть бути встановлені на основі показань свідків(ч.2 ст. 87) [2].

Вищезазначені обмеження спрямовані на уникнення суперечностей при оцінці судом різних засобів доказування у справі та співвідносяться з належністю доказів.

Окрім того, відповідно до ст. 88 ГПУ України, свідок має викладати свої показання виключно письмово [2]. Однак, якщо у суду виникають сумніви щодо змісту, правдивості чи повноти обставин справи, що були викладені свідком у заяві, або вони суперечать іншим доказам – свідок за ініціативою суду або на підставі звернення (клопотання про виклик свідка до судового засідання) будь-якої зі сторін справи (позивача, відповідача, третьої особи) викликається судом для допиту. У разі неявки свідка без поважних причин, суд не бере до уваги його показання.

Однією з гарантій надання свідком правдивих відомостей законодавець встановив підтвердження свідком обізнаності його з положенням законодавства, що стосується настання кримінальної відповідальності у разі надання ним неправдивих показань

Досліджуючи інститут свідків, можна віднайти схожість між показаннями свідків у господарському процесі та аффідевітами у арбітражному процесі. А отже, показання свідків не має жодним чином призводити до затягування розгляду справ [4].

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти до наступних висновків: з одного боку, законодавець розширив перелік засобів доказування шляхом закріплення показань свідків як нового засобу доказування в новому ГПК України, що є цілком обґрунтованим та збалансованим, адже даний засіб доказування спрямований на виключно об'єктивний розгляд всіх обставин справи. З іншого боку, законодавцем встановлена чітка процедура надання свідком своїх показань, яка спрямована на забезпечення оперативності та всебічності розгляду господарських справ, а також на недопущення безпідставного затягування судового процесу, зловживання сторонами своїми процесуальними правами.

Проте, зважаючи на новизну даного інституту, його доцільність чи недоцільність введення буде досліджуватись виключно практичним шляхом.

Бібліографічні посилання:

1. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12/sp:wide#n2962>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] : Закон України від 03.10.2017 2147-VIII. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
3. Правовий статус свідків у господарському процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://protocol.ua/ua/pravoviy_status_svidkiv_u_gospodarskomu_protsesi/.
4. Судова реформа. як свідки можуть вплинути на розгляд господарських справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/jak-svidki-mozhut-vplivnuti-na-rozglyad-sprav-u-gospodarskomu-pro-335307/>.

Межевський Іван Миколайович,

студент групи ЮД – 542

юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Дзюба Ірина Вікторівна,

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ЗАКОНОМ ТА ЗАПОВІТОМ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Майже у всі часи правової свідомості суспільства була актуальною проблема спадкування. При спадкуванні майна в Україні застосовуються два основних способи визначення спадкоємців та розподілу спадкового майна.

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та інших нормативно-правових актах містяться норми, що регламентують норми спадкового права. Стосовно самого спадкового права, то саме воно забезпечує членів сім'ї померлого можливість зберегти та використати його майно. Таке право надає можливість громадянам розпорядитись своїм майном на випадок смерті, визначивши в заповіді його призначення [4, с. 569].

Щоб зрозуміти всі аспекти поняття спадкування, потрібно визначити безпосередньо саме поняття спадкодавця та спадкоємців.

Спадкодавцем визначається особа, правонаступництво якої визначається після її смерті. Щодо самої особи спадкодавця, то ним може бути будь-який громадянин України чи іноземець, або ж особа без громадянства, недієздатна чи обмежено дієздатна особа, котра постійно проживала на

території держави, або ж мала на території України майно. Саме таке положення зазначено в статті 570 ЦК України.

Що ж до поняття особи спадкоємця, то вони є зазначеними в заповіті чи законі, правонаступники спадкодавця. Можливість отримати спадщину не залежить від громадянства чи дієздатності. Згідно ст. 527 ЦК України, спадкоємцями можуть бути особи, що були живими на момент смерті спадкодавця, а також діти померлого, зачаті при його житті і народжені після його смерті. [1, ст. 210]

Якщо говорити про сам спосіб прийняття спадщини, то саме коло осіб, які включаються в свідоцтво про право на спадщину за законом, визначаються ЦК України і не підлягають розширенню. Тобто, заклик спадкоємців відбувається у черговому порядку. У статті 529 ЦК України передбачено, що спадкоємцями першої черги є діти, навіть якщо вони є усиновленими, дружина і батьки (усиновителі) померлого, а також дитина померлого, яка народилась після його смерті.

Онуки і правнуки спадкодавця є спадкоємцями за законом, якщо на час відкриття спадщини немає в живих того з їх батьків, хто був би спадкоємцем; вони успадковують порівну в тій частині, яка належала б при спадкоємстві їх померлому родичу. [2]

Непрацездатні особи, що перебували на утриманні спадкодавця не менше одного року до його смерті, спадкують на рівні з спадкоємцями тієї черги, яка закликається до спадкоємства, що зазначено в ст. 531 ЦК України. Непрацездатними визнаються особи похилого віку, інваліди I, II та III груп, а також особи, що не досягли 16 років. [1, ст.154]

За відсутності спадкоємців першої черги, чи при неприйнятті, відмові їх від спадщини, або якщо всі спадкоємці першої черги позбавлені права спадкування, до спадкування за законом спадкоємці другої черги: брати, сестри, дід та бабуся померлого, як з боку батька, так і з боку матері, саме таке положення зазначено в ст. 530 ЦК України.

Наступним, у даному дослідженні є спадкування за заповітом.

У статті 534 ЦК України зазначено, що кожний громадянин може залишити за заповітом усе своє майно, або його частину одній або кільком особам, як тим що входять в коло спадкоємців за законом, так і тим, що не входять до кола спадкоємців за законом, а також державі або окремим державним, кооперативним та іншим громадським організаціям. [1, ст. 378]

Вимогою до укладення заповіту є те, що він повинен мати письмову форму, в котрій зазначається місце та час його укладення, також особистий підпис заповідача та нотаріальне засвідчення. Але бувають такі ситуації, наприклад в населених пунктах, де немає нотаріуса заповіти посвідчують посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад. Коли ж громадянин не залишив заповіту, або заповіт виявився недійсним, або спадкоємці за заповітом не прийняли спадщину, або не закликаються до спадкування, або громадянин розпорядився лише частиною свого майна, настає спадкування за законом.

У статтях 1273 та 1274 ЦК України вказано, що спадкоємці можуть відмовитися від прийняття спадщини та мають право відмовитися на користь іншої особи. [3]

Відповідно до ст. 1277 нового ЦК України в разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття суд визнає спадщину від умерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини. [1, ст.116]

Отже, можна зробити висновок, що спадкуванням є перехід майнових прав та обов'язків померлого громадянина (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців). Саме перехід майна до спадкоємців відбувається за двома формами спадкування, а саме за законом та за заповітом.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003.- NN 40-44. – ст.356.
2. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 // Офіційний вісник України від 07.03.2012 р., № 17, стор. 66, стаття 632
3. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. №7 // Вісник Верховного суду України від 22.06.2008 р., № 6, стор. 17
4. Цивільне право України: Підручник: У 2-х кн. Книга друга / Д.В.Боброва, О.В.Дзера, А.С. Довгерг та ін.; За ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнєцової. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – Кн. 1.- 720 с.

Обуховська Наталія Сергіївна,

студентка історико-юридичного факультету

Херсонського державного університету

м. Херсон, Україна

Науковий керівник:

Петренко Н.О.,

к.ю.н., доцент Херсонського державного університету

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР»

Господарські договори є однією з найбільш поширених у сфері економіки підстав виникнення господарських зобов'язань. За допомогою них опосередковуються зв'язки між суб'єктами господарювання, а також між ними та іншими учасниками господарських відносин.

Правовідносини, пов'язані з господарськими договорами в Україні регулюються, зокрема, Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 року (надалі – ЦКУ) [1], Господарським кодексом України від 16 січня 2003 року (надалі – ГКУ) [2] та рядом інших актів законодавства.

Підстави виникнення саме господарських зобов'язань наведені в ст.174 ГКУ. Законодавець передбачив, що господарські зобов'язання можуть виникати безпосередньо із закону або іншого нормативно-правового акта, що регулює господарську діяльність; з акту управління господарською діяльністю; з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать, тощо. Наведений перелік підстав виникнення господарських зобов'язань не є вичерпним.

З огляду на вищенаведені норми права, вбачається, що законодавець, в першу чергу, оперує поняттям «зобов'язання» та «господарське зобов'язання», не наводячи чіткого визначення поняття «господарський договір». Одночасно ст.173 ГКУ містить визначення господарського зобов'язання.

З поміж наведених вище підстав виникнення зобов'язань, Гайворонський В.М. вважає, що господарський договір є найважливішим і найпоширенішим джерелом господарських зобов'язань [3, ст.164].

Не наводячи визначення терміну «господарський договір», законодавець в той же час присвятив десять статей Господарського кодексу України (ст.ст.179-188) регулюванню питань, пов'язаних з укладанням, зміною та припиненням господарських договорів; визначенню вимог щодо істотних умов господарського договору [2].

Зауважимо, що вперше термін «господарський договір» був використаний у 1930р. у нормативних актах, прийнятих у зв'язку з проведенням кредитної реформи, яка була орієнтована на укріплення госпрозрахунку на підприємствах, в організаціях та у відносинах між ними. Проте, протягом тривалого часу, цей термін використовувався в законодавчих актах досить рідко [4, с.137].

Серед науковців категорія господарського договору є спірною. В радянській юридичній літературі поширеною була точка зору про господарський договір як організаційно-економічне явище, що відображає лише окремі засади та умови укладення та виконання відмінних за своєю правовою природою договорів у сфері економіки, що іменувалися господарськими.

В сьогоденні термін “господарський договір” використовується в таких значеннях: а) як угода (правочин), що породжує права та обов'язки учасників господарських відносин; б) як зобов'язання сторін (учасників господарських відносин), що ґрунтуються на укладеній ними угоді; в) як правовий документ, в якому фіксується факт угоди та зміст зобов'язання сторін.

Основним, вважаємо, є друге значення господарського договору, а перше і третє — відіграють допоміжну (обслуговуючу) роль.

Поняття господарського договору визначається за допомогою його ознак, що дозволяють відокремити його від інших видів договорів (у т. ч. цивільних).

Серед таких ознак можна виділити наступні:

- особливий суб'єктний склад (господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання. Найчастіше сторонами в господарському договорі є суб'єкти господарювання, проте такі договори можуть укладатися і за участю інших учасників господарських відносин – органів/організацій господарського керівництва (зокрема, при укладенні державних контрактів), негосподарських організацій (для задоволення їх господарських потреб в продукції, роботах, послугах суб'єктів господарювання), громадян (для забезпечення здійснення ними спільної

діяльності щодо заснування суб'єктів господарювання) як засновників господарських організацій корпоративного типу);

- спрямованість на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин – матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, реалізації виробленої ними продукції (робіт, послуг), спільній діяльності щодо створення нового суб'єкта господарювання (господарської організації), спільного інвестування, координації господарської діяльності та ін.;

- тісний зв'язок з плановим процесом, насамперед, внутрішньо фірмовим плануванням учасників господарських відносин, а також державним (щодо суб'єктів, які функціонують на державній формі власності, підприємств-монополістів), комунальним (щодо підприємств та організацій комунальної форми власності). Ця риса господарських договорів пов'язана з попередньою і віддзеркалює специфіку господарської діяльності – її систематичність, що потребує планування як обов'язкового елемента організації такої діяльності;

- поєднання в господарському договорі майнових (виготовлення, передача, продукції, її оплата тощо) та організаційних елементів (визначення порядку виконання, приймання виконання, підстав дострокового розірвання договору, порядку розгляду спорів між сторонами договору тощо);

- обмеження договірної свободи з метою захисту інтересів споживачів (вимоги щодо якості та безпеки товарів, робіт, послуг) та загальногосподарських інтересів (типові договори, заборона застосування методів недобросовісної конкуренції, обов'язковість укладення державних контрактів для окремих категорій суб'єктів господарювання, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій тощо);

- можливість відступлення від принципу рівності сторін (державні контракти, договори приєднання, договори, що укладаються в межах рамочних контрактів).

Узагальнивши вищезазвані ознаки, О.М. Вінник дає наступне визначення господарського договору «це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) з врахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів» [5, с.218].

Отже, господарський договір є одним з видів договорів, що має свої характерні особливості не тільки за об'єктом регулювання, а й за суб'єктним складом. В той же час, незважаючи на досить чітке та достеменно регулювання процесів укладання, зміни та розірвання господарських договорів, чинне законодавство має велику прогалину. Господарський кодекс України взагалі не містить будь-якого визначення терміну «господарський договір». Щодо змісту такого визначення можемо дійти лише через визначення господарського зобов'язання, яке міститься в ст.173 Господарського кодексу України.

Таким чином, діюче законодавство, яким регулюються суспільні відносини в сфері укладання, зміни та розірвання господарських договорів ще потребує вдосконалення, що вбачається, зокрема, в необхідності законодавчого закріплення визначення терміну «господарський договір».

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий Законом України №435-IV від 16.01.2003р./ офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>(дата звернення: 10.02.2019).
2. Господарський кодекс України, прийнятий Законом України №436-IV від 16.01.2003р. / офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.02.2019).
3. Гайворонський В.М. «Господарське право України». Курс лекцій / Гайворонський В.М., Жушман В.П. Харків: «Право», 2005. 376с.
4. Беяневич О.А. «Про види джерел господарського договірного права». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. №10 (48). с.130-138.
5. Вінник О.М. «Господарське право». Курс лекцій. К: Атіка, 2004. 614с.

Очеретня Валерія Юрївна,

студентка гр. ЮД-721МС юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тимченко Лілія Михайлівна,

ст.викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сфері господарювання суб'єкти підприємницької діяльності, здійснюючи свої функціональні повноваження, які спрямовуються на реалізацію їх діяльності не застраховані від витрат та збитків, які вони можуть понести від дій інших суб'єктів або інших незалежних від них обставин чи стихійних лих в цілому.

Кожна сфера має як позитивні моменти в здійсненні господарської діяльності (отримання прибутків, акцій, дивідендів тощо), так і безпосередньо може зазнати негативних наслідків, таких як відшкодування збитків.

Як зазначає, ч.1 ст.224 Господарського кодексу України учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права та законні інтереси якого порушено [1, с. 108].

Н.Ф. Ментух відзначила, що відшкодування збитків відіграє важливу роль в стимулюванні виконання комерційних договорів і підвищенні ефективності виробництва. Право на відшкодування збитків є важливою гарантією захисту прав суб'єкта господарювання. Забезпечуючи захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, держава визначає шляхи, якими досягається стабільність господарського обігу [2, с.62].

До особливостей відшкодування шкоди можна віднести:

- сторона господарського зобов'язання позбавляється права на відшкодування збитків у разі якщо вона була своєчасно попереджена другою стороною про неможливе виконання нею зобов'язання і могла запобігти виникненню збитків своїми силами, але не зробила цього;

- учасник господарських відносин у разі порушення ним грошового зобов'язання не звільняється від відповідальності через неможливість виконання і зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані невиконанням зобов'язання, а також сплатити штрафні санкції;

- право регресу, а саме коли учасник господарських відносин, який відшкодував збитки, має право на стягнення цих збитків з третіх осіб;

- солідарне відшкодування збитків, тобто при заподіянні збитків одночасно кількома учасниками господарських відносин, кожний з них зобов'язаний відшкодувати збитки суб'єкту, якому завдано збитків;

- особа, яка завдає збитків відшкодовує не тільки вартість втраченого, пошкодженого чи знищеного майна і додаткові витрати (вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів), а ще й неододержаний прибуток, на який сторона, якій було завдано збитки, могла розраховувати.

Сторони, яка зазнала збитків і бажає отримати відшкодування, повинна проявити претензію порушнику або звернутися з позовом до суду.

Новошицька В.І. проаналізувала, що практика відшкодування збитків у сфері господарювання вказує на те, що для стягнення збитків зацікавлена сторона, як правило, вимушена звертатись до судових органів. Так, за період з 01.01.2015 року до 01.07.2016 року спори щодо відшкодування збитків розглядались Господарським судом м. Києва в 6926 справах, Господарським судом Харківської області – в 1322, Господарським судом Вінницької області – в 402. При цьому у багатьох випадках задоволення відповідних вимог виявляється неможливим через складність та неоднозначність застосування норм законодавства про відшкодування збитків, недоведеність позивачем наявності підстави та всіх умов, необхідних для відшкодування збитків, складність розрахунку суми збитків у сферах, де відсутні відповідні методики, та інше [3].

Оскільки постає проблема у застосування норм законодавства про відшкодування збитків та співвідношення насамперед встановлених збитків та штрафних санкцій Новошицька В.І. запропонувала при винесенні рішення по справі, а також при вирішенні питання співвідношення збитків і штрафних санкцій та зменшення зазначених санкцій враховувати розмір заздалегідь погоджених сторонами в договорі збитків, незалежно від розміру реальних збитків, що по суті є цілком вірогідним у реалізації такого рішення, та й насамперед, є додатковою особливістю у відшкодуванні збитків.

Особливості відшкодування збитків можна доповнити тим, що відповідно до чинного законодавства існують обмеження відповідальності, а саме: позбавлення взагалі сторін на право відшкодування збитків, коли за порушення зобов'язання законом чи договором визначена виключна неустойка; відшкодування лише реальної шкоди, але не втраченої вигоди, відшкодування збитків обчисленням їх у певних грошових одиницях та інше [4].

А отже, специфіка такого виду відшкодування потребує детальнішого розгляду і обговоренню учасниками господарсько-правових відносин для уникнення появи збитків, які виникають за їх можливості та внесення цих домовленостей у договір, який між ними буде укладений й регулюватиме визначені ними дії з метою полегшеного здійснення господарської діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Господарський кодекс України станом на 01.08.2018р./ Правова єдність // Київ. – 2018. – ст.171.
2. Ментух Н.Ф. Особливості форм господарсько-правової відповідальності за договором лізингу / Н.Ф. Ментух // Актуальні проблеми правознавства. – №4(8). – 2016. – с.62-67
3. Новошицька В.І. Відшкодування збитків у сфері господарювання / В.І. Новошицька // Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Вінниця. – 2017.
4. Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України / [Електронний ресурс]: <http://jurists.org.ua/commercial-law/5070-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-225-gospodarskogo-kodeksu-ukrayini.html>

Сердюкова Наталя Володимирівна,

студентка третього курсу

юридичного факультету групи ЮД-544

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

Науковий керівник:

Поліщук Марина Геннадіївна,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

НОВОВИЯВЛЕНІ ОБСТАВИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Важливою, невід'ємною рисою країни з високим рівнем правової свідомості та культури – є захист невизнаних, порушених або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, а також прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відтак одним із найголовніших завдань цивільного судочинства є справедливий, своєчасний та неупереджений розгляд і вирішення цивільних справ із тієї чи іншої конкретно-індивідуальної визначеної справи. Перегляд ухвал та рішень, що набрали законної сили у зв'язку з нововиявленими обставинами є одним із способів і можливостей перевірки законності та обґрунтованості судових рішень. Але для того, щоб захист права був ґрунтовним, повним та всебічним, необхідно чітко розуміти суть провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами, його поняття та основні ознаки.

У законодавстві України немає чіткого визначення «нововиявлених обставин». У практиці цивільного процесу є велика кількість різновидів тлумачень даного поняття, але це супроводжує за собою допущення великої кількості помилок. У деяких випадках суду з вини однієї зі сторін, або з інших невідомих обставин не вдається відразу в ході вирішення справи з'ясувати всі

необхідні факти – саме цим пояснюється необхідність та важливість цього інституту в цивільному судочинстві.

На думку більшості науковців, під терміном «нововиявлені обставини» слід розуміти юридичні факти, що мають для справи суттєве значення, які існували в момент винесення рішення, але не були і не могли бути відомі ні заявнику, ні суду, що виконав всі вимоги закону по збору доказів та встановленні об'єктивної істини.

У даному визначенні нововиявлених обставин не врахована така важлива ознака, як виявлення цих обставин після набранням рішення законної сили [1].

На думку науковця Васильєва С. В.: нововиявлені обставин – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин [2].

Найбільш повне та чітке визначення нововиявлених обставин було надане Ломоносовою Е.М., яка зазначила, що нововиявлені обставини – це завжди суттєві для справи факти об'єктивної дійсності, що існували в період першого розгляду справи та винесення судового акту, які не були враховані в ньому через невідомість їх суду та позивачу з причин, що від них не залежать, а не в результаті помилки суду. Це факти, що стають відомими після набрання судової постанови законної сили, які можуть вплинути на її законність та обґрунтованість, істинність, на можливість захисту та здійснення передбачених та охоронюваних законом прав та інтересів. Однак і в цьому визначенні наявні теж деякі недоліки, оскільки не зазначається що нововиявлені факти мають бути доказані, але кожне тлумачення науковця має право на існування [3].

Взагалі, якщо проаналізувати зміст норм глави 3 розділу V ЦПК України, то можна сформулювати визначення поняття "нововиявлених обставин" самостійно. Так під нововиявленими обставинами розуміють істотні для справи обставини, які об'єктивно, самостійно існували на момент розгляду справи судом, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також суду на час розгляду такої справи. Схоже визначення міститься і в п. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 1981 р. N 1 "Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал і постанов у цивільних справах, що набрали законної сили".

Виходячи з вищевикладеного, нововиявлені обставини необхідно відрізняти від нових доказів та обставин. Головною відмінністю нововиявлених обставин від нових доказів є той факт, що нові, одержані докази – це будь-які відомості, котрі стосуються обставин справи, але з тих чи інших причин не були надані суду під час розгляду конкретної справи. Такі докази за наявності встановлених в законі підстав можуть бути надані суду апеляційної інстанції під час апеляційного розгляду справи, а не прийматись судом як нововиявлені обставини.

Отже, можна зробити висновок, що нововиявлені обставини – це факти об'єктивної дійсності, що залишилися невідомими заявнику та суду при розгляді справи, які мають суттєве значення для вирішення справи, достовірно встановлені особливим процесуальним способом і є такими, що вказують на незаконність та необґрунтованість судових рішень, що набрали законної сили. Необхідно знаходити відмінності та дуже чітко розрізняти нові докази та докази, якими підтверджуються нововиявлені обставини, тому що нові докази не можуть бути підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. Перегляд діючого законодавства, усунення прогалин та колізій – є обов'язком правотворчих органів. Усе це можливе за допомогою застосування аналогії, але вона є лише способом подолання прогалин в законодавстві, оскільки вони остаточно не ліквідуються.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492) [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Ізарова І.О. Реформи цивільного процесуального законодавства в незалежній Україні: 1991-2017 / Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства. Зб. наук. праць. – К., 2017, С.18

4. Лесько А.О. "Нововиявлені обставини цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження" [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: http://www.vgu.gov.ua/mass_media/998
5. Ткачук О.С. "Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура" [Електронний ресурс] — Режим доступу до ресурсу:
6. https://studwood.ru/1426670/pravo/ponyattya_novoviyavlenih_obstavin_u_tsivilnomu_protsesi
7. http://jurfak.univer.kharkov.ua/kafedry/kaf_civil-prav/Vasilyev_S_V_Osoblivosti_rozglyadu.pdf

Скрипник Руслан В'ячеславович,

студент гр. ЮД-546 юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Тимченко Лілія Михайлівна

старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Розрахункові операції банків спрямовані на забезпечення взаємних розрахунків між учасниками господарських відносин, а також інших розрахунків у фінансовій сфері. Для здійснення розрахунків суб'єкти господарювання зберігають грошові кошти в установах банків на відповідних рахунках. Безготівкові розрахунки можуть здійснюватися у формі платіжних доручень, платіжних вимог, вимог-доручень, векселів, чеків, банківських платіжних карток та інших дебетових і кредитових платіжних інструментів, що застосовуються у міжнародній банківській практиці. При безготівкових розрахунках усі платежі провадяться через установи банків шляхом перерахування належних сум з рахунка платника на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних зобов'язань і грошових претензій. Платежі здійснюються у межах наявних коштів на рахунку платника. У разі потреби банк може надати платникові кредит для здійснення розрахунків. Установи банків забезпечують розрахунки відповідно до законодавства та вимог клієнта, на умовах договору на розрахункове обслуговування. Договір повинен містити реквізити сторін, умови відкриття і закриття рахунків, види послуг, що надаються банком, обов'язки сторін та відповідальність за їх невиконання, а також умови припинення договору. Таким чином, розрахункові операції обслуговуються готівковим і безготівковим грошовим обігом. Вони виникають у зв'язку з розривом у часі між подіями надання послуг (нарахування зобов'язань) і оплати за них [3].

Детально розкривають процес розрахункових операцій банків такі автори, як: Пронишин А. А., Данілов О. Д., Шило В. П., Поддєрьогін А. М., Маляревський Ю. Д. Докладно висвітлено сутність і структура грошових розрахунків підприємства, окремі принципи організації та завдання, які сприяють їх ефективному використанню. Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх здійснення, а відтак і фінансовий стан суб'єктів господарювання. Організація грошових розрахунків ґрунтується на таких принципах [1]:

- обов'язкове зберігання грошових коштів на рахунках у банку;
- вільний вибір установи банку для відкриття поточних рахунків;
- вільний вибір способів розрахунків і платежу;
- списання коштів за дорученням власника рахунку;
- здійснення платежів у межах наявних на рахунку коштів;
- дотримання установлених законодавством правил.

За загальним правилом на території України всі юридичні особи усіх форм власності, а також фізичні особи, громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, які є суб'єктами господарювання, здійснюють між собою розрахунки у безготівковій та готівковій формах через установи банків відповідно до правил здійснення розрахункових та касових операцій, встановлених нормативно-правовими актами Національного банку України.

Грошові розрахунки є невід'ємною частиною господарської діяльності кожного підприємства чи підприємця. Відрізняються тільки обсяги операцій, що проводяться у готівковому та безготівковому порядках. У будь-якому разі і для тих, і для інших завжди актуальним залишається питання організації та здійснення грошових розрахунків [2].

Взагалі готівкові розрахунки передбачають розрахунки не лише за реалізовану продукцію, а й за позареалізаційними операціями. До позареалізаційних належать надходження від таких операцій: погашення дебіторської заборгованості, заборгованості за позичками, безплатно отримані кошти, відшкодування матеріальної допомоги, внески до статутного капіталу, платежі за надане в лізинг майно, роялті, дохід від володіння корпоративними правами, повернення невикористаних підзвітних сум та інші надходження.

Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх здійснення, а відтак і фінансовий стан суб'єктів господарювання. Одним із головних факторів нормалізації розрахунків у господарстві є запровадження єдиних розрахункових правил, які визначаються відповідними нормативними актами.

Бібліографічні посилання:

1. Данилов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посіб. / О. Д. Данилов, Т. В. Пасенко. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
2. Лучковська С. І. Фінансове право : навч. посіб. для студ. економ, спец. вищих навч. закладів / С. І. Лучковська. – К. : КНТ, 2010. – 296 с.
3. Пронішін А. А. Управління дебіторською заборгованістю / А. А. Пронішін // Дистрибуція і логістика. – 2009. – № 3. – С. 15-21.

Федорченко Анжеліка Олегівна,

студентка Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник

Косяченко Ксенія Едуардівна,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Питання визначення правосуб'єктності та її різновидів детально досліджувалося й у науці цивільного права. Виділяють три види правосуб'єктності: загальну, спеціальну та універсальну. Перший різновид правосуб'єктності розглядається як здатність осіб бути учасниками цивільних правовідносин; другий – здатність певних осіб відповідно до закону бути учасниками цивільних відносин; третій – застосовується до всіх учасників цивільних правовідносин. З наведеної класифікації не вбачається відмінностей між загальною та універсальною правосуб'єктністю, а спеціальна становить собою галузеву правосуб'єктність. Ураховуючи викладене, ще раз підкреслимо, що фінансова правосуб'єктність є загальною для суб'єктів фінансового права та правовідносин відповідно, а видова (бюджетна, валютна, податкова) – спеціальною. «Бюджетна установа як суб'єкт фінансового права, здійснюючи фінансову діяльність, може бути наділена різними внутрішньогалузевими видами фінансової правосуб'єктності» – пише Д. П. Ротар [1, с. 129]. Дійсно, це так, залежно від стадії фінансової діяльності виникатимуть різні правовідносини і відповідно, видова (спеціальна) правосуб'єктність.

На справедливе переконання К.К. Лебедева, найбільш значущою виступає саме галузева правосуб'єктність зважаючи на те, що її носії є: 1) суб'єктами права взагалі; 2) суб'єктами відповідної галузі права; 3) як такі, що володіють визнаною державою здатністю до певного виду діяльності [2, с. 21]. Погоджуючись із твердженням автора, зазначимо, що саме галузева правосуб'єктність дозволяє окреслити правове становище відповідного учасника правовідносин.

М. В. Костів, розглядаючи структуру адміністративної правосуб'єктності, наголошує на доцільності виокремлення серед її елементів прав та обов'язків [3, с. 54–55]. Навряд чи таку позицію можна вважати конструктивною. На наш погляд, правосуб'єктність слід розуміти як передумову виникнення відповідного галузевого статусу суб'єктів, зокрема фінансово-правового. При цьому до елементів фінансово-правового статусу відносимо: права та обов'язки (повноваження) суб'єкта; гарантії захисту встановлених законом прав; відповідальність за порушення приписів фінансового законодавства. Отже, права і обов'язки – один зі структурних елементів фінансово-правового статусу суб'єктів. Як убачається, передумова правового статусу не може містити у своєму складі його елементи.

До речі, вперше в українському законодавстві поняття «правосуб'єктність» віднайшло нормативне закріплення. Йдеться про адміністративно-процесуальну правосуб'єктність, визначення та елементи якої закріплено у ст. 43 Кодексу адміністративного судочинства України. Так, елементами вказаної правосуб'єктності є: 1) адміністративна правоздатність – здатність мати процесуальні права та обов'язки в адміністративному судочинстві; 2) адміністративна дієздатність – здатність особисто здійснювати свої адміністративні процесуальні права та обов'язки, у тому числі доручати ведення справи представникові. Із наведеного вбачається, що такий вид правосуб'єктності визначає правовий стан суб'єктів (осіб, які беруть участь у розгляді справи в порядку адміністративного судочинства). Як пояснювалось вище за текстом, правосуб'єктність виступає передумовою набуття відповідного галузевого статусу, що й обумовлює необхідність чіткого визначення її як категорії права.

Бібліографічні посилання:

4. Ротар Д. П. Фінансова правосуб'єктність бюджетних установ. Підприємництво, господарство і право. 2012. № 12. с. 128 – 131.
5. Лебедев К. К. Понятие о содержании хозяйственной правосубъектности. Межвузовский сборник научных трудов. Свердловск, 1985. с. 19–33.
6. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. с. 54 – 55.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 15 груд. 2017 р. № 2747-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/2747-15/paran10401>

Штепа Валентина Михайлівна,

студентка юридичного факультету, групи ЮД-646
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Карпенко Роман Валерійович,

викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ВИМОГ ЩОДО ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ ПО ОХОРОНІ СПАДКОВИХ ПРАВ

Спадкові відносини, що становлять суттєву складову цивільного обороту, згідно із законодавством України мають набувати відповідного оформлення через діяльність таких органів цивільної юрисдикції, як суд та нотаріат. Оскільки в правовому громадянському суспільстві вони відіграють важливу роль у суспільстві, адже їх основним завданням є забезпечення реалізації цивільних прав громадян, захист і охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. При цьому компетенція нотаріальних органів відповідно до ст. 34 Закону України «Про нотаріат» передбачає вчинення таких нотаріальних дій, як вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; видача свідоцтва про право на спадщину (або в її межах — прийняття відмови від прийняття спадщини); посвідчення факту, що фізична чи юридична особа є виконавцем заповіту; оголошення секретного заповіту. При цьому роль нотаріуса виявляється насамперед у тому, щоб у випадках, встановлених чинним законодавством України, забезпечити перехід прав та обов'язків спадкодавця, які

не припинилися з його смертю і можуть бути об'єктом спадкування, до спадкоємців. Вчиняючи нотаріальні дії щодо оформлення спадкових прав, нотаріус унеможливує будь-яке порушення прав спадкоємців [1, с. 118; 2, с. 140].

Як впливає з положень ч. 1 ст. 60 Закону України «Про нотаріат», охорона спадкового майна здійснюється нотаріусом чи посадовою особою органу місцевого самоврядування:

- за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян;
- на підставі рішення суду про оголошення фізичної особи померлою;
- за власною ініціативою.

Слід звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 1283 Цивільного кодексу України містяться лише дві підстави для вжиття вказаних заходів, а саме: за заявою спадкоємців або з власної ініціативи. При цьому Закон України «Про нотаріат» передбачає можливість вжиття заходів на підставі повідомлення не тільки спадкоємців. Зазначена колізія повинна бути врегульована за правилами застосування спеціальної норми, тобто Закону України «Про нотаріат». [3]

Отже, вжиття заходів щодо охорони спадкового майна може бути здійснене за повідомленням підприємств, установ, організацій, громадян. Таке повідомлення складається у вигляді заяви. Відповідно до положень під п. 2.1 п. 2 гл. 9 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України заява про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна реєструється в Книзі обліку заяв про вжиття заходів щодо охорони спадкового майна та встановлення опіки над майном фізичної особи, яка визнана безвісно відсутньою, або над майном фізичної особи, місцеперебування якої невідоме. Згідно з під п. 2.3 п. 2 гл. 9 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України вжиття заходів щодо охорони спадкового майна здійснюється нотаріусом після отримання документів, що підтверджують факт смерті спадкодавця, час і місце відкриття спадщини, але не пізніше наступного дня з дати надходження таких документів. [4]

Охороною спадкового майна забезпечуються інтереси спадкоємців, відказоодержувачів, кредиторів, а також права територіальних громад, що впливають зі ст. 1277 ЦК України [5]. Метою охорони є збереження спадкового майна.

Обов'язок вжиття заходів до охорони спадкового майна покладається на нотаріусів державних нотаріальних контор за місцем відкриття спадщини. У населених пунктах, де немає державних нотаріальних контор, ці обов'язки несуть органи місцевого самоврядування. Ці заходи вживаються ними безпосередньо або шляхом надання доручення іншому державному нотаріусу чи посадовим особам органів місцевого самоврядування за місцезнаходженням майна.

Отже, можна зробити висновок що інститут нотаріату, шляхом правомірного і своєчасного здійснення нотаріальних дій, укріплює і надає публічності достовірності цивільно-правовим відносинам. В передбачених чинним цивільним законодавством випадках, нотаріальні дії виступають в якості юридичних фактів цивільного права і мають конструктивне значення для майнових, спадкових та інших цивільно-правових відносин. Та порядок вчинення цієї нотаріальної дії(охорони спадкового майна) є недостатньо врегульованим на рівні законодавства. Наявні колізії у правозастосуванні, невизначеність багатьох питань, неточність формулювань, відсутність розробленої нотаріальної практики зумовлюють відмову багатьох нотаріусів від вжиття заходів до охорони спадкового майна. З огляду на це важливим є детальне роз'яснення процедури вчинення цієї нотаріальної дії, розроблення спеціального підзаконного нормативно-правового акта, який би врегулював проблемні питання, зробивши процедуру її вчинення більш зрозумілою та чіткою.

Бібліографічні посилання:

1. Кравченко М.Г. Роль нотаріуса в захисті спадкових прав за законодавством України // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 3, том 1. – С. 118–121.
2. Дякович М.М. Особливості нотаріальної охорони і захисту у спадкових правовідносинах // Європейські перспективи. – 2015. – № 1. – С. 136–140.
3. Закон України «Про нотаріат»//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, N 39, ст.383 / Редакція від 28.08.2018.
4. Наказ Міністерства Юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» від 22 лютого 2012 р. за № 282/20595 / Редакція від 07.11.2018.
5. Цивільний кодекс України //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40–44, ст.356.
6. Печений О. До питання про сутність перерозподілу спадщини// Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 149–154.

Золотухіна Лілія Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРИ ВІДСТОРОНЕННІ ПРАЦІВНИКІВ

Проект Трудового кодексу України [1] (далі – проект ТК) відзначається детальнішим регулюванням відносин щодо відсторонення працівників. Проект ТК встановлює підстави відсторонення, одночасно вирішуючи питання про оплачуваність часу відсторонення. Особливої уваги заслуговує відсторонення «на час проведення службового розслідування і дисциплінарного провадження», яке нині застосовується лише до спеціальних суб'єктів трудового права. У випадку прийняття ТК України таке відсторонення зможе застосовуватися до всіх працівників вже на підставі загального трудового законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 74 проекту ТК, «за наявності достатніх підстав вважати, що виконання працівником трудових обов'язків може становити загрозу життю чи здоров'ю людей, заподіяти шкоду вихованню дітей та молоді, майну роботодавця або інших осіб, порушувати нормальну роботу юридичної особи, та в інших випадках, передбачених законом, роботодавець має право відсторонити працівника від роботи на час проведення службового розслідування і дисциплінарного провадження». При цьому заробітна плата зберігається, але «у разі видання наказу (розпорядження) про застосування дисциплінарного стягнення ... підлягає поверненню». В цьому випадку, на нашу думку, відсторонення має виражений каральний характер, якого воно не повинно мати.

Що стосується чинного законодавства, то таке «дисциплінарне» відсторонення передбачено, наприклад, для державних службовців. Відповідно до ст. 72 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [2], час відсторонення оплачується у розмірі середньої заробітної плати лише у випадку закриття дисциплінарного провадження без притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності (ч. 4). Однак «під час відсторонення від виконання посадових обов'язків державний службовець зобов'язаний перебувати на робочому місці відповідно до правил внутрішнього службового розпорядку та сприяти здійсненню дисциплінарного провадження» (ч. 5). При цьому вирішення питання про відсторонення віднесено до дискреційних повноважень роботодавця (ч. 1, 2). Таким чином, відсторонення державного службовця у цьому випадку фактично не звільняє його від виконання трудових обов'язків, зокрема щодо виконання трудової функції, але змінює зміст останньої. За таких обставин, на нашу думку, за державним службовцем не може не зберігатися заробітна плата на час відсторонення; інакше таке відсторонення має ознаки примусової безоплатної праці, набуває додаткового карального характеру, який не є виправданим метою застосування цього запобіжного заходу.

В той же час у спеціальному трудовому законодавстві знаходимо і інший підхід. Так, наприклад за поліцейським на час відсторонення «зберігаються всі види грошового забезпечення, які були йому встановлені до відсторонення, крім премії» (абз. 1 п. 5 розділу III Порядок та умови виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання [3]); відсторонення осіб начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України та податкової міліції здійснюється «із збереженням посадового окладу, окладу за спеціальне звання, надбавок за вислугу років та безперервну службу, інших виплат і надбавок» (ч. 1 ст. 17 Дисциплінарного статут органів внутрішніх справ України [4]). Отже, бачимо неоднаковий підхід законодавця до різних категорій працівників; при цьому не вбачається об'єктивних підстав для диференціації правового регулювання, а отже можна говорити про порушення принципу рівності.

У зв'язку із зазначеним, на нашу думку, актуалізується питання оплати праці за час відсторонення. Допускаючи можливість і доцільність окремих випадків відсторонення працівників без збереження заробітної плати, ми вважаємо за доцільне вироблення єдиних критеріїв, які визначали б оплачуваний чи неоплачуваний характер відсторонення.

Почати необхідно з правової природи відсторонення. Відсторонення цілком вірно, на нашу думку, відносять до запобіжних заходів. Так, до запобіжних заходів відсторонення відносять, зокрема, І.М. Ваганова [5, с. 46], К.Ю. Мельник [6, с. 178], В.М. Лебедев [7, с. 110–112], Л.Г. Юр'єва [8, с. 17], О.М. Ярошенко [9, с. 195].

Відповідно, будучи запобіжним заходом, відсторонення ні в якому разі не може бути ототожнене із стягненням. Як правильно зазначає О.М. Ярошенко, «відсторонення від роботи не є і мірою покарання. Метою першого є запобігання можливим несприятливим наслідкам, у той же час метою другого є покарання за вчинене правопорушення, що завдало шкоди» [9, с. 197]. Т.М. Лежнева цілком вірно зазначає, що метою застосування запобіжних заходів є «припинення чи попередження правопорушення (або об'єктивно протиправної поведінки) та забезпечення провадження з притягнення до юридичної відповідальності»; підставою їх застосування – «як правопорушення, так і об'єктивно протиправна поведінка», а також «в окремих випадках – поведінка або обставини, що дають підстави вважати про загрозу вчинення правопорушення, настання несприятливих наслідків»; а характер обтяжень від запобіжних заходів «виявляється у тимчасовій чи постійній зміні правового статусу, міра якої відповідає меті запобіжного заходу» [10, с. 47].

В цьому, на нашу думку, вбачається один із ключових моментів для вирішення питання про оплачуваний чи неоплачуваний характер відсторонення: незбереження за працівником заробітної плати на час відсторонення не повинно сприйматися та застосовуватися як додаткова кара для працівника, до якого застосоване відсторонення.

Із цього, в свою чергу, випливає наступний важливий висновок: неоплачуваний характер відсторонення можливий лише тоді, коли обставини, що стали підставою відсторонення, повністю виключають можливість використання роботодавцем найманої праці працівника.

Таким чином, заробітна плата не повинна зберігатися у випадках, коли відсторонення пов'язане із такою поведінкою працівника, внаслідок якої роботодавець позбавляється можливості застосовувати найману працю такого працівника, а відтак вимушений (зобов'язаний) відсторонити його від роботи. До цих випадків слід відносити, зокрема, відсторонення працівників, які перебувають у стані сп'яніння; відсторонення з міркувань забезпечення охорони праці та здоров'я населення – в тих випадках, коли неможливість застосувати найману працю працівника є наслідком винних дій самого працівника. Такі випадки слід розцінювати як окремі випадки простою з вини працівника.

Заробітна плата повинна зберігатися у тих випадках, коли, незважаючи на наявність підстав для відсторонення, роботодавець не позбавляється можливості застосовувати найману працю такого працівника. Тут, як правило, вирішення питання про відсторонення віддається на розсуд роботодавця.

Висновки. Збереження чи незбереження заробітної плати при відстороненні працівника не є його істотною ознакою. Відсторонення не повинно нести більше негативних наслідків, ніж необхідно для реалізації його основної мети, не повинне мати каральної спрямованості. Для розмежування оплачуваності і неоплачуваності часу відсторонення пропонуються такі критерії: 1) збереження можливості роботодавця використовувати найману працю; 2) модальність відсторонення (обов'язкове або на розсуд роботодавця). Застосування цього критерію до відсторонення на час проведення службового розслідування і дисциплінарного провадження призводить до висновку про те, що в цьому випадку на час відсторонення за працівником повинна зберігатися заробітна плата.

Бібліографічні посилання:

1. Проект Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 (текст законопроекту до другого читання). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. ст. 43.
3. Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.04.2016 № 260. Офіційний вісник України. 2016. № 39. стор. 210. стаття 1497.
4. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22.02.2006 № 3460-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 29. ст. 245.
5. Ваганова І.М. Запобіжні заходи у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2010. 200 с.
6. Мельник К.Ю. Трудове право України: підручник. Харків: Діса плюс, 2014. 480 с.
7. Лебедев В.М. Воспитательная функция советского трудового права. Москва: Юрид. лит., 1981. 168 с.
8. Юрьева Л.Г. Меры защиты в советском трудовом праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Москва, 1985. 21 с.
9. Ярошенко О.М. Основні ознаки відсторонення працівника від роботи: на прикладі відмінностей від суміжних правових явищ. Публічне право. 2013. № 1 (9). С. 192–199.
10. Лежнева Т.М. Санкції в трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ. 2012. 196 с.

Ільющенко Ганна Володимирівна,
доцент кафедри цивільного, господарського та
екологічного права
НТУ «Дніпровська політехніка»

ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ: НОВЕЛИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У скрутних економічних умовах, коли для більшості господарюючих суб'єктів можливості розвитку шляхом самофінансування обмежені, збільшення статутного капіталу може стати важливим інструментом залучення додаткових інвестицій у корпоративний сектор економіки України. З огляду на зазначене, особливої актуальності набуває дослідження правових аспектів збільшення статутного капіталу корпоративних суб'єктів господарювання, більшість з яких в Україні складають господарські товариства.

Прийняття у 2018 р. Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ та ТДВ) [1] є прогресивним та довгоочікуваним кроком, адже до цього часу правове регулювання статусу та діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю здійснювалося Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.91 р., а також окремими нормами Цивільного і Господарського кодексів України (далі – ЦК України і ГК України). Такий стан речей породжував значну кількість правових колізій та конфліктних ситуацій у господарській діяльності. Прийняття Закону про ТОВ та ТДВ стало логічним продовженням проєвропейського шляху розвитку українського законодавства, закладеного Законом України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ), та безперечно сприятиме покращенню бізнес-клімату в Україні, надаючи необхідну гнучкість регулювання та усуваючи існуючі розбіжності та дублювання.

Проблеми формування, збільшення і зменшення статутного капіталу господарських організацій були предметом дослідження багатьох авторів, серед яких: О.В. Гарагонич [2], О.Р. Кібенко [3], І.В. Спасибо-Фатєєва [4], О.С. Янкова [5] та інші. Проте сьогодні питання збільшення статутного капіталу господарських товариств потребують додаткового уточнення в контексті останніх змін до законодавства про господарські товариства.

При первісному створенні господарського товариства формується його статутний (в акціонерному товаристві, товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – АТ, ТОВ, ТДВ) чи складений капітал (в повному і командитному товариствах). Статутний капітал безпосередньо пов'язаний з корпоративними правами, бо згідно зі ст. 167 ГК України ці права належать учасникам корпоративного підприємства відповідно до їх частки у статутному капіталу. В юридичній літературі поширеним є визначення статутного капіталу як зафіксованої установчими документами та оціненої учасниками сукупності вкладів, об'єднаних учасниками при створенні товариства для забезпечення його діяльності [3, с. 114]; як грошового еквівалента майна, яке повинно передаватися товариству у вигляді внесків для забезпечення його діяльності та як сплати його учасниками отримуваних ними майнових прав [5, с. 4].

Законом встановлено спеціальні вимоги щодо збільшення статутного капіталу АТ, ТОВ і ТДВ (ст. 15 Закону про АТ, ст. 16 Закону про ТОВ та ТДВ). Так, АТ вправі збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій. Збільшення статутного капіталу АТ шляхом публічного розміщення акцій не допускається, якщо розмір власного капіталу товариства є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Обов'язковою умовою збільшення статутного капіталу акціонерним товариством є відповідність розміру статутного капіталу після його збільшення законодавчим вимогам щодо його мінімального розміру, на дату реєстрації змін до статуту товариства. У свою чергу, збільшення статутного капіталу ТОВ і ТДВ допускається лише після внесення всіма учасниками товариства своїх вкладів у повному обсязі. При цьому збільшення статутного капіталу не допускається, якщо товариство володіє часткою у власному статутному капіталі.

Умова про повну сплату вкладів має бути виконана на день прийняття загальними зборами рішення про збільшення статутного капіталу. Це має важливе значення з огляду на строки, необхідні для скликання загальних зборів учасників. Отже, якщо на день повідомлення про скликання загальних зборів, учасники мають заборгованість за своїми вкладами, але на день проведення загальних зборів заборгованість погашена, збори вправі приймати рішення про збільшення статутного капіталу корпоративного підприємства.

Порядок збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів включає три послідовні стадії:

1) прийняття рішення про збільшення статутного капіталу. За загальним правилом таке питання належить до компетенції вищого органу управління підприємства, тобто загальних зборів учасників/акціонерів (ст. 156 ЦК України, ст. 30 Закону про ТОВ та ТДВ). Резолютивна частина такого рішення повинна містити відомості як мінімум про суму, на яку збільшується статутний капітал, спосіб збільшення, строки та порядок сплати додаткових вкладів тощо. Так, учасники ТОВ і ТДВ можуть збільшити статутний капітал товариства: а) без додаткових вкладів за рахунок нерозподіленого прибутку товариства; б) за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів учасників (ст.ст. 17, 18 Закону про ТОВ та ТДВ);

Статутний капітал АТ збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Збільшення статутного капіталу АТ із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій. Збільшення статутного капіталу АТ не допускається у разі наявності викуплених товариством акцій, а також для покриття збитків, крім випадків, встановлених законом;

2) здійснення додаткових вкладів до статутного капіталу. Сплата додаткових вкладів здійснюється у встановлений законом та/або рішенням загальних зборів строк. Цей строк є присічним, тобто таким, що не може бути ні поновленим, ні подовженим корпоративним підприємством чи судом. Після спливу строку для внесення додаткових вкладів, загальні збори учасників підприємства мають затвердити результати такого збільшення статутного капіталу та його розмір, а також розміри часток учасників підприємства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесених додаткових вкладів, після чого корпоративне підприємство подає документи для проведення державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, що містяться в Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР), у тому числі змін до установчих документів;

3) державна реєстрація змін до відомостей, що містяться в ЄДР, у тому числі змін до установчих документів. Збільшення статутного капіталу корпоративного підприємства має супроводжуватися державною реєстрацією таких змін, адже відповідно до ст. ч. 2 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» відомості про розмір статутного (складеного) капіталу та розмір частки кожного із засновників (учасників) належать до відомостей про юридичну особу, що містяться в ЄДР.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що новим Законом про ТОВ та ТДВ передбачаються доволі значні зміни, у тому числі і по відношенню до процедури збільшення розміру статутного капіталу ТОВ та ТДВ. Серед найбільш прогресивних нововведень з точки зору існуючої практики можна виділити положення: - щодо можливості збільшення статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку, тобто без внесення учасниками додаткових вкладів; - щодо скасування заборони на переведення (конверсію) боргу у частку в статутному капіталі товариства; - щодо можливості укладення з учасником товариства та/або третьою особою договору про внесення додаткового вкладу; - щодо скорочення переліку відомостей, що підлягають обов'язковому включенню до статуту товариства. В цілому, зазначені вище законодавчі нововведення є значним кроком на шляху до вдосконалення правового регулювання статусу і діяльності корпоративних підприємств, гармонізації такого регулювання з відповідним законодавством ЄС, а також подальшого зміцнення інвестиційного іміджу України.

Бібліографічні посилання:

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. - № 13. – Ст. 69.
2. Гарагонич О. Збільшення статутного капіталу акціонерних товариств / О. Гарагонич // Підприємництво, господарство і право. – 2015. - № 8. – С. 26 - 32.
3. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины: учеб. пособ. / Е.Р. Кибенко. – Х.: Эспада, 2001. – 287 с.
4. Корпоративне управління: монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за заг. ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. - Х.: Право, 2007. – 500 с.
5. Янкова О.С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.: 12.00.04 / О.С. Янкова; НАН України. Ін-т екон.-прав. досліджень. - Донецьк, 2000. – 20 с.

СЕКЦІЯ ІV
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

Варецька Олена Володимирівна

в.о. проректора з науково-методичної роботи, доктор педагогічних наук, доцент Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

**ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ**

Для забезпечення якісного виконання завдань, які стоять перед закладами вищої освіти (Р. VI, ст.26, Закон України «Про вищу освіту») [2] щодо провадження на високому рівні освітньої діяльності, формування людського капіталу, забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності, врахування нових вимог до вищої освіти в умовах глобалізації та трансформації суспільства тощо викладач вищої школи має бути готовим до творчості, роботи в інноваційному освітньому, технологізованому просторі, а тому володіти і постійно вдосконалювати власну педагогічну майстерність. Акценти сучасної освіти зміщуються до відмови від викладання застарілих навичок [5], щоб не сформувати «непотрібний клас», адаптування до мінливого ринку праці, перебудови й підготовки до нових реалій [3], уникнення абсолютизування знань як єдиного критерію оцінювання якості освіти й підготовки інноваційної людини [4]. Таким чином, роль інновацій у розвитку особистості зростає, що, у свою чергу, актуалізує опанування інноваційними технологіями.

Зауважимо, що на сьогодні існує більш як 600 визначень поняття «педагогічна майстерність». Результати аналізу наукової літератури дають можливість виокремити чотири основні підходи, перший з яких – класичний – акцентує на майстерності як мистецтві (П. Каптерев, А. Макаренко, О. Мороз В. Омеляненко, В. Сухомлинський, К.Ушинський, Г. Хазяїнов та інші, узагальнений погляд у «Педагогічній енциклопедії»). Другий – ґрунтується на діяльнісному підході та пов'язаний з розумінням методів педагогічної праці (І. Зязюн, Н. Кузміна, М. Лебедик, К. Платонов, В. Сластьонін, І. Харламов та ін.). Третій – акцентує на особистісних якостях (Ю. Азаров, М. Кухарев, В. Миндикан та ін.). Інший – виходить з поєднання діяльнісного й особистісного підходів (Є. Барбіна, І.Зязюн, Т.Сущенко, І. Підласий, Н. Тарасович). Переконані, що усі вказані підходи не суперечать один одному, оскільки особистість педагога є невід'ємною від методу, володіння яким має бути на рівні високого мистецтва.

Показники такої майстерності яскраво, на нашу думку, визначено Г. Троцько. Це готовність і бажання учня вчитись у цього вчителя [8, с. 21], тобто можна стверджувати, що високий рівень розвитку всіх складових педагогічної майстерності вплинув на характер, стиль суб'єкт-суб'єктних відносин, які мають бути комфортними, партнерськими, взаємозбагачувати духовно. До речі, уміння соціальної взаємодії вважається головною навичкою XXI століття [5].

Типовими ознаками педагогічної майстерності за О. Рудницькою є: індивідуальність характеру, невід'ємність від конкретної особистості; неможливість передавання (передаються лише окремі приклади, зразки дій, рекомендації, поради); особливість стану творчого самовираження, активності, різнопланового бачення ситуації, її глибокого усвідомлення або розвиненої інтуїції; характеристика безпосередніх дій, які відповідають певній ситуації; здатність рухатися до мети, чітко уявляти її з різних поглядів; прагнення до вдосконалення й завершення розпочатої справи на якнайвищому якісному рівні [7, с. 13].

Слід зазначити, що у колі уваги науковців перебувала педагогічна майстерність різних категорій освітян, як-от вчителя літератури, керівника дитячого хореографічного об'єднання, майбутніх учителів музики, викладача вищої школи тощо. Щодо останньої категорії педагогів, то їх педагогічна майстерність цілком залежить від особливостей багатоаспектної професійної діяльності, її публічності. Ще донедавна невіршеними залишалися проблеми освіти науково-педагогічних працівників, які взагалі не отримали кваліфікації викладача певної спеціальності та психолого-педагогічної освіти викладачів непедагогічних закладів. Через нерозвинену педагогічну

майстерність (навіть за умови теоретичної підготовленості) досить часто відбувається неприйняття (погіршення сприйняття) викладача студентами, що значно знижує продуктивність їх співпраці. Закріплення ст.55 Закону України «Про вищу освіту» вимоги щодо обов'язковості отримання викладачем ступеню магістра (тобто спеціальної педагогічної підготовки) [2] дещо змінило проблему. Більш того, сучасний викладач має досконало оволодіти педагогікою партнерства, яку визначено серед дев'яти ключових компонентів формули Нової української школи [5].

Щодо структури педагогічної майстерності, то серед її різноманіття, маємо наголосити на двох, які, на нашу думку, є найбільш змістовними. Отже, у структурі І. Зязюна виокремлено чотири компоненти як гуманістична спрямованість, професійна компетентність, педагогічні здібності й педагогічна техніка [6], у П. Щербаня – вісім: знання, уміння, навички, зокрема й стосовно інноваційних технологій, педагогічні здібності, педагогічний такт, педагогічна техніка, культура мовлення, методична майстерність, особистісні якості й педагогічний оптимізм [9]. З іншого боку, освітній процес, який ґрунтується на партнерстві, вимагає зміни позиції педагога на співрозмовника, експерта, дослідника, людини, що створює умови для навчання, забезпечує ресурсами, розробляє навчальну програму, фасилітатора, менеджера, наставника, захисника / відстоювача прав студентів.

Безумовно опанування означеними ролями вимагає від викладача ювелірного володіння інноваційними технологіями. Щодо поняття «інновація» (лат. *innovatio* — оновлення, зміни) [1, с. 9], то узагальненою думкою є його тлумачення як нововведення, зміни, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого з іншою метою як протиставлення традиції. Педагогічне тлумачення поняття «інновація» залежить від контексту, зокрема це: форма організації інноваційної діяльності; сукупність нових професійних дій педагога, спрямованих на вирішення актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно орієнтованої освіти; зміни в освітній практиці; комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень; результат інноваційного процесу – «новація» [1, с. 9]. При цьому «новація» – ідеї, методики, методи технології тощо є певним засобом, а «інновація» (поняття, яке ширше за змістом) є процесом, предметом якого є новація. Найголовнішим у педагогічній інноватиці є новизна (відносна в особистісному й історичному контекстах), що подається як абсолютна (принципово невідомі раніше новації, радикальні нововведення за відсутності аналогів, прототипів), суб'єктивна (нове для конкретного суб'єкта) та відносна (часткова, умовна, місцева). Не можна обійти увагою й такі факти, коли нововведення не забезпечує корисний ефект. У такому випадку йдеться про псевдонововведення.

Варто також зазначити, що педагогічна інноватика охоплює певні теоретичні блоки понять і принципів: створення нового в системі освіти і педагогічної науки; сприйняття нового соціально-педагогічним співтовариством; застосування педагогічних інновацій; система рекомендацій для теоретиків і практиків щодо пізнання й інноваційних освітніх процесів та управління ними [1, с. 11], має конструктивний характер. Означені принципи співвідносяться з діяльністю інститутів післядипломної педагогічної освіти, до яких приходять слухачі, які суттєво відрізняються від студентів закладів вищої освіти, адже мають педагогічний стаж не менш як три роки, проте не обходить і заклади вищої освіти з урахуванням зростанням до них вимог. У свою чергу різноаспектне поняття «технологія» виникло у зв'язку з технічним прогресом і тлумачиться, у перше чергу, у значенні науки про майстерність – (грец. *technē* – мистецтво, майстерність і *logos* – слово, вчення). Інноваційною педагогічною технологією вважається цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів [1, с. 11]. Отже, інноваційні технології можна вважати майстерністю оновлення педагогічної діяльності, її змісту, форм, засобів тощо. З іншого боку, технологія (для виробничої діяльності) тлумачиться як сукупність знань про способи і засоби оброблення матеріалів, мистецтво володіння процесом. Таким чином, викладач має досконало майстерно володіти такими знаннями, бути у цьому компетентним. Серед видів педагогічних технологій можна назвати освітні, виховні, авторські освітні / виховні, нові інформаційні, соціальні тощо, кожна з яких має відповідну мету. У переліку педагогічних інноваційних технологій сьогодні й ігрові, особистісно орієнтована, арт-технологія, технології розвитку критичного мислення, кооперативного навчання, медіаосвіти, збереження здоров'я й арт-терапії, профілактики й подолання конфлікту, навчання як дослідження, духовно-економічного виховання, духовного розвитку, педагогіки підтримки та інші. Маючи таке різноманіття, на наш погляд, головним є виправданість, відповідність ситуації, доречність застосування педагогічних технологій, постійне вдосконалення педагогічної майстерності.

Бібліографічні посилання:

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – Київ : Слово, 2013. – 448 с.
2. Закон України Про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Красильникова Ю. Британский парламент призвал готовить школьников к конкуренции с ИИ / Ю. Красильникова // Хайтек, 2016. – 12 октября [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://m.hightech.fm/2016/10/12/education_ai
4. Кремень В.Г. Переходячи до дванадцятирічки, необхідно суттєво змінити нашу школу / В. Г. Кремень // Освіта України, 2016. – №4.
5. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
6. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О.П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с
8. Троцько Г.В. Педагогічна майстерність / Г.В. Троцько. – Х. : Вид-во ХДУ, 1995. – 117 с
9. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: – К.:Вища школа, 2002. – 215 с.

Костицький Василь Васильович,

доктор юридичних наук, член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
Президент Асоціації українських правників, професор
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРИЯТЛИВЕ ДОВКІЛЛЯ
ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДЕРЖАВИ**

Взаємодія суспільства і природи об'єктивно визначає багатогранність відносин використання природних ресурсів, що виникають між суб'єктами таких відносин і довкіллям, між самими суб'єктами. Людська діяльність з використання природних ресурсів супроводжується сповіданням моделі суспільного устрою, побудованої на принципі зростаючих потреб, що відповідним чином передбачає активне втручання людини в природу з перманентним розширенням використання природних ресурсів у суспільному виробництві як основного джерела матеріального базису такої моделі, формування суспільства споживання, незалежно від того, як буде названий такий суспільний устрій – капіталізмом, соціалізмом, постіндустріальним суспільством і т. д. Адже модель будь-якого суспільства споживання неминуче екстраполюється на споживацьке ставлення до природних ресурсів з усіма негативними наслідками.

У такому підході закладено єдність трьох основних напрямів у взаємодії суспільства і довкілля: охорони природи, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки у навколишньому природному середовищі.

Разом з тим, на сучасному етапі суспільного життя згадана традиційна тріада уже не відповідає як умовам взаємодії суспільства і довкілля, так і потребам соціуму. На порядок денний стає питання про обов'язок держави забезпечувати право на сприятливе навколишнє природне середовище (право на сприятливе довкілля) як одне з фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини.

Термін «сприятливе навколишнє середовище» часто використовується в актах законодавства та на практиці. Саме поняття сприятливого навколишнього середовища служить орієнтиром для правового регулювання природокористування, критерієм оцінки правового характеру екологічних вимог, встановлених у законодавстві, і відповідної діяльності уповноважених органів державної влади.

Сприятливість навколишнього природного середовища означає також здатність задовольняти естетичні та інші запити людини, зберігати видову різноманітність. Підтримання

сприятливого стану довкілля з метою задоволення цих потреб і збереження потенціалу природи забезпечується і регулюванням режиму природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною, рекреаційних зон тощо.

Навколишнє природне середовище є сприятливим, якщо його стан відповідає встановленим у законодавстві про охорону довкілля критеріям, стандартам і нормативам, які стосуються екологічної чистоти, екологічної стійкості, видової різноманітності і естетичного багатства.

Інша важлива характеристика сприятливості навколишнього середовища для життя людини стосується ресурсоемності природних багатств. Врахування екологічних вимог при регулюванні використання природних ресурсів з метою задоволення економічних інтересів і потреб людини сучасною державою забезпечується згідно із Законом України про охорону навколишнього природного середовища шляхом лімітування природокористування та лімітування забруднення довкілля і розміщення відходів у навколишньому природному середовищі. Ліміти на природокористування є системою екологічних обмежень і являють собою обсяги граничного використання (вилучення) природних ресурсів, які встановлюються природокористувачам на певний строк. Разом з тим, усі сучасні держави вирішують питання лімітування впливу на довкілля з врахуванням організаційних, фінансових та економічних можливостей бізнесу і державного менеджменту. Питання людини відходять тут на другий план.

Наявність таких проблем детермінують соціальну необхідність в переосмисленні основ правової охорони довкілля та формування системи екологічного і природоресурсного права, обумовлюють потребу у зміні підходів до визначення і реалізації такої функції держави, як екологічна.

В юридичній літературі функціями держави вважаються основні напрями її діяльності, спрямованої на вирішення спільних справ суб'єктів суспільства. При цьому зазначається, що необхідність вирішення цих спільних справ ставить перед державою певні завдання, набір та зміст яких різняться в доіндустріальному, індустріальному, постіндустріальному та інформаційному суспільстві.

Вирішення означеної триєдиної проблеми є основним змістом екологічної функції держави, яка виникла недавно разом із загостренням проблеми охорони навколишнього природного середовища.

У той же час у спеціальній науковій літературі можна зустріти різні обґрунтування виокремлення екологічної функції з-поміж функцій сучасної держави. Іноді така прив'язка зумовлена не лише вимогами власне охорони довкілля, але і якісно новими соціальними та економічними умовами – переходом авангарду світу до стадії постіндустріального або ж інформаційного розвитку, за яким якісно підвищується попит не лише на відповідні наукові та інформаційні ресурси, але також зміщуються наголоси у напрямках використання природних ресурсів, здійснюється перехід до ресурсозберігаючої економіки, все соціальне життя переводиться на рейки так званого сталого розвитку. В таких умовах сама держава має ставати екологічною, а забезпечення державою реалізації права людини на сприятливе довкілля має визначати зміст і завдання функціонування держави.

Легеза Євген Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та митного права,
Університету митної справи та фінансів

ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА ЩОДО НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА ШЛЯХИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Система публічного адміністрування в країнах, які отримали незалежність, стикнулася з адаптуванням до нестійких умов розвитку, глобалізаційних процесів, постійного зростання інформаційних потоків і технологій. Необхідність перетворень пов'язувалася з невдоволенням публічним адмініструванням, падінням довіри населення до суб'єктів публічної адміністрації.

Кожна республіка колишнього СРСР має власний досвід у сфері здійснення адміністративних реформ, що зумовлено місцевими, політичними, історичними, правовими та культурними особливостями країни.

Питання правового регулювання послуг як правової категорії перебувають у центрі уваги вчених, а їх різні аспекти досліджувалися у працях таких науковців, як: В.Б. Авер'янов, І.П. Голосніченко, С.В. Ківалов, І.В. Ковбас, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник, С.Г. Стеценко, В.П. Тимошук та ін.

Необхідно також зазначити, що вперше на рівні докторської дисертації захищена тільки одна дисертація Буханевича О.М. «Теоретико-правові та праксеологічні засади надання адміністративних послуг в Україні» (2016 рік), в якому комплексно розкрито теоретичні основи та практика правового регулювання надання адміністративних послуг в Україні [1].

О.М. Буханевич, Є.О. Легеца вказують, що надання послуг становить невід'ємну частину суспільного виробництва будь-якої країни. Під послугою загалом мається на увазі діяльність одного суб'єкта, що здійснюється за ініціативою іншого з метою задоволення потреб останнього [1, с. 116; 2, с. 124].

У Республіки Молдова є всі необхідні для побудови інформаційного суспільства умови: освічене населення, соціальна злагода, розвинута інфраструктура, високий науковий потенціал, система освіти й дослідна база в галузі ІКТ, міжнародне співробітництво, сприйнятливість державного і приватного секторів до нових технологічних розробок [3, с. 7].

Відсоток звернень громадян з метою одержання державних послуг у країні становить приблизно 70 %. Близько 90 % мешканців вважають, що головною проблемою для Молдови є корупція, а приблизно 50 % – дають хабар за вирішення проблем у державних установах. У більш ніж 80 % випадків хабарництво є звичайним шляхом у вирішенні питань громадян під час взаємодії з державними установами. Рівень розвитку державних послуг, доступних в Інтернеті, є низьким, а якість змісту багатьох веб-сторінок державного сектору є незадовільною, що перешкоджає швидкому доступу громадян до інформації. Тривале очікування, неадекватні умови, неефективне надання послуг у деяких установах не відповідають стандартам ЄС та очікуванням громадян. Використання ІТ-ресурсів у сфері публічного управління характеризується непостійністю та неузгодженістю, що знижує ефективність і гнучкість управління [4].

З травня 2012 р. працює урядовий портал громадських послуг (www.servicii.gov.md), в якому представлений електронний каталог послуг, що надаються громадянам та юридичним особам. Платформа інформує та забезпечує взаємодію між урядом і громадянами. Відвідувачі отримують інформацію про публічні послуги, роздруковують необхідні для подання в державні установи бланки. Сьогодні з 500 пропонованих послуг доступними є 246, 13 з яких надаються в електронному форматі. Крім того, портал дозволяє організувати пошук за низкою критеріїв і взаємодіяти з модератором через форму зворотного зв'язку.

Уряд за сприяння державного підприємства «Центр спеціальних телекомунікацій» і в партнерстві з операторами мобільного телефонного зв'язку «Moldcell» та «Orange» 14 вересня 2012 р. запустили послугу «Мобільний підпис». Пріоритетними напрямками впровадження електронних послуг у 2012 р. виступають «он-лайн ліцензія», «електронна звітність до Національної каси медичного страхування» й «он-лайн запит у сфері будівництва» [5].

Республіка Молдова є восьмою країною у світі, яка впровадила послугу мобільної електронної ідентифікації Mobile-ID завдяки обміну досвідом між Moldcell і компанією групи Telia Sonera з Естонії, мобільного оператора ЕМТ, яка успішно використовувала цю послугу на виборах. Telia Sonera обслуговує понад 175 млн. клієнтів у 20 країнах світу, має достатній досвід у реалізації цієї технології у Фінляндській Республіці, Естонській Республіці, Литовській Республіці тощо [6]. Згідно з даними репрезентативного опитування на національному рівні 83 % підприємств використовують комп'ютери і програмні продукти у сфері виробництва, надання послуг та управління, а 12 % – планують у найближчому майбутньому здійснити їх закупівлю. Близько 10 % усіх робочих місць оснащені персональними комп'ютерами, 56 % підприємств, що мають комп'ютери, використовують у повсякденній роботі локальні мережі, 37 % використовують інформаційні технології з метою організації роботи на відстані для співробітників, які перебувають на робочому місці менше половини робочого часу на тиждень. Питома вага підприємств, що використовують комп'ютер як робочий інструмент або засіб виробництва послуг, залишається досить низькою (10 %) [7, с. 24].

Однією з причин, що ускладнює широке впровадження ІКТ у бізнес, є низький рівень безпеки ліній передавання даних, комп'ютерів і програмних продуктів, що використовуються для розробки, обробки, отримання і передавання електронних документів. Стратегічна програма [8] надає підтримку державному сектору в прийомі звернень і забезпечує громадянам можливість вибору найбільш зручного способу доступу до публічних послуг: Інтернет, мобільний зв'язок, інтерактивні кіоски та ін. Єдиний урядовий портал спрощує доступ та їх використання в електронному форматі. Громадяни мають персоніфікований досвід взаємодії з органами місцевої влади, користуючись перевагами інноваційних технологій.

Отже, в законодавстві Республіки Молдова інформаційні технології є невід'ємною частиною повсякденної діяльності органів публічної адміністрації щодо надання публічних послуг. Органи виконавчої гілки влади зазначених країн, тобто уряди, міністерства та їх структурні підрозділи використовують у своїй діяльності інформаційні технології, які сприяють підвищенню якості публічних послуг, роблять публічне адміністрування зазначених органів більш ефективним, що, у свою чергу, веде до поліпшення взаємодії держави та громадян, зокрема і юридичних осіб, та підвищують демократичні стандарти забезпечення прав і свобод людини та громадянина у процесі отримання послуг споживачами.

Бібліографічні посилання:

1. Буханевич О. М. Теоретико-правові та праксеологічні засади надання адміністративних послуг в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. М. Буханевич ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. К., 2016. 455 с.
2. Легеза Є.О. Концепція публічних послуг: адміністративно-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 511 с.
3. Национальная стратегия создания информационного общества "Электронная Молдова". – Кишинэу, 2005. – 80 с.
4. Сводный отчет об информатизации и оснащенности вычислительной техникой, 2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mtc.gov.md/img/news/2011/08/raport_1_inf_2010.pdf
5. Грищук-Бучка С. Ф. Центр электронного управления (e-government) и его роль в правовой информатизации Республики Молдова [Электронный ресурс] / С. Ф. Грищук-Бучка. – Режим доступа : pravo.by/Conf2012/reports/Grisciuc-Bucica.doc
6. Васильева Н. В. Инструменты реформування системи надання державних і муніципальних послуг в Білорусі та Молдові [Електронний ресурс] / Н. В. Васильева // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – №10. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua>
7. Национальная стратегия создания информационного общества «Электронная Молдова». – Кишинэу, 2005. – 80 с.
8. Об утверждении Стратегической программы технологической модернизации управления (электронное преобразование) : Постановление Правительства Республики Молдова от 20 сент. 2011 г. № 710 / Monitorul Oficial № 156-159. – Ст. 780.

Мінка Тетяна Павлівна,

доктор юридичних наук, доцент, професор
кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАХОДІВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

7 січня 2018 р. набув чинності Закон України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, вводить нові спеціальні заходи протидії домашньому насильству, серед яких є нова редакція ст. 173-2 КУпАП [1].

Наступний законодавчий акт, який посилив заходи відповідальності за домашнє насильство був прийнятий в Україні 6 грудня 2017 року і вступив у силу 11 січня 2019 року. Новоприйнятий закон

називається: Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбу з цими явищами» [2].

Вищезгадані законодавчі акти містять багато новел, а саме: ними посилено відповідальність за домашнє насильство, введено дуже багато заходів адміністративного та кримінального примусу до кривдників, впроваджено нову термінологію, змінено усталені підходи здійснення судочинства у справах, пов'язаних із вчиненням домашнього насильства, і тому окремі нововведення потребують роз'яснення і тлумачення.

Істотною новелою стало доповнення КК України декількома складами кримінальних правопорушень та внесення змін до складів, уже існуючих кримінальних правопорушень, зокрема ст. 126-1 «Домашнє насильство», 134 «Незаконне проведення абортів або стерилізації», Стаття 151-2. Примушування до шлюбу, Стаття 152 «Згвалтування», Стаття 153. «Сексуальне насильство», Стаття 390-1. «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників». Також чинний КК України доповнено розділом 13 «Обмежувальні заходи», в якому міститься ст. 91-1. «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство».

Крім того, ст. 194 КПК України доповнено п.6 нового змісту, який доповнено обмежувальними заходами, що можуть застосовуватися до особи, яка притягується до кримінальної відповідальності.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення домашнього насильства, під яким у розумінні ст. 173-2 КУпАП передбачено вчинення умисного діяння (дій чи бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

Адміністративна відповідальність настає за умисне вчинення таких видів насильства, як фізичне, психологічне та економічне.

Коментована стаття передбачає адміністративну відповідальність за насильство за ознакою статі. Відповідно до Закону України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" насильство за ознакою статі – діяння, спрямовані проти осіб через їхню стать, або поширені в суспільстві звичаї чи традиції (стереотипні уявлення про соціальні функції (становище, обов'язки тощо) жінок і чоловіків), або діяння, що стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно, які завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи погрози таких дій, у публічному або приватному житті.

Згідно зі ст. 39-1 КУпАП у разі вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" чи Законом України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків".

Якщо дії особи, яка вчинила насильство в сім'ї, підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення, то разом з притягненням правопорушника до кримінальної або адміністративної відповідальності, до нього можуть бути застосовані заходи цивільно-правової відповідальності в порядку, передбаченому ст. 127 Кримінально-процесуального кодексу України та ст. 40 КУпАП.

Чинне кримінальне законодавство України передбачає кримінальну відповідальність за таке порушення прав людини як «домашнє насильство», що є логічним, враховуючи той факт, що насильство в сім'ї проявляється у фізичній, психологічній, економічній та сексуальній формах. Це стаття 126-1 «Домашнє насильство». Відповідно до цієї статті Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи, карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років".

Ст. 126-1 КК України поміщено у розділ II Особливої частини КК України «злочини проти життя та здоров'я особи», тому родовим об'єктом цього кримінального правопорушення є суспільні відносини з охорони життя та здоров'я потерпілої особи.

Кваліфікуючими ознаками цього злочину є систематичність, наслідки. Домашнім насильством є вчинення фізичного, психологічного та економічного насильства за умови, що воно призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Не має значення для кваліфікації злочину за ст. 126-1 КК України чи проживає правопорушник в момент вчинення діяння у тому самому місці, що й потерпілий. Дуже часто домашнє насильство може відбуватися й після розриву сімейних відносин чи інших стосунків, тому спільне проживання жертви і правопорушника не вимагається.

Прийняття у нового базового закону щодо запобігання та протидії домашньому насильству, внесення змін до КК України та КУпАП є рішучим кроком для зменшення випадків домашнього насильства. Однак, прийняття законодавчі зміни потребують роз'яснення та тлумачення. Зокрема це стосується ознак, за якими слід розмежовувати заходи адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. На нашу думку, домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України слід відрізнити від насильства, передбачено ст. 173-2 КУпАП за такими ознаками:

1) систематичність вчинення фізичного, психологічного чи економічного насильства. Систематичність є кваліфікуючою ознакою кримінально караного домашнього насильства;

2) настання суспільно небезпечних наслідків. Адміністративна відповідальність настає, якщо домашнє насильство не спричинило: 1) тілесних ушкоджень, 2) не призвело до фізичних або психологічних страждань, 3) розладів здоров'я, 4) втрати працездатності, 5) емоційної залежності; 6) погіршення якості життя.

3) за вчинення сексуального насильства настає кримінальна відповідальність;

4) адміністративна відповідальність передбачена як за домашнє насильство, так і за насильство за ознакою статі.

Нововведеннями також впроваджено кримінальну відповідальність за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (ст. 309-1 КК України).

1. Об'єктивна сторона злочину характеризується діями або бездіяльністю і проявляється у таких формах:

1) невиконання обмежувальних заходів, передбачених статтею 91-1 КК України;

2) невиконання обмежувальних приписів;

3) ухилення від проходження програми для кривдників особою, щодо якої такі заходи застосовані судом [3].

Слід відмежовувати кримінально карані діяння, передбачені ст. 390-1 КК України від термінового заборонного припису стосовно кривдника (ст. 25 Закону України "Про запобігання та протидію домашньому насильству") та запобіжних заходів, передбачених п.6 ст. 194 КПК України.

Терміновий заборонний припис виноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Терміновий заборонний припис виноситься строком до 10 діб. За порушення вимог термінового заборонного припису передбачена відповідальність за ст. 173-2 КУпАП.

Про застосування запобіжних заходів, передбачених п.6 ст.194 КПК України у рамках кримінального провадження суд виносить ухвалу про застосування одного або декілька їх видів. Контроль за виконанням цих заходів здійснює слідчий або прокурор (у разі коли справа перебуває у провадженні суду).

За невиконання цих заходів до підозрюваного або обвинуваченого можуть бути застосовані більш жорсткі запобіжні заходи (Глава 18 § 1 КПК України).

Бібліографічні посилання:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Закон України від 06.12.2017р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Хавронюка, М.І. Мельника. – 10-е вид., переробл. і допов. – Київ, ВД «Дакор», 2018. – 1360с.

Наливайко Лариса Романівна,
проректор Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

ПОНЯТТЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ СУДОВОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Обґрунтовуючи власну наукову позицію, кожен автор обов'язково зіткнеться з новими невідомими раніше фактами, вивчення та пояснення яких зобов'язує надати умотивовані висновки, пояснення, пропозиції. Динамічність процесу взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства вимагає об'єктивних та всебічних результатів дослідження. Бажання отримати істинне знання з проблематики комунікації суду та громадськості змушує звернутися до розгляду методології наукового пізнання.

Методологія – невідривна складова науки у цілому та кожного її напрямку зокрема. Розробка обґрунтованого підходу як до формування теоретичних основ, так і до надання практичних висновків та рекомендацій з питань взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства потребує трансформації її системи з урахуванням сучасної правової дійсності та напрацювання ефективних практик її впровадження.

Загальноправова характеристика методології взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства нині потребує окремого детального розгляду та має теоретико-прикладне значення для формування правової держави та відкритого суспільства. До того ж, рівень опрацювання методологічних питань юридичних розвідок має пряий вплив на вдосконалення правової науки у цілому.

Цінний здобуток для вивчення проблем методології пізнання взаємодії суду та громадськості мають дослідницькі праці таких вчених, як І. Андрєєв, Д. Анкін, О. Бандура, Х. Бехруз, І. Владленова, Х.-Г. Гадамер, П. Гайдєнко, М. Дамірлі, О. Данільян, І. Добронравова, В. Дробишевський, О. Зайчук, Т. Зарубіна, П. Каблак, Ж. Карбоньє, М. Кельман, Д. Керімов, В. Лемак, В. Лук'янець, С. Максимов, В. Нерсєянц, Ю. Оборотов, Л. Озадовська, Н. Оніщенко, В. Першин, О. Петришин, Н. Поліщук, А. Поляков, К. Поппер, П. Рабінович, О. Скакун, Р. Циппеліус, Е. Юдін, О. Ющик, Я. Яскевичта ін.

Наукову діяльність спрямовано на виявлення нових або уточнення відомих раніше недостатньо вивчених фактів і закономірностей. При цьому важливим є не лише встановити науковий факт, але й пояснити його, з'ясувавши при цьому теоретичне і практичне значення явища, дійшовши певних висновків і рекомендацій [1, с. 36]. Досягнення вказаного можливо лише у разі вірного та професійного використання методології пізнання та її сучасних досягнень. Нині юридична наука намагається переосмислити світоглядні концепції та методологічний інструментарій, модернізація якого сприятиме підвищенню якості наукового пізнання окремих суспільно-політичних, соціальних, економічних, культурних та інших явищ.

У сучасному суспільстві неможливо уявити собі розвиток будь-якої галузі без розробки та впровадження науково обґрунтованої методології, визначення пріоритетних напрямів наукових досліджень, адже саме процес їх упорядкування створює наукове підґрунтя для розвитку всіх ланок еволюції суспільства [2, с. 25]. Питання методологічного обґрунтування наукових розвідок завжди посідали провідне місце на кожному етапі становлення науки, адже формування та становлення будь-якої сфери науки відбувається лише тоді, коли вона розширюється новими

знаннями, накопичення та інтерпретація яких забезпечуються застосуванням методів дослідження [3, с. 55]. У процесі розвитку науки теорії держави і права безперервно інтегруються провідні досягнення методології. Розвиток та упровадження нових методологічних підходів (синергетичний, феноменологічний, аксіологічний та інші підходи) у дослідження обраної проблематики дозволить вирішити більшість суперечностей у цій сфері, особливо в умовах сучасної реформи судової влади, що, безсумнівно, сприятиме консолідації інтересів особи, суспільства та держави.

Від чіткого визначення методології дослідження взаємовідносин судової влади та громадськості не тільки значною мірою залежить досягнення поставленої мети, але й, подекуди, удосконалення інструментарію юридичної науки як такої. Результатом наукової творчості є вироблення систематизованого знання, обґрунтування напрямів вирішення актуальної проблеми, що є об'єктом і предметом дослідження, формування термінології та понятійно-категоріального апарату [4, с. 14]. Створення власного інструментарію дослідження взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства уможливить підвищення якості конкретного дослідження та подальших розвідок у цій сфері.

Слід відзначити, що спектр авторських поглядів щодо категорії «методологія» сьогодні, з урахуванням попередніх досліджень, надзвичайно широкий, про що свідчить полісемантичний аналіз. Неоднозначне смислове навантаження цього явища, потребує звернення до його тлумачення вітчизняними та зарубіжними вченими.

У науці міститься значна кількість формулювань терміну «методологія» (від грецького слова «метод» – шлях до чогось, «логос» – наука, вчення), що мають як загальні, так і протилежні ознаки: теоретична основа та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження [5, с. 25]; складне утворення, вчення, що включає в себе цілу систему різноманітних підходів, методів, логічних прийомів та інших можливих засобів пізнання і впливу на державно-правові явища [6, с. 24]; сукупність методів, способів, прийомів, їх певна послідовність, схема, прийнята під розробки наукового дослідження [7, с. 11]; галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, методів, прийомів та процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності [8, с. 374]; єдина органічна система, що виступає у вигляді своєрідного зводу законів наукового пізнання [9, с. 17]; система певних способів і прийомів, які застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності – науці, політиці, мистецтві; вчення про цю систему або як загальна теорія методу, теорія в дії [10, с. 449] та багато ін. Методологія – явище динамічне, що постійно розширюється, вдосконалюється та враховує специфіку конкретного історичного етапу. Значення методології у дослідженні державно-правових явищ та процесів неможливо переоцінити; без неї нереально здійснити комплексне опрацювання питання взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. Методологія взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства є конструкцією принципів і засобів організації і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у галузі вивчення проблематики взаємодії суду та громадськості, а також вчення про цю систему.

Окрім того, що у науці існує складність у розумінні категорії «методологія», ця проблема ускладнюється повсякчасним її отождоенням з поняттям «метод». З цього приводу деякими авторами справедливо підкреслюється, що отождоення методології з системою методів означає цілком прагматичний підхід до розкриття цього поняття. При такому трактуванні методології на другий план відступає її світоглядне значення, філософський зміст [11, с. 28]. Недоречно звужувати розуміння методології до процесу пізнання, оскільки методологія не лише інструмент теоретичного пізнання, але і трансформації реальності, вона визначається діяльнісним характером [3, с. 57]. Тож, категорія «методологія» має суттєво ширше значення ніж термін «метод»: методи є одним із елементів методології пізнання. Методологія і метод співвідносяться між собою як ціле і частина.

Крім методів, методологія включає у свій зміст наукові підходи, принципи, вчення, категорії, поняття, гіпотези, світогляд, закони, закономірності та ін. Компоненти методології взаємодіють між собою та взаємодоповнюють одне одного, мають інтегративний характер. Ефективність застосування методологічного інструментарію та його семантичне наповнення пропорційно пов'язане із компетенцією суб'єкта пізнання.

Отже, сучасний процес переосмислення методологічного інструментарію юридичною наукою закладає новий фундамент розвитку держави і права. Відмова від наукової одноманітності

у вивченні того чи іншого питання є основою провідних досліджень. Лише комплексний підхід до обрання наукових підходів, принципів наукового пізнання, методів здатен забезпечити повноцінне вирішення конкретного наукового завдання – взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства.

Проведений аналіз надає можливість визначити методологію дослідження взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства як структурно-логічно сформовану систему взаємодоповнюючих та взаємопов'язаних компонентів (наукових принципів, дослідницьких підходів, методів, вчень), застосування яких забезпечить отримання об'єктивних (істинних) висновків теоретико-прикладного значення щодо взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Калашник О.А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 234 с.
2. Крушельницька Т.А. Теорія синергетики – нова методологія розвитку податкової системи. *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Держ. упр.* 2010. № 2. С. 25-29.
3. Верба І.О. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загальноправова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2016. 225 с.
4. Каблак П.І. Взаємовідносини судової влади та громадськості (правові і організаційні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2015. 211 с.
5. Загальна теорія держави і права: підручник / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.
6. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: Кондор, 2016. 716 с.
7. Грушко І.М., Сиденко В.М. Основы научных исследований. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков: Высш. шк, Изд-во при Харьковском университете, 1983. 224 с.
8. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання / редкол.: В.І. Шинкарук та ін. Київ: Абрис, 2002. 744 с.
9. Боруленков Ю.П. Методология юридического познания. *Юридическая наука и правоохранительная практика.* 2013. № 1 (23). С. 13-19.
10. Прокопенко О.М. Методологічний інструментарій цивільно-правового дослідження. *Молодий вчений.* 2016. № 10 (37). С. 449-452.
11. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. *Злободневные вопросы российской криминалистики.* Москва: Норма, 2001. 240 с.

Наливайко Лариса Романівна,

доктор юридичних наук, професор,
проректор Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Оршкова А.Ф.,

викладач кафедри загальноправових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Держава не може вважатись демократичною, соціальною і правовою за відсутності нормативно-правових та організаційно-правових (інституційних) гарантій, що забезпечують безперешкодну реалізацію законних прав, свобод і інтересів людини і громадянина, зокрема, внутрішньо переміщених осіб, а також у разі їх порушення – охорону, захист та відновлення. Так, внаслідок анексії Автономної Республіки Крим та збройного конфлікту на Сході України актуального значення набуло питання гарантування прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Стан статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, характеризується недосконалістю та розбалансованістю гарантій реалізації прав і свобод у різних сферах суспільного життя. У контексті

того, що проголошення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є однією з ознак правопорядку у суспільстві, слід звернути увагу на необхідності створення ефективних умов їх реалізації, що повинні забезпечуватися надійною системою їхніх гарантій.

Окремі аспекти гарантування прав і свобод людини і громадянина, досліджували такі науковці, як: М. Гуренко, А. Колодій, О. Петришин, В. Погорілко, П. Рабінович, В. Тацій, Ю. Шемшученко та ін. Проте, зіткнувшись у 2014 р. з військовою агресією, окупацією частини території України, органи державної влади та місцевого самоврядування стикнулись не тільки з проблемою внутрішньої вимушеної міграції, а і з потребою створення ефективних гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Так, актуальним є питання необхідності наукового уточнення та обґрунтування визначення поняття гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Слушною з цього приводу є думка, що у випадках відсутності гарантій, права, свободи та обов'язки людини і громадянина приймають форму «заяв про наміри». Адже, вони стають звичайними деклараціями, які не мають практичного підґрунтя і, відповідно, соціальної цінності. Крім того, гарантії – це свого роду зовнішній механізм обмеження влади, яка завжди прагне до саморозширення й посилення своєї присутності в усіх сферах людського життя [1, с. 85]. Вищезазначене стосується й внутрішньо переміщених осіб, адже щодо них мають бути впроваджені ефективні гарантії, які захищатимуть їх під час реалізації ними своїх прав і свобод.

Першочерговим є визначення етимологічного значення поняття «гарантія», яке походить від французького слова «garantie» та перекладається, як забезпечення, записка, умова, яка забезпечує що-небудь. Отже, гарантіями є умови, що необхідні для нормального здійснення чогось, зокрема реалізації прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Як вже зазначалось, у науковій літературі немає єдиного підходу щодо визначення поняття гарантій, зокрема, щодо забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, так актуальними є різні наукові підходи, що обумовлено, як обсягом, так і складністю досліджуваного поняття.

Як зазначають Н. Оніщенко та Н. Пархоменко, сутність гарантій основних прав і свобод людини та громадянина полягає в утворенні державою умови, які повинна створити держава для їх реалізації [2, с. 14]. За змістом гарантії основних прав і свобод, продовжують учені, є системою заходів, спрямованих на реалізацію прав (органи охорони здоров'я, соціального забезпечення тощо) [2, с. 21]. М. Вітрук вважає, що гарантії прав і свобод людини – це ті умови і засоби, які забезпечують їх фактичну реалізацію і надійну охорону (захист) для кожної людини [3, с. 78]. М. Строгович, зауважує, що гарантії – це встановлені законом, нормами права засоби, способи, якими охороняються і захищаються права громадян, припиняються та усуваються їх порушення, відновлюються порушені права [4, с. 180]. А. Іванов та В. Скобелкін розглядали гарантії з точки зору їх розуміння як засобів і способів, за допомогою яких забезпечується реальне здійснення демократичних прав і свобод громадян [5, с. 10]. Радянські дослідники, зазначали, що гарантії прав і свобод громадян – це умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод людини. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного, або можливого здійснення [6, с. 555]. Водночас С. Гусарев, А. Олійник та О. Слюсаренко стверджують, що гарантії прав і обов'язків – це відповідні умови та засоби, що сприяють перетворенню в життя проголошених прав і свобод та виконанню обов'язків [7, с. 241]. Подібну позицію з цього приводу обґрунтовує К. Волинка [8, с. 18]. Тож, дослідники під змістом гарантій прав і свобод людини і громадянина пропонують розуміти систему умов, засобів та способів, якими охороняють та захищаються права громадян.

Згідно з позицією В. Погорілка та В. Федоренка, під гарантіями конституційних прав і свобод людини слід розуміти систему умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина [9, с. 235]. У визначенні поняття науковцями акцентується увага, саме на системі умов і засобів, юридичних механізмів за допомогою яких реалізуються права і свободи.

У свою чергу, О. Петришин інтерпретує гарантії прав і свобод людини та громадянина в якості системи загальних (політичних, економічних, духовних тощо) і спеціально юридичних засобів та інститутів, спрямованих на створення умов для реалізації прав людини, а також забезпечення їх всебічної охорони та захисту від порушень [10, с. 456]. Зазначений підхід є значимим в сучасних умовах, адже у зміст досліджуваного поняття включено не лише загальні гарантії, а й спеціально юридичні засоби та інституції.

Отже, на основі викладених наукових точок зору щодо розуміння визначення поняття гарантії прав і свобод людини і громадянина, вважаємо, що гарантії прав і свобод внутрішньо

переміщених осіб – це сукупність загальних і спеціально юридичних засобів та способів, а також інститутів, за допомогою яких забезпечується здійснення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, а у разі їх порушення можливість звертатися до способів захисту та відновлення.

Проте, природу гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, не можливо пізнати без аналізу їх ознак. Водночас для того, щоб повно та об'єктивно розкрити основні характеристики та особливості цього складного за своїм змістом і багатоманітного за формами прояву явища, необхідним є акцентування уваги на найсуттєвіших його ознаках, серед яких можемо виокремити наступні:

по-перше, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб мають вигляд складної системи, що являє собою сукупністю загальних (політичних, економічних тощо) і спеціально юридичних засобів та інститутів, які перебувають у нерозривному взаємозв'язку та взаємодії;

по-друге, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб мають державну природу. Тобто, вони створюються нею виражаючи міру свободи, рівності та справедливості, яка втілюється шляхом визнання у світовому співтоваристві та забезпеченні того, щоб права і свободи однієї особи обмежували права і свободи іншої. Також, виконання гарантій підтримується та забезпечується силою державного впливу, зокрема за допомогою використання заходів примусу;

по-третє, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб відображаються на рівні відповідних національних та міжнародних нормативно-правових актів, що наділяє їх такими властивостями, як загальність, загальнообов'язковість та законодавча захищеність;

по-четверте, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб мають універсальний та безперервний характер. Так, вони переважно діють постійно і поширюється на всю територію держави;

по-п'яте, стан та рівень розвитку основних сфер суспільного життя відображають саме гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, адже за допомогою їх аналізу можна скласти уявлення про пріоритети державної політики, про політичну, економічну та соціальну атмосферу у країні, що є одним із показників рівня розвиненості національної системи права;

по-шосте, гарантії прав і свобод внутрішньо переміщених осіб мають реальний та доцільний характер, адже вони є умовами та факторами, які існують в об'єктивній дійсності та роблять процес втілення у життя прав, свобод і законних інтересів зрозумілим, вільним, безперешкодним та безпечним.

Бібліографічні посилання:

1. Годованець В.Ф. Конституційне право України: конспект лекцій / Годованець В.Ф. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2001. 216 с.
2. Оніщенко Н.М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи: монографія / Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко; від. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: Юридична думка, 2011. 176 с.
3. Витрук Н.В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. Москва: Наука, 1979. 229 с.
4. Строгович М.С. Основные вопросы советской социалистической законности. Москва: Наука, 1966. 271 с.
5. Иванов А.П. Гарантии конституционных прав советских граждан / *Ученые записки Саратовск. юрид. ин-та им. Д. И. Курского*. 1968. Вып. XVII. Кн.1. С. 11-15., с. 108-109; Скобелкин В.Н. Юридические гарантии трудовых прав рабочих и служащих / Скобелкин В.Н. Москва: Юрид. лит., 1969. 183 с.
6. Малейн Н.С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан / *Сов. государство и право*. 1977. № 6. С. 41-46., с. 41; Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред-кол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.
7. Гусарев С.Д., Олійник А.Ю., Слюсаренко О.Л. Теорія права і держави: навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2008. 270 с.
8. Волинка К.Г. Правовий статус особи та гарантії реалізації прав і свобод за Конституцією України. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 1998. 34 с.
9. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. проф. В.Л. Федоренка. 3-вид., перероб. і доопр. ; передмова проф. В.В. Коваленка. Київ: КНТ ; Видавництво Ліра-К, 2011. 532 с.
10. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. / за ред. докт. юрид. наук., проф. акад. АПРН України М.В. Цвіка, докт. юрид. наук., проф. акад. АПРН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.

Рябовол Лілія Тарасівна,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ

У теорії та філософії права питання праворозуміння є одним з ключових. Саме концептуально-методологічні позиції дослідника, зазначає О. Геселев, визначають його подальші теоретичні побудови щодо джерел права або природи прав людини, існування громадянського суспільства або системи права. Це стосується і посадових осіб під час застосування ними права, обґрунтування та прийняття рішень у конкретних справах, що потребують нормативного регулювання. Особливу актуальність проблема праворозуміння набуває під час правозастосовної діяльності у ситуаціях, пов'язаних з наявністю прогалин та суперечностей у чинному законодавстві [3, с. 305].

Основними філософсько-юридичними підходами до обґрунтування поняття права, закономірностей його походження, сутності, форм (джерел) виразу, взаємовідносин із державою, є юснатуралістичний та лібертатно-юридичний підходи. Відповідно, виокремлюють й основні типи/моделі праворозуміння, а саме: юридичний тип/ природно-правова модель праворозуміння, що виходить з отождолення права і закону; легістський (позитивістський) тип/ модель радикального позитивізму, яка виходить із протиставлення права і закону, при цьому, під правом розуміються змістовні вимоги природного права (справедливість) [10, с. 21; 12, с. 26].

На усунення недоліків позитивістського підходу до розуміння права сформувався соціологічний, засновники якого, констатують О. Ковальчук та В. Хаврук, виходили з того, що право змінюється у зв'язку із змінами суспільних відносин, при цьому, воно не породжується державою, а закріплюється нею. Відповідно, право – це не система нормативних приписів державної влади, а специфічне соціальне явище, яке стихійно виникає у процесі соціальної саморегуляції та динамічного функціонування соціуму [8, с. 16].

Переваги нормативістського, природно-правового та соціологічного підходів акумулював інтегративний підхід. Він ґрунтується на положенні, що право не зводиться до одного виміру, є цілісним і його вичерпна характеристика можлива лише під кутом зору цієї цілісності. Як зазначає В. Дудченко, право – не лише норма, але й воля; не лише воля, але й інтерес; не лише інтерес, але й свобода; не лише свобода, але й примус тощо [6, с. 6].

Дослідження питання про праворозуміння у вітчизняній юриспруденції, стверджує Т. Дудаш, зазвичай засновується на класичній раціоналістичній парадигмі пізнання, згідно з якою, право – об'єктивна реальність, яка розвивається за закономірностями, які пізнаються людиною посередництвом певних загальнонаукових логічних процедур та методів. Правове знання є результатом відображення правової реальності у свідомості людини. При цьому, праворозуміння постає і як процес, і як результат мисленнєвої діяльності людини, спрямованої на пізнання того явища (правоявища), яке відображається поняттям права [5, с. 132].

Водночас вчені (С. Алексєєв, К. Волинка, Г. Лук'янова та ін.) вказують, що праворозуміння – наукова категорія, яка відображає не лише процес та результат цілеспрямованої розумової діяльності людини щодо пізнання права, але і його оцінку та ставлення до нього як до цілісного соціального явища. Усвідомлення права відображає позицію суб'єкта, який бере участь в інтелектуальному процесі праворозуміння, відтак, акцентує Г. Лук'янова, праворозуміння завжди є суб'єктивним, оригінальним, хоча уявлення різних людей про право можуть збігатися [11, с. 20, 21].

Саме оціночність праворозуміння, вважає Т. Дудаш, обумовлює потребу в застосуванні ірраціональної методології до дослідження праворозуміння. Найбільш перспективною наразі їй видається загальна теорія розуміння – герменевтика, яка на перший план виводить суб'єктивний, людський чинник, дозволяючи дослідити праворозуміння не ззовні, застосовуючи суто раціоналістичні засоби логіки, а зсередини – з позиції людини як творчого, активного суб'єкта, неповторної індивідуальності [5, с. 132-133].

Позаяк праворозуміння охоплює формування і вияв ціннісного ставлення до права, у дослідженнях з цієї проблематики реалізують аксіологічний підхід, з позицій якого розглядають

правові цінності, цінності у праві, право як цінність. Його актуальність М. Козюбра пояснює тим, що ставлення людей до права, його осмислення й оцінка визначаються не тільки і не стільки науковими міркуваннями, скільки ціннісними установками та уявленнями, адже право – не лише наука, а й мистецтво, своєрідна духовна призма, через яку пропускається і переживається оточуючий світ, ґрунтується не тільки на знанні, а й на певних цінностях (справедливості, свободі, рівності тощо), що є сферою світогляду, як способу не вивчення і пояснення феномену права, а його духовного освоєння, інтерпретації [9, с. 14].

Відповідь на питання – право є соціально й історично зумовленим чи об'єктивно заданим та історично незмінним явищем, Д. Гудима вирішує з позицій соціально-антропологічного (антропосоціокультурного) підходу. Наразі науковець виходить з того, що право – регулятор поведінки людей, сутність якого зумовлюється його «пропискою» у конкретному соціумі та «віддзеркаленням» особливостей «другої природи» (культури) цього суспільства. На його думку, саме врахування особливостей соціокультурної антропології уможливило історичне пізнання права як соціально й історично зумовленого явища – невід'ємної частини культури певного суспільства і людства загалом. Обґрунтовуючи свою позицію, він посилається на Рішення № 15-рп/2004 від 02.11.04 у справі № 1-33/2004 (про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційного Суду України. В абзаці 2 п. 4.1 мотивувальної частини документу констатовано, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем. Це вказує на «соціальність» і «культурність» («соціокультурність») права [4, с. 59, 60].

Актуалізацію антропологічного підходу для дослідження проблематики праворозуміння С. Калінін пояснює необхідністю вивчення витоків та генези права, особливо, сучасного етапу його становлення, коли на тлі масової імміграції цілих груп та спільнот відбувається зіткнення різних світоглядних систем. При цьому, іммігранти не бажають асимілюватися, натомість, вимагають від західного суспільства визнання цінності їх власної культури. Загалом процеси взаємодії культур та їх правових компонентів є складними й неоднозначними. Так, чи інакше, ті держави, які приймають іммігрантів, повинні знати про їх правові вподобання та стереотипи. Наразі саме антропологічний підхід дозволяє застосовувати висновки про генезу права та правової культури у різних націй для вирішення сучасних проблем взаємодії правових культур у рамках єдиних держав [7, с. 146, 148].

Досліджуючи праворозуміння, вчені використовують системний підхід. Передусім, вони вказують, що вчення про право і праворозуміння розвивається у контексті загального розвитку суспільства, водночас, на конкретному етапі і в конкретній державі зумовлюється соціально-економічними, політичними, правовими, культурними, географічними, демографічними тощо особливостями, історичним досвідом. М. Козюбра зазначає, що право як явище, безпосередньо пов'язане з конкретним буттям, функціонує у глибинах життя, рухається в часі та змінюється разом із ним. Вчений вказує й на інші чинники, які впливають на праворозуміння – цивілізаційні, релігійні, моральні, національні, міжнародні тощо [9, с. 20]. Т. Андрусак розглядає праворозуміння як складову правової думки. Останню він визначає як об'єкт духовного світу та результат інтелектуальної діяльності, спрямованої на правову сферу суспільства, як сукупність знань у формі доктрин, учень, систем, а також поглядів, які не мають чіткої науково вираженої логіко-понятійної структури і систематичного характеру [1, с. 66]. Г. Лук'янова виокремлює компоненти структури праворозуміння, як: суб'єкт, об'єкт і зміст [11, с. 21]. С. Бобровник визначає праворозуміння як систему знань концептуального характеру про найбільш загальні закономірності становлення та функціонування права, його сутність, призначення та місце в суспільстві, які визнанні логічно та об'єктивно істинним і включеним до складу правознавства як науки [2, с. 88].

До дослідження праворозуміння, крім нормативістського, природно-правового, соціологічного, інтегративного, антропосоціокультурного, аксіологічного, системного, реалізують й інші наукові підходи.

Бібліографічні посилання:

1. Андрусак Т. Г. До питання про співвідношення праворозуміння та правової думки. *Альманах права: Праворозуміння та правореалізація: від теорії до практики*. 2011. Вип. 2. С. 66-67.
2. Бобровник С. В. Сучасне правопізнання: теоретичні проблеми та роль у подоланні колізій. *Правова держава*. 2005. Вип. 16. С. 87-92.

3. Геселев О. В. Інтегративне праворозуміння як складова сучасної постмодерної правової культури: сутність та актуальне значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 305–312.
4. Гудима Д. Права людини: досвід дослідження з позиції соціально-антропологічного підходу. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 59–81.
5. Дудаш Т. Праворозуміння: антропологічна сутність. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 131–144.
6. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень: монографія. Одеса: Юридична література, 2006. 302 с.
7. Калинин С. Проблемы антропологии права в контексте кризиса западного правопонимания. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 145–148.
8. Ковальчук О. М., Хаврук В. О. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 15-18.
9. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.
10. Кравчук М. В. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 19-25.
11. Лук'янова Г. Ю. Праворозуміння як категорія доктринальної правосвідомості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 19–22.
12. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

Савіщенко Вікторія Миколаївна,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ ПРОФЕСІЇ У ПАРАДИГМАЛЬНОМУ ВИМІРІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Зростання значення юридичної освіти, науки і практики як фактора розвитку правової соціальної та демократичної держави зумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення професійної компетентності юриста.

Нині створено низку наукових праць, присвячених актуальним питанням юридичної освіти, науки та практики. Деонтологічні проблеми професійної юридичної діяльності вивчали С. Алексєєв, М. Айзенберг, О. Бандурка, І. Бенедик, В. Власюк, В. Горшеньов, С. Гусарєв, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров та ін.; відповідність випускників юридичних факультетів потребам ринку праці досліджували О. Осінська, І. Шемелинець, М. Якубович; психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності розробляли О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєр, І. Зимня, С. Калашникова, О. Пометун, Н. Ничкало, Ж. Таланова та ін.; державний стандарт вищої юридичної освіти розробляли Д. Азаров, А. Бойко, С. Бичкова, Т. Кагановська, М. Кучерявенко та ін. Проте комплексного вивчення феномену професії юрист не здійснено. Водночас, реалізація проекту розвитку національного державотворення ставить перед нашим суспільством надскладні виклики, що зумовлені тривалим нехтуванням розв'язанням проблем корупції в правоохоронних органах, якості юридичної освіти, низької правової культури юристів-практиків. Така ситуація, безумовно, визначає актуальність розробки етико-деонтологічної моделі професійної компетентності юриста як фундаменту духовно-світоглядних, ціннісних орієнтирів юриста-професіонала.

Широта та складність феномену професії (від лат. та фр. *professio* – спеціальність, говорити публічно) обумовлює міждисциплінарний підхід до його вивчення з точки зору філософії,

педагогіки, психології та права. Необхідно зазначити, що сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю великої кількості неузгоджених між собою трактувань поняття «професія», серед них: «рід трудової діяльності», «галузь, в якій людина виконує свої функції як суб'єкт праці», «спільність людей», «підготовленість», «процес реалізації трудових функцій», «суспільне явище», «комплекс систематизованих знань, вмінь та навиків, здібностей та переконань людини», «здатність виконувати роботу».

Огляд підходів до визначення поняття «професія» був би не повним, без аналізу його з позиції права. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266 [1] підготовка молоді до професійної діяльності здійснюється не за професіями, а за 121 спеціальністю, які об'єднані в 29 галузей знань. Зазначений нормативно-правовий документ орієнтує професійну освіту на вживання поняття не «професія», а «спеціальність». Звернення до Національного класифікатора України: «Класифікатора професій» ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 [2], дає можливість більш повно розглянути неоднозначність розуміння цього феномена наукового знання. В даному документі професії класифіковано в дев'ять розділів, а вживані в ньому професійні назви робіт рекомендовано використовувати для утворення нових назв професій і посад. Юридичні професії угруповано в розділ 242 «Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду та правоохоронної діяльності» та п'ять підрозділів, де перелічені юридичні професії, а саме: адвокат, прокурор, прокурор-криміналіст, юрист, юрист-міжнародник, науковий співробітник (правознавство), суддя, дільничник, слідчий, оперуповноважений, нотаріус, юрисконсульт та ін. Разом з цим, підготовка майбутніх юристів у закладах вищої освіти здійснюється за однією спеціальністю «Право» 081. Спеціальність «Правоохоронна діяльність» 262 віднесено до галузі знань «Цивільна безпека», а спеціальність «Міжнародне право» 293 – до галузі знань «Міжнародні відносини». Отже, в основі розробки Класифікатора використано поняття «професія», а не «спеціальність»; фахівці зі спеціальностями «Правоохоронна діяльність» 262 та «Міжнародне право» 293 не є юристами, хоча мета, предмет, зміст їх професійної діяльності орієнтований на юриспруденцію.

У психолого-педагогічній літературі поняття «спеціальність» визначається як: 1) напрям трудової діяльності в межах професії; 2) сукупність знань, умінь і навичок, надбаних в результаті навчання, що забезпечують виконання певного виду професійної діяльності; 3) фах, професія.

Аналіз науково-теоретичного підґрунтя понять «професія» і «спеціальність», дозволяє визначити наступні положення. По-перше, в сучасній психолого-педагогічній літературі відсутня концептуальна єдність трактування даних понять. З огляду наукової методології поняття, як форма мислення, не може позначати сутність різних явищ дійсності. Тому поняття «професія» не можна ототожнювати з поняттям «спеціальність». Враховуючи, що обсяг і зміст поняття «професія» ширший ніж поняття «спеціальність», вони співвідносяться як ціле і частина.

По-друге, в нормативно-правових актах спостерігається ототожнення понять «спеціальність» і «професія». В законодавстві у сфері освіти та соціально-трудових відносин відсутня гармонізація вживання досліджуваних понять, що призводить до неоднозначного трактування правових норм. Очевидно, що дані підходи розглядають різні елементи досліджуваних понять. По-третє, аналіз наведених дефініцій дає змогу визначити три позиції розуміння феномену професії: 1) це суспільне явище, яке виникло внаслідок розподілу праці; 2) це труд, який забезпечує матеріальне існування людини; 3) це здатність, підготовленість виконувати відповідні трудові функції.

Відтак, вдається можливим визначити характерні ознаки змісту поняття «професія». По-перше, це його суспільно-історичний характер, який обумовлюється рівнем цивілізаційного розвитку суспільства, його культури і моральності, наукового прогресу. У зв'язку з чим відбувається оновлення розподілу праці в соціумі, професії виникають і зникають. Другою характерною ознакою змісту поняття «професія» є його функціональне призначення – отримання матеріальної винагороди та соціального статусу. За цією ознакою професія відрізняється від такого поняття, як хобі – захоплення, улюблене заняття. Третя ознака – суспільна корисність. З філософського погляду труд актуалізує процеси самовдосконалення людини. Виконуючи певну роботу, людина забезпечує не тільки добробут своєї родини, а й приносить користь суспільству. Четверта ознака – професійна компетентність. За цією ознакою вдається відмежувати професійну діяльність від аматорства і дилетантизму, охарактеризувати її як таку, що вимагає спеціальної підготовки, професійної освіти, майстерності. Зазначена ознака закладає сутнісне розуміння професії з погляду генезису особистості в процесі професіоналізації, складності та якості виконуваної роботи. Професійна компетентність інтегрує професійні знання, вміння, навички, особистісні якості, рівень практичного досвіду.

Онтологічною особливістю поняття «професія» виступає система, в якій взаємодіє три сфери: 1) особистість; 2) професійна діяльність; 3) суспільство, держава.

Важливою умовою формування правової держави, ефективного правового регулювання правовідносин, забезпечення прав і свобод членів суспільства є підготовка юристів-професіоналів.

Професія «юрист» належить до найдавніших професій, супроводжує людство впродовж тисячоліть. Змінюючись, вона зберігає етико-деонтологічний код – систему морально-правових норм, яка спрямовує її представників на виконання професійного покликання та обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві.

Професія «юрист» як соціально фіксована галузь виконання трудових функцій пройшла багатовікове становлення та розвиток. Її зародження безпосередньо пов'язано не тільки із розподілом праці, а й із складними процесами державо та правоутворення. Еволюцію професії юрист неможливо розглядати у відриві від соціально-політичних, культурних, історико-правових змін, аналізу документів, регламентуючих юридичну діяльність, професійного внеску видатних юристів минулого та сьогодення.

Розглядаючи історичні витоки становлення юридичних професій необхідно розглянути етико-деонтологічні основи римської правової культури. Римлянам вдалося побудувати високоморалізоване на той час суспільство завдяки тому, що процес виховання особистості орієнтувався на таку ієрархію світоглядних позицій та цінностей: більш значущими були інтереси втчини, на наступній позиції – рідних, і лише на третьому місці – особисте благо. Римська община вимагала від громадян комплексу добродесності (від лат. *virtutes*) – мужності, хоробрості, честі, гідності, що й обумовило велич та могутність Риму. В умовах морального римського суспільства формувалися етико-деонтологічні основи, мета і принципи професійної діяльності юристів. Так, категорія справедливості (від лат. *iustitia*) сприймалася римськими юристами, як рівність, добро, правильність. Ідея справедливості стала керівним постулатом в практичній та теоретичній діяльності римських юристів, незмінним деонтологічним орієнтиром для майбутніх поколінь.

Процеси державо та правоутворення вважаємо визначальними факторами формування професійної моделі особистості юриста. Форма держави, як система інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення влади, визначає межі професійного обов'язку юриста, мету, предмет, засоби професійної праці юриста. В тоталітарній державі на перший план висувуються ідейно-політичні переконання, методи залякування, катування і страти, норми права віддаляються від норм моралі. Такі умови спричиняють відхилення праці юриста від етико-деонтологічної основи професії.

Правова держава є ознакою цивілізаційного розвитку суспільства. Аналіз понять «цивілізація» (від лат. *civilis* – гідний, вихований) та «розвиток» (прогресивні зміни чого-небудь, які призводять до вдосконалення, набуття нових, позитивних якостей та властивостей) дозволяють стверджувати, що цивілізаційний розвиток людства – це прогресивні зміни матеріальної та духовної культури, що забезпечують гуманізацію функціонування суспільств, націй та держав, актуалізацію процесів духовного самовдосконалення людини і перехід на більш високий ступінь освіченості та буття.

Правова культура – один із показників цивілізаційного розвитку суспільства, який визначає рівень якості правової діяльності, законодавства, правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їх прав і свобод. Вимоги суспільства до юристів завжди залежали від рівня соціально-економічного розвитку, суспільно-політичного устрою держави, ментальності народу, національних і релігійних традицій, духовної культури. Взаємодія особистісної і професійної сфер потребує аналізу понять «особистість» і «юрист». Нині відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «юрист». Так, В. Ткаченко вказує, що юрист – «це людина, яка знається в правознавстві (юриспруденції), тобто володіє професійними правовими знаннями та уміє застосовувати їх в практичній діяльності». А. Жалінський зазначає, що юрист – «це суб'єкт діяльності, людина, яка здійснює юридичну діяльність, витрачаючи фізичні та психологічні зусилля, власний час, досягаючи благородні чи не завжди благородні цілі». За визначенням О. Скакун юрист – «фахівець, що одержав повний набір юридичних знань, умінь та навичок відповідно до державних стандартів освіти та володіє правом займати певні посади в різних сферах юридичної практики, тобто займатися визначеною практичною діяльністю». С.Д. Гусарев і О.Д. Тихомиров вважають, що юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян. «Особистість» трактується психологами і педагогами, як: «соціально-психологічна сутність людини, яка формується в

результаті засвоєння людиною суспільних форм свідомості і поведінки, суспільно-історичного досвіду» [3, с.265]; «суб'єкт стосунків і свідомої діяльності; стійка система соціально значущих рис, ставлення, настанов і мотивів, яка характеризує людину як члена суспільства» [4, с.69]; «спосіб життя, образ буття» [28, с.36]. Отже, поняття “особистість” в усіх трактуваннях пов'язується із роллю (позитивною чи негативною) людини в суспільстві, виступає “продуктом” епохи, життя країни, нації, сім'ї і є творцем власного життя.

На основі синтезу розглянутих понять можна визначити, що «особистість юриста» – це суб'єкт юридичної діяльності, який має юридичну освіту і високу правову культуру, спрямований на встановлення справедливості в суспільстві, надання правової допомоги і діє в межах етико-деонтологічного коду професії.

Відповідно до встановленого Міністерством освіти та науки України державного стандарту за спеціальністю 081 «Право» [6] випускники юридичних факультетів мають володіти інтегральною, загальними та спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями. Аналіз переліку зазначених компетентностей дозволяє виділити ті, які орієнтовані на формування деонтологічно зорієнтованої моделі особистості юриста, а саме: здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; цінування та повага різноманітності і мультикультурності; прагнення до збереження навколишнього середовища; повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що фундаментом юридичних професій у парадигмальному вимірі правової держави має бути етико-деонтологічний код – система морально-правових норм, яка спрямовує її представників на виконання професійного покликання та обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві. Цей процес необхідно здійснити шляхом гармонізації норм освітнього та трудового законодавства; розробки узгоджених між собою концепцій юридичної освіти, державного стандарту для магістерського рівня вищої юридичної освіти, професіограм юридичних професій; організації освітнього процесу спрямованого на формування деонтологічно зорієнтованої моделі особистості юриста.

Бібліографічні посилання:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється 11 підготовка здобувачів вищої освіти». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>.
2. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010. – Режим доступу: <http://www.dk003.com/>.
3. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 672 с.
4. Смирнов В. И. Общая педагогика : учебное пособие / В. И. Смирнов. – 2-е изд., перераб., испр. и доп. – М. : Логос, 2002. – 304 с.
5. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / М. Й. Варій, В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.
6. Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 12.12.2018 р. № 1379». – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>
7. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідальності потребам ринку праці». – Режим доступу: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf

Ульянов О.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри тактико-спеціальної
та вогневої підготовки

Одеського державного університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ

У Рекомендаціях РЕС (2001) 9 Комітету міністрів державам–членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами йдеться про такі альтернативні засоби як процедура внутрішнього контролю, процедура примирення, врегулювання спору шляхом посередництва (медіація), врегулювання спору шляхом переговорів та третейський розгляд (арбітраж).

Відповідно до Рекомендацій, головними перевагами альтернативних засобів є: швидкість у досягненні рішення, мінімум формальності, розважливий і дружній характер процедури, можливість залучення експертної допомоги, можливість урегулювання спору на підставі принципів справедливості та економічності процедури [1].

У травні 2008 року було прийнято Директиву 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради „З певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах”. Метою цієї Директиви є спрощення доступу до методів альтернативного врегулювання спорів та сприяння мирного вирішення спорів, через стимулювання використання медіації та забезпечення збалансованих взаємовідносин між медіацією та судовим провадженням.

Відповідно до Директиви, медіація – це структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора.

Медіатор означає будь-яку третю особу, яку попросили провести медіацію у ефективний, неупереджений та компетентний спосіб, незалежно від віросповідання або професії цієї третьої особи і від способу, у який ця третя особа була призначена або отримала прохання провести медіацію. [2].

Аналіз нормативно-правових актів зарубіжних країн дає змогу зробити висновок про те, що вимоги щодо медіації в основному є схожими з вимогами зазначеними в Директиві.

Так, в Законі республіки Болгарії „Про медіацію (посередництво) зазначається, що посередництво є добровільною і конфіденційною процедурою для позасудового вирішення суперечок, у яких третя особа – медіатор (посередник) – допомагає сторонам, що сперечаються, дійти згоди.

Відповідно до зазначеного Закону сторони мають рівні можливості брати участь у процедурі медіації, вони беруть участь у зазначеній процедурі добровільно і у будь-який момент можуть відмовитися від подальшої участі в ній. Посередник–медіатор є неупередженим і не має права нав'язувати вирішення суперечки. Розслідування, пов'язані із суперечкою, конфіденційні.

Учасники процедури медіації повинні зберігати таємницю щодо всіх обставин, фактів і документів, які стали їм відомі в ході процедури. [3]

У Німеччині 26 липня 2012 р. набув чинності Закон про медіацію, який регулює питання медіації в усіх видах судового процесу, а також визначає засади набуття статусу медіатора, їх обов'язки та механізми забезпечення їх нейтральності та об'єктивності. Наступним прикладом держави, яка комплексно регулює питання стосовно медіаційного процесу, є Японія. Інші концепції врегулювання цього питання полягають на укладенні приписів, що стосуються самої процедури медіації, а також положень стосовно осіб, які проводять процедуру медіації в правових актах, що безпосередньо стосуються здійснення судочинства, наприклад, цивільного процесу. Як приклад такої форми можна вказати законодавства Франції та Бельгії [4]

З приведенного аналізу зарубіжного законодавства стосовно медіації можна виокремити наступні базові принципи:

- добровільність – сторони процесу приймають усвідомлене рішення про застосування такої альтернативної процедури розв'язання спору. На будь-якому етапі одна із сторін може відмовитися від участі не зазначаючи при цьому ніяких правових наслідків;

- рівність сторін – під час медіації сторони мають рівні права не залежно від своїх політичних та інших переконань, етнічного та соціального положення, майнового стану, місця проживання та ін.;

- нейтральність медіатора – медіатор під час виконання своїх обов'язків зосереджується на обставинах справи, сприймає до уваги думку сторін не пропонуючи того чи іншого рішення, тобто його діяльність повинна бути неупередженою,

- конфіденційність – інформація, отримана медіатором під час проведення медіації, є конфіденційною і не може бути розголошена ним без попередньої згоди сторін.

В Україні підґрунтям для нормативно-правового забезпечення медіації можна вважати приписи Конституції України та інших нормативних актів.

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, держава гарантує можливість кожному будь якими не забороненими законом способами захищати свої права [5]

З приводу можливості досудового врегулювання спорів у рішенні Конституційного суду України від 9 липня 2002 року зазначено, що обов'язкове досудове врегулювання спорів, яке виключає можливість прийняття позовної заяви до розгляду і здійснення за нею правосуддя, порушує право особи на судовий захист. Можливість використання суб'єктами правовідносин досудового врегулювання спорів може бути додатковим засобом правового захисту, який держава надає учасникам певних правовідносин, що не суперечить принципу здійснення правосуддя виключно судом. Виходячи з необхідності підвищення рівня правового захисту, держава може стимулювати вирішення правових спорів у межах досудових процедур, однак, їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту. Право на судовий захист не позбавляє суб'єктів правовідносин можливості досудового врегулювання спорів. Це може бути передбачено цивільно-правовим договором, коли суб'єкти правовідносин добровільно обирають засіб захисту їхніх прав. Досудове врегулювання спору може мати місце також за волевиявленням кожного з учасників правовідносин і за відсутності у договорі застереження щодо такого врегулювання спору [6].

У 2006 році Указом Президента України було схвалено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів.

Одним із завдань Концепції, що випливають з її мети, є створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів.

З метою розвантаження судів, зазначається в Концепції, потрібно розвивати альтернативні (позасудові) способи врегулювання спорів, а також створювати умови для стимулювання дешевших і менш формалізованих способів їх врегулювання. Наукового обґрунтування і практичного втілення потребує медіація – діяльність професійних посередників, які спрямовують учасників юридичного спору до компромісу і врегулювання спору самостійно самими учасниками. [7]

3 листопада 2016 р. Верховна Рада України прийняла за основу проект Закону України про медіацію (реєстр. №3665), поданий народними депутатами України Шкрум А.І., Пташник В.Ю. та іншими.

У цьому проекті Закону визначено поняття медіації як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в межах структурованого процесу за участю медіатора досягти згоди для вирішення спору. Медіатор – це незалежний посередник, який допомагає сторонам спору в його вирішенні шляхом медіації.

Бібліографічні посилання:

1. Рекомендація REC(2001) 9 Комітету міністрів державам-членам стосовно альтернатив судовому вирішенню спорів між адміністративними органами влади та приватними особами (Ухвалена Комітетом Міністрів 5 вересня 2001 року на 762-й нараді заступників міністрів) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cdms.org.ua/index.php/uk/>
2. Директива Європейського парламенту і Ради Європи No 2008/52/ЄС про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a95.
3. Закон республіки Болгарія Про медіацію (посередництво) [Електронний ресурс]. – Режим доступу https://issuu.com/uccg/docs/25_bulgarian_mediation_state_act_ukr.
4. (GierasP. Mediacja w systemach prawnych innych państw / P.Gieras [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://caim.gov.pl/images/user_media/41/O%20mediacji/Nowe%202/Mediacja%20w%20syste20prawnych%20innych%20pa%C5%84stw%20-%20Piotr%20Gieras.pdf
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

6. Рішення конституційного суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю "Торговий Дім "Кампус Коттон клуб" щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України від 9 липня 2002 року N 15-рп/2002 // Вісник Конституційного суду України. – 2002. – № 4. – С. 17.)
7. Указ Президента України про схвалення Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>

Мекаренков Олексій Леонідович,

заступник декана юридичного факультету з міжнародної роботи, доцент кафедри історії і теорії держави та права, кандидат юридичних наук, доцент
Запорізького національного університету

ПРАВОВІ ЗВ'ЯЗКИ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ АНТРОПНИМИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВИЛ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Наразі для України та низки інших держав першочерговою проблемою залишається мінімізація хабарництва та інших видів корупції до рівня, який дозволить стійкий динамічний розвиток. У цьому зв'язку, важливим правовим інструментом став інститут обмежень осіб, які уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, в одержанні незаконних вигод (подарунків та ін.). Адекватно жвавий відгук вирішення цієї багатоаспектної проблеми зустрічаємо у правовій доктрині, а саме роботах: В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Н. А. Берлач, А. М. Бойка, С. К. Бостана, С. Д. Гусарева, О. О. Дудорова, М. І. Козюбри, Т. А. Коломоець, А. Т. Комзюка, В. К. Колпакова, М. І. Мельника, Л. Р. Наливайко, Є. В. Невмержицького, С. Г. Стеценка, О. Д. Тихомирова, М. І. Хавронюка, Н. В. Янюкта ін. Утім порушений аспект проблеми залишився недостатньо повно розкритим.

Особисті інтереси людей виражають їхнє специфічне, індивідуальне місце у системі суспільних відносин, їхня потреба розвивати і вдосконалювати особисті якості, свою індивідуальність. Публічними інтересами вони стають остільки, оскільки відображають спільні умови життя людей, їхню соціальність. Наприклад, у представників однієї соціальної групи можна спостерігати, поряд зі специфічними індивідуальними рисами, загальні однорідні соціальні характеристики [1, с. 602]. Особистий інтерес кожної людини полягає у задоволенні осмислених нею потреб. На відміну від інтересів, потреби об'єктивні та обумовлені законами природи, які людина не змінює. Водночас, пізнання потреби та їхньої усїєї сукупності ключове завдання для кожного. Правильним таке осмислення стає тоді, коли задоволення потреб обумовлює функціонування, відтворення і розвиток людини, відповідно до тільки їй властивих рис, конкретно історичних та цивілізаційних умов її проживання у соціумі. При цьому антропна життєдіяльність вимагає кількісних оцінок і якісних характеристик за допомогою категорій «максимальний», «ефективний». Адже, звісно, різноманітна природа людини та утворених нею соціальних спільнот/груп передбачає рух різного темпу та якості, визначити який можливо за наявності шкали відображення відповідності реальних об'єктів (діянь) її елементу (позначці). Наприклад, одні чиновники діють повільно та якісно або повільно і неякісно, а інші – навпаки. Власне порівняння (лат. *comparatio*) одного з іншим суб'єктом/об'єктом однакового порядку й дає можливість визначити їхню якість (крашу/нижчу; високу/середню/низьку; тощо), а також особливості. Онтологія наших оцінок криється саме у можливостях співставити одне з іншими за заданими параметрами. Як слушно наголошено у науковій літературі, що оцінювання діяльності державних службовців, у т. ч. в Україні, є однією з тих процедур управління людськими ресурсами, яка має суттєвий потенціал для впливу на управління людськими ресурсами загалом, його характер, у тому числі ефективність та прозорість, а також умови праці, справедливості у ставленні до працівників шляхом використання однакових підходів та критеріїв [2, с. 117].

У контексті проблеми обмежень прав чиновників порівнюються показники роботи за чинниками, які історично правники визначили корупційними, а саме: вплив подарунків, сумісництва та суміщення посад, роботи близьких осіб, які перебувають у підпорядкуванні та ін. Емпіричні дані вивчення роботи чиновників, які працюють в однакових умовах, виявляють різні результати у силу їхніх

індивідуальних рис, у т. ч. тих, які перетинаються з соціально прийнятною (альтруїстичною, матеріальною тощо) та корупційною мотивацією, тобто спонукальною причиною діяльності. Мотивація базується на категоріях: потреби та інтересу (відчуття фізіологічної або психологічної нестачі чого-небудь), а також винагороди (те, що людина вважає цінним для себе) [2, с. 9]. Вивчення та оцінювання роботи осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, суть феномену атестації цих осіб – інструменту державної кадрової політики в напрямі попередження корупції в системі державної служби [3, с. 119], правосуддя, парламентаризму та місцевого самоврядування.

Спираючись на внутрішні мотиви особи до професійної діяльності, пов'язані із задоволенням її потреб та інтересів, правники формулюють правила атестації осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як на етапі їхнього прийняття на роботу, так й під час здійснення ними своїх повноважень, відповідно до закону. Прикладами таких процедур в Україні стають положення про порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби (статті 22-30 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII), порядок зайняття посади судді вищого антикорупційного суду (статті 7-9 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 № 2447-VIII тощо). За рахунок цих процедур досягається відбір осіб, теоретично, за задумом тих правників, які їх розробили, придатних до роботи на благо нації. Так само теоретично, відповідно до чинних законодавчих моделей, чиновники публічно-правової сфери усі разом виявляють, розуміють і досягають у межах своїх повноважень того, що потребує нація. Реалістичність повноцінного задоволення публічного інтересу, звісно, не спирається тільки на зазначені процедури, а необхідно доповнюється низкою інших інститутів виконання функцій держави, у т. ч. територіальних громад. Публічні інтереси врегульовані відповідним галузями права. У них вони виражені не як приватна воля, а безпосередня воля суспільства [4, с. 21]. Ці є відображенням у праві відгарманізованих інтересів держави, всього суспільства, значної його частини, у тому числі територіальних громад, соціальних груп, особливо найвразливіших і слабозахищених, що потребують державної підтримки [5, с. 7]. Інститут обмежень прав чиновників важливий елемент механізму роботи державного апарату, спрямованого на досягнення потреб та інтересів усіх і кожного – задоволення публічних інтересів. З часом стало зрозуміло, що потрібний рівень самообмеження чиновників ідеал, а не реальність. Не інакше як юридичні наївність та ідеалізм сприймається індиферентність відношення до подарунків, підробітків, близьких людей, використання службових повноважень з боку осіб публічно-правової сфери життя. Бажання отримати більше нормальне явище по суті, вимагає рамок для відносин у зазначеній сфері. Кількісні та якісні (інколи оціночні) критерії, максимально повний або вичерпний набір ознак (елементів) та низка інших юридико-технічних інструментів зустрічаються у законах про запобігання корупції для опису ключових правил посадових обмежень у роботі досліджуваних нами осіб. Це також частина їхнього правового статусу – спеціального антикорупційного. У межах вияву принципів права заборони для чиновників під час та певний час після закінчення виконання публічно-владних повноважень (наприклад, впродовж року в Україні) складають суть основи для довіри населення, а, значить, й підтримки політики держави будь-де. Діючі у реальному житті правові підстави такої довіри дають людям щиро вірити у добросовісність осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Відповідно дбати залишається тільки про їхню професійність. Адже добросовісний, не означає бідний, компетентний, і навпаки.

Отже, баланс приватного і публічного інтересів найкращий варіант їхнього співвідношення для підтримання правової системи суспільства у стані відкритості до прогресу, зокрема за рахунок нейтралізації корупції. Цей рівень кореляції неможливий об'єктивно без достатнього матеріального забезпечення осіб на державній службі, в суді, у парламенті. Встановивши цей мінімум і гарантувавши реально соціально-економічні права цих осіб, доречно повною мірою застосовувати правила інституту обмежень прав особи, уповноваженої на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Інакше проблема корупції залишиться, застосування цього інституту буде не правовим і провокувати нові випадки корупції, залучення талановитих та розвинутих осіб до роботи в органах держави не відбудеться, щонайменш у потрібному обсязі, а значить держава залишиться слабкою, а керована нею нація – вразливою. Важливо також розуміти, що мета цього інституту не допустити корупційне правопорушення і покарати винного, а попередити його. Адже втрата внаслідок притягнення до юридичної відповідальності професійного судді, службовця, депутата через його об'єктивно обумовлені, хоча формально заборонені, дії до отримання потрібного йому (у т. ч. його сім'ї) для виживання і розвитку мінімуму вигод, веде до ще більших втрат нашої нації, а саме: витрат на підготовку нової особи, уповноваженої на виконання відповідних повноважень в межах функцій держави та місцевого самоврядування, на рівні професійності не нижче, ніж було у його попередника. При цьому є проблема

віднайдення особи, яка буде талановита, а не просто може виконувати публічно-владні повноваження. Вона залишається не вирішеною, оскільки об'єктивно природа не продукує цих осіб у кількості, що покриває потребу суспільства, яке не здатне: вберегти тих найкращих, хто вже працює; створити для них достатні стандарти соціально-економічного забезпечення. У цьому зв'язку приєднуємось до думки А. І. Миколенка, який у 2014 р. під час обговорення проблематики дисертації у спеціалізованій вченій раді ЗНУ з-поміж іншого відзначив, що в Україні проблема правозастосування полягає у відсутності реальних умов для дії права. «Спочатку створіть умови, а потім вимагайте», – підсумував він.

Бібліографічні посилання:

1. Радченко Л. М. Політичні інтереси: поняття, функції, типологія. Держава і право. 2012. Вип. 56. С. 600-605.
2. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навч. посібн. Львів : НУ Львівська політехніка, 2002. 228 с.
3. Шатун В. Т. Оцінювання та атестація державних службовців у руслі європейського і світового тренду. Наукові праці. Державне управління. Вип. 223. Т. 235. 2002. С. 117-127.
4. Коломоєць Т. О., Колпаков В. К., Лютіков П. С., Макаренков О. Л., Пелех І. В. та ін. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий Дім «Гельветика», 2019. 588 с.
5. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.04. К., 2004. 631 с.

Орлова Олена Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

**ПРИНЦИП «МІНІМАЛЬНОГО РІВНЯ ЖОРСТОКОСТІ»
У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Стаття 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод містить положення, згідно з яким жодна людина не може зазнавати катувань, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження чи покарання [1]. Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року № 501/2015 наголошує, що катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання залишається системною проблемою в Україні [2]. Підтвердженням цього є результати масштабного загальнонаціонального соціологічного дослідження у сфері прав людини «Що українці знають і думають про права людини» [3].

Розглядаючи питання щодо порушення статті 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини спирається на доктрину «мінімального рівня жорстокості», що застосовується при відокремленні катувань від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Проте, що розуміти під поняттям «мінімальний рівень жорстокості», як встановити та визначити в яких випадках і за яких обставин є порушення статті 3 Конвенції, та розмежувати види поводження чи покарання, слід звернутися до практики Європейського суду з прав людини.

Встановлюючи абсолютну заборону, стаття 3 Конвенції не дає відповіді на питання, що слід розуміти під поняттям «катування», що таке «нелюдське поводження чи покарання» і чим є «поводження чи покарання, що принижує гідність».

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував на тому, що, приймаючи рішення, він виходить з обставин конкретного випадку.

Отже, слід звернутися до практики Європейського суду з прав людини. Мінімальний рівень жорстокості, що полягає у визначенні чи досягли діяння певного рівня жорстокості, а також до якого виду неналежного поводження вони належать. «Запровадження цього принципу зумовлено необхідністю не допустити розгляду ситуацій, які не становлять реальної загрози особистій

недоторканості особи, хоча за зовнішньо-формальними ознаками їх можна розглядати як неналежне поводження. За цим принципом Суд не спирається на психологічні уяви заявника, а аналізує сукупність обставин у справі щодо наявності порушень статті 3 Конвенції», – зазначає Е.В. Шишкіна [4].

Встановлюючи рівень жорстокості, силу спричинених страждань, ЄСПЛ виходить із обставин конкретної справи, при цьому він враховує: «інтенсивність та жорстокість поганого поводження, тривалість цих дій, їх фізичний чи психологічний ефект, характер поводження, за яких обставин, яким чином, якими методами та способами вони здійснюються» («Ірландія проти Сполученого королівства» (Ireland v. UK) [5], а в деяких випадках – стать, вік та стан здоров'я жертви та інші обставини «Селмуні проти Франції» (Selmouni v. France) [6].

Ступінь страждань потерпілого від катування є поняттям суб'єктивним і оціночним, залежить від ряду факторів. З достатньою точністю визначити його навряд чи можливо. Тому для констатації тортур досить встановлення самого факту нестерпного страждання потерпілого, яке зумовлює певну його поведінку в інтересах особи, що застосовує тортури. Отже, фізичні і моральні страждання необхідно розрізняти не за їх ступенем, а за характером подразника, що викликає такі страждання [7].

Отже, абсолютна заборона, закріплена в статті 3 Конвенції, спирається на відносні критерії, які підлягають встановленню кожного разу при розгляді справи. Принцип “*мінімального рівня жорстокості*” застосовується при відокремленні катувань від нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження й покарання.

Бібліографічні посилання:

1. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
2. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
3. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. Київ. 2017. 308 с.
4. Шишкіна Е.В. Концепція заборони неналежного поводження з людиною та її еволюція в діяльності Ради Європи. 12.00.11 – міжнародне право. Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ. 2009.
5. Case of Ireland v. The United Kingdom, 5310/71 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 1978, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>.
6. Case of **Selmouni v. France**, 25803/94 Council of Europe: European Court of Human Rights, 28 JULY 1999, available at: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287>.
7. Лутковська В. Європейські стандарти заборони катування. Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. Український центр правничих студій. Київ. 2001. С. 6-7.

Панова Оксана Олександрівна,

доцент кафедри адміністративної діяльності поліції
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО СИСТЕМИ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Проблема формування суджень щодо ефективності забезпечення публічної безпеки в Україні завжди посідала важливе місце серед актуальних проблем адміністративної діяльності. Зацікавленість нею виникає на різних рівнях управління державою – від органів виконавчої влади в рамках загальнодержавної проблеми до підрозділів правоохоронних органів і пересічних громадян в конкретній місцевості. Сучасні умови геополітичного становища України диктує необхідність пошуку нових напрямків підвищення ефективності забезпечення безпеки країни, аналізу причин і факторів, що призводять до погіршення криміногенної ситуації, правового нігілізму, тощо. Ефективне забезпечення публічної безпеки здійснюється при певній взаємодії трьох визначальних його чинників, як і в будь-якому суспільному явищі, воно складається з: персоналу

(робочої сили), засобів праці і предметів праці [1]. Органи державної влади використовуючи наявні матеріально-технічні, інформаційні та кадрові резерви здійснюють забезпечення публічної безпеки. Це означає, що, з одного боку, процес забезпечення публічної безпеки вимагає затрат фінансового характеру, а з іншого – всі ці зусилля направлені на отримання позитивного результату у всій правоохоронній сфері.

Теорія ефективності чітко розмежовує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали. Ефективність виробництва – це комплексне відображення кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу. У зарубіжних країнах з розвинутою ринковою економікою для визначення результативності господарювання використовують інший термін – продуктивність системи виробництва і обслуговування, під якою розуміють ефективне використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) при виробництві різних товарів і послуг [1, с. 84-85].

Аналіз наукових джерел із питань оцінювання ефективності діяльності дає змогу зробити висновок, що в окремих випадках автори публікацій ототожнюють такі поняття, як «критерій» і «показник». І хоча між ними існує тісний взаємозв'язок, ми поділяємо точку зору тих учених, які розрізняють такі поняття [5, с. 90–92; 3, с. 68; 6, с. 210]. При цьому будемо керуватися тим, що критерій (грец. – *kriterion*) – трактується як «підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило» [2, с. 465]. Так, визначаючи показники ефективності забезпечення публічної безпеки, то їх варто тлумачити як абсолютну або відносну величину, ступінь якості стану. Саме за допомогою таких індикаторів можливий вимір та оцінювання ефективності забезпечення публічної безпеки [4, с.222].

Отже, можна зазначити, що критерії оцінювання ефективності забезпечення публічної безпеки – це постійні величини, які уособлюють оптимальні умови, задля підтримання правопорядку в країні, раціонального використання сил та засобів державних інституцій, взаємодії суб'єктів забезпечення публічної безпеки. Показники, у свою чергу, являють собою якісні та кількісні відомості, за якими можна судити про ступінь досягнення цілей, серед яких основною є забезпечення публічної безпеки як складової загальної системи національної безпеки України. При цьому кожен критерій може розкриватися через низку показників. Він більшою мірою виражає якісний стан об'єкта, а показник дає можливість виміряти кількісний рівень цього стану [4, с. 224]. У свою чергу, умови та критерії оцінювання ефективності забезпечення публічної безпеки можуть збігатися. Так, наприклад, ефективне використання кадрового потенціалу правоохоронної сфери та професіоналізм правоохоронців може виступати і як умовою ефективності діяльності, і як критерій, за допомогою якого може оцінюватися діяльність загалом правоохоронної сфери, та конкретне забезпечення публічної безпеки.

Бібліографічні посилання:

1. Бабюк Анастасія. Основні критерії оцінювання ефективності діяльності підприємства. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/21184/2/SEIED_2017_Babyuk_A-The_main_criteria_for_evaluation_84-86.pdf (дата звернення 11.02.2019)
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Давиденко Л.М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності* : зб. наук. пр. / ред. кол.: Л.М. Давиденко, П.М. Каркач (від. ред.) та ін. Харків: ІПК Генеральної прокуратури, 1999. С. 67–81.
4. Іванченко Олексій. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 222-225.
5. Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія. Харків: ФІНН, 2011. 384 с.
6. Смирнов А.Ф. К вопросу о критериях оценки организации и деятельности органов прокуратуры. *Актуальные проблемы регулирования правового государства*. – Харьков: Юрид. ин-т, 1990. С. 198–250.

Припутень Дмитро Сергійович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових

дисциплін,

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

ЗАХІД ПРИМУСУ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОЇ З ЮРИДИЧНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЯК ОБМЕЖЕННЯ СУМІСНИЦТВА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Проаналізувавши Закон України «Про державну службу» щодо даного питання необхідно констатувати, чомусь законодавець залишив поза увагою висвітлення окремою статтею суміщення державних службовців, що, на наш погляд, є неприпустимим. Саме тому з метою розроблення та прийняття окремої статті в Закон України «Про державну службу» необхідно проаналізувати інші законодавчі акти що регулюють зазначене питання.

Наприклад, в статті 66 Законі України «Про Національну поліцію» [1] – службове суміщення поліцейських, зазначене, що поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої.

В статті 18 Закону України «Про прокуратуру», зазначене, що перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах [2].

Вимоги щодо несумісності не поширюються на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій.

Отже, як ми бачимо, законодавець в цій статті є більш радикальним та не залишив право прокуророві займатися науковою, викладацькою або творчою діяльністю, що є порушенням нормам: 1) статті 43 Конституції України: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується»; 2) невідповідність до статті 25 Закону України «Про запобігання корупції», а саме передбачена можливість займатися оплачуваною викладацькою, науковою і творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою із спорту.

В законах України «Про Національну гвардію України», «Про службу безпеки України» питання суміщення працівників зазначеного органу взагалі не знайшло відображення, як і в Законі України «Про державну службу», що також є неприпустимим.

Прийняття Закону України «Про Національну поліцію» [1], а також заснування 2 вересня 2015 року центрального органу виконавчої влади – Національної поліції – стали першими кроками в масштабній реформі, що мала на меті перетворення міліції з репресивного інструменту влади на сервісну службу для населення України [3, с. 290]. Одним із перших заходів її досягнення стало утворення патрульної поліції. Згодом, 5 липня 2017 року, Голова Національної поліції повідомив про підписання ним наказу про утворення поліцейської академії – Академії патрульної поліції [3, с. 290]. Відповідно до положення, Академія є державною установою Національної поліції України, що надає первинну підготовку поліцейських, яких уперше прийнято на службу в патрульну поліцію, а також проводить окрему службову підготовку патрульних поліцейських [3, с. 290]. У системі Національної поліції України також функціонують дев'ять державних установ, які мають назву «Навчальний центр підготовки поліцейських» [3, с. 290]. У цих установах здійснюють первинну професійну підготовку та підвищення кваліфікації поліцейських [3, с. 290]. Таким чином, зазначені центри не належать до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, а отже, науково-педагогічну діяльність тут не здійснюють [3, с. 290]. Тобто залучати до викладання спеціальних дисциплін поліцейських-практиків на платних засадах цей заклад не може, оскільки поліцейському заборонено здійснювати цю діяльність (відповідно до Закону України «Про Національну поліцію») [1]. Зокрема, її можуть кваліфікувати як правопорушення, пов'язане з корупцією, учинення якого тягне за собою накладення адміністративного стягнення і звільнення з поліції [3, с. 290]. Причому інших категорій службовців правоохоронної сфери (прокурори, судді, експерти) ця заборона не стосується [3, с. 291]. З огляду на зазначене, можна констатувати недалекоглядність авторів Закону України «Про Національну поліцію», які штучно обмежили можливість залучення на умовах погодинної чи іншої оплати праці висококваліфікованих фахівців-практиків поліції до навчального процесу поліцейських [3, с. 291]. Як вірно зазначає Пастух І. Д,

питання стосовно того, чому саме викладацьку діяльність для поліцейських замінили на науково-педагогічну, також залишається відкритим [3, с. 291].

Отже, запропоновано доповнити новою статтею 10-1 «Службове сумісництво державних службовців» в Закон України «Про державну службу» таким змістом:

«Державний службовець не може під час проходження служби займатися підприємницькою діяльністю або іншою оплачуваною діяльністю, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту».

Бібліографічні посилання:

1. Про національну поліцію: Закону України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379.
2. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII.Голос України від 25.10.2014 — № 206.
3. Пастух І. Д. Службове сумісництво поліцейських. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(15) – с. 283-295.

Ростовська К.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ
ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ**

Вимоги до наукових досліджень у галузі протидії корупції, що проводилися в Україні та за її межами, передбачають використання емпіричних даних про корупційну ситуацію, соціологічних досліджень, аналіз практики антикорупційної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадськості. Тому дослідження відповідних публікацій визначається як окреме завдання нашої роботи. Слід констатувати, що комплексного аналізу джерел, які формують кількісні та якісні показники, що стосуються корупційної ситуації в Україні, як визначення механізмів формування ставлення громадян в Україні щодо корупції зі з'ясування тих характеристик, котрі впливають на корупційну імідж України у світі, в Україні не проводилося [1].

Вирішення вищенаведених проблем потребує наукового супроводу державної антикорупційної політики. Науковий супровід державної антикорупційної політики має представляти собою комплексний, багаторівневий, системний процес, спрямований на підвищення ефективності заходів державної антикорупційної політики під час як її розроблення, так і реалізації шляхом здійснення науково-теоретичних, соціологічних, аналітичних, прикладних досліджень тощо. Такий процес передбачає характеристику оцінки стану корупції у законах та інших нормативно-правових актах України; доповідях; посланнях вищих посадових осіб України; офіційній статистиці; соціологічних дослідженнях; наукових дослідженнях; виступах; інших джерелах.

Науковий супровід державної антикорупційної політики представляє собою багаторівневий перманентний процес, що складається з таких рівнів: фундаментальний, емпіричний, теоретико-прикладний, практичний.

Ефективність розроблення та реалізації державної антикорупційної політики напряму залежить від наукового, аналітичного та експертного забезпечення її заходів, тобто від постійного та системного наукового її супроводу

Науковий супровід державної антикорупційної політики представляє собою професійну діяльність з системного та фундаментального дослідження проблем протидії корупції, та полягає у системному аналізі рівня корупції, пошуку і виділення причин і умов, які їй сприяють, тенденцій розвитку, існуючих загроз, оцінки рівня корупції, а також у прогнозуванні динаміки впливу різних факторів на стан корупції в Україні, з метою вироблення ефективних заходів антикорупційної політики держави.

Видами наукового супроводу державної антикорупційної політики є: консультування; прогнозування; проведення експертизи; проведення соціологічних досліджень; підготовка проектів рішень, аналітичних звітів тощо, а також підготовка стратегічних документів (державної антикорупційної політики).

Науковий супровід державної антикорупційної політики має здійснюватися у напрямках: системного та комплексного проведення наукових досліджень з проблем протидії корупції, постійного розроблення прогнозів та пропозицій, наукових методик та рекомендацій з подальшим впровадженням їх у практичну діяльність антикорупційних органів, у антикорупційне законодавство; наукового аналізу ефективності форм та засобів антикорупційної політики, ефективності діяльності суб'єктів її реалізації; дослідженням і моніторингу стану виконання антикорупційної політики.

Сьогодні залишається актуальним питання наукового супроводу державної антикорупційної політики під час як її розроблення, так і реалізації. Принципово важливо сформувати сучасну інфраструктуру науково-експертної та аналітичної діяльності, яка повинна включати тісну співпрацю Національного агентства запобігання корупції та недержавних інституцій, представників наукової спільноти з питань підготовки та реалізації державної антикорупційної політики. Має бути сформоване професійне співтовариство аналітиків та науковців (експертне середовище), мають здійснювати наукові та аналітичні дослідження проблем протидії корупції.

Бібліографічні посилання:

1. Заброна Д.Г. Державна антикорупційна політика в Україні: теорія, правова основа, інституалізація. Монографія / Д.Г. Заброна. – Симферополь: КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2013. – 363 с.

Степаненко Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ «PACTASUNT SERVANDA» В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Сучасне міжнародне право являє собою розгалужену систему норм, які регулюють не тільки міждержавні та інші міжнародні відносини, а й певні внутрішньодержавні відносини. Тому зростаюча їх вага, особливо на тлі геополітичних конфліктів, актуалізує реалізацію суб'єктами міжнародних відносин принципу «pactasunt servanda» («Договори мають виконуватися»), який, за думкою О. Мережко, «може вважатися основним принципом права міжнародних договорів і міжнародного права в цілому і він є підтвердженням тези про існування сучасного міжнародного правопорядку, який стоїть над державами і який не можна вивести з сукупності суверенних воль окремих держав, оскільки він є чимось більшим, ніж проста сума держав» [1, с.67-68].

Принцип «pactasunt servanda» імперативна вимога сумлінного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань стоїть особливим порядком серед загальноновизнаних принципів і норми міжнародного права, закладених у Статуті ООН та інших міжнародних актах. Важливість цього принципу обумовлена тим, що його зміст пов'язано із такими положеннями, як обов'язковість виконання взятих сторонами міжнародно-правових зобов'язань, сумлінність їх виконання, виконання договірних зобов'язань, що впливають з кожного чинної угоди, неприпустимість довільної односторонньої відмови від взятих за договором зобов'язань, юридична відповідальність за порушення міжнародних зобов'язань. Тобто ці положення є базовими для затвердження міжнародного правопорядку і безпеки у світі, без їх реалізації досягнути цілей міжнародного спілкування неможливо. Однак проблемним питанням є визначення механізму координаційно-владних дій держав, пов'язаних із забезпеченням функціонування міжнародного права та виконанням його загальноновизнаних принципів і норм, зокрема принципу «pactasunt servanda».

Звісно ж, що прийняття організаційних заходів щодо реалізації норм міжнародного права має бути пов'язано зі зростаючою роллю національного аспекту цих норм, тобто виникає необхідність

дослідження концепцій та інтересів, пов'язаних правом в їх взаємодії, адже характерною ознакою механізму сучасних міжнародних відносин є розширення впливу міжнародного права на національне право і значне зростання ролі національних правових норм у здійсненні міжнародно-правових норм. Такий вплив здійснюється через вплив відповідних національних норм на міжнародне право, яке виступає базовою основою міжнародного правопорядку. Будь-яка держава-суб'єкт міжнародного права, уклавши міжнародний договір, має докласти максимум зусиль для виконання прийнятих на себе міжнародних зобов'язань. Повинна застосовуватися система ефективних заходів із реалізації міжнародно-правових приписів. Така система заходів реалізується в рамках узгодження норм міжнародного та внутрішньодержавного права і «поєднує у собі інтереси держав у зміцненні їх системи національної законності і зміцнення міжнародного правопорядку» [2, с. 277-278]. Проте не усі держави світу поділяють цю позицію: останнім часом ми бачимо багато порушень імперативних норм міжнародного права окремими суб'єктами, нахабною спроби їх спотвореного трактування, за яким стоять власні амбіції та намагання реалізувати національні інтереси за рахунок інших суб'єктів. У цьому світлі посилюється роль інституту міжнародної відповідальності, багато положень якого і досі залишаються неузгодженими, що, в кінцевому рахунку, знижує ефективність застосування певних видів відповідальності до порушників міжнародного права.

Отже, можна казати про те, що сьогодні сфера застосування положень міжнародних угод розширюється під впливом багатьох об'єктивних чинників, у тому числі глобалізації міжнародного життя, інтернаціоналізації внутрішньодержавних норм і інститутів, зближення міжнародного права і ряду інститутів національного права в зв'язку із регулюванням однотипних суспільних відносин, розвитком демократичних принципів забезпечення прав людини і основних свобод. Одним із завдань міжнародного співтовариства держав є розвиток корисних для багатьох акторів сторін глобалізації та протидія негативних проявів у виразі нехтуванням принципів міжнародного права. Поряд з багатьма позитивними прикладами міжнародного спілкування, що дозволяють поглибити взаємодію між народами і державами, існують деструктивні випадки недотримання або спотвореного сприйняття імперативних норм міжнародного права, що несе в собі загрозу руйнування світового порядку та перешкоджає реалізації інших принципів міжнародного права. У зв'язку з цим необхідно, щоб діяльність держав була спрямована на створення таких умов, за якими держави не тільки б формально вступали у договірні відносини, складала міжнародні угоди у певних сферах, а і неухильно дотримувалися принципу «*factasunt servanda*», усвідомлюючи, що невиконання взятих на себе зобов'язань створює негативний прецедент та може у подальшому вплинути на динаміку розвитку міжнародних інститутів та поведінку глобальних акторів, що мають змогу впливати на геополітичні процеси. Іншими словами, світова спільнота має створити нові ефективні механізми контролю над дотриманням взятих зобов'язань, і це дозволить забезпечити дотримання інтересів міжнародного співтовариства держав в цілому.

Бібліографічні посилання:

1. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики. К.: «Таксон», 2002. 344 с.
2. Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. Киев, Выща школа, 1981. 312 с.

Талдикін Олександр Васильович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ТОТАЛІТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ

Методи та способи за допомогою яких відбувається реалізація влади в державі виступають головним критерієм поділу однієї із складових форми держави – форми державного, або політичного режиму. Класичний поділ на демократичні та антидемократичні режими враховує: по-перше – ступінь розвитку демократії в політичному процесі, по-друге – правову забезпеченість та фактичну спроможність особи реалізувати власні права і свободи.

Заслуговує на увагу система рейтингу держав, розроблена компанією Economist Intelligence Unit, відповідно до індексу демократії, коли показники спрямовані на врахування таких аспектів, як: рівень політичної культури, демократичний характер формування та функціонування уряду, політичний плюралізм, виборність законодавчої влади та забезпеченість громадянських свобод. Поділ, відповідно до показників рейтингу, на демократії та режими, дає підстави до інтерпретації в негативному сенсі самого значення терміну «режим»:

- Full democracies (повноцінна демократія);
- Flawed democracies (часткова демократія), до якої, до речі, віднесено й Україну;
- Hybrid regimes (гібридний режим);
- Authoritarian regimes (авторитарний режим);
- Totalitarian regimes (тоталітарний режим) [1].

Традиційно найбільш негативним сприймається таке поєднання способів та методів організації державної влади, за якого відбувається тотальний контроль ключових сфер життя особи і суспільства та особи.

Класична ідеологія тоталітаризму, як вважає професор Є. Більченко, має наступні *риски*:

- *цілісність* коли домінує групова ідентичність у свідомості.
- *бінарність* – поділ на «своїх» та «чужих», коли відмінна позиція сприймається як «зрада спільних ідеалів», «братання з ворогом».

- *ксенофобія* – неприязнь до всього чужого.

- *реваншизм* у пошуках зовнішнього ворога та «внутрішніх ворогів» (ворогів народу).

Квазірелігійність як релігійний фундаменталізм, пафос, віра у месіанство обраної групи.

Антеїзм – ідеалізація минулого як «Золотого віку», коли консервативна форма правління є ідеалом.

Патерналізм, як добровільну відмову від громадянських свобод заради режиму, який сприймається як уніфікований гарант порядку і заміняє втрачені права соціальним пакетом захисту [2].

Фрідріх Карл та Збігнев Бжезінський в роботі «Тоталітарна диктатура і автократія» визначають шість обов'язкових ознак тоталітарного суспільства:

1. Домінуюча ідеологія, заснована на доктрині завоювання світу заради побудови нового суспільства.

2. Єдина партія, з одним лідером, яка організована за ієрархічним, олігархічним принципом, за умови злиття партійного та державного апарату.

3. Тотальний поліцейський контроль із використанням досягнень сучасної науки, особливо психології.

4. Контроль партії над усіма засобами масової комунікації.

5. Повний контроль над збройними силами.

6. Централізований контроль і керівництво всією економікою [3; с. 88-89].

Отже, як недемократична форма державного політичного режиму, тоталітаризм характеризується за наступними *проявами*:

- повне панування держави над особою та суспільством;
- одержавлення усіх організацій;
- не обмеження законом повноважень органів влади;
- заборона демократії;
- фактична ліквідація прав і свобод людини і громадянина;
- контроль над діяльністю громадян та їх об'єднань;
- політична цензура;
- відсутність свободи слова;
- нетерпимість до інакомислення;
- репресії опозиції;
- мілітаризація;
- бажання нових територіальних завоювань.

Відповідно до *ідеологічного забарвлення* його поділити на:

- тоталітаризм з правою ідеологією: нацизм, націоналізм, релігійний фундаменталізм;
- тоталітаризм з лівою ідеологією: соціалізм, комунізм;
- тоталітаризм з центристською ідеологією: транснаціоналізм, панамериканізм.

Різновидами тоталітарного режиму є: *дототалітарний, фашистський, нацистський, військова диктатура, військово-бюрократичний режим.*

Дототалітарний режим фашистських чи нацистських лідерів в державах, в яких раніше існувала демократія.

Фашистський є класичною формою італійського тоталітаризму в якій на думку одного з засновників фашизму Б. Муссоліні: «Né individui fuori dello Stato, né gruppi (partiti politici, associazioni, sindacati, classi) («поза державою не повинні існувати ні індивіди, ні групи політичні партії, товариства, синдикати і класи») [4; с.85].

Нацистський тоталітаризм, або нацизм, націонал-соціалізм: режим, що поєднував у собі елементи антисемітизму, расизму, фашизму, соціалізму та націоналізму (напр.: Німеччина 1933-1945 рр.).

Режим військової диктатури (мілітрократія, казармократія) –військово-тоталітарний режим, передбачає правління військових, які створюють лише видимість його легітимності, при якому ротація правлячої еліти проводиться переважно з військового середовища (напр.: політичні режими хунти в Латинській Америці XIX-XX ст., Батисти на Кубі, Самоси в Нікарагуа, генерала Франко в Іспанії (1939-79 рр.), «чорних полковників» у Греції (1967-74 рр.).

Військово-бюрократичний режим (Хунта) у вигляді військової диктатури, яка в подальшому трансформується у диктатуру державних чиновників, бюрократії. (напр.: режим Піночета в Чилі, хунти Аргентини, Бразилії та Перу).

Тоталітарна демократія, форма тоталітарного комуністичного режиму із практикою залучення широких верств населення до тотального стеження за приватним життям своїх співробітників, сусідів і навіть членів сім'ї, та проведенням колективних акцій, численних зборів громадськості з засудженням «ворогів народу» (напр.: Сталінізм, режим Мао Цзедуна).

В сучасних умовах розчарування процесами глобалізації, кризи мультикультуралізму, радикалізації суспільства, тоталітарні режими отримують нове життя у вигляді *гібридних форм* – гнучких, латентних та замаскованих.

Неототалітаризм має наступні риси:

1. Перехід до «*суспільства контролю*», через абсолютну прозорість інформаційних засобів, коли здійснюється взаємний контроль: більшість контролює меншість, а меншість – більшість на рівні приватного життя.
2. «*Віртуальний тероризм «глобального села*», цензура из низу носить часто характер не наказу, а самоцензури, коли «людина бреше не тому, що їй наказали брехати, а тому, що вона боїться зізнатися у правді самій собі».
3. «*Ідеологічний кітч*» — феномен поп-культури, виражений в особливого роду пропаганді — сентиментальній презентації радикальних мілітаристських ідей під офіційною державною моралізаторською риторикою [2].

Реалізація права на приватність стала можливою саме у мегаполісах рівня розвитку XIX-XX століть. Велике місто з його можливістю вільно, непомітно та анонімно проживати протиставлялось селу, де всі про всіх все знають. Але четверта технічна революція та глобалізація світу, вже сьогодні обумовлюють розвиток ще однієї форми – *цифрового тоталітаризму*.

Відповідно до суб'єктів цифровий тоталітаризм можна класифікувати на два різновиди :

По-перше, як нову *форму державного (політичного) режиму*, в якій за допомогою розгалуженої системи смарт-пристроїв та цифрових технологій суб'єктами та носіями державної влади реалізується всеохоплюючий моніторинг та контроль за особистим життям та суспільними відносинами (напр.: Програма соціального кредиту КНР) [5].

По-друге, як нову *форму наддержавного (політичного) режиму*, в якій за допомогою розгалуженої системи смарт-пристроїв та цифрових технологій суб'єктами та носіями наддержавної влади здійснюється тотальний моніторинг та контроль у сферах життя суспільства та особистості (напр.: системи кредитного моніторингу FICO, SCHUFA) [6].

Поза всяким сумнівом антиподом цифрового тоталітаризму можна вважати *смарт-демократію*, але якщо перший вже активно реалізується як на державному рівні, так і наддержавному, то смарт-демократія як новий політичний режим залишається на рівні утопічних проєктів.

Бібліографічні посилання:

1. The Democracy Index 2011: Democracy under stress .URL: https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2011. (дата звернення: 25.01.2019).

2. Більченко Є. Віртуальний тероризм і самоцензура в Україні як ознаки наступаючого неототалітаризму. URL: <https://bilchenko.wordpress.com/2017/04/25/віртуальний-тероризм-і-самоцензура-в/>. (дата звернення: 25.01.2019).
3. Friedrich Carl J., Brzezinski Zb. Totalitarian dictatorship and autocracy. – Cambridge (Mass.): Harvard university press, 1965. – XIII, 438 p. URL: [http://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674332607 ; pavroz.ru/files/friedrichbrzezinski.pdf](http://www.hup.harvard.edu/catalog.php?isbn=9780674332607;pavroz.ru/files/friedrichbrzezinski.pdf). (дата звернення: 25.01.2019).
4. Benito Mussolini, “La dottrina del fascismo”, in Enciklopedia del italiana (Rome: Treccani, 1932) 847-51, цит. за: Italian fascism and antifascism. A critical anthology edited with introduction, notes and vocabulary by Stanislao Pugliese. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=J6mAGsjaH_IC&pg=PA85&lpg=PA85&dq=+Né+individui+fuori+dello+Stato,+né+gruppi+\(partiti+politici,+associazioni,+sindacati,+classi\).&source=bl&ots=smWXdqwMEF&sig=ACfU3U2jphaTSQFJ4R9GMkQXELZM5yNpQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwivp4HNBsIvgAhUCiaYKHUXABAIQ6AEwA3oECAyQAQ#v=onepage&q=%20Né%20individui%20fuori%20dello%20Stato%2C%20né%20gruppi%20\(partiti%20politici%2C%20associazioni%2C%20sindacati%2C%20classi\).&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=J6mAGsjaH_IC&pg=PA85&lpg=PA85&dq=+Né+individui+fuori+dello+Stato,+né+gruppi+(partiti+politici,+associazioni,+sindacati,+classi).&source=bl&ots=smWXdqwMEF&sig=ACfU3U2jphaTSQFJ4R9GMkQXELZM5yNpQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwivp4HNBsIvgAhUCiaYKHUXABAIQ6AEwA3oECAyQAQ#v=onepage&q=%20Né%20individui%20fuori%20dello%20Stato%2C%20né%20gruppi%20(partiti%20politici%2C%20associazioni%2C%20sindacati%2C%20classi).&f=false) (дата звернення: 25.01.2018).
5. 国务院关于印发社会信用体系建设规划纲要（2014-2020年）的通知国发〔2014〕21号URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/201406/27/content_8913.htm (дата звернення: 25.01.2018).
6. SCHUFA and Fair Isaac Partner to Help German Financial Institutions Turn Analytics into Competitive Advantage URL: <https://www.fico.com/en/newsroom/schufa-and-fair-isaac-partner-to-help-german-financial-institutions-turn-analytics-into-competitive-advantage-09-18-2007>(дата звернення: 25.01.2018).

Голобутовський Р.З.,
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри адміністративного та
господарського права
Запорізький національний університет

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Конституція України [1] визначає Україну як правову державу, в якій єдина державна влада здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Важливим чинником, який представляє єдину державну владу незалежно від її виду, є публічна служба як соціально-правова інституція, покликана забезпечувати, з одного боку, практичну реалізацію завдань державних і муніципальних органів влади, а з другого — захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб в їх взаємовідносинах з державою.

Від її професійності і компетентності, авторитетності і стабільності, забезпеченості і захищеності залежить функціонування як держави, так і громадянського суспільства. Проголошення Україною курсу на європейську інтеграцію і необхідність досягнення критеріїв та вимог, що висувуються до кандидатів для вступу до ЄС, ставить на перший план завдання створення високопрофесійної публічної служби як ключового елементу ефективної системи публічного управління. А це потребує врахування досвіду розвинених країн під час обґрунтування параметрів моделі публічної служби відповідно до вимог сучасного етапу державотворення [2].

Вважається, що при реформуванні в Україні публічної служби найоптимальнішим було б дотримуватися такого розподілу: з одного боку, визначити статус державного службовця (його можна назвати публічним державним службовцем, або «суб'єктом владних повноважень»), котрий виконуватиме найважливіші державні функції і повноваження, здійснювати адміністративну діяльність (на сьогодні в Україні відповідно до прийнятої класифікації державних службовців на

види за владними повноваженнями, які закріплюються як у законодавчих актах, так і в інших правових документах — положеннях, статутах, рішеннях тощо, до них можна віднести «посадових осіб» та «представників адміністративної влади»), а з другого — визначити статус простих службовців і технічного персоналу (працівників), зайнятих виконанням спеціальних завдань і функцій на державній службі (до них можна віднести «фахівців», або «спеціалістів», та «допоміжний персонал»). Така система вже досить тривалий час ефективно працює у деяких країнах, що характеризуються розвинутою системою публічної служби (наприклад, Німеччина, Франція, Бельгія, Швейцарія та ін.) [3].

Однією із складових мети реалізації Стратегії – 2020 є забезпечення чесного і неупередженого правосуддя, невідкладне проведення очищення влади на всіх рівнях та забезпечення впровадження ефективних механізмів протидії корупції. Метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожного права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини [4].

Прагнення створити чесне і неупереджене правосуддя обумовлює встановлення адекватного адміністративно-правового забезпечення публічної служби в органах судової влади. Що в свою чергу неможливе без динамічного процесу змін у інституціональній побудові системи судової влади, системи управління публічною службою в її органах та судах, включаючи такі напрями, як впровадження сучасної парадигми проходження публічної служби в органах судової влади, у тому числі на посаді судді.

Призначення судової реформи у державі є впорядкування, удосконалення і розвиток, крім усього, механізму забезпечення публічної служби в органах судової влади, складовими якого є такі категорії, як «публічна служба в органах судової влади», «публічна служба на посаді судді», «публічна служба в апараті суду» тощо, які у свою чергу охоплюють взаємодію держави та суспільства в системі: держава-система органів судової влади – правосуддя – суддя – громадянин – суспільство.

З погляду реалізації цілей, завдань і функцій Стратегії-2020, судової реформи в Україні, вони мають сприяти кардинальному становленню чесного і справедливого правосуддя, незалежності та неупередженості суддів. І без належного адміністративно-правового регулювання та забезпечення публічної служби в органах судової влади цього досягти буде складно.

Тому не випадково, що особливі надії в цьому покладаються на запровадження сучасної парадигми публічної служби в органах судової влади. У свою чергу, публічна служба в органах судової влади має забезпечити розумно організоване, демократичне, правове та результативне її управління шляхом розвитку суддівського самоврядування, професіоналізації судів та персоналу державних службовців органів судової влади, запровадження сучасних стандартів функціонування її складових.

Публічна служба в органах судової влади має надати державному управлінню системний характер, програмного і науково обґрунтованого підходу до її організації, суспільно визнаних цілей діяльності складових апарату публічних службовців та забезпечити неупереджене та справедливе правосуддя, законність, професіоналізм, дисципліну та законність, домінування принципу верховенства права та інші риси функціонування системи правосуддя в Україні, яких потребують наше суспільство і держава.

Тим самим розвиток зовнішніх і внутрішніх потреб суспільства та держави в справедливій та чесній системі правосуддя диктує необхідність постійного оновлення і розвитку інституту публічної служби в органах судової влади.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Прокопенко Л. Л. Публічна служба в країнах ЄС [Текст] / Л. Л. Прокопенко, І. А. Шабатіна // Публічне адміністрування: теорія та практика : електр. зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 1 (1)
3. Гуменюк В. А. Становлення публічної служби в Україні [Текст] / В. А. Гуменюк // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІНАДУ «Магістр», 2006. – Вип. 2 (29).
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020». Указ Президента України №5 від 12.01.2015р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

Примаков Каміль Юрійович,

доцент кафедри загальноправових дисциплін
юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

В Україні упродовж останніх років проблема подолання корупції та її наслідків була й продовжує залишатися однією з пріоритетних. Починаючи із 2014 року антикорупційна політика вийшла на новий правовий та інституційний рівень: прийняті нормативно-правові акти щодо боротьби з корупційними проявами, хабарництвом і посадовими злочинами, створені нові органи державної влади зі спеціальною компетенцією, головним завданням яких визначено саме боротьбу із корупцією серед посадовців найвищого рівня. Прийняттям Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року своїм рішенням законодавець створив ще один, принципово новий, незалежний функціональний державний орган для розслідування злочинів, скоєних особами, які мають високий правовий статус.

Закріплену на законодавчому рівні вимогу щодо створення Державного бюро розслідувань України (*далі – ДБР*) не можна оцінювати поза загальним контекстом і політики влади у сфері реформування правоохоронної системи, і міжнародної практики подолання цього негативного явища. Країни сучасного світу давно випробовують методи інституційного реформування системи органів, покликаних боротися з корупцією, в різних державах ці методи суттєво відрізняються один від одного. В одних дієвими виявилися “класичні” західні схеми – запровадження антикорупційного законодавства і створення уповноваженої інституції (організації, установи) з протидії корупції, орієнтованої, в першу чергу, на виявлення, запобігання та припинення корупції у вищих ешелонах влади. У ряді країн повноваження щодо виявлення та протидії корупції покладаються на незалежні органи влади: Конституційний Суд (Португалія), Бюро боротьби з корупцією (Латвія), адміністративні суди (Чехія), Комісію з питань розв’язання конфліктів (Хорватія), Офіс з питань розв’язання конфлікту інтересів (Іспанія) [1, с. 107]. Україна також не стоїть осторонь пошуку універсальних шляхів подолання корупції серед посадовців, які представляють вищі органи державної влади, результатом чого і стало створення Державного бюро розслідувань.

Однак у чинному українському законодавстві залишається невизначеним адміністративно-правовий статус ДБР у системі правоохоронних органів України, порядок призначення його керівників та низка інших принципових положень, що в майбутньому може негативно вплинути на організацію функціонування та ефективність реалізації поставлених перед цією структурою завдань. Прийняття Закону України «Про Державне бюро розслідувань» не дало вичерпних відповідей на ці питання, зокрема питання щодо правомірності надання ДБР спеціального статусу. В Конституції України не передбачено існування органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, які безпосередньо виконували б відповідні функції за межами системи органів виконавчої влади. Крім того, зазначає Л. Бернацька, до повноважень Верховної Ради України, відповідно до Основного Закону держави, не входить створення органів виконавчої влади [2, с. 88].

В Законі України «Про державне бюро розслідувань» міститься повне визначення органу, але не вказано, що він має спеціальний статус, як це зазначено у законах України про інші центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Адміністрація Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України, Національне агентство України з питань державної служби та ін.). Тому такі елементи адміністративно-правового статусу ДБР, як його повноваження, гарантії діяльності, особливий порядок створення, відповідальність та інші необхідно більш чітко закріпити на законодавчому, зокрема відомчому, рівні, а для цього потрібна робота науковців і практиків.

Проблема визначення адміністративно-правового статусу ДБР є частиною загальної проблеми відсутності в Україні цілісної концепції реформування правоохоронних органів. Невизначеність адміністративно-правового статусу ДБР породжує проблему конкуренції з іншими антикорупційними органами, такими, наприклад, як НАБУ. Визначена у ст. 5 Закону «Про державне бюро розслідувань» підслідність бюро залежить від суб’єктного складу кримінального правопорушення, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесене до підслідності НАБУ, але без

чіткого визначення адміністративно-правового статусу ДБР при вирішенні питання про підслідність тієї чи іншої справи можуть виникнути труднощі.

Отже, визначена в законодавстві модель статусу Державного бюро розслідувань, яка відрізняється наявністю певних протиріч, може призвести до його неефективного функціонування та відсутності результатів у протидії злочинам, які віднесені до компетенції ДБР. Така модель роботи наділяє ДБР занадто широкими повноваженнями, а продуктивній діяльності цього органу можуть перешкоджати невизначеність його адміністративно-правового статусу, а також положення Закону, які містять суперечності або допускають їх подвійне тлумачення. Компетенція ДБР має знайти своє відображення не тільки у профільному законі України “Про державне бюро розслідувань”, а також у таких нормативно-правових актах, як Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність”, КПК України тощо. У процесі створення Державного бюро розслідувань доцільно звернути увагу на міжнародний досвід визначення адміністративно-правового статусу ДБР, що допоможе збалансувати усю систему “антикорупційних” органів та надасть змогу ДБР ефективно виконувати свої функції.

Бібліографічні посилання:

1. Паршутін А. Б. Кримінальні процесуальні основи оптимізації системи правоохоронних органів України. *Współpraca europejskan* 3(3) 2015 / European cooperation. Vol. 3(3) 2015. С. 105-113.
2. Бернацька Л. В. Проблемні питання правового статусу Державного бюро розслідувань. Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16 червня 2018 р., м. Одеса / редкол.: Г. О. Ульянова (голова) [та ін.]. Одеса: Юридична література, 2018. 432 с.

Тищенко Ірина Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНОЮ
АДМІНІСТРАЦІЄЮ Е-ПОСЛУГ В УКРАЇНІ**

З метою підвищення якості та зручності надання адміністративних послуг публічна адміністрація України запровадила можливість отримання ряду послуг у електронному вигляді.

Особливістю адміністративних процедур надання електронних послуг є те, що звернення особи з заявою до відповідного органу публічної адміністрації відбувається через мережу Інтернет, а результат розгляду заяви особи оформлюється або в електронному, або паперовому вигляді.

В загальному вигляді більшість адміністративних процедур надання електронних послуг мають такі стадії: початок процедури надання електронної послуги; безпосереднє надання електронної послуги; стадію оскарження рішення та/або дій (бездіяльності) посадової особи, який надав електронну послугу; стадію завершення надання електронної послуги.

Початок процедури надання електронної послуги характеризується тим, що інформація про послугу розміщується на офіційному веб-сайті органу публічної адміністрації [1; 2;] або на Єдиному державному порталі адміністративних послуг [3]. зміст інформації про послугу, як правило, включає загальні відомості, яким чином отримати ту чи іншу послугу (порядок отримання), яким правовим актом вона регулюється, які документи необхідно надати для отримання послуги.

Крім того, на сайті можуть міститися інформаційні картки отримання послуги, в яких в узагальненому вигляді містяться такі відомості: інформація про суб'єкта надання послуги; місце надання послуги; підстава для одержання послуги; перелік документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, а також вимоги до них; порядок та спосіб подання документів, необхідних для отримання адміністративної послуги; платність/ безоплатність надання адміністративної послуги; строк надання адміністративної послуги; перелік підстав для відмови у наданні адміністративної послуги; результат надання адміністративної послуги; способи отримання результату.

Також, на офіційних сайтах відповідного органу публічної адміністрації розміщуються [2] або можуть розміщуватися [1] в електронному вигляді форми заяв та інших документів, які необхідні для отримання послуги, інформаційні та технологічні картки. Але саме наданням такої інформації й обмежується надання електронних послуг в Україні.

Однак не можна не звернути увагу на особливості адміністративної процедури отримання електронної послуги, пов'язаної, наприклад, з реєстрацією в черзі у дошкільний навчальний заклад дитини. Переважно сьогодні це є майже не єдина електронна послуга від органів місцевого самоврядування, яка повністю надається в електронному вигляді. Адміністративна процедура надання цієї послуги складається з таких складових: звернення на офіційний сайт; отримання загальної інформації про послугу в електронному вигляді; заповнення електронної заяви про зарахування до черги у відповідний навчальний заклад; реєстрація заяви з використанням системи Інтернет; отримання інформації про зарахування до черги; підтвердження заявки про зарахування.

Аналіз переважної більшості веб-порталів органів публічної адміністрації (офіційних сайтів міністерств, служб та агентств; офіційних сайтів Центрів надання адміністративних послуг міст Києва, Дніпро, Одеси, Чернігова, Херсона, Вінниці, Єдиного державного порталу адміністративних послуг) свідчить про те, що надання електронних послуг саме й обмежується лише розміщенням інформації про послугу, а також електронними формами заяв та інших документів, які необхідні для отримання послуги, інформаційні та технологічні картки.

Однак не можна не звернути увагу на те, що адміністративні процедури надання електронних послуг в Україні в діяльності публічної адміністрації обмежуються тільки початковими стадіями. Сьогодні відсутні можливості заявнику надавати в електронному вигляді документи для отримання послуги, відсутні можливості заявнику здійснювати моніторинг процесу отримання послуги та отримувати результати послуги в електронному вигляді. На нашу думку, запровадження в діяльність публічної адміністрації саме цих етапів дозволить говорити про те, що в Україні у повному обсязі надаються електронні послуги.

На нашу думку, процес надання електронних послуг має відбуватися таким чином:

1) відбувається підготовка та розміщення інформації про публічну послугу відповідним органом публічної адміністрації на офіційному веб-сайті та/або в Єдиному державному порталі адміністративних послуг;

2) здійснюється інформування фізичних та юридичних осіб про порядок надання публічних послуг;

3) забезпечується приймання та реєстрація електронної заяви від особи про отримання публічної послуги з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

4) відбувається передача прийнятої електронної заяви особи до відомчих інформаційних ресурсів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

5) завершується надання електронної послуги шляхом отримання особою електронного документа або його отримання у паперовому вигляді у встановлений в електронній черзі час.

Крім того, процес надання електронних послуг має включати й стадію оскарження дій чи бездіяльності органу публічної адміністрації під час реалізації адміністративної процедури надання послуги. Реалізація оскарження особою дій або бездіяльності органу публічної адміністрації, наприклад в адміністративному порядку, також має відбуватися в електронному вигляді з можливістю звернення з електронною скаргою та моніторингом результатів розгляду такої скарги.

Зазначене стосовно стадійності стосується й адміністративних процедур надання електронних послуг. Отже, стадії адміністративних процедур надання електронних послуг є самостійними частинами адміністративно-процедурної діяльності, які визначають послідовність вчинення дій при вирішенні конкретних адміністративних справ або здійсненні соціального обслуговування.

Аналіз вищенаведеного дозволяє зробити такі висновки. По-перше, виділити такі процесуальні елементи адміністративних процедур надання електронних послуг як стадії, етапи та процесуальні дії. Стадії адміністративних процедур надання електронних послуг є самостійними частинами адміністративно-процедурної діяльності, які визначають послідовність вчинення дій при вирішенні конкретних електронних звернень.

По-друге, адміністративні процедури надання електронних послуг включають в себе такі стадії: початок процедури надання електронної послуги; розгляд заяви про надання електронної послуги; стадію завершення надання електронної послуги і факультативну стадію позасудового оскарження надання електронної послуги.

Бібліографічні посилання:

1. Державна міграційна служба України. Адміністративні послуги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/posluhy/>
2. Державна фіскальна служба. Електронні форми документів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/eletronni-formi-dokumentiv/>
3. Єдиний державний портал адміністративних послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poslугy.gov.ua/Departament/List?id=e9018d9c-707e440b-a06b-c0d3f6d5af6c>.

Філяніна Людмила Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

**МІЖДЕРЖАВНЕ СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІІ ПРОЯВАМ
МІЖНАРОДНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНО ПРОГРЕСУ**

Розвиток технологій відбувається набагато швидше ніж змінюються міжнародно-правові норми чи національне законодавство будь-якої держави. Оновлення технологій допомагає не тільки розширити коло досягнень корисних для суспільства, алей надає можливості удосконалюватися формам, методам, способам вчинення злочинів включаючи їх організовану міжнародну форму. Злочинність давно вийшла за межі конкретної держави. Технології сьогодення дозволяють скоювати злочини не виходячи навіть з дому. Інтернет, соціальні медіа та смартфони використовуються злочинцями для скоєння протиправних дій. Так, наприклад, США визнали винним у розповсюдженні вірусу WannaCry і вчиненні кібератаки на Sony програміста з Північної Кореї, а також кампанію де він працював [1].

Разом з тим, сучасні технології допомагають документувати та фіксувати протиправні дії, створюють нові можливості для ведення кримінального провадження і правозастосовної практики, а також надають можливості за допомогою комп'ютерних технологій створювати імітаційно-моделюючі системи процесу вчинення злочинів. Зростає тенденція перспективи збору інформації та ефективності розслідування.

Особливий інтерес інноваційного підходу до механізму співробітництва держав у даній сфері викликає стратегія протидії міжнародній злочинності розроблена в США. Дана стратегія має комплексний характер і базується як на загальних тенденціях боротьби із міжнародною злочинністю так і на національних стратегіях щодо протидії терористичній діяльності, незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, підвищення рівня безпеки зберігання ядерних матеріалів, ефективного маніпулювання інтелектом та інше.

Враховуючи велику суспільну небезпеку міжнародної злочинності та беручи до уваги її транснаціональний характер, держави активно приєднуються до відповідних міжнародно-правових актів, що координують співробітництво у сфері протидії таким злочинам, а саме: Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами 1949 р.; Європейської конвенції по відшкодуванню збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 р.; Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми 2005 р.; Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми і покарання за неї даний протокол доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. та інше. Між тим, залишається поза увагою, у порівнянні із торгівлею людьми, работоргівля і небезпека контрабанди мігрантів.

На характер вчинених транснаціональних злочинів в тій чи іншій державі суттєвий вплив має її географічне розташування. Так, наприклад, Д. Зетч зазначив, що невелика за територією держава Нідерланди, є одними із «воріт» через які південноамериканський кокаїн потрапляє на територію Європейського Союзу. І причиною цьому – розгалужена інфраструктура, що з'єднує держави-учасниці ЄС, чималі міграційні анклавні з держав-постачальників і держав-призначення мігрантів, а також величезні транзитні морські порти у містах Роттердам і Амстердам через які із Південної та Центральної Америки люди і товари потрапляють до ЄС. Нажаль все це неможливо

без мовчазної згоди зацікавлених осіб із місцевих правоохоронних органів, мотивацією цьому служить латентність такого «бізнесу», відсутність явного злочину, насильства і це не шкодить інтересам юридичних підприємств [2].

В епоху загальної глобалізації світовим посередником у співпраці між національними поліцейськими відомствами є Міжнародна організація кримінальної поліції. Так, від спільної, скоординованої роботи Інтерполу з національними поліцейськими відомствами, обробки та оперативного отримання запитів залежить ефективність міжнародного співробітництва у сфері протидії міжнародній злочинності. Отже, для ефективного виявлення і переслідування з наступним затриманням міжнародних злочинців державам доцільно проводити політику активної й міцної співпраці між правоохоронними інституціями держав-учасниць договорів. Так, розшук і затримання підозрюваної особи у скоєнні міжнародного правопорушення вимагає спільного обміну оперативно-розшуковою інформацією, документами щодо проведення екстрадиції, та безпосередньої участі представників національної поліції при передачі правопорушника. Водночас, дана міжнародна співпраця може бути дуже суперечливою, враховуючи відмінності національного законодавства, різні правові системи держав та небажання корумпованих держав обмінюватися інформацією котра може викрити їх протизаконні дії.

Бібліографічні посилання:

1. США начали вводить санкции за кибератаки URL: <https://korrespondent.net/world/4008544-sshachaly-vvodyt-sanktsyy-za-kyberataky> (дата звернення 13.09.2018)
2. Zaitch, D. Trafficking in cocaine: Colombian drug entrepreneurs in the Netherlands. URL: www.gbv.de/dms/sbb-berlin/352966521.pdf (дата звернення 22.01.19)

Філянніна Людмила Анатоліївна,

кандидат юридичних наук, доцент,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Біденчук Тетяна Миколаївна,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

ВСТУП ДО НАТО: СТРАТЕГІЧНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ

Збереження міжнародного миру і безпеки є пріоритетними напрямками співробітництва сучасних держав світу. Нажаль сучасність диктує такі умови, що у світі не можливо їх виконати.

Можливість держав захищати незалежність, територіальну цілісність та національні інтереси шляхом реалізації свого законного права на колективну чи індивідуальну самооборону передбачено ст. 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Держави Північної Америки та Європи, що прагнуть збереження миру, державної незалежності, свободи особистості й верховенства права 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні вирішили об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки про що уклали Північноатлантичний договір.

Так, відповідно даного договору провідною роллю організації є забезпечення свободи й безпеки держав-учасниць за допомогою політичних і військових засобів. У свою чергу Альянс боронить держави-учасниці від загрози агресії і розглядає напад на одну або декілька її членів як напад на усіх учасників договору.

Через складну ситуацію, що склалася між двома сусідніми державами, Росією і Україною, остання змушена шукати більш ефективні гарантії територіальної цілісності та незалежності. Так, на переконання Президента України П. Порошенка, єдиною у світі функціональною організацією колективної безпеки є Організація Північноатлантичного договору (НАТО).

Необхідно зазначити, що через відкриту та досить тривалу агресію Російської Федерації проти незалежності України, наша держава потребує підтримки НАТО задля максимального зміцнення державних кордонів, територіальної цілісності й часткового реформування Збройних Сил України та наближення останніх до стандартів Альянсу. Таким чином, українська держава стане на крок ближче до євроатлантичної інтеграції.

Президент України, ще у 2014 році, підписав відповідний Закон, яким скасовується позаблоковий статус нашої держави і проголошується намір інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки. Водночас, необхідно зазначити, що рішення про подання заявки на приєднання до Північноатлантичного договору буде прийматися на всеукраїнському референдумі.

До подій, що сталися у 2014 році, більшість українців, вважали, що вступ до НАТО буде мати тільки негативні наслідки. Але після анексії Криму, тривалої військової агресії на Сході України – приєднання до НАТО є найбільш вдалим рішенням. На нашу думку, участь України в Альянсі могла б забезпечити нашу державу від збройної агресії зі сторони Росії, адже одним із завдань НАТО є підтримання територіальної цілісності, суверенності та недопущення будь яких проявів агресії хоча б до однієї з держав-учасниць.

Наприкінці грудня 2016 року Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та Центром імені О. Разумкова було проведено опитування щодо можливого членства України в НАТО. Так, 2 лютого 2017 р. на брифінгу у своїй заяві директор «Демініціатив» І. Бекешкіна оголосила результати проведеного дослідження, що переконливо вказують на можливу успішність референдуму, а саме: з 62 % громадян України, які б взяли у ньому участь, абсолютна більшість – 72 % – однозначно підтримали б членство в Альянсі.

Проте, проведення референдуму не є вирішальним етапом для вступу в НАТО. Це має більш політичний характер, тобто українці своїми голосами тільки покажуть свою підтримку НАТО. Але насамперед, Україні необхідно буде виконати низку вимог та реформ, що ставить організація. Згідно зі статутом Альянсу, його членом не може стати держава, котра воює або на території якої йде військовий конфлікт.

Натомість, необхідно зазначити, що НАТО поміж інших міжнародних організацій надає Україні найбільшу допомогу в різних сферах діяльності, а не тільки у військовій.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що співробітництво з НАТО гарантує збереження не тільки територіальної цілісності і незалежності нашої державі, але й дасть змогу для військово-технічної підтримки з боку держав-учасниць Альянсу. Водночас, допоможе підтримувати мир і стабільність за межами території держав-учасниць Північноатлантичного договору через партнерство й операції з врегулювання кризових ситуацій. Україна активно розвиває співробітництво з Альянсом, проводить модернізацію озброєння та реформування Збройних Сил України з метою наближення останніх до стандартів НАТО. І при цьому, не будучи членом організації, отримує безліч преференцій, що зазвичай надаються тільки членам НАТО.

Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проголосивши демократичний вектор розвитку та прагнучи увійти до світового співтовариства рівноправним партнером, Україна має відповідати високим вимогам сучасності як в політичному, так й у соціальному та економічному аспектах. Незважаючи на потужний вітчизняний людський, економічний, гуманітарно-культурний потенціал, Українська держава поки що не спромоглася реалізувати свої очевидні переваги, створити соціальну та економічну теорію розвитку, що б корелювалася із сучасною дійсністю.

Становлення відкритого суспільства у нашій країні збігається у часі з розвитком економічної системи суспільства. Всупереч складнощам та суперечностям перехідного періоду Україна поволі зміцнюється як правова держава, пришвидшує інтеграцію до світового економічного простору. Проте, процеси, пов'язані із глобалізацією, зумовлюють ускладнення завдання відносно попереднього етапу. Проблема розвитку економічної системи суспільства є однією із ключових та найбільш теоретично значущих для сучасної юридичної науки та розвитку громадянського суспільства й формування правової, соціальної держави в Україні.

Дослідження зазначеної проблематики має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення для ефективного розвитку всіх сфер суспільства.

Окремі проблемні питання формування економічної системи були досліджені у працях таких вчених, як О. Борисова, О. Беляєва, І. Грабинського, З. Залого, В. Іохіна, М. Крупки, Б. Кульчицького, Р. Кучукова, С. Любимцевої, О. Мамонтова, І. Михасюка, С. Мочерного, Л. Наливайко, П. Островерха, С. Панчишина, С. Погорелова, В. Попова, Д. Потєєва, С. Реверчука, Д. Стеченко, О. Тищенко, В. Фоміщеної, Т. Шкляр та ін. Однак, швидкі темпи світового економічного розвитку та необхідність інтеграції України у ці процеси з метою ефективного розвитку сучасного суспільного ладу потребують нових наукових досліджень у цій сфері.

Низка питань у досліджуваній тематиці є дискусійними. Це свідчить, що обрана проблематика характеризується значною актуальністю. Разом із цим, слід констатувати, що у багатьох зарубіжних держав накопичено достатньо ґрунтовну практику відносно подолання кризового стану та введення програм стабілізаційного характеру, який доречно у тій чи іншій мірі інтегрувати, з урахуванням національних особливостей, у вітчизняну економічну систему.

Міжнародна спільнота інтенсивно шукає нові моделі взаємодії, балансу, економічного успіху, соціального розвитку та політичного устрою. Співпали у часі найбільш кардинальні трансформації у різних сферах життя. При цьому забезпечення довгострокової конкурентоспроможності національного проекту розвитку передбачає, що кожна країна має ретельно узгоджувати зовнішньоекономічну діяльність зі ступенем зрілості внутрішніх реформ [1, с. 17]. Сьогодні як міжнародна спільнота, так і українське суспільство в активному пошуку та процесі модернізації більш ефективних моделей соціальної та економічної систем з метою створення економічного балансу соціального розвитку.

У теперішніх умовах не варто орієнтуватися на універсальні моделі та прості рішення складних проблем. В умовах глобалізації часто не регіональна близькість, а саме національно-культурні особливості при балансі економічної свободи та державного регулювання стають чинниками, які багато в чому визначають конкурентоспроможність [2, с. 4]. Разом із тим, політичні та економічні рішення, що приймаються в одній країні, можуть безпосередньо впливати на формування державної політики в іншій. Наслідком таких суперечливих тенденцій є посилення нових ризиків, які можуть стати стримувальним чинником на шляху стабілізації макроекономічного простору країни, розбудови сучасних ринкових та позаринкових інститутів, підвищення добробуту громадян країни [3, с. 17].

На сучасному етапі важливим є активне залучення інститутів громадянського суспільства до вдосконалення функціонування соціальної та політичної систем суспільства. Так, в Україні з урахуванням досвіду громадської самоорганізації вже сформувалися достатні передумови для залучення ресурсного потенціалу громадянського суспільства до процесу гарантування соціальної безпеки, зокрема широка мережа інститутів громадянського суспільства (об'єднань громадян, волонтерських рухів), до складу яких входять, зокрема, висококваліфіковані спеціалісти в тих чи інших галузях. Також зростає підтримка діяльності громадського сектору з боку бізнесу та громадян [4, с. 392-393]. Участь та взаємодія громадськості з органами публічної влади впливає позитивно на розвиток економічної сфери.

Проте позитивні зрушення створення правових умов розвитку громадянського суспільства в досліджуваному контексті супроводжуються і суттєвими недоліками, серед яких: недостатня участь громадських об'єднань у формуванні, прийнятті та контролі за реалізацією державної політики, ухваленні стратегічних і поточних управлінських рішень; нерозвинені та недієві форми співпраці органів державної влади та громадських об'єднань; недосконала форма звітування органів державної влади, у зв'язку з чим немає інформації про врахування та відхилення громадських пропозицій про результативність громадських експертиз, моніторингу громадської думки; відсутність цілісності предмета консультацій із громадськістю з питань, які мають виняткове значення для суспільства і держави; украй низька активність та ініціативність інститутів громадянського суспільства в організації та проведенні консультацій з органами державної влади; відсутність навичок і знань проведенні громадських експертиз тощо [4, 393; 5, с. 90-91]. На жаль, перераховані проблеми можна розширювати, що свідчить про необхідність активнішого співробітництва на засадах взаєморозуміння з метою досягнення позитивних результатів у розвитку сучасного суспільного ладу у цілому та економічної сфери зокрема.

Нині окремою фундаментальною складовою економічної системи суспільства є становлення соціально-орієнтованого бізнесу.

Сьогодні громадянське суспільство емансипує український бізнес і знімає його залежність від неправових інституцій та груп впливу, забезпечує консолідацію і стабільність громадянського

суспільства, мінімізує соціальні ризики і потрясіння в майбутньому та сприяє престижу бізнесу як соціально-значущої складової сучасності [6, с. 18]. Підтримка та розвиток бізнесу в Україні є основоположною засадою її подальшого розвитку, оскільки сприятиме підвищенню економічного становища громадян. Важливим також є те, що захист бізнесу у нашій державі – гарантія залучення іноземних інвестицій.

В умовах розвитку інформаційного суспільства все більшої актуальності набуває питання щодо становлення електронної економіки та електронного бізнесу як її складової. Електронний бізнес спрямований, у першу чергу, на об'єктивне задоволення інтересів та потреб громадськості.

За допомогою застосування Інтернету можливо швидко і з незначними витратами вивести і просунути продукцію на національний і міжнародний ринки. Інтернет-магазини в Україні перебувають на етапі бурхливого розвитку, оскільки торгівля через Інтернет дозволяє істотно знизити вартість продукції, адже відпадають потреби в утриманні торгових площ, персоналу [7, с. 79]. Розширення електронних форм ведення бізнесу є результатом соціально-економічної трансформації умов розвитку та функціонування сучасного постіндустріального суспільства, в результаті чого відбувається кардинальне зміщення ринку в бік оперування нематеріальними активами (інформацією, знаннями, інтелектуальною власністю, правами і обов'язками, електронними сервісами, програмним забезпеченням) [8, с. 9]. Подальший розвиток інформаційного суспільства на вітчизняних просторах, впровадження та розробка сучасних інформаційно-комунікативних технологій уможливить ефективне формування національної моделі електронного бізнесу з урахуванням вже існуючого позитивного досвіду інших країн у цій сфері.

У цьому контексті важливо акцентувати, що оскільки питання економічного розвитку, надання відповідних дозволів тощо знаходиться у розпорядженні органів публічної влади, то серед першочергових завдань постає інтеграція та систематичне оновлення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Розглядаючи якісно нову роль економічної системи суспільства як важливого елемента для побудови сучасного суспільного ладу, необхідно усвідомити, що ми наближаємося до принципово нових форм взаємовідносин в умовах яких підхід до подальшого використання власності (основи сучасної економічної системи) визначатиметься не статками окремих осіб, а призначенням для задоволення суспільних потреб.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що теоретико-правове пізнання економічної системи суспільства зумовлюється неналежною практикою її реалізації. Сьогодні як міжнародна спільнота, так і українське суспільство в активному пошуку та процесі модернізації більш ефективних моделей соціальної та економічної систем з метою створення економічного балансу соціального розвитку. Існування різних форм власності, забезпечення, охорона, повага суспільства та влади до приватної власності, демократичні ринкові відносини є умовами ефективного функціонування сучасного суспільного ладу України. Світові тенденції зумовлюють здійснити інноваційно-структурну перебудову вітчизняної економічної системи суспільства, оскільки сьогодні відсутність вказаного значно послаблює позиції України та призупиняє її інтеграцію.

Бібліографічні посилання:

1. Шедяков В. Є. Конкурентоспроможність національного проекту економічного розвитку в інформаційну епоху. Формування ринкових відносин в Україні. 2005. № 10 (53). с. 16-22.
2. Лич В. М., Шедяков В. Є. Удосконалення методології дослідження системи економічних відносин у процесі модернізації суспільства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 9. с. 3-7.
3. Стабілізаційна економічна політика в Україні в епоху глобалізації: дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2003. 400 с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу : національна доповідь. За ред. Е. М. Лібанової, М. А. Хвесика. Київ: ДУІЕПСР НАН України, 2017. 864 с.
5. Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання: монографія / О. І. Амоша, О. Ф. Новікова, Ю. С. Залознова та ін. Донецьк, 2014. 478 с.
6. Єфіменко С. А. Соціально-філософські основи бізнесу у контексті сучасного громадянського суспільства: дис. ... канд. філос. наук. Одеса, 2016. 223 с.
7. Ситник І. П., Головіна А. В. Електронний бізнес і його розвиток в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 2. с. 79-82.
8. Воробйова О. П. Впровадження електронного бізнесу в Україні: державно-управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2013. 20 с.

Бояринцева М. А.,
суддя Окружного адміністративного суду м. Києва

СКАСУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Скасування судових рішень повністю або частково і ухвалення нового рішення або зміни рішення у відповідній частині відбувається на підставі встановлення неправильного застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права. Під неправильним застосуванням норм матеріального права КАС України пропонує розуміти неправильне тлумачення закону або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню (ч. 3 ст. 351 КАС України). Порушення норм процесуального права визнається підставою для повного або часткового скасування судових рішень, якщо таке порушення унеможливило встановлення фактичних обставин, що мають значення для правильного вирішення справи: суд не дослідив зібрані у справі докази; суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів, або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; суд встановив обставини, що мають істотне значення, на підставі недопустимих доказів (ч. 2 ст. 353 КАС України).

Для скасування судових рішень з направленням справи на новий розгляд КАС України передбачено такі підстави:

- 1) справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;
- 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави його відводу обґрунтованими;
- 3) справу розглянуто адміністративними судами за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;
- 4) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі;
- 5) судові рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені в судовому рішенні;
- 6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- 7) судові рішення ухвалено судом з порушенням правил юрисдикції (підсудності), визначених статтями 20, 22, 25-28 КАС України;
- 8) суд розглянув за правилами спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження (ч. 3 ст. 353 КАС України).

Згідно з ч. 4 ст. 353 КАС України справа направляється до суду апеляційної інстанції для продовження розгляду або на новий розгляд, якщо порушення допущені тільки цим судом; в усіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції.

Згідно з ч. 1 ст. 354 КАС України касаційний адміністративний суд скасовує судові рішення повністю або частково і залишає позовну заяву без розгляду або закриває провадження у справі у відповідній частині з таких підстав, визначених ст. 238 КАС України:

- 1) якщо справу не належить розглядати за правилами адміністративного судочинства;
- 2) якщо позивач відмовився від позову і відмову прийнято судом;
- 3) якщо сторони досягли примирення;
- 4) якщо є такі, що набрали законної сили, постанова чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 5) у разі смерті або оголошення в установленому законом порядку померлою фізичної особи або припинення юридичної особи, за винятком суб'єкта владних повноважень, які були однією із сторін у справі, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва;
- 6) щодо оскарження нормативно-правових актів суб'єктів владних повноважень чи окремих їх положень, якщо оскаржуваний нормативно-правовий акт або відповідні його положення визнано протиправними і нечинними рішенням суду, яке набрало законної сили;
- 7) щодо оскарження індивідуальних актів та дій суб'єкта владних повноважень, якщо оскаржувані акти та дії суб'єкта владних повноважень було змінено або скасовано рішенням суду, яке набрало законної сили;

8) щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень, якщо оскаржувані порушення були виправлені суб'єктом владних повноважень і при цьому відсутні підстави вважати, що повне відновлення законних прав та інтересів позивача неможливе без визнання рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправними після такого виправлення.

Якщо суд касаційної інстанції встановить, що судом апеляційної інстанції скасовано судові рішення, яке відповідає закону, своєю постановою він скасовує постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишає в силі судові рішення суду першої інстанції у відповідній частині (ст. 352 КАС України).

Для скасування судових рішень судів першої та (або) апеляційної інстанцій повністю або частково і залишення позову без розгляду у відповідній частині законодавцем визначено спеціальні підстави, що містяться у ст. 240 КАС України:

- 1) позов подано особою, яка не має адміністративної процесуальної дієздатності;
- 2) позовну заяву не підписано або підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано;
- 3) у провадженні цього або іншого суду є справа про спір між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 4) позивач не прибув (повторно не прибув, якщо він не є суб'єктом владних повноважень) у підготовчє засідання чи у судовє засідання без поважних причин або не повідомив про причини неявки, якщо від нього не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності;
- 5) надійшла заява позивача про залишення позову без розгляду;
- 6) особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність і за захистом прав, свобод чи інтересів якої у випадках, встановлених законом, звернувся орган або інша особа, заперечує проти позову і від неї надійшла відповідна заява;
- 7) провадження в адміністративній справі було відкрито за позовною заявою, яка не відповідає вимогам статей 160, 161, 172 КАС України, і позивач не усунув цих недоліків у строк, встановлений судом;
- 8) з підстав, визначених частинами третьою та четвертою статті 123 КАС України;
- 9) позивач у визначений судом строк без поважних причин не подав витребувані судом докази, необхідні для вирішення спору;
- 10) після відкриття провадження судом встановлено, що позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду.

Важливість стадії ухвалення рішення у касаційному провадженні не має підлягати додатковій аргументації, адже саме на цій стадії досягається головна мета касаційного провадження – отримання висновку щодо правильності та законності юридичного аспекту рішень, винесених адміністративними судами нижчих інстанцій. Виняткова значущість рішень суду касаційної інстанції підкріплюється положенням КАС України, згідно з яким судові рішення суду касаційної інстанції є остаточними і оскарженню не підлягають (ч. 5 ст. 355).

Отже, право на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві являє собою вагомий гарантійний механізм забезпечення та відновлення прав і свобод людини у відносинах із суб'єктами влади, дозволяючи фізичним і юридичним особам контролювати діяльність органів судової влади у сфері забезпечення законності.

Змістовий аспект реалізації права на касаційне оскарження передбачає наявність обставин суб'єктивного, об'єктивного та формального характеру, які надають можливість особі звернутися до адміністративного суду касаційної інстанції про перегляд судового рішення та реалізувати право на касаційне оскарження. Дослідження цих обставин надає можливість визначити право на касаційне оскарження як гарантовану державою сторонам та особам, які не брали участі у справі, якщо рішення у справі вплинуло на їхні права, свободи, інтереси або обов'язки, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини та прокурорам для захисту прав та інтересів інших осіб, особливу юридичну можливість оскаржити судові рішення суду першої інстанції після його перегляду в апеляційному порядку, а також судові рішення суду апеляційної інстанції повністю або частково у встановлений для цього строк.

Маковська О.В.,

суддя Дніпропетровського окружного
адміністративного суду, к.ю.н.

РЕЖИМ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Забезпечення безпеки є необхідною умовою розвитку та існування людства. На сьогоднішній день Україна переживає надзвичайно важкі часи, вперше у своїй новітній історії зіткнувшись зі збройною агресією, яка є загрозою безпеки українського суспільства та демократичного розвитку держави [1, с. 282].

У статті 1 Резолюції «Визначення агресії», прийнятої 1974 року на 29-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН зазначено, що «агресією є застосування військової сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі статутом ООН».

Генеральна Асамблея ООН також перерахувала сім видів дій, що розглядаються як акти агресії. Три з них актуальні для опису ситуації в Україні:

1) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, який би тимчасовий характер вона не носила, що є наслідком такого вторгнення чи нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили територію іншої держави або її частини;

2) блокада портів чи берегів держави збройними силами іншої держави;

3) заслання державою чи від імені держави озброєних банд, угруповань та регулярних сил або найманців, що здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави настільки серйозного характеру, що це дорівнює перерахованим вище актам, або її істотна участь в них [2].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оборону України», у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, вводиться воєнний стан – або на всій території України, або в окремих її місцевостях [3]. Основним законом який регулює режим воєнного стану є Закон України «Про правовий режим воєнного стану», прийнятий 12 травня 2015 року [4].

Поняттями «тероризм», «антитерористична операція», «район проведення антитерористичної операції» оперує Закон України «Про боротьбу з тероризмом», прийнятий 20 березня 2003 року [5]. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», антитерористична операція – це комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків терористичної діяльності.

Різниця в режимах антитерористичної операції та воєнного стану полягає, по-перше, в процедурі введення даних режимів.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», за поданням Ради національної безпеки і оборони України, Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону. Крім того, стаття 24 цього Закону вимагає, щоб Україна відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права у разі введення воєнного стану негайно повідомила через Генерального секретаря ООН державам, які беруть участь у цьому пакті, про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом, та про межу цих відхилень і причини прийняття такого рішення [4].

Стаття 11 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» містить положення про те, що рішення щодо проведення антитерористичної операції приймається залежно від ступеня суспільної небезпеки терористичного акту керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України за письмовим дозволом Голови Служби безпеки України або керівником координаційної групи відповідного регіонального органу Служби безпеки України за письмовим дозволом керівника Антитерористичного центру при Службі безпеки України, погодженим з Головою Служби безпеки України. Про рішення щодо проведення антитерористичної операції негайно інформується Президент України.

Тобто, при прийнятті рішення щодо проведення антитерористичної операції згода Верховної Ради України, інформування Генерального секретаря ООН та іноземних держав не потрібні.

По-друге, Законом України «Про правовий режим воєнного стану» не встановлено максимального терміну тривалості воєнного стану, однак в указі про його введення повинно бути вказано строк, на який він вводиться. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» не містить положень щодо визначення максимальних та мінімальних строків проведення антитерористичної операції.

По-третє, суть воєнного стану як особливого правового режиму — наділення в першу чергу військового командування надзвичайними повноваженнями.

Військовим командуванням, якому згідно зі статтею 3 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану, є: Генеральний штаб Збройних Сил України, командування видів Збройних Сил України, управління оперативних командувань, командування військових з'єднань та частин Збройних Сил України; органи управління інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, є: Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю; Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство оборони України; центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, захисту державного кордону, виконання кримінальних покарань; Управління державної охорони України.

Згідно зі статтею 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», військовому командуванню разом з органами виконавчої влади надається право: запроваджувати трудову повинність та залучати громадян до суспільно корисних робіт; примусово відчужувати майно фізичних та юридичних осіб для потреб держави; запроваджувати комендантську годину; встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; забороняти діяльність партій і організацій; регулювати роботу підприємств телекомунікацій, поліграфічних підприємств, видавництв та ін.

Зміна Конституції України, Конституції Автономної Республіки Крим, проведення виборів Президента України, а також виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування, проведення всеукраїнських та місцевих референдумів, страйків, масових зібрань та акцій в умовах воєнного стану забороняються.

Зміст заходів правового режиму АТО міститься в статтях 14, 15 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», відповідно до яких суб'єктам антитерористичної операції надається право: організувати патрульну охоронну службу та виставляти оточення; частково, або повністю припиняти на вимогу керівників, учасників антитерористичної операції роботу підприємств, установ та організацій, що знаходяться в районі проведення антитерористичної операції; перевіряти у громадян і посадових осіб документи, що посвідчують особу, а в разі відсутності документів — затримувати їх для встановлення особи; входити (проникати) в жилі та інші приміщення, на земельні ділянки, що належать громадянам, під час припинення терористичного акту та при переслідуванні осіб, які підозрюються у вчиненні такого акту та ін.

Роблячи висновок, можна зазначити, що різниця між правовим режимом воєнного стану та режимом проведення антитерористичної операції полягає у: підставах та процедурі введення даних режимів; встановленні строку на який вводиться правовий режим; змісті заходів правового режиму; суб'єктному складі органів, які здійснюють керівництво та запровадження цих заходів.

Бібліографічні посилання:

1. Савчук К. О. Перспективи захисту інтересів України в Міжнародному суді ООН у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації / К. О. Савчук, О. І. Мельничук // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 4. – С. 281–285.
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) «Визначення агресії»: Прийнята 14 грудня 1974 року на 29-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН / Організація Об'єднаних Націй // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/aggression.shtml
3. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
5. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

Касяненко Євгенія Валеріївна,

старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Контроль за діяльністю демократичних інституцій у світі отримує досить складну і суперечливу оцінку. Існує думка, що діяльність виборних представницьких органів, муніципальних органів не підлягає контролю, особливо з боку державних інституцій. Проте, міжнародно-правові акти у сфері місцевого самоврядування зосереджуються на захисті прав і свобод людини, інтересів громади.

Специфікою громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування є те, що основний суб'єкт його проведення (територіальна громада), одночасно, є і суб'єктом формування таких органів. Делегуючи муніципальним органам свої представницькі повноваження, територіальна громада отримує беззаперечні права і можливості здійснювати контроль за їх реалізацією.

Міжнародне співтовариство, через діяльність таких міжнародних організацій як ООН, Рада Європи, Європейський Союз приділяє особливу увагу практиці участі громадян у прийнятті управлінських рішень на різному рівні. Розвиток теорії та практики взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства неодноразово відображено в міжнародних документах.

Основу роботи міжнародних організацій у цьому напрямку складає залучення громадян у процес прийняття рішень, через семінари та пілотні проекти для органів місцевої влади та неурядових організацій, створення більш активного партнерства громадськості з органами влади у впровадженні змін в своїй місцевості [1, с. 5]. В основу забезпечення громадської участі у прийнятті управлінських рішень покладено ідею про необхідність активізації системи державних інституцій у напрямку залучення ними громадян. Ефективно реалізувати таку ідею можливо в державах з усталеними демократичними традиціями, але для держав перехідного типу цього часто недостатньо. Окрім стимулювання органів публічної влади актуальним є посилення власне ініціативи громадськості, яка є зацікавленою у обмеженні державного свавілля.

Якщо ефективна інституційна організація місцевого самоврядування це, в першу чергу, сфера відання центрального рівня державного управління, який є відповідальним за створення для цього належних правових умов, то ефективність механізмів взаємодії між владою та населенням на муніципальному рівні прямо залежить як від правових основ, так і від обраних на місцях способів реалізації наданих законом можливостей [2, с. 1]. Саме в статуті територіальної громади такі форми взаємодії мають знаходити відображення. На практиці, в Україні спостерігається ігнорування органами місцевого самоврядування необхідності залучення громадян до управління муніципальними справами, формалізм та імітація такого процесу.

Процес осмислення і вироблення оптимальної моделі взаємовідносин муніципальних органів і держави має тривалу історію, а загальні засади таких відносин об'єктивно отримали закріплення на міжнародно-правовому рівні. Принципи організації державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування безпосередньо відображені в системі міжнародних стандартів у сфері місцевого самоврядування.

Міжнародні стандарти у сфері місцевого самоврядування передбачають загальні вимоги щодо організації контролю за цим демократичним інститутом. Ці стандарти закріплені, зокрема, в таких документах, як: Статут Ради Європи від 1949 р.; Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 1980 р.; Європейська хартія про місцеве самоврядування від 1985 р.; Всесвітня Декларація місцевого самоврядування від 1985 р.; Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому

і регіональному рівні від 1992 р.; Європейська хартія міст від 1992 р. та Європейська декларація прав міст від 1992 р.; Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 2008 р.; Утрехтська декларація про добре місцеве та регіональне врядування в неспокійний час: проблеми змін від 2009 р. та інші.

Міжнародні стандарти контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування деталізовано у рекомендаціях Ради Європи: Рекомендація Res (81) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про доступ до інформації, яка знаходиться в розпорядженні державних органів» від 1981 р.; Рекомендації Res (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи «Про участь громадян у місцевому публічному житті» від 2001 р.; Рекомендація № (2002)2 Комітету міністрів Ради Європи «Про доступ до офіційних документів» від 2002 р. та ін.

Головним міжнародно-правовим актом що містить стандарти у сфері місцевого самоврядування і контролю та нагляду за такими органами є Європейська хартія місцевого самоврядування. В ст. 8 Хартії закріплено основні засади проведення державного (адміністративного) контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та визначено, що він може здійснюватися виключно з дотриманням процедури та у випадках, передбачених законом. Його метою має бути забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Однак вищі інстанції можуть здійснювати нагляд за належністю виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування [3]. Декларування зазначених обмежень посилено забезпеченням права органів місцевого самоврядування на правовий захист вільного здійснення своїх повноважень.

В преамбулі Європейської хартії місцевого самоврядування закріплено що право громадян на участь в управлінні державними справами є одним з демократичних принципів, що найефективніше може здійснюватися саме на місцевому рівні [3]. Але міжнародний документ не закріпив жодних вимог щодо організації громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування.

Поступовий розвиток демократичних тенденцій діяльності місцевого самоврядування в Європі демонстрував потребу у виправленні вказаного недоліку, тому 16 листопада 2009 р. Радою Європи було прийнято Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади з метою забезпечити кожному доступ до участі у справах місцевого органу влади.

У ст. 1 Додаткового протоколу передбачено право кожного вживати заходів для визначення або впливу на здійснення повноважень та обов'язків місцевих органів влади. Законодавство має передбачати засоби, що сприяють здійсненню цього права. До заходів зі здійснення права участі у справах місцевого органу влади віднесено, зокрема, забезпечення створення процедур залучення людей через консультаційні процеси, місцеві референдуми, звернення, механізми і процедури розгляду скарг і пропозицій, сприяння використанню інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку та здійснення права участі [4]. Відповідно до принципів Хартії було проведено низку муніципальних реформ щодо вдосконалення адміністративно-територіального устрою в багатьох європейських країнах (Франції, ФРН, Бельгії, Данії, Польщі тощо) [5, с. 13].

Отож, в державах, які приєдналися до Хартії має бути забезпечено і законодавчо обмежений державний, і демократичний громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. Правова регламентація контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування в різних країнах не є однаковою, уніфікованою. Загальні принципи державного і громадського контролю застосовуються державами з урахуванням власних традицій та організаційних форм муніципального управління.

Бібліографічні посилання:

1. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посіб. К. : Ленвіт, 2012 . 64 с.
2. Біла книга громадської участі у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: проект «Громадянин і держава: розвиток партнерства для ефективного врядування в Україні» URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/White_paper_UKR_ed.pdf
3. Європейська хартія місцевого самоврядування: Міжнародний документ від 15 жовтня 1985 року. *Офіційний вісник України*. 2015. № 24, № 39. Ст. 1418. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036/print
4. Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади : Міжнародний документ від 16 листопада 2009 року. *Офіційний вісник України*. 2015. № 33 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_946
5. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування / М. О. Петришина, О. О. Петришин. Х. : Право, 2016. 44 с.

Обушко Вікторія Вікторівна,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ

За останні роки України зробила великий крок уперед на шляху до демократичного врядування та верховенства права. Більше ніж 20 років тому в Україні засновано національний інститут з прав людини для впровадження цінностей прав людини та верховенства права. Український Уповноважений має широкий мандат у сфері захисту прав людини, і незалежність інституції захищається Конституцією. Так, інституція може отримувати скарги від будь-кого, звітувати перед парламентом та звертатися до Конституційного суду; має широкі повноваження щодо отримання інформації та право вносити подання всім державним органам. А також – відіграє важливу роль у сфері захисту свободи інформації, запобігання тортурам та боротьби з дискримінацією.

З 1 січня 2019 року в Україні запроваджено ще одну інституцію для захисту прав людини – уповноважений з прав людини у сфері освіти (освітній омбудсмен). Так, між органами освіти й здобувачами освіти має існувати незалежна інституція, здатна вивчати основні проблеми забезпечення освітнього процесу, що виникають як під час виконавчо-розпорядчої діяльності та адміністрування навчального процесу органами державної влади, так і безпосередньо серед здобувачів освіти, їхніх батьків, законних представників, а також педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників. Таким гарантом взаємодії та медіатором у сфері освіти запропоновано вважати освітнього омбудсмена.

Інститут уповноважених із захисту прав учасників навчального процесу є важливою складовою частиною розвитку освітнього, навчально-виховного процесу. Постійний контроль за дотриманням правових норм освітнього процесу (моніторинги, соціологічні опитування, анкетування) дозволяє не допускати порушень у даній сфері [1, с. 173-176].

Відповідно до Положення Кабінету Міністрів України «Про освітнього омбудсмена» – освітнім омбудсменом може бути особа, яка є громадянином України, проживає в Україні останні п'ять років, має вищу освіту, досвід роботи у сфері освіти або науки не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою. Основними завданнями освітнього омбудсмена є:

- сприяння реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення права людини на здобуття якісної та доступної освіти;
- здійснення заходів щодо додержання законодавства про освіту;
- вжиття заходів для забезпечення належних умов для рівного доступу до здобуття освіти;
- сприяння впровадженню інклюзивної форми навчання;
- сприяння виконанню Україною міжнародних зобов'язань щодо додержання в Україні прав людини на освіту;
- співпраця та взаємодія з МОН та іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органами управління освітою, правоохоронними органами, міжнародними організаціями, неурядовими громадськими організаціями з питань, що належать до його компетенції.

Для допомоги освітньому омбудсмену працюватиме спеціальна служба, що складатиметься з 15 осіб. Також передбачається, що після отримання скарги про порушення прав у сфері освіти служба мусить розглянути її у строк не більше 1 місяця. Саме за результатами цього розгляду освітній омбудсмен приймає рішення про обґрунтованість чи необґрунтованість скарги та надає письмову відповідь про результати її розгляду. Якщо скарга обґрунтована, освітній омбудсмен протягом п'яти робочих днів вживає заходів до поновлення та захисту порушених прав заявників. Так, омбудсмен може надати потрібні роз'яснення та рекомендації закладам та органам місцевого самоврядування, надати консультацію заявнику і навіть представляти його інтереси в суді [2].

Можна сказати, що впровадження інституту освітнього омбудсмена матиме наслідком зростання правової культури та правового виховання здобувачів освіти, їхніх батьків та законних представників, акцентуватиме увагу педагогічної спільноти на потребах їх вихованців та напрямах удосконалення освітнього процесу, призведе, зрештою, до руху усіх державних інституцій, які були створені для забезпечення належних умов освітнього процесу та захисту прав дітей у державі [3, с. 66-69].

Отже, запровадження інституту освітнього омбудсмена в Україні дасть поштовх новим звершенням у сфері захисту прав людини. Така правозахисна інституція буде не лише сприяти реалізації та забезпечувати захист прав і свобод учасників освітнього процесу, а й провадити роботу із правового виховання та прищеплення сучасної правової культури, сприяти розширенню практичного правового поля.

Бібліографічні посилання:

1. Коломоєць Н. Повноваження освітнього омбудсмена у сфері захисту прав дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 173-176.
2. Деякі питання освітнього омбудсмена : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 червня 2018 року. *Офіційний вісник України*. 2018. № 52. Ст. 491.
3. Хомишин І. Запровадження інституту освітнього омбудсмена в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 4(19). С. 66-69.

Палій Є.А.,

Університет митної справи та фінансів

**ВИДИ СПРОЩЕНИХ ПРОВАДЖЕНЬ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ**

Основною формою судового провадження в адміністративному судочинстві залишається позовне провадження. В адміністративному судочинстві така форма є єдиною. Позовне провадження поділяється на загальне та спрощене, що застосовується до окремих категорій спорів, пріоритетом у розгляді яких є швидкість.

За правилами спрощеного позовного провадження розглядаються справи незначної складності. За правилами спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка справа, віднесена до юрисдикції адміністративного суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій ст. 257 КАСУ [1].

В порядку спрощеного позовного провадження обов'язково підлягають розгляду малозначні справи (в КАС України називаються справами незначної складності). В КАС України до малозначних віднесено 11 категорій справ (ч. 6 ст. 12), зокрема щодо публічної служби, надання публічної інформації, соціальних виплат, припинення та скасування державної реєстрації, припинення юридичних осіб, в'їзду і виїзду на тимчасово окуповану територію, типові та інші справи, які суд визнає нескладними [1].

Можна зазначити, що до вищезгаданих категорій адміністративних справи визначений загальний порядок спрощеного провадження.

Поряд з цим, окремі категорії адміністративних справ, крім вищезазначених також розглядаються у порядку спрощеного провадження. Наприклад, відповідно до статей 22 та 266 КАС України розгляд адміністративних справ Верховним Судом як судом першої інстанції також здійснюється у порядку спрощеного позовного провадження у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів. Зокрема, ці правила поширюються на розгляд адміністративних справ щодо: 1) законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України; 2) законності дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів; 3) законності актів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів.

Крім того, Верховний Суд вирішує зразкові справи за правилами спрощеного позовного провадження з урахуванням особливостей, визначених ст. 290 КАСУ [1].

Варто також звернути увагу на те, що § 2. Розгляд окремих категорій термінових адміністративних справ Глави 11. Особливості позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ також містить окремий процесуальний порядок розгляду у спрощеному провадженні так званих термінових справ (це виборчі публічно-правові спори, спори пов'язанні з усуненням перешкод та заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань тощо). Розгляд цих адміністративних справ триває дні та години. Цей порядок за процесуальними

строками та процесуальною формою також є особливою процесуальною формою розгляду дуже термінових адміністративних справ у порядку спрощеного провадження [1].

Наприклад, згідно зі ст. 270 КАСУ на обчислення строків, встановлених статтями 273-277, 280-283 цього Кодексу, не поширюються правила частин другої – десятої статті 120 КАСУ. Строки, встановлені у справах, визначених цією статтею, обчислюються календарними днями і годинами [1].

Є окремі категорії розгляду термінових справ у порядку спрощеного провадження в яких розгляд справ здійснюється протягом декількох днів. Наприклад, адміністративна справа з приводу рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця вирішується судом протягом десяти днів після відкриття провадження у справі.

Згідно зі ст. 288 КАСУ адміністративні справи, визначені цією статтею, розглядаються судом за обов'язкової участі сторін у десятиденний строк з дня подання позовної заяви. Апеляційні скарги на судові рішення в адміністративних справах, визначених цією статтею, можуть бути подані в десятиденний строк з дня їх проголошення. Мова йдеться про справи з приводу примусового повернення чи примусового видворення іноземців або осіб без громадянства за межі території України.

Отже, з наведеного видно, що спрощене провадження є дуже поширеною процесуальною формою розгляду адміністративних справ. За видами, адміністративні справи у порядку спрощеного провадження розглядаються у загальному спрощеному провадженні та у терміновому спрощеному провадженні. В свою чергу термінове спрощене провадження можна поділити на такі види: 1) спрощене термінове просте провадження; 2) спрощене прискорено-термінове провадження; 3) розгляд типових та зразкових справ.

Бібліографічні посилання:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

Полешко Ельвіра Павлівна,

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДОЛАННЯ ТЕМПОРАЛЬНИХ І ЗМІСТОВНИХ КОЛІЗІЙ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку правової держави, велику роль відіграє утворення правової системи України, що у свою чергу породжує проблеми колізійності нормативно-правових актів. Така ситуація обумовлюється низкою відповідних факторів, до яких можна віднести: відсутність чіткого розподілу компетенції між органами державної влади, недостатній рівень дотримання правил законодавчої техніки, стрімкий розвиток суспільних відносин, який вимагає оперативного прийняття нормативно-правових актів, внаслідок чого нерідко з'являються суперечливі норми.

Якщо зануритися в історичний етап правотворення, наприклад, взяти до уваги період радянських часів, то юридична наука дуже мало приділяла увагу щодо виникнення колізійності прийнятих норм. У науковій літературі того часу проблематика колізій взагалі могла не висвітлюватися, або розглядалася частково у конкретних випадках.

На сьогоднішній день, протягом останніх десяти років даній тематиці присвячується все більше досліджень. Це можна спостерігати в працях С. Погребняка, Д. Лилака, О. Майстренка, А. Мірошниченка, В. Єрьоменка, В. Ротаня, С. Алексєєва, Д. Бахраха, С. Бобровник, О. Буякова, А. Венгерова, М. Власенка, Р. Гончарова, В. Денисенка, М. Заніної, М. Козюбри, А. Колодія, В. Копейчикова, В. Котюка, В. Лазарева, Д. Лилака, С. Липеня, Л. Макаренко, Б. Малишева, А. Овчаренка, А. Піголкіна, Є. Погорелова, С. Погребняка, С. Поленіної.

Юридичні колізії існують в будь-яких правових системах, не залежно від періоду їх утворення і повністю запобігти їх виникненню на жаль майже неможливо. З огляду на юридичну практику та застосування в ній норм права найбільш складним є подолання змістовних і темпоральних колізій у національній правовій системі України. наявність колізій в законодавстві

обумовлює необхідність їх подолання в юридичній практиці, тобто необхідність здійснення вибору однієї з двох норм, які перебувають в суперечності, з метою вирішення конкретних життєвих ситуацій.

На мою думку, можна звернути увагу, на дослідження науковця Москалюка О.В., який саме досліджував вузьку проблематику подолання змістовних та темпоральних юридичних колізій. Так, у своїй науковій роботі вчений запропонував «принцип спеціальної норми», в якому полягає презумпція розумності законодавця: «прийняття спеціальної норми свідчить про наявність спеціальної цілі законодавця: врегулювати певний різновид суспільних відносин інакше, ніж загальна норма». Проте правило пріоритету спеціальної норми не має універсального характеру. Коли наявність спеціальної норми не може бути пояснена законодавцем з точки зору спеціальної цілі врегулювання суспільних відносин, а загальна норма більшою мірою відповідає принципам права, застосуванню підлягає саме загальна норма. Отже, подолання змістовних колізій, які є наслідком помилки законодавця, здійснюється шляхом застосування принципу доцільності [1, с. 12].

Ще одним із розповсюджених видів юридичних колізій є темпоральні або їх ще називають часовими. Як правило, вони виникають у праві після прийняття актів з одного ж і того питання у різний час. Такі колізії досить часто виявляються у судовій практиці, коли під час розгляду справи, необхідно застосувати відповідну норму, яка може міститися в декількох нормативно-правових актах одночасно.

На думку О.В. Москалюка: «Подолання темпоральних колізій норм права шляхом застосування принципу «більш пізнього акта» було розглянуто правову природу колізійного принципу *lex posterior*, що означає «нова норма краще враховує зміни суспільних відносин, які відбулися з часу прийняття старої норми, тому саме перша і повинна застосовуватися». В юридичній літературі цей колізійний принцип розглядається як прийом історичного та телеологічного способу тлумачення норм права [1, с. 13-14].

При усуненні темпоральних колізій необхідно звертати увагу на відповідні зміни, які відбуваються у правовому суспільстві у результаті прийняття норми права, принципу правової визначеності, який є складовою принципу верховенства права.

Для подолання таких колізій пропонується використовувати принципи права та телеологічний спосіб тлумачення. З метою вибору норми права необхідно дати відповідь на запитання: чи свідчить прийняття нової загальної норми про таку зміну суспільних відносин, в результаті якої відпадає потреба в регулюванні відносин спеціальною нормою [1, с. 15].

Бібліографічні посилання:

1. Москалюк. О.В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права: автореф. Київ: 2011. С. 22.
2. Москалюк О. В. Подолання колізій норм права кодексів та законів: теорія і судова практика. Адвокат. № 4. 2010. С. 17–23.
3. Москалюк О. В. Співвідношення змістовного та темпорального принципів подолання колізій норм права: традиційний та новітні підходи. Часопис Київського університету права. № 4. 2010. С. 65–70.
4. Москалюк О. В. Поняття та ознаки юридичної колізії. Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 50. 2010. С. 83–88.

Симоненко Тетяна Володимирівна,
викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

ПРАВО ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна прийняла на себе міжнародно-правові зобов'язання щодо дотримання міжнародних стандартів прав дитини, відповідно з якими вона повинна забезпечити надійний захист від будь-яких форм насильства та експлуатації. Конвенція має пряму дію на території нашої держави, з приводу чого в Україні на державному рівні проводиться низка заходів, спрямованих на забезпечення правової захищеності дітей,

створення механізмів попередження насильства відносно цієї групи осіб. Так, Законом України «Про охорону дитинства» визначено право дитини на захист від усіх форм насильства. У 2018 році прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», йде процес гармонізації міжнародного та національного законодавства, що впливає на розробку ефективних механізмів захисту дітей від усіх форм насильства.

Розвиток держави та права формують чинники, які створюють в Україні загальнонаціональну модель попередження насильства відносно дітей. Показовим і важливим є осмислення проблеми жорстокого поводження з дітьми як специфічного соціального феномену на професійному, зокрема науковому, рівні. Дослідження правового регулювання правовідносин, пов'язаних із попередженням насильства відносно дітей є органічним предметом теорії держави та права, а також інших наук. У зарубіжній науковій літературі опубліковано багато статей, монографій, посібників з різних галузей знань, ці праці відображають специфіку проблеми насильства і жорстокого поводження з дитиною. Загальне уявлення про правовий статус дитини, в тому числі і про його права, в різних правових системах можна почерпнути в роботах наступних зарубіжних авторів: Т. Бак, М. Балцерек, Б. Барбара, Ж. Баттогтох, М. Блек, Дж. Ван Б'юрен, М. Кантвелл, Б. Кларк, Л. Лейбланк, М. Пайс, Т. Плат, С. Ракстон, М. Де Сальвіа, Д. Старм, Д. Тодрес, Ф. Фабриціус, Е. Ферхеллен, Т. Хаммарбер, С. Харт, Е. Цоллер, Ш. Шабо, Р. Шельду, М. Шийко-Окрух, Д. Штурм, М. Ерлі та інші. Праці зарубіжних авторів із попередження дитячого насильства мають комплексний характер та традиційно враховують у дослідженні предмет декількох наукових сфер. Так, Майкл Г. Весселс, досліджуючи можливість впровадження підходу до зміцнення систем захисту дітей, доводить доцільність спрямування зусилля із зміцнення національних систем захисту дітей не за принципом “зверху донизу”, що передбачає запровадження формальних служб, керованих урядом, а за допомогою альтернативного підходу, заснованого на спільноті, роботі “знизу вгору”, що згодом забезпечить неформальну співпрацю та вирівнювання, більш широке використання формальних послуг, внутрішні соціальні зміни та високий рівень володіння громадою [1]. Джанет Керрі і Кеті Спатц Відом розглядають взаємозв'язок довгострокових наслідків зловживань і зневаги до дитини із зменшенням економічному добробуту дорослих [2], а оглядова праця Клер Тілбері, Марка Хьюза, Крістін Біббі та Дженніфер Осмонд присвячена вивченню кількості та характеру австралійської соціальної роботи щодо захисту дітей на період 2007-2014 років [3]. Певні новації у розвиток теорії прав дитини на пострадянському просторі вносять праці В. Абрамова, О. Бутько, Л. Голишева, В. Кулапова, О. Лактункіної, Е. Марковічева, Т. Смолова, Ю. Стародубцева та інших науковців.

Наукові дослідження, пов'язані із попередженням насильства відносно дитини, а також створення державно-правового механізму захисту права дитини від насильства у сучасних країнах світу, стали підґрунтям для появи досліджень цієї проблематики вітчизняною наукою та поступового формування державницької політики попередження дитячого насильства. Становлення теорії прав дитини, що відбиває нову політичну ситуацію в Україні і новий науковий підхід до дитини як спеціального суб'єкта права, почалося лише в середині 90-х рр. минулого століття, коли, після прийняття Конвенції ООН про права дитини, стали з'являтися збірники документів, що ілюструють її зміст, і публікації, пов'язані з положенням дитини в суспільстві і сім'ї, його правовим статусом, охороною і захистом його прав і законних інтересів. Наукове опрацювання проблем захисту прав дитини проводилось і проводиться вченими з різних галузей вітчизняного права. Значний внесок у дослідження теоретико-правових аспектів процесу становлення, розвитку та функціонування прав дитини зробили українські науковці: О. Анатолієв, О. Вінгловська, С. Коталейчук, Н. Крестовська, О. Кудрявцева, С. Несинова, Н. Опольська, С. Саблук, О. Шевченко-Бітенська та ін. Окремі аспекти вказаної проблеми досліджували С. Алексєєв, В. Бабкін, С. Бобровник, К. Волинка, С. Гусарєв, Р. Калюжний, Д. Керімов, В. Копейчиков, С. Лисенков, М. Матузов, О. Наливайко, В. Нерсесянц, Н. Оніщенко, М. Орзіх, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Хавронюк, Є. Харитонов, Ю. Шемшученко та ін. За останнє десятиліття в Україні захищені дисертації з проблем, пов'язаних з правами дитини, зокрема правом на захист від усіх форм насильства. Ці важливі та цікаві дослідження виконані в рамках таких галузей вітчизняної правової науки, як міжнародне право, конституційне право, адміністративне право, кримінальне право та інших галузей. Окремий інтерес становлять наукові роботи з проблем забезпечення прав дитини представниками науки теорії держави і права. Безпосередньо цю тему досліджувала Н. Опольська в своїй дисертації “Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект)”. За характером і змістом розглянутих у роботі питань дисертація є одним із перших у вітчизняній теорії та практиці комплексним монографічним дослідженням, присвяченим аналізу правового забезпечення прав та свобод дитини в Україні [4, с. 4].

Отже, незважаючи на певні спроби вивести проблематику захисту прав дитини на високий дискусійний та науковий рівень, слід зауважити, що багато питань із встановлення моделі захисту дітей від усіх форм насильства та створення ефективних державних механізмів в цьому напрямку потребують глибокого загальнотеоретичного аналізу. Умови в країні змінилися, з'явилися нові норми законодавства в даній області, а головне – усвідомлення важливості створення для українських дітей безпечних умов розвитку. Численні публікації в сучасних засобах масової інформації та науковій літературі про тяжке становище дітей і порушення їх прав свідчать про справжню національну катастрофу, що носить затяжний характер. Тому актуальним завданням є сьогодні узагальнення теоретичних положень і вироблення на їх основі рекомендацій щодо практичної реалізації прийнятих законів та намічених державою заходів для підвищення рівня забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Michael G. Wessells Bottom-up approaches to strengthening child protection systems: Placing children, families, and communities at the center. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213415001246>(дата звернення: 20.01.2019).
2. Janet Currie and Cathy Spatz Widom Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect on Adult Economic Well-Being URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3571659/>(дата звернення: 20.01.2019).
3. Clare Tilbury, Mark Hughes, Christine Bigby and Jennifer Osmond Social Work Research in the Child Protection Field in Australia URL: <https://academic.oup.com/bjsw/article-pdf/47/1/256/10762485/bcv123.pdf> (дата звернення: 20.01.2019).
4. Опольська Н. М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2010. 22 с.

Чумак Володимир Валентинович,
провідний науковий співробітник відділу організації
наукової роботи
Харківського національного університету
внутрішніх справ

**ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВЕБ-КОНСТЕБЛІВ ЯК НОВИЙ МЕХАНІЗМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ : ДОСВІД ЕСТОНІЇ**

На сьогодні в умовах глобалізаційних викликів, підвищеної криміногенної обстановки та економічної нестабільності все частіше виникають нові правопорушення та інтернет-загрози, у зв'язку з чим перед працівниками поліції стоїть завдання йти в ногу з часом та вдосконалювати свою діяльність. Ключову роль у процесі протидії злочинам Україна та світ переходить на акцент реалізації поліцейськими функції превенції, що на сьогодні покладено більшою мірою на працівників Патрульної поліції в Україні.

Успішний зарубіжний досвід такої країни як Естонія характеризується найбільш ефективним здійсненням функції превенції, що належить інституту констеблів. На сьогодні даний інститут має найбільший рівень довіри до населення. Оскільки при формуванні інституту констеблів в Естонії виходили з того, щоб роз'яснювально-превентивна діяльність констеблів знаходилася у безперервному взаємозв'язку з формуванням позитивного іміджу естонської поліції.

Заходи з покращення іміджу поліції та впровадження дієвих механізмів підвищення рівня довіри населення до поліції в цілому розпочались в Естонії після розпаду СРСР в період 1991 років, а активна цілеспрямована діяльність знайшла своє продовження з початком реформування правоохоронної системи Естонії у 2000 році. Головною метою було визнано зробити роботу в поліції не лише ефективною, але й престижною, оскільки на початок 2000 року рівень довіри населення до поліції складав лише 36% [1]. На початок 2018 року рівень довіри населення до констеблів складає 86% [2].

Констебль (дільничний поліцейський) – це працівник поліції, який займається проблемами своєї окремої дільниці на підвідомчій йому території. Працює дільничний поліцейський, дещо

інакше. Якщо, в Україні – це дільничний відділок, де працює один дільничний в межах своєї території обслуговування, то в Естонії – це повноцінна констебльська служба в межах однієї дільниці. Структура такої служби передбачає: 12 керівників, 9 констеблів та двох працівників молодіжної поліції. Робота констеблів вважається найбільш важливою та відповідальною, оскільки – це насамперед, надання допомоги населенню та забезпечення безпечного життя кожного індивіда.

З урахуванням вимог часу, новітніх інтернет-загроз та злочинів, що вчиняються в мережі Інтернет в Естонії було запроваджено нову посаду – Веб-констебль. Метою запровадження посади веб-констеблів є покращення якості обслуговування населення, демократизації дільничних поліцейських як офіцерів першого контакту, соціалізація поліцейської діяльності. Веб-констебль – це працівники поліції, які реалізують свої функції в мережі Інтернет. На веб-констеблів покладений обов'язок давати відповіді на повідомлення та листи громадян, надіслані через мережу Інтернет (на електронну пошту), а також проводять навчання як дітей, так і дорослих з теми безпеки в мережі Інтернет.

Особливістю веб-констеблів у тому, що їх метою є надання консультацій, оскільки вони самостійно не можуть розглядати заяви та повідомлення про правопорушення. У разі коли веб-констеблем буде виявлена така чи подібна інформація, вони повинні перенаправити на лінію 112.

З веб-констеблями громадяни Естонії взаємодіють за допомогою різних комунікаційних засобів: порталів, по електронній пошті. За результатами розгляду та вирішення питань, Веб-констебль може дати поради (як діяти в тій чи іншій ситуації, куди звернутися або допомогти іншим чином), передати інформацію для її подальшої обробки або передати на розгляд поліцейській дільниці відповідного району обслуговування [3].

В рамках своєї діяльності у кожного Веб-констебля є власний профіль у соціальних мережах, де працівник публікує інформацію щодо статистичної звітності, стану криміногенної обстановки, аналіз злочинності, заходи профілактики правопорушенням в мережі Інтернет тощо. Наразі, як зазначає Веб-констебль Оксана Луйк, «До мене останнім часом дуже часто звертаються з заявами про кібербулінг та образи в мережі Інтернет, зокрема, в соціальних мережах. Моїм завданням є розібрати в соціальних мережах всі повідомлення, скарги від громадян та надати максимально швидко консультацію. Моя робота не припиняється із закінченням робочого часу на дільниці, я працюю цілодобово, оскільки будь-якої миті можу отримати повідомлення щодо кібербулінгу. І такі випадки завжди мають місце» [4].

Запровадження нової посади веб-констеблі в Естонії – це новий крок до формування нового кіберграмотного кіберсуспільства з реальним забезпеченням основоположних прав та свобод громадян. На сьогодні, згідно з чинною поліцейською правовою доктриною інститут констеблів інспекторів сприймається як важливий елемент загальнодержавної системи адміністративного сервісу у зв'язку з чим веб-констеблі – це успішний засіб здійснення профілактичних (превентивних) заходів в мережі Інтернет.

Таким чином, визначено, що роз'яснювально-превентивна діяльність веб-констеблів є водночас стратегічним напрямом суспільної інтервенції та формою встановлення контролю та умов загрозових віртуальних явищ. Роз'яснювально-превентивна діяльність веб-констеблів сприяє налагодженню механізму співпраці з населенням у сфері запобігання правопорушенням і соціальним патологіям в мережі Інтернет.

Бібліографічні посилання:

1. Реформа полиции в Эстонии. Posted by Margarita Filippova: сайт. URL: <http://kaknado.info/home/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%AD%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B8/> (дата звернення: 21.01.2019).
2. Рівень довіри населення до дільничних в Естонії // Чорноморські новини. Одеська обласна громадсько-політична газета: сайт. URL: <http://chornomorka.com/archive/21982-21983/a-11491.html> (дата звернення: 21.01.2019).
3. Веб-полицейские. Веб-констебли // Politsei- ja Piirivalveameti: сайт. URL: <https://www2.politsei.ee/ru/nouanded/veebikonstaablid/> (дата звернення: 20.02.2019).
4. Веб-констебль Оксана Луйк: ко мне часто обращаются по поводу клеветы и оскорблений в интернете // Postimees : сайт. URL: <https://rus.postimees.ee/1161522/veb-konstebl-oksana-luyk-ko-mne-chasto-obrashchayutsya-po-povodu-klevety-i-oskorbleniy-v-internete> (дата звернення: 20.02.2019).

Матяж Валерія Сергіївна,

студентка другого курсу факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ

У процесі глобалізації та інтеграції українського суспільства до Європейського Союзу, питання екстрадиції стає більш актуальним. За останні роки збільшується кількість осіб, які переходять від правосуддя на зарубіжних територіях тих країн, з якими не підписано договору про екстрадицію. Але з кожним підписаним договором про видачу правопорушників Україна стає все ближче до вирішення цієї проблеми. Тільки за останні два роки можна знайти кілька десятків повідомлень про екстрадицію з України осіб, яких обвинуватили у скоєнні злочину на території іншої країни. Прикладом з України є екстрадиція экс-президента Грузії М.Саакашвілі [2], а В.Каськіва екстрадували з Панами в Україну [4].

Питання екстрадиції вивчають такі вчені В.С. Березняк, С.М.Вихриста, Н.А. Сафаров, Е.О. Сімсон, О.М. Толочко, Л.Д. Удалов та інші.

На сьогодні загальноприйнятим визначенням екстрадиції є наступне: це процес видачі правопорушника державою, на території якої перебуває ця особа, що розшукується компетентними органами іноземної держави за вчинення на території цієї держави злочину для притягнення до кримінальної відповідальності або для приведення обвинувального вироку, який набрав силу, до виконання.

В той же час, розгляд проблеми екстрадиції є досить дискусійним у кримінально-правовій науці, оскільки існує велика кількість підходів щодо її визначення. Так, Н.А.Сафаров зазначав, що екстрадиція – це найважливіший міжнародно-правовий акт, значення якого виходить далеко за рамки двосторонніх міждержавних відносин і який слід розглядати в руслі зміцнення та вдосконалення міжнародного правопорядку. Щодо осіб, що скоюють злочини і переходять на території іноземної держави, відповідно до міжнародного права повинні негайно приводитися в дію механізми, що забезпечують затримання і видачу їх країні громадянства або державі, на території якої скоєно злочин, або іншій заінтересованій державі з метою притягнення до відповідальності, визначення міри покарання або виконання винесеного вироку [6, с. 3].

С.С.Нестеренко зазначає, що екстрадиція – це заснована на міжнародних договорах, загальновизнаних принципах міжнародного права та нормах внутрішньодержавного права форма міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що полягає у відданні обвинуваченого для здійснення правосуддя або засудженого для приведення до виконання обвинувального вироку суду, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана особа на запит державою, що має підстави для здійснення своєї юрисдикції із дотриманням прав та інтересів осіб, що підлягають видачі [5, с.14].

Правовою підставою для видачі правопорушників є Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 р. та чинні двосторонні, багатосторонні міжнародні договори України; про правову допомогу у кримінальних справах, які включають в себе положення щодо видачі правопорушників.

Уряди, які підписали цю Конвенцію, будучи членами Ради Європи, враховуючи, що метою є досягнення більшого єднання між її членами, погодились, що ця мета може бути досягнута шляхом укладання угод та здійснення спільних дій у галузі кримінального права [3].

Суть видачі особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, виходить із змісту й обсягу напряму міжнародної співпраці у кримінальних справах, що визначається міжнародними зобов'язаннями України. Основою такої співпраці є положення двох базових багатосторонніх договорів України: 1) Європейської конвенції про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, а також Додаткового протоколу від 15 жовтня 1975 року та Другого додаткового протоколу від 17 березня 1978 року до цієї Конвенції; 2) Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року та Протоколу від 28 березня 1997 року до цієї Конвенції.

На сьогодні налічується понад 46 чинних двосторонніх і 50 багатосторонніх міжнародних договорів у сфері міжнародно-правового співробітництва. Двосторонні міжнародні договори колишнього СРСР, що застосовуються у порядку правонаступництва. Згідно із Законом України

«Про правонаступництво України» від 12.09.1991 р. та положеннями Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р., у порядку правонаступництва застосовуються наступні двосторонні міжнародні договори колишнього СРСР з: Австрійською Республікою, Фінляндською, Алжирською Народною Демократичною Республікою, Народною Демократичною Республікою Йемен, Федеративною Народною Республікою Югославією, Італійською Республікою.

Основні положення інституту екстрадиції в Україні закріплено у ст. 10 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), в якій передбачено два різновиди здійснення екстрадиції: 1) видача особи, яка вчинила злочин, для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду (ч.3 ст. 10 ККУ); 2) передача особи для відбування покарання (ч.2,3 ст. 10 ККУ).

Принципи, згідно з якими має здійснюватись екстрадиція в Україні: 1) злочин передбачений у міжнародному договорі про видачу; 2) принцип подвійної злочинності (злочин є караним як за законом держави, що вимагає видачі, так і за законом держави, до якої звернено вимогу) 3) покарання тільки за той злочин, який був юридичною підставою видачі.

Підставою видачі є вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, яке відповідно до законодавства України та законодавства запитуючої держави є кримінально караним. Обов'язковою умовою видачі (як і передачі) є міжнародний договір, учасниками якого мають бути Україна і держава, яка запитує. Принципове значення для вирішення питання щодо видачі особи має її громадянство. Так, ч.3ст. 10 ККУ допускає видачу лише іноземців та осіб без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду, якщо така видача передбачена міжнародними договорами України.

У ч.1 ст. 10 ККУ встановлено істотні обмеження щодо можливості застосування видачі громадян України та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні. Такі особи у разі вчинення ними злочинів за межами України не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. Видача громадянина України іноземній державі є неприпустимо, адже відповідно до (ч. 2 ст.25 Конституції України) громадянин України не може бути виданий іншій державі. Це положення не стосується випадків видачі громадянина України повноважному міжнародному судовому органу у зв'язку з можливим вчиненням ним передбачених міжнародними конвенціями злочинів (скажімо, злочинів проти миру і людяності та воєнних злочинів). Згідно норм конституційного права України не підлягають також видачі іноземці та особи без громадянства, яким Україною було надано притулок у порядку, встановленому законом (ст. 26 Конституції України) [7].

Підставою передачі іншій державі особи, яка вчинила злочин, є вирок, що набрав законної сили, а також міжнародний договір, учасником якого мають бути Україна і запитуюча держава. Так, відповідно до ч.2 ст. 10 ККУ іноземців, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі ККУ, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України. Майже аналогічне положення встановлене і в ч.3 ст. 10 ККУ, згідно з приписом якої іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути передані іноземній державі для відбування покарання. Разом з тим, на відміну від ч.2 ст. 10 КК, у ч. 3ст.10 ККУ передача засуджених осіб іноземній державі не пов'язується з їх засудженням виключно на підставі ККУ [1].

Україна може відмовити у видачі відповідної особи за правопорушення, яке за її законодавством вважається вчиненим повністю або частково на її території або в місці, яке розглядається як її територія. Якщо правопорушення, за яке вимагається видача, карається смертною карою за законодавством запитуючої сторони, у видачі може бути відмовлено, якщо запитуюча сторона не надасть Україні достатніх гарантій того, що смертний вирок не буде звернутий до виконання. У разі відмови від видачі обвинуваченого держава має забезпечувати судовий розгляд справи щодо такої особи, прийнявши провадження у кримінальній справі в порядку кримінального переслідування [8, с.376-377].

Отже, екстрадиція вважається важливою складовою регулювання міжнародних відносин і досить часто використовуваним механізмом у кримінальному процесі. При здійсненні екстрадиції правопорушників, виникають питання, які пов'язані із захистом прав людини, у тому числі вимоги, які пред'являються тій чи іншій державі.

Бібліографічні посилання:

1. Екстрадиція в кримінальному праві України. URL: <https://studfiles.net/preview/1862581/page:5/>

2. Екстрадиція Саакашвілі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2367370-ekstradicia-saakasvili-petrenko-kaze-so-v-advokativ-zakincilisa-instrumenti-zataguvanna.html>
3. Європейська конвенція про видачу правопорушників: Закон України від 13 грудня 1957 року URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033
4. Каськіва екстрадували з Панами в Україну. URL: https://ua.censor.net.ua/photo_news/461242/kaskiva_ekstraduvaly_z_panamy_v_ukrayinu_lutsenko_foto
5. Нестеренко С.С. Міжнародно-правовий захист прав людини при здійсненні екстрадиції: монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 192 с.
6. Сафаров Н.А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики: Волтерс Клувер, 2005. 416 с.
7. Теоретичні та практичні проблеми при видачі особи (екстрадиція) екстрадиції під час досудового розслідування в сучасному правовому просторі: веб-сайт. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=750:280114-01&catid=95:5-0214&Itemid=118&lang=ru
8. Тертишник В.М. Кримінальний процес України: навч. посіб. Київ:Алерта, 2014. 418 с.

Пашенко Юлія Олександрівна,

здобувач вищої освіти 3-го курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Орлова О.О.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РОЗВИТОК ПРАВОВИХ ВІДНОСИН МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ ТА УКРАЇНОЮ

На сьогодні правовідносин між Європейським Союзом та Україною займають вагомe значення у розвитку нашої держави.

Питання правовідносин ЄС та України у своїх працях досліджували: Р. Кашпір, А. Круглашов, А. Кураєва, Н. Невідома, О. Рибачук, М. Рябчук, О. Солонець, Б. Тарасюк та інші.

Політика ЄС – це взаємозв'язок компромісів, взаємних поступок і досягнення порозуміння на усіх рівнях. На відміну від Європи, політика України все ще визначається нездатністю до досягнення злагоди, схильністю до конфронтаційних механізмів вирішення конфліктів. Нестабільна ситуація створює негативний імідж, який стає перепорою для налагодження більш продуктивного діалогу з Європейським Союзом. Реалізація цих і пов'язаних з ними вимог сприятиме наближенню України до правових, економічних і соціальних стандартів, а відтак до реалізації її стратегічної мети щодо вступу до Європейського Союзу. Україна має також скористатися досвідом центральноєвропейських країн та країн Балтії в питанні здійснення адаптації законодавства. Президент, Верховна Рада і уряд України повинні в цьому питанні працювати на випередження, не чекаючи від ЄС перших кроків до поглиблення інтеграції, самостійно здійснювати процес адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Союзу. Україна має не тільки реалізовувати конкретні вимоги ЄС, використовувати запропоновані ним інструменти співпраці, але й висловлювати ідеї та розробляти власні стратегії щодо досягнення цілей, яких вона прагне, а також строки їх реалізації [1].

Традиційно Євросоюз висуває три головні вимоги для держав-кандидатів на вступ: економічні, політичні та правові. Найважливішими з них слід визнати правові, що передбачають адаптацію національного законодавства до правових стандартів, що становлять спільне правове надбання держав-членів ЄС (*acquis communautaire*). Правовий масив ЄС, який країни-кандидати мають прийняти, складається з декількох десятків розділів, що охоплює економічну, політичну і соціальну сфери, внаслідок чого процес імплементації у кожній країні має довготривалий характер. Слід підкреслити, що без здійснення адаптації законодавства марно сподіватися на успішне просування у проведенні реформ економічного, соціального й політичного характеру, оскільки вона виступає базисом для останніх [2].

Для ЄС розширення на Схід є однією з рушійних сил власного розвитку. Саме тому Євросоюз у цілому і провідні держави – члени ЄС у питанні щодо налагодження більш тісних стосунків зі своїми і східними сусідами завжди керуються не стільки економічними розрахунками, скільки політичними інтересами.

Процеси розширення ЄС за рахунок країн Центральної та Східної Європи надають Україні безцінний і різноплановий досвід.

Позитивно слід оцінити приєднання України до СОТ, підписання Плану дій Україна – ЄС, визнання Євросоюзом за Україною статусу країни з ринковою економікою. Отже, питання розвитку правовідносин між Європейським союзом та Україною є прогресуючим та актуальним. Україні потрібно йти на компроміс, виконувати вимоги та настанови ЄС для подальшої співпраці. Україні треба намагатися еволюціонувати в економічній, соціальній та політичній сфері.

Бібліографічні посилання:

1. Черняк Ю.В. Інститут підсудності в міжнародному приватному праві країн Європейського Союзу та України. Монографія. Київ. Прецедент. 2008. 276 с.
2. Європейська інтеграційна політика. Навчальний посібник / А.М. Поручник, В.І. Чужиков, Д.О. Ільницький, О. А.Федірко; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В.І. Чужикова. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ. КНЕУ. 2010. 452 с.

Рибакова Христина Сергіївна,

студентка гр. Б-МВ-841,

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Єремєєва І.А.,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
к.і.н., доцент, Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ БЮРОКРАТІЇ МАКСА ВЕБЕРА ТА ЇЇ РОЛЬ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Зважаючи на специфічну роль бюрократії, як посередника у владних відносинах між державою та громадянами проблеми аналізу природи бюрократії як однієї із складових державного управління, ступеню її впливу на суспільні та політичні процеси не втрачають своєї актуальності. Досить часто трактування поняття бюрократії має емоційно-негативне забарвлення, а до кінця XIX ст. бюрократія в наукових дослідженнях розглядалася переважно як посередницька ланка між державою та громадянами. Основою сучасного розуміння бюрократії стала концепція відомого німецького соціолога Макса Вебера (1864-1920), який вперше позначив бюрократію як специфічне явище, що являє собою систему організацій з розподілом функцій, чіткими нормами та правилами, ієрархічною управлінською структурою [1].

Аналізуючи явище бюрократії, Вебер визначає її технічно найлегальнішим типом панування та виділяє наступні типи бюрократії:

- традиційний;
- харизматичний (афективний);
- раціональний [1].

Найідеальнішим із наведених є раціональний тип бюрократії, який М. Вебер умовно поділив на ціннісно-раціональний і ціле-раціональний. Ціннісно-раціональний підтип характеризується як такий, що спирається на певні людські цінності, якими оперує соціальний суб'єкт під час виконання своїх прямих обов'язків (моральні, етичні, культурні, естетичні цінності та ін.). Ціле-раціональний підтип, на думку М. Вебера, заснований на меті соціального суб'єкта, певних кінцевих задачах задля яких буде використаний принцип максимальної корисності, при цьому

індивід розуміє що, як і коли йому потрібно зробити задля отримання успіху в реалізації цілей, і яким чином це може відбитися на його діяльності [1].

Раціональний тип бюрократії формує ідеально організовану ієрархію в якій працюють дійсно кваліфіковані і компетентні кадри, що зацікавлені в своїй роботі тому що вона дає їм стабільну зарплатню, пенсію і, таким чином, розглядається як найкраща можлива робота. Особлива увага приділяється свободі вибору і повній віддачі працівника своєму службовому обов'язку. Також все вище перераховане включає в себе жорсткий розподіл праці, регламентацію, документальність діяльності процесу, суворий службовий контроль та дисципліну. Працівник не має права мати за мету збагачення за рахунок держави, він повинен керуватися моральністю та етикою задля того щоб продемонструвати свою професійність та поступово виконувати поставлені вищим керівництвом цілі. Держава розглядається бюрократією як найвища мета суспільного розвитку (статичні погляди) [2].

У зв'язку із наведеним вище виникає питання відмінності бюрократів від секретарів, які також працюють в державній канцелярії. В контексті державного розвитку бюрократи, на відміну від секретарів, встановлюють владу за допомогою державної канцелярії, а секретарі просто виконують певні доручення надані їм керівництвом.

Подібні міркування складають враження про ідеальний образ описаний М.Вебером, але, на нашу думку, під раціональним типом бюрократії мається на увазі певний взірць, до якого мають прагнути державні службовці. Необхідно відзначити й те що М.Вебер вважав раціональність не меншим динамічним елементом ніж харизма, так як людству властиво час від часу змінювати і змінюватись. Як приклад доречним буде згадати технічний прогрес який став результатом зовнішніх змін через раціональне-бюрократичне управління, поступово увійшов в усі владні і невідладні процеси і став однією з невід'ємних частин різних сфер суспільного життя [2].

Зауважимо на тому факті, що раціональний тип бюрократії базується на знаннях, охоплює не тільки державні політичні, але й економічні процеси, зокрема керівництво промисловим виробництвом [4].

Однією із проблем раціональної бюрократії є визнання її легітимності. Одним із найкращих рішень, щодо вирішення проблем легітимності є вибори глави бюрократичного (державного) апарату (наприклад, обрання президента) який має належати виключно до виконавчої гілки влади. Інший склад бюрократичної еліти повинен проходити суворий відбір (як вже було зазначено, задля того аби посаду змогли зайняти лише ті люди які є ефективними кваліфікованими кадрами, які розуміють відповідальність за свою роботу) Подібний сценарій притаманний демократичним державам.

Отже, можна прийти висновку що бюрократія являється важливою і невід'ємною частиною функціонування держави і влади. Задля забезпечення оптимальних умов для розвитку держави в процес набору бюрократичних кадрів мають вноситися жорсткі вимоги щодо їх відповідності вимогам ефективного державного управління. Незважаючи на переважання в сучасному українському суспільстві харизматичного та традиційного типу бюрократії, раціональний тип є ідеалом, наближення до якого буде мати позитивний вплив на процес управління державою.

Бібліографічні посилання:

1. Вебер М. Три чисті типи легітимного панування/М. Вебер. UPD: <http://litopys.org.ua/weber/wbs07.htm> (дата звернення – 08.02.2019).
2. Вергун О. Поняття бюрократії в творчості М. Вебера/О. Вергун. UPD: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10156/Vergun_Ponyattya_buurokratiyi_v.pdf (дата звернення 10.02.2019).
3. Грабар Н.С. Теорія раціональної бюрократії М. Вебера як архетип сучасної моделі публічного управління/Н.С. Грабар. Теорія та практика державного управління. 2016. № 3(54). UPD: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-3/doc/1/06.pdf> (дата звернення – 11.02.2019).
4. Копилов В.О. Теорія раціональної бюрократії Макса Вебера: соціально-філософська концептуалізація ідей влади знання / В. О. Копилов//Гуманітарний часопис. 2005.№ 3.С. 21–31.

Штепа Валентина Михайлівна,
здобувач вищої освіти 3-го курсу
юридичного факультету, ЮД-646
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Орлова О.О.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
загальноправових дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРЦІЯ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

На сьогодні тема інтеграції України до європейського співтовариства набуває все більшої актуальності. Визначальною рисою сучасної Європи є інтеграційні процеси, які забезпечили розвиток країн Західної Європи, стали взірцем для країн іншої частини континенту. Утворення Європейського Союзу – складний, багатоетапний процес, під час якого країнам-учасникам довелося розв'язати гострі економічні, соціальні, політико-правові проблеми, відшукувати адекватні відповіді на виклики часу [1].

Для сучасної Української держави, європейська інтеграція виступає, насамперед, своєрідним шляхом модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки. В той же самий час, політичні переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки; зближення із Європейським Союзом виступає гарантією, а виконання його вимог – інструментом розбудови демократичних інституцій в Україні; членство у Європейському Союзі може відкрити шлях до колективних структур спільної європейської безпеки, забезпечити ефективнішу координацію дій у сфері контролю за експортом і нерозповсюдження зброї масового знищення, в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною міграцією тощо [2].

Щоб дійти до створення сприятливих умов та дружніх відносин, знайти шлях до співпраці та приєднання до Європейських розвинених країн, на сьогодні наш уряд схвалив Стратегію комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки.

Основною метою Стратегії є утвердження в українському суспільстві свідомої підтримки членства України в Європейському Союзі, інтеграції в європейський економічний, культурний та політичний простір та здійснення процесу внутрішніх реформ і перетворень у бік більш вільного, справедливого, демократичного, успішного і прозорого суспільства. Стратегія визначає комунікаційні цілі та цільову аудиторію. Передбачається, що реалізація Стратегії здійснюватиметься спільними зусиллями органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та бізнесу за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органам виконавчої влади, іншим державним органам на відповідний рік, та інших джерел, не заборонених законодавством. Для реалізації Стратегії також можуть залучатися фінансові можливості вітчизняних і міжнародних бізнесових організацій, фондів, неурядових організацій тощо [3].

Інтеграція з ЄС є складовим елементом зовнішньої політики України. Натомість, європейська інтеграція повинна сприйматися в першу чергу, не як зовнішня, а як комплексна внутрішня державна політика, спрямована на впровадження актуальних для українського суспільства реформ. Дотримуються такої точки зору більшість українських експертів, вважаючи, що ратифікація Угоди про асоціацію та безвізовий режим з Європейським Союзом – однозначно найбільші успіхи України на шляху євроінтеграції. Серед інших успіхів експерти виділяють Угоду про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, проведення реформ з підтримкою євроспільноти і надання фінансової та матеріальної допомоги зі сторони ЄС [4].

До позитивних наслідків вступу України в ЄС можна віднести такі переваги: стабільність політичної системи та адаптація національного законодавства із законодавством ЄС, реформування національного судочинства, впровадження стандартів ЄС у виробництві, реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо, поширення української культури в країнах ЄС.

До негативних наслідків вступу України в ЄС можна назвати такі недоліки: часткова втрата суверенітету, невизначеність стратегії розвитку ЄС, втрата конкурентоспроможності певних галузей, складність переходу на європейський рівень цін.

Отже, можна зробити висновок, що навіть не зважаючи на досить позитивний розвиток відносин між Україною та Європейським Союзом, ми ще не повною мірою відповідаємо Копенгагенським критеріям. Проте, членство у ЄС є стратегічним орієнтиром українських прагнень до перетворення і ключовою метою, заради якої проводяться реформи.

Бібліографічні посилання:

1. Кротюк С.Ф. Європейська інтеграція: успіхи та проблеми: (до 50-річчя підписання Договору про Європейське економічне співтовариство). 2018.
2. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=120.
3. Про схвалення Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 роки: Розпорядження КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 779-р.
4. Эксперты назвали наибольшие успехи Украины на пути евроинтеграции. URL: https://zn.ua/POLITICS/eksperty-nazvali-naibolshie-uspehi-ukrainyna-puti-evrointegracii-255696_.html.

Юрченко Олена Геннадіївна,
студентка другого року навчання (ОП «бакалавр»)
факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка

**ПРАВО НА ЗВЕРНЕННЯ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ
ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

На сьогодні Україна знаходиться на досить складному етапі свого становлення як дійсно демократичної та соціально орієнтованої держави у зв'язку з важливими завданнями, що ставляться перед нею у процесі євроінтеграції та адаптації міжнародних стандартів у галузі права. Саме тому для виконання цих вимог діяльність органів держави, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням життєдіяльності суспільства, реалізацією на достатньому рівні прав та свобод громадян, повинна підпорядковуватися такому принциповому положенню як верховенство права та участі громадян в публічному управлінні.

Право на звернення чітко закріплюється в ст. 40 Конституції України [2].

За ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р., громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, із заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. За ст. 3 вказаного Закону виділяють такі види звернень: заяви, пропозиції та скарги [4].

Пропозиція (зауваження) – це звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, удосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) – це звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Скарга – це звернення з вимогою поновлення прав і захисту законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Варто звернути увагу на те, що між заявами й скаргами є суттєва різниця, яка полягає у змісті та характері документів. Адже, як правило, заява – це прохання про задоволення суб'єктивних прав і законних інтересів, які слугують сигналом про порушення нормативної діяльності державного апарату, про зловживання, незаконні дії які зачіпляють права та інтереси заявника. Однак, заява, на відміну від скарги, не пов'язана з фактами порушення закону, прав та інтересів заявника. Таким чином, мета заяв, що подаються громадянами полягає у тому, щоб реалізувати права та законні інтереси, що надані їм Конституцією та Законами України. Мета скарг – поновлення порушених прав та інтересів [5, с. 149].

Сутність здійснення публічною адміністрацією проваджень за заявами, скаргами та пропозиціями громадян. полягає в тому, що громадяни в разі протизаконної (несправедливої, неефективної, негуманної та ін.) діяльності органів і посадових осіб публічної адміністрації або бездіяльності їх у разі порушення прав, свобод і законних інтересів третіми особами подають заяви, скарги та пропозиції до вищого в ієрархічній будові органу (посадової особи).

Цей орган має здійснити неупереджено всі передбачені законодавством адміністративні процедури, й у разі підтвердження інформації своїм рішенням відновити законність, відшкодувати заявнику збитки, притягнути нижчу за ієрархією винну посадову особу до дисциплінарної відповідальності та надати заявнику письмову відповідь. У тих випадках, коли інформація в заяві, скарзі не підтвердилась, а пропозиція не може бути реалізована з об'єктивних причин, ініціатору подання документа надається лише мотивована відповідь [1, с.238, 240].

Провадження за зверненнями громадян має певні особливості. По-перше, на відміну від інших адміністративних дій, в цьому провадженні громадянин є активним учасником управлінського процесу; саме за допомогою звернень він може його корегувати та направляти. По-друге, воно виконує охоронну функцію, оскільки в рамках управління ліквідуються і наявні порушення. Тому це провадження є частиною механізму правового контролю за законністю діянь та рішень органів та їх посадових осіб. По-третє, провадження за зверненням громадян є єдиним провадженням, яке не можна чітко віднести до конфліктних чи неконфліктних. По-четверте, звернення громадян є фактично загальною процесуальною основою порушення інших адміністративних проваджень (ліцензійного, дозвільного, реєстраційного) [6, с.140].

На нашу думку, інститут звернень громадян є суто модерним демократичним видом «співбесіди» окремого індивідуума та держави в особі державного апарату та його посадових осіб. Тобто, він фактично забезпечує поглиблення «зворотного зв'язку» держави та суспільства, втілення концепції другорядної та службової ролі публічного управління. Важливо, що еволюція інституту звернень громадян сприяє розвитку правової та політичної свідомості громадян, що тісно пов'язано зі становленням в нашій країні громадянського суспільства.

Звернення виражають зауваження, незадоволення, думки, пропозиції громадян, які підлягають обов'язковому розгляду. Це критичне ставлення та оцінка певних дій, рішень чи бездіяльності органів державної влади, підприємств та організацій з боку громадянського суспільства. Але ця оцінка інколи є занадто емоційною, суб'єктивною та необґрунтованою, що певним чином негативно впливає на швидкість роботи уповноважених органів.

Звернення громадян, на думку Ю. Лагутова, можна розглядати в таких аспектах: 1) засіб захисту від порушень своїх прав, свобод і законних інтересів з боку органів виконавчої влади; 2) можливість реального впливу на діяльність органів виконавчої влади та посадових осіб; 3) можливість отримати позитивний для громадянина результат без застосування спеціальних юридичних знань для оформлення певних документів; 4) показник становлення громадянського суспільства.

Окрім цього, право на звернення є важливим конституційно-правовим засобом захисту, однією з організаційно-правових гарантій дотримання прав і свобод громадян та включає дві складові.

Передусім, звернення громадян є однією із форм участі населення в державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, можливістю активного впливу громадянина на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування. Сьогодні даний аспект вимагає якісно нового підходу до розкриття потенціалу волевиявлення людей у процесі формування та реалізації державної політики. По-друге, це спосіб відновлення порушеного права громадянина через

подання до органів державної влади скарг, заяв і клопотань. У такому розумінні це механізм виконання соціальних обов'язків публічної влади [3].

За даними, поданими центральними та місцевими органами виконавчої влади, до органів виконавчої влади разом надійшло 540 844 звернень від 1 567 725 громадян. Аналіз статистичних даних на Урядовому порталі свідчить, зокрема, і про те, що впродовж 2017 року до Кабінету Міністрів України надійшло 31 213 індивідуальних та колективних звернень від 243 775 громадян з усіх регіонів України та з-за кордону.

Найбільш актуальними питаннями, що порушували громадяни у зверненнях до Прем'єр-міністра України та Кабінету Міністрів України впродовж року, були: соціального захисту – 28,6 відсотка від усіх звернень; забезпечення дотримання законності та охорони правопорядку, реалізація прав і свобод громадян – 16,1 відсотка; комунального господарства – 10,2 відсотка; діяльності центральних органів виконавчої влади – 9,1 відсотка; фінансової, податкової та митної політики – 6,3 відсотка.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що інститут звернення громадян займає важливе місце в процесі демократизації суспільного життя, забезпечує зв'язок між державою та окремими особами, а також виконує важливі функції в управлінні державними справами. Від нормального функціонування механізму забезпечення прав громадян, ефективності діяльності уповноважених осіб та органів по розгляду заяв, скарг та пропозицій залежить і добробут окремого громадянина, і придатність держави виконувати свої основні функції.

Бібліографічні посилання:

1. Загальне адміністративне право України. Том 1. Навчальний посібник. За редакцією д.ю.н., професора В.В. Галунька. Херсон: Грінь Д.С. 2015. 268 с.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.2016 р. Редакція від 30.09.2016р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-80>
3. Лагутов Ю.Е. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2009. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/february2009/4.htm>
4. Про звернення громадян. Закон України від 02.10.1996 р. № 396. Редакція від 11.10.2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-80>
5. Цимбалюк В.І., Кісілевич К.О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав та свобод людини та громадянина. Young Scientist. 2017. № 5.1 (45.1) May. С. 149–154.
6. Чорна В.Г., Красносельська Л.С. Особливості провадження за зверненням громадян. Право і суспільство. 2016. № 6. С. 139–143.

Наукове видання

ПРАВОВА ДЕРЖАВА:
ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 22 лютого 2019 р.)

У двох частинах

Частина 2. Актуальні проблеми державотворення
та правотворення. Розвиток цивілістики

Упорядник –
кандидат юридичних наук *Л. В. Межєвська*

Видання друкується в авторській редакції

Відповідальний редактор *Біла К. О.*

Підп. до друку 21.02.19. Формат 60x84 ¹/₈.
Ум. друк. арк. 15,2. Тираж 50 пр. Зам. № 0219-03/3.

Видавець та виготовлювач СПД Біла К. О.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3618 від 06.11.09

Надруковано на поліграфічній базі видавця Білої К. О.
Україна, 49000, м. Дніпро, пр. Д. Яворницького, 111, оф. 2
+38 (099) 7805049; +38 (067) 2100256
www.impact.dp.ua e-mail: impact.dnepr@gmail.com

